

ERUS

Educational Research in Universal Sciences

Scientific Journal Impact Factor : 5.564

ISSN: 2181-3515

Economics
Exact Sciences
Natural Sciences
Medical Sciences
Arts and Culture
Technical Sciences
Philological Sciences
Pedagogical Sciences
Psychological Sciences
Social Sciences and
Humanities

2023 / 9

ISSN 2181-3515
VOLUME 2,
SPECIAL ISSUE 10
SEPTEMBER 2023

<https://erus.uz/>

**EDUCATIONAL RESEARCH IN UNIVERSAL SCIENCES
VOLUME 2, SPECIAL ISSUE 10, SEPTEMBER, 2023**

EDITOR-IN-CHIEF

M. Kurbonov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD

Sh. Otajonov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, National University of Uzbekistan

I. Tursunov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

B. Eshchanov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

J. Usarov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

G. Karlibayeva

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Nukus State Pedagogical Institute

H. Jurayev

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Bukhara State University

Y. Maxmudov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Termez State University

K. Ismaylov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Karshi State University

Sh. Sodikova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

Sh. Pazilova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Academy of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan

E. Xujanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Pedagogical University

H. Qurbanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

F. Khazratov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Bukhara State University

M. Mansurova

Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

АТОМ ЯДРОЛАРИНИНГ АЙЛАНМА СПЕКТРАРИ ВА E2-ЎТИШ ЭХТИМОЛИЯТЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ ТАҲЛИЛИ

Коржавов Мустафа Жовлиевич

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти, Қарши, Ўзбекистон

АННОТАЦИЯ

Мақолада деформацияланган атом ядроларининг айланма спектрали ва β -ва γ -полосаларни ҳисобга олиб E2-ўтиш эҳтимолиятлари ҳисобланганлиги ҳақида фикр юритилади. Шунингдек, Михайлов графиги нозиклиги сабабларининг назарий таҳлили келтирилган.

Калит сўзлар: энергия, ядро, спин, мусбат жуфтлик, кориолис аралашуви, айланиш, банд.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СПЕКТРОВ ВРАЩЕНИЯ АТОМНЫХ ЯДЕР И ВЕРОЯТНОСТИ E2-ПЕРЕХОДА

Коржавов Мустафа Жовлиевич

Каршинский инженерно-экономический институт, Карши, Узбекистан

АННОТАЦИЯ. Проведены расчеты энергетического спектра и вероятностей E2-переходов с учетом состояний β - и γ -полос в (деформированных ядрах) ядре $^{182,184}\text{W}$. Приведены результаты новых теоретических исследований графика Михайлова.

Ключевые слова: энергия, ядро, спин, положительная четность, кориолисово смешивание, вращения, полоса.

THEORETICAL ANALYSIS OF THE ROTATION SPECTRA OF ATOMIC NUCLEI AND THE PROBABILITY OF THE E2 TRANSITION

Korjavov Mustafa Jovliyevich

Karshi Engineering and Economic Institute, Karshi, Uzbekistan

In this article the author gave his ideas about calculations of power spectrum and probabilities of E2-transitions with accounting of states β - and γ -strips in $^{182,184}\text{W}$ and described the results of new experimental investigations of the Mikhailov plot.

Keywords: energy, nucleus, spin, positive parity, coriolis mixing, rotations, band.

Қириш. Атом ядроси физикаси энг ёш фанлардан бири ҳисобланади. Инсоният XIX асрнинг иккинчи ярмигача атом ядроси ҳақида тасаввурга ҳам эга бўлмадан, атомни бўлинмас зарра деб ҳисоблар эдилар. Ядро физикасининг

фан сифатида ривожланиши 1896 йил А.Беккерелнинг радиоактивлик ҳодисасини кашф қилишидан бошланади. Ҳозиргача енгил, ўрта ва оғир атом ядроларининг тузилиши, хоссалари ва ўйғонган ҳолатларини, ядро реакциялари механизмларини урганиш бўйича жуда кўп ишлар қилинди.

Назарий ядро физикасининг ривожи 1932 йил Ж.Чедвик нейтронни кашф қилгандан кейин бошланди. В. Гейзенберг ва Д.Д. Иваненколар ядронинг протон-нейтрон моделини таклиф қилишди. Замонавий ядро назариясининг қийинчилиги нуклонлар ўртасидаги ядро кучларининг табиатини ва кўп заррали (чекли) системалар ҳаракатини тўлиғича тушунтира олмаслигимиздир. Шунинг учун ядро назариясида кўпгина усуллар, яқинлашишлар ва моделлар мавжуд бўлиб, ядроларнинг у ёки бу хоссаларини максимал даражада тушунтиришга ҳаракат қилинади [1].

XX асрнинг 50-йилларида О.Бор ва Б.Моттельсонлар умумлашган модел асосида атом ядроларининг фақат сферик шаклда эмас, деформацияланган шаклда бўлиш гипотезасини ўртага ташладилар ва тажриба натижалари билан асослади. Умумлашган модел ядронинг суюқ томчи ва қобиқ моделларининг ўйғунлашишидан ҳосил бўлган. Ядроларнинг деформацияланганлиги ҳар хил ички структурага эга бўлган ҳолатлар ўртасидаги электромагнит ўтишлар эҳтимолиятининг қийматларини таҳлил қилишда ҳам намоён булади.

Моделнинг тушунтирилиши. Деформацияланган ядроларда электромагнит ўтишлар учун адиабатик яқинлашиш доирасида

$$F_v(\Delta I) = \sqrt{B(E2, I_v \rightarrow I'_g)} / | \langle I K_v 2 - K_v | I' 0 \rangle | , \quad (1)$$

каби аниқланган функция доимий сонга тенгдир (Алага қоидаси). Бунда ΔI бошланғич (I) ва охири (I') ҳолатлар моментларининг $I'(I' + 1) - I(I + 1)$ каби аниқланган фарқи. Лекин асосий ҳолат тўлқин функциясида β - ва γ -тебранма ҳолатларнинг жуда кичик аралашмаси мавжуд бўлса, бу функция чизикли,

$$F_v(\Delta I) = M_1^v + M_2^v \Delta I , \quad (2)$$

характерда бўлади. Аммо бир хил моментли ($I = I'$) ва ҳар хил айланма йўлларга тегишли ҳолатлар ўртасидаги $\beta \rightarrow g$, $\gamma \rightarrow g$ ўтишлар яна доимийлигича қолаверади. Аммо деформацияланган ядро ^{232}Th да ҳар хил ҳолатлари орасидаги ўтишлар учун тузилган Михайлов графигининг ночизикли характери [2,4] ишда кўзғолиш назарияси доирасида тавсифланадиган эди.

Аммо кейинроқ амалга оширилган [3] назарий ҳисоблашларда бошқа ядролар, хусусан $^{182,184}\text{W}$ ядроларида бундай графикнинг ночизиклилиги аниқланди. Изланишлар шуни кўрсатадики, бундай ночизиклиликнинг сабаблари турличадир. Шу нуктаи назардан $E2$ -ўтиш операторини ички

координаталар тизимида [3,5,6] ишдаги (7) формула каби аниқлаб, $^{182,184}\text{W}$ нинг спектрал ва электромагнит хоссалари текширилди ва (1)-функция учун

$$F_v(I) = M_1^v + M_2^v \Delta I + M_3^v \Delta I^2, \quad (3)$$

$$F_v(\Delta I = 0) = B_1^v + B_2^v I(I + 1), \quad (4)$$

кўринишдаги ночизиқли ифодалар олинган ва ночизиқлик сабаблари кўрсатилган эди.

Аналитик хисоблашлар. Таъкидланганидек [3,7] ночизиқлилик сабабларидан бири ($K_v^\pi = 0_2^+$) β - ва ($K_v^\pi = 2_2^+$) γ -йўлларнинг ички ўйғониш энергиялари (ε_v) яқин бўлганда, бу йўлларнинг ўзаро таъсири жуда кучсиз бўлса ҳам уларнинг аралашуви кучли бўлишидадир. Шунинг учун $\varepsilon_0 = \varepsilon_2 = \omega$ дейишимиз мумкин. Бу ҳолат эса ядроларнинг электромагнит хоссаларини аналитик усулда ўрганишга имкон беради. Бу ҳолда тўла гамилтониан матрицасини [2]

$$\hat{H} = \hat{H}_{ayl} + \hat{H}_{ichki} = \hat{H}_0 + V, \quad (5)$$

кўринишда аниқлаймиз. Бунда

$$\hat{H}_0 = \begin{bmatrix} E_g^I & 0 & 0 \\ 0 & E_g^I + \omega & a_{02}^I \\ 0 & a_{20}^I & E_g^I + \omega \end{bmatrix}, \quad \hat{V} = \begin{bmatrix} 0 & a_{00}^I & a_{02}^I \\ a_{00}^I & 0 & 0 \\ a_{20}^I & 0 & 0 \end{bmatrix}. \quad (6)$$

бўлиб, $E_g^I = AI(I + 1)$ белгилаш киритилган. \hat{V} -ғалаён операторида

$$a_{vv'}^I = a_{vv'} \begin{cases} I(I + 1) & \Delta K = 0 \quad bo'lsa \\ \sqrt{2(I - 1)I(I + 1)(I + 2)} & \Delta K = 2 \quad bo'lsa \end{cases} \quad (7)$$

белгилаш ички ҳолатларнинг ўзаро таъсирини хисобга олувчи матрица элементи бўлиб, [3] ишдаги (5) формула каби аниқланган. Бунда $\Delta K = K_{v'} - K_v$ белгилаш киритилган.

$$\hat{U} = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1/\sqrt{2} & -1/\sqrt{2} \\ 0 & 1/\sqrt{2} & 1/\sqrt{2} \end{pmatrix}, \quad (8)$$

унитар алмаштириш ёрдамида \hat{H}_0 ни диагонал кўринишга олиб келиб, \hat{H}_0 тасавурида (5) тўла гамилтонианни $\hat{H} = [(\hat{H}_0)_{vv}] + \hat{U}V\hat{U}^{-1}$ муносабат билан аниқлаймиз. \hat{H} -операторнинг F-хусусий функциясини қўзғолиш назарияси асосида олиш мумкин. (5) кўринишдаги тўла гамилтонианнинг хусусий функциясини эса $\Psi = \hat{U}^{-1}F$ каби аниқлаймиз. Базис тўлқин функцияни

$$|IMK_v\rangle = \sqrt{\frac{2I+1}{16\pi^2(1+\delta_{K_v,0})}} [D_{MK_v}^I \varphi_v + (-1)^{I+K_v} D_{M-K_v}^I \tilde{\varphi}_v], \quad (9)$$

каби, E2-операторни ($d_{02} = 0$ da)

$$M'(E2) = \hat{Q}_0 + \sum_{\mu} q_{\mu} [b_{\mu}^{+} + (-1)^{\mu} b_{\mu}] + \sum_{\beta\gamma} d_{\beta\gamma} b_{\beta}^{+} b_{\gamma}, \quad (10)$$

каби аниқлаб, $\beta \rightarrow g$, $\gamma \rightarrow g$ йўллар ўртасидаги ўтишлар учун ($\Delta I \neq 0$) куйидаги ифодани оламиз:

$$F_{\gamma}(\Delta I) = \left| q_2 + \sqrt{6} \sqrt{\frac{f}{\varphi^{-}}} \left[\frac{q_0}{\sqrt{2}} + \frac{a_{02}A}{16\omega} \sqrt{f} \left(Q_g \sqrt{2\varphi^{-}} - Q_{\beta} \frac{\sqrt{\varphi^{+}}}{\sqrt{2}} \right) - \frac{Q_{\beta} a_{00}A}{32\omega} \Psi^{+} \right] + \right. \\ \left. + \frac{\sqrt{3}Q_{\gamma} a_{02}A}{16\omega} \varphi^{+} - \sqrt{\frac{3}{2}} \frac{Q_{\gamma} a_{00}A}{16\omega} \Psi^{+} \sqrt{\frac{\varphi^{+}}{f}} \right|,$$

$$F_{\beta}(\Delta I) = \left| \frac{Q_g a_{00}A}{16\omega} \Psi^{-} + \frac{q_0}{\sqrt{2}} - \frac{q_2}{\sqrt{2}} \sqrt{\frac{\varphi^{-}}{f}} - \frac{Q_{\beta} a_{02}A}{\sqrt{2}16\omega} \sqrt{f\varphi^{+}} - \frac{Q_{\beta} a_{00}A}{32\omega} \Psi^{+} - \frac{Q_{\gamma} a_{02}A}{\sqrt{2}16\omega} \sqrt{\frac{\varphi^{-}}{f}} \varphi^{+} + \frac{Q_{\gamma} a_{00}A}{32\omega} \sqrt{\varphi^{-}\varphi^{+}} \frac{\Psi^{+}}{f} \right|,$$

бунда $f = \Delta I^2 - 4$, $\varphi^{\pm} = \Delta I^2 \pm \Delta I \cdot 16 + 60$, $\Psi^{\pm} = \Delta I^2 \pm \Delta I \cdot 8 + 12$.

Шундай қилиб охирги ифодалардан кўринадики, [3,4,5] ишда таъкидланганидек бир-бирига яқин жойлашган β - ва γ -йўлларнинг кучли аралашуви ва E2-ўтиш операторида d_{02} –ли ҳаднинг ҳисобга олиниши, шунингдек ички квадрупол моментларнинг ($Q_{\gamma} = Q_{\beta} = Q_g$) бир-биридан фарк қилиши $F_{\nu}(\Delta I)$ -функцияни нозикли кўринишга олиб келади.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Соловьев В.Г., Теория сложных ядер, Изд. «Наука», Москва, 1971г.,560 стр.
2. Choriev B.Ch //Nucl.Phys., 1991, V.A523, P.313.
3. Begjanov R.B., Choriev B.Ch., Korjavov M.J. and Muminov T.M., //Nucl.Phys., 1994, V.A575, P.237.
4. Усманов П. Н., Коржавов М.Ж., Спектр энергии и структура состояний положительной чётности изотопов $^{182,184}\text{W}$. NamDU ilmiy axborotnomasi–2022-yil_maxsus son. Стр.3-11. ISSN:2181-0427. Journal.namdu.uz
5. Усманов П. Н., Коржавов М.Ж., Анализ энергии и внутриволновых переходов состояний положительной чётности изотопов $^{182,184}\text{W}$. Тезисы форума. Международный форум «Физика – 2022», 4 – 5 октября 2022 года, Наманган, Ўзбекистан.
6. Коржавов М.Ж., Проблемы классической физики конца XIX века. Возникновение квантовой теории. INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "MODERN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY: PROBLEMS AND SOLUTION". 8-part, 214-222 pages. 08.02.2023.
7. Korjavov M.J., Classical physics problems of the late 19th century the emergence of quantum theory. American Journal of Pedagogical and Educational Research. ISSN (E): 2832-9791|Volume 8, | Jan., 2023 Page 155-159. <http://www.americanjournal.org>

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ В ОБЩЕЙ СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ЛИДЕРА В ПОЛУЧЕНИИ ПРОФЕССИИ

Зарипова Гульбахор Камилловна

Бухарский государственный университет, доцент, к.п.н.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описаны теоретические и практические исследования педагогического подхода к формированию личности учащегося в общеобразовательной школе и его ведущего значения в приобретении профессии.

Ключевые слова: педагогический подход, личность школьника, образование, духовная, нравственная, профессиональная зрелость, потребности общества, исторический опыт, духовно-нравственные качества, взаимодействия диалектические процессы, педагогическая наука, социальное развитие, профессиональная подготовка, школьное образование, образование, человеческие качества.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL APPROACH IN THE FORMATION OF A STUDENT'S PERSONALITY IN A GENERAL SECONDARY SCHOOL AND HIS IMPORTANCE OF A LEADER IN OBTAINING A PROFESSION

ABSTRACT

This article describes theoretical and practical research into the pedagogical approach to the formation of a student's personality in a secondary school and its leading importance in acquiring a profession.

Key words: pedagogical approach, student's personality, education, spiritual, moral, professional maturity, needs of society, historical experience, spiritual and moral qualities, interdialectical processes, pedagogical science, social development, professional training, school education, education, human qualities.

Образование как социальное явление играет важную роль в карьере человека. Образование является незаменимым спутником любого общества, катализатором, ускоряющим его развитие. В этом случае образование выполняет свою каталитическую функцию не напрямую, а через духовно-нравственное и профессиональное развитие человека. Формируя человека в соответствии с требованиями общества, он прививает требования государства, которое является социальным заказом, и обеспечивает его

профессиональную и личностную зрелость. Духовное, нравственное и профессиональное развитие личности не происходит само по себе, а зависит от педагогической направленности определённых факторов на развитие личности в гармонии друг с другом. Это ставит перед педагогикой 5 новых актуальных проблем и приводит к изменению её состава, целей и задач, предмета.

Педагогика, возникшая как потребность развития общества, взаимозависима в форме целостного учения: она состоит из общих принципов, теории образования (дидактики), теории образования и схоластики (в настоящее время педагогики управления). Эти науки, возникшие как необходимость развития общества, изменяются в зависимости от уровня его развития. Данное изменение распространяется на все его поля (предметы) и компоненты. В результате на основе её части школьного обучения сформировалась новая наука – это наука педагогика управления.

Исторический опыт развития общества показывает, что чем быстрее социальное развитие, тем выше спрос на духовно-нравственные качества личности. Развитие общества и развитие личности пропорциональны друг другу и представляют собой взаимодействия диалектические процессы. В данном случае мы видим диалектику в том, что развитие общества всесторонне влияет на зрелость личности и предъявляет к ней новые требования, в свою очередь повышение уровня зрелости личности ускоряет развитие личности. Это, в свою очередь, требует развития общества и права личности для формирования у человека новых качеств, совершенствования его духовно и профессионально. В результате возникает множество новых наук. Если рассматривать этот процесс на примере педагогики, то в последующие десятилетия возникнет более 10 систем педагогических наук на базе общей педагогики (школьной педагогики), занимающей место педагогика дошкольного образования, семейная педагогика, народная педагогика, педагогика переподготовки и повышения квалификации, общая педагогика, педагогика профессионального обучения (специальности), педагогика высшей школы, дефектологическая педагогика (глухонемой, умственно отсталой, слепой (т.е. педагогика обучения и обучение инвалидов)), сравнительная педагогика, военная педагогика, коррекционная педагогика, социальная педагогика и др. Процесс такого разветвления педагогики ещё не завершился.

Если мы посмотрим на общество 20-30 лет назад, там была только общая педагогика, и ею занимались люди в сфере школьного образования, в основном школьные учителя. Воспитанием молодежи в основном занимались семья и школа, родители и учителя. Сначала существовало мнение, что человека воспитывают в молодости, и не обязательно воспитывать взрослых. Ускорение развития общества разрушило подобные представления. Сейчас, в условиях независимости, образованием занимается все общество. Оно стало частью важной и неотъемлемой деятельности всего общества, государства и граждан.

Сегодня мы живем в информационном обществе, и мир окружен социальными сетями и Интернетом, а образование есть всегда, когда это необходимо, от президента страны до руководителей всех категорий, писателей, культуры и искусства, физкультуры, это стало общественной работой, в которой участвуют спортивные работники, суд, прокуратура, сотрудники полиции, многие тысячи учителей и родителей, районы, государственные и общественные организации. Опыт последующих лет показал, что воспитывать человека необходимо на протяжении всей его жизни. Однако в разные периоды жизни человека его потребности и отношение к образованию различны. Если молодые люди стремятся занять свое место в обществе, приобретая знания и умения, то взрослые подходят к педагогике с точки зрения воспитания детей, духовного и образовательного роста себя как личности, совершенствования своих навыков, приобретения новой профессии.

Таким образом, отношение людей общества к педагогике кардинально изменилось, и она играет важную роль в жизни каждого. Когда-то это было только достоянием родителей и учителей и было тайной для других («нечто само по себе»), а теперь оно стало необходимым для всех («нечто, что нам нужно»). Размышляя об этих процессах, необходимо обратить внимание на их причины. Прежде всего следует отметить, что потребности общества и человека базируются на отраслях образования и педагогики, которые рассматриваются как его теоретическая основа. В ходе разветвления педагогики и усиления влияния образования во всем обществе роль образования особенно очевидна. Для этого есть конкретная причина. Роль образования в единстве образования и воспитания определяется тем, что школьник использует полученные им знания с какой целью - созданием добра, красоты, материальных и духовных благ, достижением высот науки и общества. развитию или разрушению, терроризму, уничтожению красоты и людей? Это определяется уровнем воспитания человека.

Образование преобразует знания в доверие и веру и определяет направление их использования. Поэтому в условиях независимости реализуемой в нашей стране образовательной реформы основной целью ее модели является воспитание человеческой личности. «Государственная политика в области подготовки кадров предусматривает формирование всесторонне развитой личности-гражданина через систему непрерывного образования, которая неразрывно связана с интеллектуальным, духовно-нравственным воспитанием личности» [1, 42]. Отсюда ясно, что к образованию необходимо серьезно относиться. Образование – это, прежде всего, наиболее эффективное средство жизни человека в обществе и приобретения социальных качеств. Образование помогает людям приобретать человеческие качества, участвуя в системе общественных отношений, влияя друг на друга. Оно учит человека понимать взаимосвязи и связи между миром и людьми и действовать на этой основе.

Поэтому образование нельзя рассматривать как преходящее событие. Образование – целостная педагогическая система, имеющая материальную базу, принципы, законы и методы, формы и средства, предмет и объект, управление и результат. Образование, как и другие социальные системы, требует соблюдения определенных закономерностей в своей организации. В частности, науки педагогика и психология подтвердили, что формирование личности человека зависит от 4 факторов. Это: наследственность, окружающая среда, образование и личная активность. Вместе это важно.

Единство факторов формирования личности можно увидеть на ряде примеров. Например, изменения естественных условий жизни и образа жизни людей приводят к изменению их личностных качеств и отношений. Диалектическое единство объективных и субъективных факторов формирования человека требует целостного взгляда на его объективные условия жизни и субъективную образовательную деятельность. Социальная среда является одной из форм условий жизни человека, и образование неотделимо от неё. Отношения между ними всегда менялись в ходе исторического развития. В первобытном обществе сущность человека определялась его естественными условиями жизни, ускорение его социализации, увеличение роли умственно-сознательной деятельности в жизни, значение образования, считающегося субъективным фактором, приводило к повышению значимости образования как всей педагогической системы.

Если мы посмотрим на историческое развитие общества, то его развитие зависит от образования (в определённом смысле оно также является его продуктом). История обществ до сих пор и в условиях независимости характеризуется возрастающей ролью образования в жизни общества. Особенности её места в жизни общества в переломный период истории: старый строй – это новый общественный строй.

Социальная среда состоит из системы взаимообусловленных производственных, организационных, духовных и идеологических отношений, на которые человек воздействует своей деятельностью. В зависимости от уровня их влияния человек по-разному реагирует на окружающих его людей, находящихся в разных психических состояниях. Это даёт возможность изучить влияние этих систем на человека и определить состояние человека в ней, определить их отрицательное и положительное влияние на формирование личности и на этой основе направить их к определенной цели. Зная механизмы влияния социальной среды на формирование человека, можно будет учитывать это и регулировать нормы поведения. Социальная среда является общей для социального объединения, то есть народа, нации, народов, и чем меньше объединение (единица), тем сильнее влияние среды. Социальное единство сужается в рамках общества-территории-соседства-страны-провинция, района, предприятия-учреждения, общины, семьи-группы и личности.

В целом это может быть по видам деятельности микросреды:

- ▾ трудовые коллективы – цех, фирма, бригада, отдел, различные клубы по интересам;

- ▾ бытовой-семейный: семья, родственники;

- ▾ территориально: микрорайон, резиденция, ферма, микрорайон.

Национально-этнические: национальные центры, земляки. Это также может быть возраст, пол и религия.

Сужение её территориального ареала характеризуется увеличением её влияния на личность. Сужение пространства среды оказывает существенное влияние на личность не следствием самих социальных процессов, а различных их проявлений. Человек отчётливее ощущает воздействие этих процессов. Отсюда возникает понятие макро- и микросреды. В макросреде социальные отношения выражаются в целом, тогда как в микросреде они характеризуются конкретным проявлением в сфере человеческого участия (деятельности). В условиях независимости созданы объективные условия для формирования личности в макросреде. Однако условия, создаваемые обществом для формирования личности, не всегда в полной мере реализуются в микросреде. Это выражается в том, что их реализация при объективных возможностях воспитательной работы не соответствует потребностям людей в микросреде. Опыт показывает, что многие качества человека формируются под влиянием образа жизни общества. Доброта, сострадание, взаимная забота, патриотизм, человеколюбие, доброта в людях являются продуктом образа жизни и отношений в обществе. Однако уникальные индивидуальные особенности человека формируются под влиянием семьи и микросреды, а также генетических факторов. При этом необходимо подчеркнуть независимость личности по отношению к микросреде. Эта независимость является результатом его жизненного опыта, труда и общественно-политической деятельности, самосознания, признания ценностей. Как отмечалось, самостоятельность человека зависит и от его активной жизненной позиции в микросреде. На основании взаимодействия человека с микросредой можно определить содержание воспитательной работы и её направленность. Должно произойти следующее:

- ▾ учёт особенностей человека и микросреды;

- ▾ взаимодействие человека и микросреды должно быть направлено таким образом, чтобы усилить факторы, оказывающие положительное влияние на человека, нейтрализовать отрицательные или уменьшить их влияние;

- ▾ воздействие на социальные отношения общества на основе закономерного увеличения социального опыта и активности личности в микросреде.

Влияние микросреды на человека зависит от уровня её восприятия, общей культуры и психофизиологических особенностей. Сильное и эффективное влияние микросреды на человека определяется силой характера личности, жизненным опытом, уровнем самосознания, ценностной оценкой. При этом важно, чтобы качества человека соответствовали требованиям микросреды. Исходя из этого, характер и тип микросреды по-разному влияют на человека.

Микросреда учащихся общеобразовательных школ – это классный коллектив, члены семьи и друзья. Коллектив или группа является составной частью учебного заведения, в его среде учащиеся находятся в определенной системе отношений друг с другом и с руководителем класса. Эти отношения являются их образовательной деятельностью и условно составляют производственные отношения. При этом каждый студент имеет свое место и определенную позицию с точки зрения уровня его знаний, уровня участия в общественных делах и его роли в обществе. При этом коллектив имеет определенную систему взаимоотношений через свои общественно-политические, служебные и неофициальные обязанности. На основе всего этого в коллективе устанавливаются межличностные отношения, которые определяются индивидуально-психологическими особенностями и общим культурным уровнем членов коллектива.

Эти отношения зависят от материальных и духовных факторов и хотя носят объективный характер для современного состояния общества, но воспринимаются субъективно для каждого из его членов. Поэтому при организации воспитательной работы в коллективе необходимо знать ситуацию в коллективе и учитывать её восприятие всем коллективом. В этом случае задачей классного руководителя является устранение конфликта между объективным состоянием группы и субъективной оценкой учебного мероприятия. Это основа создания нормальной психологической среды в группе. Это является основой понимания учеником своего места в коллективе, приводит к формированию его интересов во всех отношениях. Активность человека в определённых видах деятельности усиливается его личными качествами. Однако повышение его активности становится прочным фундаментом только в том случае, если оно соответствует не только его личным качествам, но и направлению его личности. В основе направленности человека лежат его потребности и служат основным источником его деятельности. Потребность – это осознание и переживание человеком нужды, и в то же время она организует развитие его личности, обеспечивая его материальные и духовные потребности.

В свою очередь, необходимо различать потребность и желание. Потребность – это объективная потребность, которую человек должен испытать и понять. Возникшая потребность в определенной вещи побуждает человека активно искать пути её удовлетворения, становится движущим мотивом деятельности. Потребности школьника должны быть связаны с развитием выбранной им профессии и соответствующих ей

личных качеств. Если он полюбил выбранную специальность и поступил в учебное заведение, такая потребность и потребность – необходимость проявляется как сильный ориентир. Удовлетворение потребности ученика, связанной с изучением специальности или приобретением соответствующих ей качеств, не возникает и не удовлетворяется сразу. Желание освоить профессию вызывает необходимость углубленного изучения различных её сторон, моральной и профессиональной подготовки себя к этой профессии. Это создает новую потребность и связанную с ней потребность у ученика. Они как причина и следствие становятся стимулом, побуждающим его тщательно изучать знания и нравственные качества для нового духовного и профессионального совершенствования. Потребность и мотив взаимосвязаны, причём потребность проявляется в форме причины, побуждающей мотив-деятельность. Мотивы составляют ядро человека, направление его деятельности. Иерархическая структура мотивов занимает центральное место в структуре человека и оказывает сильное влияние на другие его характеристики [2]. Поэтому ключ к пониманию личности и деятельности ученика может быть реализован через его мотивационное поле, его определитель в системе мотивов. Любопытство – это конкретное проявление человеческих потребностей. Интерес проявляется к знаниям, работе, спорту, учебе и т. д. Интерес – это широкое понятие. Это может означать, что человек ориентирован на познание или постоянное стремление к определенной деятельности. Направление или интерес человека проявляется в форме стремления, плана, мечты, перспективы.

Необходимым условием развития человека является широта его интереса к окружающему миру. Особенно это проявляется, когда интересы сосредоточены на одном главном, центральном вопросе. Однако с возрастом личные интересы становятся более важными, а определяющим становится профессиональный интерес. Профессиональный интерес – определитель, определенное важное направление деятельности человека.

В частности, активность ученика зависит прежде всего от выбора специальности, которую он изучает, в соответствии с особенностями его организма и идеалом жизни. Установлено, что ученик, выбирающий специальность, которую он не желает, не соответствует его интересам, в силу родительских обстоятельств и возможностей, а также советов окружающих, имеет значительно меньший уровень личностной активности. Под влиянием этого ученик не может найти свое место и положение в системе отношений в классе. Это негативно сказывается на его самовыражении в коллективе. Школьники, выбравшие специальность исходя из своих интересов и жизненных идеалов, будут иметь положительное отношение к профессии, своему роду занятий, одноклассникам, школе и учителям. Усилия по приобретению профессии доставляют ему удовольствие и побуждают к творческим поискам. Такие ученика активны в учебе и общественной работе, становятся организаторами на уроке. Они

участвуют в учебной и образовательной организационной деятельности с некоторым внутренним желанием.

«Эффективность любого образовательного процесса зависит от его внутренних условий и нравственных устремлений обучающегося. От этой внутренней работы, уровня направленности и заинтересованности образования зависит успех работы по формированию духовного образа человека. Это главное», — писал С. Л. Рубинштейн [3, 138]. Стремления ученика к приобретению профессии соответствуют его личностным качествам и становятся мотивом, оказывающим на него сильное влияние.

С точки зрения эффективности организации воспитательной работы среди учащихся общеобразовательной средней школы местом их проживания во время учебы после занятий считается семейный круг. Семья – уникальная региональная форма микросреды. Её влияние на личность ученика проявляется в том, что у школьника недостаточно жизненного опыта, а его взгляды и поведение ещё не сложились в единый шаблон. В связи с объективным характером влияния микросреды-семьи на личность ученика решающее значение имеет создание в этом месте умеренной духовно-нравственной психологической среды. Это должны создавать члены семьи, руководители классов и сами учащиеся. В этом случае важно научить ребенка соблюдать установленные внутренние правила и нормы и жить на основе взаимного уважения. Важно вызвать у детей стремление к установлению позитивных правил новой работы, основанных на создании неповторимых обычаев и традиций в каждой семье.

Повышает их эффективность и то, что положительная образовательная среда в семье ученика соответствует характеру выбранной специальности, его интересам и духовным потребностям. Направление воспитательной работы в семье должно готовить учащихся к самоуправлению, служить формированию из них будущих профессионалов и нравственно чистых людей. Окружающая среда как широкое понятие, социальная реальность определяет социально-политическое, экономическое, нравственное состояние общества и влияет на него, а также изменяется через деятельность людей. Таким образом, образование и социальное развитие диалектически связаны друг с другом. Образование неотделимо от общества. Это фактор, обеспечивающий его существование, выживание и развитие на всех этапах исторического развития общества и любой системы. Образование зависит от общества и политических систем, но общество не может быть безразличным к образованию. Потому что любая система прививает свои политические, социально-экономические, идеологические и моральные взгляды членам общества через образование. Образование используется как важный инструмент формирования гражданами своих целей и задач и организации их деятельности. С этой точки зрения образование выступает как цепь, связывающая массы с государством и его политической системой.

Хотя человек выступает творцом духовных и материальных благ, его положительные человеческие качества (соответствующие требованиям идеологии общества, морали, мировоззрения) во многом являются продуктом воспитания. Исходя из запросов общества, образование также является источником его развития и укрепления его могущества. Именно через образование оно воздействует на граждан государства и укрепляет их духовную, внутреннюю социально-экономическую, научно-техническую мощь.

В условиях независимости образование заняло более важное место в жизни общества, чем когда-либо прежде. Поэтому на практике воспитание свободного, независимого человека является не только делом школ, образовательных учреждений, некоторых общественных организаций, но стало приоритетом всего общества и государственной политики. Непосредственно образованием занимаются не только сотрудники образовательных учреждений, но и губернаторы-мерк районов, городов, областей, правительство и Президент республики.

В условиях независимости на основе уделения столь большого внимания образованию и развитию личности, укреплению общества с духовно-нравственной, идеологической и политической точки зрения, обеспечению развития Родины через развитие молодежи, и занимая достойное место в передовом мировом сообществе. Это обусловлено природой далеко идущей политики. Президент нашей независимой республики построил воспитание молодежи на новой основе и поставил своей главной целью воспитание нового типа личности, создание субъективных условий для его интеллектуальной и нравственной зрелости. На этой основе необходимо решить задачу формирования личности в соответствии с идеологией независимости, нашими национальными ценностями и специфическим менталитетом нашего народа. Смысл и суть современного образовательного процесса заключается в том, чтобы человек осознал свои духовные, экономические, политические права и обязанности во всех сферах жизни общества и осознал их через образование. Поскольку образование как социальное явление неотделимо от общества, с изменением общества изменяются и его сущность, цели и задачи, а также взаимоотношения между его компонентами, причём некоторые из них становятся важными и выходят на первый план. При этом особое значение приобретают важные качества и характеристики для текущего периода формирования личности. Тогда на первое место выйдут качества, важные в формировании личности. Мы видим это в том, что стало актуальным воспитание в людях духовно-воспитательных качеств. Итак, образование имеет исторический характер. Поэтому её роль в жизни общества, использование её возможностей и трактовка её сущности также вариативны. В связи с этим мы считаем уместным прокомментировать понятия «формирование личности», «социализация личности» («социализация») и «духовно-воспитательное» образование.

«Формирование личности» следует понимать как совокупность объективных и субъективных условий и факторов, влияющих на приобретение и развитие определённых характеристик человека. При этом, если влияние объективных факторов сильно, если не принимаются во внимание субъективные факторы, формирование личности продолжается стихийно. Спонтанность в формировании личности возникает и тогда, когда в процессе образования объективные и субъективные факторы действуют в несогласованном единстве [4]. Даже когда в формировании человеческой личности силён только субъективный фактор, научно обоснованное влияние форм и средств, воздействующих на неё, снижается и допускает односторонность. Диалектическое единство факторов и условий, влияющих на формирование личности, является основой обеспечения её совершенствования.

Понятия «социализация личности» и «духовно-образовательное воспитание личности» близки друг другу, и при её формировании, в определённые периоды развития общества (в настоящее время - в переходный период) Требования, его Необходимо понимать, что социальная природа поведения имеет качества и на этой основе регулировать свои взаимодействия с обществом и окружающей средой. Социализация человека, или духовно-воспитательная зрелость, начинается с первых дней его жизни, снижается или увеличивается в разные возрастные периоды его жизни и наполняется содержанием до конца жизни, причем это могут быть положительные или отрицательные качества, которые определить это исходя из образа жизни. Объективные факторы «личностной социализации» и «духовно-воспитательной» зрелости: социальная система, живое общество, окружающая среда и способность организовать образование (государственные, общественные, правовые организации, образовательные учреждения) – важную роль играет субъективный фактор. Степень ускорения социализации человека, его духовно-образовательной зрелости зависит от сложившейся в обществе системы социальных отношений. Осознание человеком социально-экономических требований и идейно-нравственных норм общества определяется характером этих отношений. Таким образом, социализация и духовно-воспитательная зрелость человека – это процесс непрерывного, последовательного творческого усвоения им политико-правовых и поведенческих норм общества и следования им в своей жизни.

Наряду с указанными существуют ещё понятия «развитие личности» и «зрелость человека», которые выражаются одно за другим, закономерных и последовательных изменениях в сознании и поведении человека. В то же время образование как социальное явление оказывает идейно-психологическое воздействие на человека, а также является средством привития ему необходимых обществу убеждений и моральных норм. Человеческие качества человека формируются под влиянием всего социально-экономического уклада жизни общества. В условиях независимости формирование общечеловеческих и национальных ценностей у граждан осуществляется на основе

целенаправленной и эффективной духовно-просветительской работы государственных организаций, общественных, различных партийных и молодежных организаций, государственных и негосударственных организаций.

Социальная сущность образования состоит в том, что его цели и задачи определяются конкретными социальными, экономическими, идеологическими и нравственными требованиями, стоящими перед обществом в каждый исторический период, общество определяет характер и направленность качеств личности и ставит их перед образованием как социальный заказ. Причина этого в том, что основой общественных отношений в обществе является экономика. В свою очередь, экономическое развитие и отношения не могут быть реализованы без участия человека. Самое главное, что экономика функционирует посредством деятельности человека и является результатом его работы. Поэтому экономическое развитие общества невозможно представить без образования.

Человеческий интеллект, духовный мир, как продукт образования, приобретает социально-экономическую сущность и играет роль катализатора развития общества. Развитие нашей страны зависит от уровня сознательности и активной творческой деятельности нашего народа, определяется пониманием сущности государственной политики и активным участием в решении экономических вопросов. Социальная связь здесь определяется тем, что образование зависит от уровня общественного производства. Из этого следует вывод, что в организации образования важны также материальные возможности и экономическая база.

Социальная роль образования в жизни общества проявляется и в решении политических, нравственных и организационных вопросов. Невозможно представить людей без регулярного и последовательного воспитания их идейно-политических убеждений и сознания. При этом одной из важных задач образования является повышение духовно-образовательного уровня людей, превращение общечеловеческих и национальных ценностей, достижений науки и техники производства в их духовное богатство. Поэтому, исходя из уровня знания законов общественного развития, субъекты образовательного процесса (государственные и негосударственные, общественные организации, образовательные учреждения) должны адаптировать к потребностям методы, средства, формы и способы воспитательного воздействия и от времени, духовное развитие людей требует от них использования современных форм воспитательного воздействия. Поэтому важно понимать, что образование должно быть тесно связано с организационной, экономической и идеологической деятельностью субъектов, которые его проводят. При этом необходимо подчеркнуть ещё одно важное требование, а именно, что с развитием общества будет возрастать деятельность образовательных субъектов в этой связи, будет возрастать значимость образования во всех сферах жизни общества, а также серьезное участие в нём всего общества с ним

является залогом ускорения общественного развития. Также в условиях независимости образование становится приоритетом политики не случайно, а законно. Поэтому развитие различных слоев общества определяется уровнем организации образования в этих местах.

Социально-экономические, духовно-нравственные проблемы, стоящие перед обществом, определяются субъектами образовательного процесса в их теоретической и практической деятельности, что в свою очередь обеспечивает целостность теории и практики, обогащает новостями. На этой основе вносятся уточнения в процесс формирования совершенной личности, определяются аспекты теории воспитания свободной, самостоятельной, самостоятельно мыслящей личности. Поскольку духовная и физическая стороны человека определяют его личностный строй, духовное и физическое развитие в его формировании требует развития психически глубокого, физически здорового организма в целом, основанного на знании человеком законов общественного развития. Основой человеческого совершенства является умственное и физическое совершенство. На этой основе развитие его ума обеспечивает его умственную и физическую зрелость, даёт ему творческую активность и радость жизни, укрепляет уверенность в завтрашнем дне. В этом случае интеллектуальная глубина является основой глубокого и критического анализа знаний, превращения их в уверенность и убеждение, умения правильно использовать их в практической деятельности, развития качеств самостоятельного мышления.

Глубокое умственное мышление человека не может быть реализовано без физического здоровья и зрелости. Физически здоровый человек может иметь правильное отношение к людям, природе, профессии, иметь здоровое восприятие мира. Не зря в народе говорят: «В здоровом теле – здоровый дух». Итак, образование является мощным инструментом, удовлетворяющим потребность общества в человеческих качествах. Поэтому общество подходит к нему с точки зрения потребностей собственного развития и рассматривает образовательный процесс как средство усиления формирования определенных качеств в формировании личности. Это неизбежно вытекает из требования служения образования интересам общества [6].

Не следует рассматривать процесс воспитания односторонне, только как воздействие субъекта на объект. Прежде всего, это субъект-объектные отношения, а субъектом образования является не только государство, политические партии, общественные и неправительственные организации, но и сам человек. В этом случае связь между субъектом и объектом проявляется таким образом, что образование и самовоспитание должны осуществляться совместно. Тогда у человека появится возможность воспитывать себя не только как объект воспитания, но и как его субъект, критически смотреть на свои действия, устранять свои отрицательные качества. Только таким образом образование становится мощным инструментом, изменяющим личность

человека. Изменение личности человека происходит не за один день, а происходит в тесной связи с его сознательной жизнью и деятельностью, а также сложными социально-экономическими, духовно-этическими, идеологическими, духовными процессами в обществе. Хотя достижение человеческого совершенства как процесса определяет общую цель образования, эта общая цель постепенно проявляется в виде мелких периодических целей («целей») в течение молодости и профессиональной деятельности человека и решаются они шаг за шагом.

Общей целью формирования совершенной личности является социальное развитие в конкретных задачах, которые должны решать общество и личность, и на всех ступенях и организациях социальной организации общества, например, в семье, общей средней школе, академическом лицее, профессиональном колледже, высшем учебном заведении она осуществляется на уровне образовательного учреждения, трудовых коллективов и территориального уровня страны, области, города и района. Самое главное при этом то, что каждое звено четко определяет свою задачу и их деятельность взаимна. На основании исследований великих русских ученых В.С.Мерлина и Б.Г.Ананьева [5] можно отметить, что развитие личности – это качественное изменение психологической целостности человека, её функциональное совершенствование, появление новых психических качеств двигательной системы и подготовка в нём – относительно лучшее решение жизненных проблем. В результате взаимодействия личности и окружающей среды, специально организованных и запланированных воздействий в психике обучающегося происходят качественные изменения. При этом образование проявляется как важный фактор психического развития в три этапа. Прежде всего, на социально-психологическом этапе, как элемента жизни общества, его целью является формирование и развитие его социальной структуры и культуры. Второй этап направлен на организационно-педагогическую цель и представляет собой осуществление общественно необходимых изменений для людей под влиянием взаимодействия образовательной системы общества с людьми. В этом случае отдельные люди разного возраста или сообщества, группы могут рассматриваться как объект, а результат образования – в развитии учащихся. Третий этап воспитание вновь осуществляется психолого-педагогически. В этом случае образование направлено на реализацию цели образования в форме взаимного влияния педагогов и учащихся. На этом этапе объект обучения направляется на конкретного ученика или коллектив. На этом этапе учитель и ученик напрямую взаимодействуют с сообществом. Именно поэтому весь процесс обучения можно назвать взаимодействием его участников.

В этом случае для реализации социального направления образования педагог должен хорошо знать учащихся и исходя из конкретной задачи управлять их деятельностью и общением, зная цели и задачи образования, мнения и отношения учащихся. . На этом этапе образования воздействие направлено прямо или косвенно

(через элемент среды) на образованное сообщество. На этом основании образовательную деятельность можно назвать управлением развитием личности в соответствии с общественными потребностями.

Воспитательные цели реализуются педагогами в форме двух видов деятельности:

1) в форме обучения в результате последовательных взаимосвязанных действий учителя и ученика. В этой форме ученик приобретает осознанные и глубокие знания, умения и навыки. В этом единстве необходимо выделить три элемента: содержание образования, то есть совместную деятельность ученика и учителя, и методы и организационные формы их деятельности, которые приводят к определенным изменениям ученика в обществе. Если эти изменения запланированы и определены заранее, они могут быть приняты как результат воспитания;

2) привлечение обучающихся к деятельности, отличной от учёбы, и воспитание сложных качеств, которые не могут быть реализованы в образовательном процессе.

Духовно-воспитательное, идейно-политическое, нравственное, эстетическое, трудовое воспитание не может быть полностью реализовано в образовательном процессе. Необходимо привлекать школьников к более широкому кругу деятельности, чтобы сформировать у учеников коллективное научное мировоззрение и активную жизненную позицию. Необходимо создать достаточные условия для воспитательной работы (формирования группы), правильно организовать время обучения учеников и после него, реализовать эффективную систему воспитательной работы, основанную на материальной базе. Взаимная деятельность учителя и ученика в комплексе учебной деятельности, осуществляемой вне урока, есть образование в «узком смысле». Для того чтобы «воспитание в самом широком смысле» осуществлялось, необходимо придать социальную направленность обеим его формам (воспитанию и внеклассной воспитательной работе).

Если посмотреть на опыт учителей с этой точки зрения, то мы увидим ряд негативных ситуаций. Наблюдения показывают, что в большинстве случаев воспитатели-педагоги не стремятся к решению воспитательных задач в образовательном процессе или не могут в полной мере использовать воспитательные возможности образования. Поиск причины этого показал, что большинство профессоров не понимают теории образования, сущности целей образования и развития личности школьника. Поэтому они не могут ставить на учебных занятиях конкретные образовательные цели и основное внимание уделять усвоению обучающимися учебного, то есть учебного материала, на необходимом уровне. Учителя не могут раскрыть воспитательный потенциал знаний на основе выбора содержания образования, формы и методов обучения, ориентации их на образование, формирования определённых отношений на

уроке. Самое главное, что они не связывают полученные знания с повседневной жизнью, жизнью нашей независимой Родины.

Мы видим, что образование как направляющая сила формирования личности подготавливает почву для познания своего места в обществе путем выбора моральных, социально-политических качеств и правильной профессии, исходя из запросов общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: (REFERENCES)

1. Каримов И.А. Мы строим свое будущее своими руками. Ответы на вопросы корреспондента газеты “Туркистон”. - Ташкент: Узбекистан, -1999. -31 с.
2. Постановление Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы подготовки квалифицированных педагогов и обеспечению учреждений среднего специального и профессионального образования такими кадрами». // - Ташкент: Народное слово, - 29 мая 2012 г.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология // Под ред. В. В. Давыдова. – Москва: Педагогика, – 1991. – 480 с.
4. Рубинштейн С.Л. Принцип психологии развития. - Москва: - 1981.
5. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. - Москва: - 1980.
6. Зарипова Г.К., С.Сайидова, И.Жураев, Ж.Журакулов. Теория и практика системной организации духовно-просветительского воспитания учащихся профессиональных колледжей. ВВК 74.200.51. УДК 371. “Проблемы науки”. – Москва: монография. 2021 год. ISBN 978—1-64655-084-5.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFAX7A AAAAJ&citation_for_view=1xFAX7AAAAAJ:M3ejUd6NZC8C

АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ КОНСТРУКЦИЙ ДЛЯ НАНЕСЕНИЯ ПОЛИМЕРНОЙ КОМПОЗИЦИИ НА СТАЧИВАЕМЫЕ ДЕТАЛИ ОДЕЖДЫ

М.О.Самадова

Бухарский инженерно-технологический институт

АННОТАЦИЯ

В статье приводится конструктивная схема и принцип работы для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды. Дается анализ существующих конструкций для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды и их особенностей. Подробно приводятся отличительные конструктивные элементы и снижение расхода полимерной композиции в рекомендуемом устройстве.

Ключевая слова: Швейная машина, устройство, полимерная композиция, нить, игла, регулятор, стакан, питающая трубка, стежки, разрывная сила, водопроницаемость, эффективность.

В устройстве для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды, содержащее ванну для полимерной композиции, установленные друг над другом ролики, при этом снабжено дополнительной ванной для полимерной композиции, а ролики установлены на валах и выполнены в виде резиновой втулки и насаженной на неё пластмассовой пористой втулки, соединенных между собой клеем, при этом по краям наружной поверхности пластмассовой пористой втулки выполнены выступы, плавно сопряженные поверхностью втулки, причем нижний ролик погружен в ванну, а верхний соединен с дополнительной ванной [1]. Недостатком данной конструкции является её сложность, низкий эффект герметизации строчек, а также низкая прочность швов при разрыве (рис.1).

В конструкции устройства для нанесения полимерной композиции на детали одежды, содержащее два вращающихся ролика, один из которых покрыт пористым материалом и снабжен системой питания жидкостной полимерной композицией, включающей ванну, соединенную с ней питающую трубку и регулятор подачи, при этом второй ролик также покрыт пористым материалом, ролики установлены на корпусе швейной машины по обе стороны стачиваемых деталей за ее прижимной лапкой и зубчатой рейкой и связаны между собой ременной передачей внахлестку, при этом система питания жидкостной

полимерной композицией содержит верхнюю ванну, связанную с поверхностью верхнего ролика через питающую трубку с регулятором подачи, и установленную под рабочей платформой машины нижнюю ванну, в которую частично погружен нижний ролик [2].

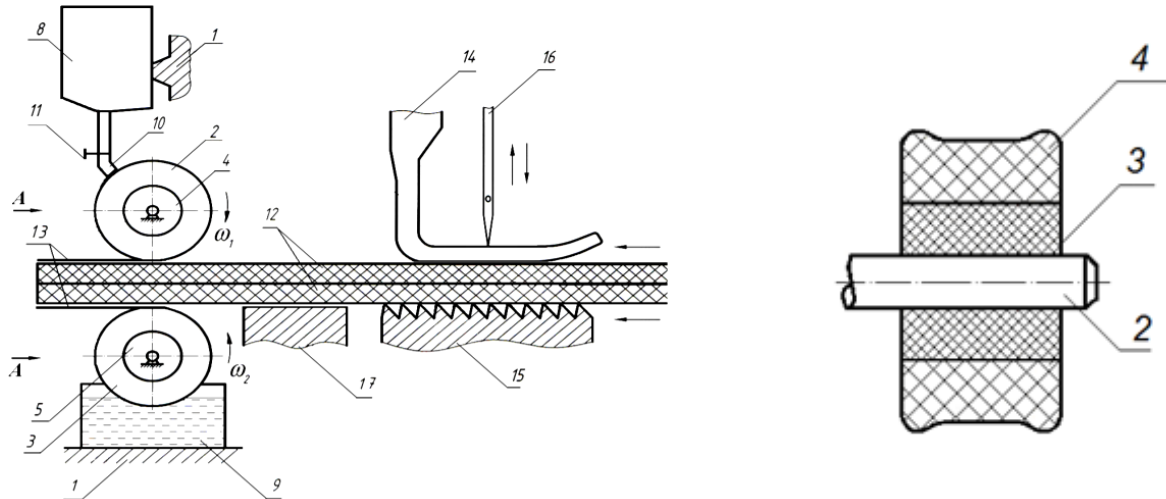

Рис.1. Устройство для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды

Недостатком данной конструкции также является низкая прочность швов и неравномерность покрытого слоя полимерной композиции (рис.2).

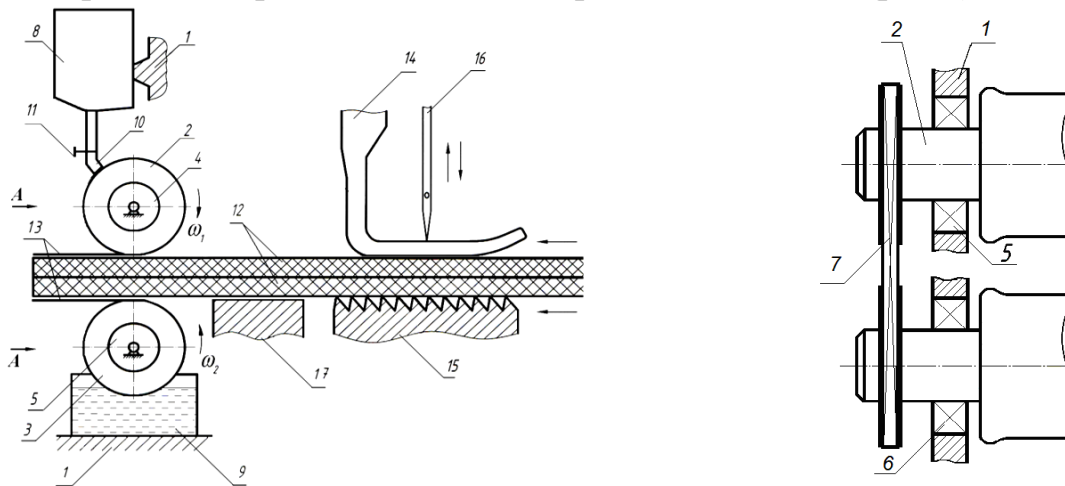

Рис.2. Устройство для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды

Следует отметить, что все существующие конструкции устройств для нанесения покрытий на стачиваемые материалы не обеспечивают высокую прочность и герметичность строчек из-за покрытия полимерным слоем только поверхности зоны стачивания материалов. Полимерная композиция фактически не проникает в глубь материалов, а также не позволяет повышения прочности

ниток. Кроме того большой расход полимерной композиции при их нанесении в полозку по всей её поверхности. Не обеспечивается высокая прочность и герметизация стачиваемых материалов. Практически во всех существующих устройствах полимерная композиция наносится только после стачивания материалов. При этом полимерный материал не доходит до зон переплетения верхней и нижней нитей что фактически не влияет на их прочность[3,4].

Рекомендуемая конструктивная схема и принцип работы устройства для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды. Для увеличения прочности и герметизации швов в материалах за счет нанесения полимерной композиции и игольной нити при сшивании материала совершенствована конструкции зоны подачи и нанесения полимерной композиции на строчку и игольную нить при процессе стачивания материалов.

Сущность конструкции заключается в том, что устройство для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды, содержащий систему подачи жидкостного полимера, узел нанесения полимера на строчки деталей швейного изделия, опору для размещения изделия с зубчатой рейкой для его перемещения. При этом устройство включает бачок с полимерной композицией, питающую трубку, регулятор подачи полимера (капельница), стакан для полимерной композиции с отверстием на основания для прохода иглы с ниткой пропитанной полимерной композицией. (рис.3)

Устройство для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды содержит корпус 1, установленной в нем бачок 2 с полимерной композицией, питающую трубку 3, регулятор подачи 4 полимерной композиции, стакан 7 для полимерной композиции с отверстием 13 на его основании для прохода иглы 5 с ниткой 14 пропитанной полимерной композиций 8. Система также включает опоры 11 и 12 для размещения материалов (изделия) 9 с зубчатой рейкой 10 для их перемещения, а также прижимную лапку 6.

Предлагаемое устройство работает следующим образом. При стачивании текстильные материалы 9 прижимаются лапкой 6 к зубчатой рейке 10. Продвижение ткани 9 на величину стежка осуществляется зубчатой рейкой 10. Рейка 10 подаёт материалы 9 только под иглу 5, а направление перемещения материалов 9 при выполнении строчки задаёт работница.

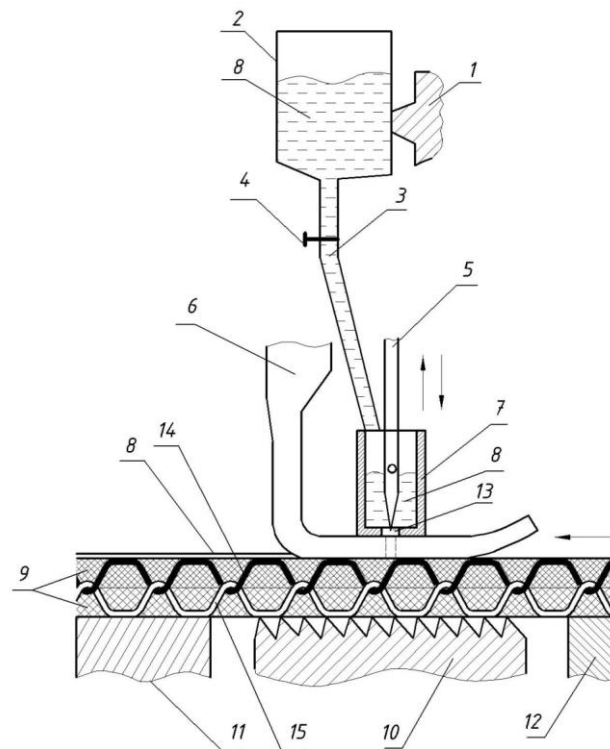

Рис.3. Устройство для нанесения полимерной композиции на стачиваемые детали одежды

При взаимодействии иглы 5 и челнока (на чертеже не показан) происходит образование челночного стежка. Полимерная композиция 8 из бачока 2 через трубку 3 поступает к стакану 7. Объем поступающей полимерной композиции 8 регулируется регулятором 4 (капельницей). Игла 5 и нитью 14 проходит через накопленную полимерную композицию 8 в стакане 7. При этом в основном нить 14 пропитывается полимерной композицией 8 в достаточной степени. Игла 5 с нитью 14 проходит через отверстие 13 стакана 7, прокаливает стачиваемые материалы 9, происходит стежкообразование. При этом все зоны прохода игла 5, петлеобразования и взаимодействия пропитанной полимерной композицией 8 нити 14 фактически смазывает полимерной композицией 8, в том числе и с зоной переплетения с нитью 15 челнока. Это приводит к увеличению не только прочности стежка, но позволяет заполнение зон прохода иглы 5 и нити 14 композитным материалом 8 обеспечивая необходимую герметичность строчек в материалах 9. Кроме того, необходимый объем полимерной композиции 8 выпадая через отверстие 13 стакана 7 поступает на поверхность верхнего материала 9, обеспечивая небольшой слой полимерной композиции 8. Это увеличивает и прочность и герметичность стачиваемых материалов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: (REFERENCES)

1. В.В. Веселов, И.Д.Горбунов, И.В. Молькова. Устройство для нанесения жидкофазного полимера на срезы деталей кроя. Известия вузов. Технология текстильной промышленности. - 2007, №3. С 97-99.
2. В.В. Веселов, Г.В. Колотилова. Химизация технологических процессов швейных предприятий: Учебник / Под редакцией В.В. Веселова. - Иваново: ИГТА, 1999.
3. Патент Р.Узб. № FAP 00905. Бюл. №5. 2014 г.
4. Патент Р.Узб. № FAP 00885. Бюл. №3. 2014 г.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASHNING AHAMIYATI

Yusupov Fuzayl Farxod o‘g‘li
Eshdavlatov Akmal Eshpulatovich

“TIQXMMI” MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalari instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda butun dunyoda va yurtimizda qishloq xo‘jaligi sohasida mexanizatsiyalashning o‘rni, mohiyati va amalda qo‘llaniladigan turlari bo‘yicha ma‘lumotlarga ega bo‘lamiz.

Kalit so‘zlar: Dron, qishloq xo‘jaligi, tendensiya, robot, GPS, gerbitsid, pestitsid, eksport, seyalka, sensor, sun‘iy intellekt.

KIRISH

Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash O‘zbekiston Respublikasi uchun juda muhim, chunki mamlakat iqtisodiyoti qishloq xo‘jaligiga juda bog‘liq. Qishloq xo‘jaligi texnikasi va asbob-uskunalaridan foydalanish, hosildorlikni oshirish, mehnat sarfini kamaytirish va ekinlar sifatini yaxshilashga yordam beradi.

O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi uzoq tarixiga ega bo‘lib, bu tarmoq mamlakat yalpi ichki mahsulotining salmoqli qismini tashkil qiladi va aholining katta qismini ish bilan ta‘minlaydi. Biroq, an‘anaviy dehqonchilik usullari ko‘pincha mehnatni talab qiladi va past mahsuldorlikni keltirib chiqaradi, bu esa mamlakatning iqtisodiy o‘sish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

ASOSIY QISM

Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash orqali O‘zbekiston qishloq xo‘jaligida samaradorlikni oshirishi mumkin. Bunga traktorlar, kombaynlar va sug‘orish tizimlari kabi zamonaviy qishloq xo‘jaligi texnikalaridan foydalanish, shuningdek, GPS boshqaruvi ostida ekish va yig‘ishtirish kabi nozik qishloq xo‘jaligi texnikasini qo‘llash orqali erishish mumkin.

Bundan tashqari, qishloq xo‘jaligi texnikasi va jihozlaridan foydalanish fermerlarning mehnat sharoitlarini yaxshilashga va an‘anaviy dehqonchilik usullari bilan bog‘liq jismoniy zo‘riqishni kamaytirishga yordam beradi. Bu qishloq xo‘jaligi xodimlarining sog‘lig‘ini yaxshilash va hayot sifatini oshirishga olib kelishi mumkin.

BUTUN DUNYODA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASH

Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash global hodisa bo‘lib, butun dunyoda turli usullarda qo‘llaniladi. Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalashning turli hududlarda qo‘llanilishiga to‘xtaladigan bo‘lsak:

1. Shimoliy Amerika: Shimoliy Amerikada qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash juda rivojlangan va yirik tijorat dehqonchilik operatsiyalarida keng qo‘llaniladi. Fermerlar traktorlar, kombaynlar va nozik ekish mashinalari kabi bir qator zamonaviy uskunalar bilan ishlar amalga oshiriladi.

2. Yevropa: Yevropada qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash ham yuqori darajada rivojlangan bo‘lib, fermerlar samaradorlikni oshirish va mehnat xarajatlarini kamaytirish uchun zamonaviy asbob-uskunalar va texnikalardan foydalanadilar. O‘zgaruvchan tezlik texnologiyasi va tuproq sensorlari kabi noyob qishloq xo‘jaligi texnikalaridan keng qo‘llaniladi va uchuvchisiz uchish apparatlaridan ya’ni dronlardan foydalanish ko‘rstgichi o‘sib bormoqda.

3. Osiyo: Osiyoda qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki mamlakatlar qishloq xo‘jaligi tarmoqlarida jadallikni oshirish va mehnat xarajatlarini kamaytirishga intilmoqda. Hindiston va Xitoy kabi mamlakatlardagi kichik fermerlar qo‘lda urug‘ sepish va kichik sug‘orish tizimlari kabi arzon narxlardagi texnologiyalarni o‘zlashtirmoqda, yirik tijorat fermerlari esa traktor va kombayn kabi ilg‘or uskunalarga sarmoya kiritmoqda.

Qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash O‘zbekiston uchun muhimligining yuqorida aytib o‘tilgan afzalliklaridan tashqari yana bir qancha sabablari bor.

Birinchidan, mexanizatsiyalash qishloq xo‘jaligida ishchi kuchi tanqisligini bartaraf etishga yordam beradi. Mamlakat aholisining o‘sishi va urbanizatsiyasi natijasida qishloq xo‘jaligida ishlashga qiziquvchilar kamaymoqda. Bu qishloq xo‘jaligida ishchi kuchi yetishmasligiga olib keladi, bu esa dehqonlarga ekin ekish va hosilni yig‘ib olish uchun ishchi kuchi yetishmasligiga olib kelishi mumkin. Mexanizatsiyalash fermerlarga ko‘proq mashinaga, kamroq inson mehnatiga tayanish imkonini berib, bu muammoni hal qilishga yordam beradi.

Ikkinchidan, qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash ekinlar sifatini yaxshilashga yordam beradi. Aniq ekish mashinalari va purkagichlar kabi zamonaviy asbob-uskunalaridan foydalangan holda, fermerlar ekinlarni ekish va ishlov berishni yanada aniqlik bilan ta’minlashi mumkin. Bu pestitsidlar va o‘g‘itlardan foydalanishni kamaytirishga yordam beradi bundan tashqari tuproq sifatini yaxshilash va atrof-muhitga zararni kamaytirish imkonini beradi.

Uchinchidan, mexanizatsiya fermerlarga iqlim o‘zgarishiga moslashishga yordam beradi. Iqlim oldindan aytib bo‘lmaydigan holga kelgani sababli, fermerlar o‘zgaruvchan ob-havo sharoitlariga tezda javob berishlari kerak. Sug‘orish tizimlari

kabi zamonaviy uskunalardan foydalangan holda fermerlar ob-havo sharoitidan qat'i nazar, ekinlarning kerakli vaqtda kerakli miqdorda suv olishini ta'minlashi mumkin.

Qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalashda ko'plab turdagi zamonaviy texnikalar qo'llaniladi, jumladan:

- Traktorlar: Traktorlar tuproqni haydash va tayyorlash, urug'larni ekish va ekinlarni yetishtirish uchun ishlatiladi. Zamonaviy traktorlar samaradorlik va aniqlikni oshirishga yordam beradigan GPS yo'l-yo'riq tizimlari va avtomatlashtirilgan boshqaruv kabi bir qator ilg'or funksiyalar bilan jihozlangan.

- Kombaynlar: Kombaynlar bug'doy, makkajo'xori va soya kabi ekinlarni yig'ish uchun ishlatiladi. Zamonaviy kombaynlar turli ekin sharoitlariga avtomatik moslasha oladigan ilg'or tizimlar bilan jihozlangan bo'lib, isrofgarchilikni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

- Sug'orish tizimlari: Sug'orish tizimlari ekinlarga suv yetkazib berish uchun ishlatiladi. Zamonaviy sug'orish tizimlari datchiklar va boshqa texnologiyalar yordamida tuproq namligini nazorat qiladi va shunga mos ravishda sug'orish jadvalini tuzatib, suv isrofgarchiligini kamaytirish va ekinlar hosildorligini oshirishga yordam beradi.

- Seyalkalar: Seyalkalar tuproqqa chigit ekish uchun ishlatiladi. Zamonaviy seyalkalarda chigit monitoringi tizimi kabi texnologiyalar o'rnatilgan bo'lib, ular chigitning to'g'ri chuqurlikda va oraliqlarda ekilishini ta'minlaydi.

- Dronlar: Qishloq xo'jaligida ekinlarni kuzatish, xaritalash va purkash kabi vazifalar uchun dronlardan tobora ko'proq foydalanilmoqda. Dronlar fermerlarga ekinlarning salomatligi va o'sishi haqida batafsil ma'lumot berib, samaradorlikni oshirish va chiqindilarni kamaytirishga yordam beradi.

O'z navbatida bugungi kunda qishloq xo'jaligida robot texnologiyasidan foydalanish ham kundan kunga ortib bormoqda jumladan:

1. Robotik tarzda begona o'tlari yo'qotish: Ushbu qurilma daladagi begona o'tlarni aniqlash va olib tashlash uchun kameralar va sun'iy intellektdan foydalanadi. Ular ekinlarga zarar bermasdan, gerbitsidlarga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradigan maxsus begona o'tlarni yo'q qilish uchun ishlatilishi mumkin.

2. Robotik meva terish mashinalari: Meva terish robotlari daraxtlar yoki uzumlardan pishgan mevalarni aniqlash va tanlash uchun kameralar va sensorlardan foydalanadi. Ular avtomatik tarzda ishlay oladi va qo'l bilan terib oluvchilarga qaraganda tezroq va aniqroq ishlaydi.

Umuman olganda, qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash butun dunyo bo'ylab muhim tendentsiyadir, chunki fermerlar samaradorlikni oshirish, mehnat xarajatlarini kamaytirish va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishga intiladi. Amaldagi o'ziga

xos texnologiya va texnikalar mintaqaga qarab farq qilishi mumkin bo'lsa-da, umumiy maqsad bir xil: qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi tarmog'ining o'z imkoniyatlarini to'liq ishga tushirishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy qishloq xo'jaligi texnikasi va texnologiyalaridan foydalanish: O'zbekiston qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirishi, xarajatlarni kamaytirishi hamda iqtisodiy o'sish va taraqqiyotga yordam berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. F.M.Mamatov, I.G'.Temirov Qishloq xo'jaligi mashinalari
2. www.google.com
3. www.arxiv.uz
4. www.wikipedia.uz

OILADA YOSHLARNING SOG‘LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA

Ashurova Shaxnoza Faxriddin qizi

TerDPI Psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

Ashurovashaxnoza@mail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Oilada o‘smirlarning sog‘lom turmush tarziga munosabat shakllanishining pedagogik-psixologik omillari to‘g‘risida yoritilgan bo‘lib yoshlarni sog‘lom turmush tarzi haqida tushunchalarini rivojlantirishdan iborat.

Kalit so‘zlar: Oila, sog‘lom turmush tarzi, ijtimoiy tasavvur, oilaviy muhit, sog‘lom turmush tarzi bo‘yicha tasavvurlar.

Darhaqiqat, oila - har bir shaxsda ilk yoshligidan boshlab shakllanadigan insoniy fazilatlar, ezgu-istaklar, qadriyatlar takomil topadigan, ming yillar davomida shakllangan o‘zbek xalqining qadriyatlari va ma‘naviy merosi ravnag‘ini ta‘minlovchi tarbiya maskanidir. "Halollik, rostgo‘ylik, or-nomus, sharmu-hayo, mehru-oqibat, mehnatsevarlik kabi barcha insoniy fazilatlar, eng avvalo, oilada shakllangan". Bola shakllanishining ilk maktabi esa ota-onaning o‘zaro munosabatlari majmui bo‘lib hisoblanadi. "Oila haqida so‘z yuritar ekanmiz, avvalo ko‘z o‘ngimizda ona siymosi shakllanadi... Oila muqaddasligini ta‘minlovchi birinchi omil - ona, ahli ayolning pokizaligi, oqilaligi, mehru-muruvvati, sadoqati va vafodorligidir". Ota-onalar munosabatlarda namoyon bo‘luvchi o‘zaro hurmat, mehr-oqibat, halollik, poklik, mehnatsevarlik, insonparvarlik kabi oliy toifadagi qadriyatlar ularning o‘zaro munosabatlarida uyg‘unlasha borib, oilada o‘zaro munosabatlar maromini vujudga keltiradi. Oiladagi ushbu ijtimoiy jarayon yosh avlodning moddiy olam, ijtimoiy turmush haqidagi tasavvurlari, nuqtai nazarlari, tushunchalari, dunyoqarashlari va sharqona odob-axloq qoidalari va ularga amaliyotda rioya etishning to‘g‘ri yo‘l-yo‘riqlarini ko‘rsatadi. Yosh avlodning ma‘naviy qiyofasi, ularning xatti- harakati, xulq-atvori dastlab oilaviy munosabat madaniyatida shakllanadi).

Tarixiy ma‘lumotlarning guvohlik berishicha, oilaviy munosabatlar madaniyati sharq xalqlarida juda qadimdan rivojlangan ijtimoiy voqelik ekanligini ko‘rsatadi. Qadimgi xalqlardan qolgan asori-atiqalarda, muqaddas diniy manbalarda, o‘zbek xalqining og‘zaki ijodi durdonalarida, sharqning buyuk mutafakkirlarining asarlarida sharq xalqlari, xususan o‘zbek xalqiga xos oilaviy shaxslararo munosabatlarda

namoyon bo'ladigan odob-axloq qoidalari, me'yorlari, insoniy fazilatlar ifodasi to'g'risida qimmatli ma'lumotlarni uchratish mumkin. Manbalarda oilasiz insoniy hayotni tasavvur qilib bo'lmaslik, barkamol farzand tarbiyasi, undagi er - xotin va o'zaro munosabatlar madaniyati, baxtli va farovon turmush kechirish yo'llari, hayotiy misollar yordami bilan hikmatlar va nasihatlar ko'rinishida bayon etilgan.

Jumladan, 1994 yil butun dunyo jamoatchiligi va xalqaro YUNYESKO tashkiloti tomonidan "Xalqaro oila yili" deb e'lon qilinishi, 1998 yil Respublikamizda "Oila yili" deb belgilanishi va bularning uzviy davomi sifatida 1999 yil "Ayollar yili", 2000 yil "Sog'lom avlod yili", 2001 yil "Onalar va bolalar yili", 2002 yil "Qariyalarni qadrlash yili", 2003 yil "Obod mahalla yili" va 2004 yil "Mehr va muruvvat" yili deb nomlanishi buning yorqin dalilidir. 2011 yil 8 dekabr kunida ham bejiz kirib kelayotgan 2012 yilni "Mustahkam oila" yili deb e'lon qilinmadi. Bu esa har bir pedagog-tarbiyachini o'sib kelayotgan yosh avlodning onigida mustahkam oila haqida tushuncha hosil qilishi, uning pedagogik-psixologik, manaviy-axdoqiy jihatlarini tushuntirishi, ularda oila muqaddasligi tushunchasini shakllantirishi zarur.

Ana shunday xalqaro ahamiyatga molik tadbirlarning kun tartibida turishi oila hayoti, undagi shaxslararo munosabatlar mustahkamligi va uning farovonligi kabi masalalar ijtimoiy psixologiyaning asosiy kategoriyasi va shaxslararo munosabatning asosi sifatida nihoyatda dolzarb muammo ekanligidan dalolat beradi. Nilufar Mirdjamalova (2019-yil) Sog'lom turmush tarzini shakllantirishning psixologik asoslari nomli tadqiqotida o'quvchilarda sog'lom turmush tarzining pedagogik va psixologik rivojlanishini tizimli o'rganish lozimligini batafsil ko'rsatib bergan.

Psixologiya fanlari nomzodi Petrova Larisa Vitaliyevna (2020-yil) O'smirlarda sog'lom turmush tarzi va salomatlik qadriyatini pedagogik-psixologik shakllantirish nomli dissertatsiyasida sog'lom turmush tarzining dolzarb muammolari va o'smirlarda Sog'lom turmush tarzi shakllantirishda ota-onaning munosabatini xususida batafsil keltirib o'tgan.

"Sharqda qadim-qadimdan oila muqaddas Vatan sanalgan. Agar oila sog'lom va mustahkam bo'lsa, mahallada tinchlik va hamjihatlikka erishiladi. Binobarin, mahalla, yurt mustahkam bo'lsagina, davlatda osoyishtalik va barqarorlik hukm suradi". Ko'rinib turibdiki, oilaviy hayot masalalari hozirgi davr fani tadqiqot yo'nalishining ustuvor sohalaridan biriga aylanib bormoqda. Respublikamizda "Oila" ilmiy- amaliy markazining tashkil etilishi hamda hukumat tomonidan "Oila kodeksi" (1998) qabul qilinishi bugungi kunda oilalarning mustahkam va barqarorligini saqlash uchun qilinayotgan muhim amaliy ishlardan hisoblanadi.

Afsuski, oila-nikoh munosabatlarining hozirgi davrga kelib zaiflashib borayotganligi dunyoning deyarli ko'pchilik mamlakatlarida: Amerika Qo'shma shtatlari, Angliya, Frantsiya, Germaniya, Boltiq bo'yi davlatlari, Rossiya va boshqa

qator davlatlarda yaqqol namoyon bo'lmogda o'zbek oilalari hayotida oila-nikoh munosabatlarning zaiflashuvi va uning buzilishlari yuqorida qayd etilgan davlatlardagiga qaraganda ancha kam bo'lsa-da, afsuski ajralishning asoratlari oila azolari va qarindosh- urug'lar o'rtasida nihoyatda ayanchli oqibatlar, noxush holat va hodisalar keltirib chiqarayotganligi kuzatilmogda. Demak, oilalarning buzilishi va uning oqibatida yuzaga keladigan turli xildagi asoratlar ijtimoiy psixologiya va etnopsixologiya fanlarining tadqiqot predmeti sifatida keng o'rganishni taqozo etadi.

XULOSA

Jamiyat taraqqiyotining kutilgan darajaga chiqa olmasligi, uning taraqqiyotiga to'sqinlik qiluvchi, uning inqiroziga olib keluvchi kuchlarning yuzaga kelishida ham oilaning hissasi kattadir. chunki nosog'lom, noqobil va nizoli oilalar, ajrashishlar sonining ortishi, jamiyatga turli iqtisodiy, ijtimoiy ziyon yetkazishi bilan birga, bunday nosog'lom psixologik muhitda, nizo-janjalli, o'zaro mehr-oqibatsiz muhitda dunyoga kelgan, shakllangan bola ham keyinchalik nafaqat o'z ota- onasi, aka-ukalariga nisbatan mehr-oqibatsiz, balki atrofdagilarga, qolaversa o'zi yashagan jamiyatda nisbatan mehr-oqibatsiz, shafqatsiz, zolim, xudbin, jamiyat, yurt manfaatlariga zid har xil salbiy tashqi kuchlar ta'siriga oson beriluvchan shaxs bo'lib shakllanishi, shu asosda esa o'z oilasi, o'z xalqi, o'z yurti uchun xavfli insonlarning yetishib chiqishiga ham asos bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.
2. Фахриддиновна, А. Ш., & Шахноза, А. ОИЛАДА ЭР-ХОТИН МУНОСАБАТЛАРИНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШНИНГ ЎЗБЕК ПСИХОЛОГЛАРИ ТОМОНИДАН ТАҲЛИЛ ҚИЛИНИШИ. Ashurova. Sh. F. (2022) BOLALARDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA OILAVIY MUNOSABATLARNING O'RNi "Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali" 1(6),71-73-b
2. Ashurova Sh. F. (2023) SOG'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO'G'RISIDAGI TASVVURLARNING SHAKLLANISHI "Журнал Педагогики и психологии в современном образовании,3(1). <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8314/5746>
3. Ashurova Sh.F. .(2022) A HEALTHY LIFESTYLE IN UZBEK FAMILIES FROM THE POINT OF VIEW OF ISLAM RELIGION Emergent: JOURNAL OF EDUCATIONAL DISCOVERIES AND LIFELONG LEARNING (EJEDL)

<https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/view/369> (52-56 p)

4.Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O 'SMIRLARNING SOG'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.

5.qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG 'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 369-373.

6.Иманова, М. Б. (2021). ШАХС ХАРАКТЕРИ АКЦЕНТУАЦИЯСИ ВА ДЕСТРУКТИВ ХУЛҚ-АТВОР. Academic research in educational sciences, 2(11), 1399-1403.

ZAMONAVIY VIRTUAL TA'LIMNING MOHIYATI VA O'RNI

Murtazayev Eshmurod Mustafayevich

Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti,
Umumtexnika fanlari kafedراسi dotsenti

Xidirov Muso Qahramon o'g'li

Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti,
Transport vositalari muhandisligi kafedراسi assistenti

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda oliy ta'limni isloh qilish axborot, virtual va kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida amalga oshirilmoqda. Zamonaviy jamiyatning muhim omillari nafaqat kompyuter va boshqa axborot manbalarini bilish va ulardan foydalanish qobiliyati, balki ularni tahlil qilish va kundalik hayotda o'z rivojlanishi uchun qo'llash qobiliyatidir. Axborot texnologiyalarining ta'siri bugungi kunda yoshlar hayotida ayniqsa muhimdir. Zamonaviy ta'lim, xususan, oliy ta'lim axborotdan keng foydalanishni ta'minlash, oliy ta'lim tizimini uni olish uchun xavfsiz va zarur shart-sharoitlar bilan ta'minlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, zamonaviy ta'lim, axborot, virtual texnologiya, kommunikatsion texnologiya.

ABSTRACT

Currently, the reform of higher education is being implemented in the context of the rapid development of information, virtual and communication technologies. Important factors of modern society are not only the ability to know and use computers and other sources of information, but also the ability to analyze them and use them for their own development in everyday life. The influence of information technology is especially important in the lives of young people today. Modern education, in particular, higher education, is aimed at ensuring wide access to information, providing the higher education system with safe and necessary conditions for obtaining it.

Keywords: Higher education, modern education, information, virtual technology, communication technology.

KIRISH

Hozirgi kunda oliy ta'limni isloh qilish axborot, virtual va kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida amalga oshirilmoqda. Zamonaviy jamiyatning muhim omillari nafaqat kompyuter va boshqa axborot manbalarini bilish va ulardan foydalanish qobiliyati, balki ularni tahlil qilish va kundalik hayotda o'z rivojlanishi uchun qo'llash qobiliyatidir. Axborot texnologiyalarining ta'siri bugungi kunda yoshlar hayotida ayniqsa muhimdir. Zamonaviy ta'lim, xususan, oliy ta'lim axborotdan keng foydalanishni ta'minlash, oliy ta'lim tizimini uni olish uchun xavfsiz va zarur shart-sharoitlar bilan ta'minlashga qaratilgan.

Tadqiqotning dolzarbligi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida jamiyatda ro'y berayotgan jadal o'zgarishlar ta'lim tizimi uchun zamonaviy mutaxassislarni sifatli tayyorlashni ta'minlaydigan yangi ta'lim muhitini yaratishdek murakkab vazifani qo'yimoqda. Didaktikaning kategoriyalari orasida "ta'lim muhiti" tushunchasi alohida o'rin tutadi. Uning mazmuni dinamik, tarixiy jihatdan aniqlangan xususiyatga ega bo'lib, psixologik-pedagogik tadqiqotlarda noaniq talqin qilinadi va ko'rib chiqiladi. Biroq, "ta'lim muhiti" atamasini aniqlashda umumiy boshlang'ich nuqta - bu ma'lum bir ijtimoiy va fazoviy-sub'ekt doirasida o'quvchi shaxsini shakllantirish va rivojlantirish uchun shart-sharoitlar, imkoniyatlar to'plami sifatidagi ta'lim muhiti g'oyasi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim muhiti muammosi, aniqrog'i, u qanday bo'lishi kerak, degan savol yangi ilmiy muammodan yiroqdir. Ushbu muammoning turli jihatlari mahalliy va xorijiy psixologik-pedagogik tadqiqotlarda klassik sifatida taqdim etilgan. 20-asr oxiri - 21-asr boshlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ularning ta'lim amaliyotida keng qo'llanilishi yopiq ta'lim tizimlari va ijtimoiy muhitning o'zaro ta'siri bilan bog'liq masalalarni nihoyatda dolzarb qilib qo'ydi. Bu holat virtual voqelik haqidagi zamonaviy falsafiy nutqning rivojlanishida o'z aksini topdi; avtomatlashtirilgan o'qitish tizimini qurish muammolarini ishlab chiqishda; ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llashda; ochiq va masofaviy ta'lim tizimini tashkil etishda. Ushbu va boshqa ishlar sifatli ommaviy kasb-hunar ta'limini tashkil etishga bag'ishlangan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq keng imkoniyatlarni ochib beradi, uzluksiz ta'lim konsepsiyasini ("hayot uchun ta'lim"dan "ta'lim"ga o'tish) amalga oshirish muammosiga bag'ishlangan, hayot davomida") va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimini amaliy amalga oshirish zarurdir.

Shu munosabat bilan virtual ta'lim muhitini ilmiy asoslangan aniqlash va ta'lim tizimlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish yo'llarini belgilash vazifasi alohida dolzarbdir.

Ushbu usullardan biri virtual ta'lim muhitini - ochiq tizimni yaratish bo'lib, uning doirasida virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanish asosida ta'lim jarayonida samarali interaktiv o'z-o'zini o'qitish ta'minlanadi. Virtual ta'lim muhiti voqelikning tobora muhim ijtimoiy-madaniy hodisasiga aylanib borayotganiga qaramay, uning didaktik salohiyati yetarlicha o'rganilmagan. Samarali ta'lim muhitida o'quv amaliyoti talablari va u haqidagi ilmiy bilimlar holati o'rtasidagi qarama-qarshilikning mavjudligi ushbu dissertatsiya tadqiqotining muammosini aniqladi.

Nazariy jihatdan, bu virtual ta'lim muhitining vektor modelini ishlab chiqish muammosidir. Amaliy nuqtai nazardan - ta'limda virtual haqiqat texnologiyalaridan optimal foydalanish yo'llarini aniqlash.

Tadqiqot ob'ekti - virtual ta'lim muhiti

Tadqiqot mavzusi virtual ta'lim muhitini modellashtirishning nazariy asoslari.

XXI-asr jamiyatini virtualizatsiya qilish sharoitida ta'limda virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanish virtual ta'lim muhitining paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin, uning doirasida erkin, faol va ijodiy shaxsning uzluksiz o'zini o'zi anglashi va o'zini o'zi rivojlantirishi, quyidagi shartlarga rioya qilgan holda mumkin:

- virtual reallik texnologiyalariga asoslangan ta'lim tizimlarini tashkil etish va ulardan foydalanishda ushbu tizimlarning ochiqligi va "ko'lamliligi", texnologiyalarning integratsiyaliligi va moslashuvi amalga oshiriladi;

- "o'qituvchi-shogird" tizimida doimiy fikr-mulohazalar mavjud bo'lganda o'quv jarayonida interfaol o'z-o'zini ta'lim ustunlik qiladi;

- mustaqil ishlarni tashkil etish o'rganilayotgan sub'ektlarning ijodiy, bilim faolligi va tizimli fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi;

- ta'limning tabiatga muvofiqligi ta'minlanadi (ta'limning o'qitishdan ustunligiga rioya qilish; o'quv faoliyat turining ustunligi; mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish; zamonaviy integral taqdimot va manipulyatsiya vositalaridan foydalanish orqali o'rganish motivatsiyasini oshirish; audiovizual axborot; axborotni emotsional idrok etish darajasini oshirish va axborotni qayta ishlashning turli shakllarini mustaqil ravishda amalga oshirish ko'nikmalarini rivojlantirish);

- virtual haqiqat texnologiyalari o'quv jarayonining ijobiy hissiy fonini yaratish bilan birga o'quvchining bir natijadan ikkinchisiga o'tishini ta'minlaydi.

Tadqiqot maqsadlari:

1. Virtual haqiqat haqidagi gumanitar nutqning qoidalarini asoslash va virtual haqiqat texnologiyalarining didaktik imkoniyatlarini aniqlash.

2. Ta'lim muhitlari evolyutsiyasining tarixiy va funksional tahlili asosida "virtual ta'lim muhiti" tushunchasining mohiyatini aniqlang.

3. Virtual ta'lim muhitining vektor modeli parametrlarini ishlab chiqish.

4. Tuzilgan model asosida virtual ta'lim muhitining didaktik imkoniyatlarini aniqlang.

5. Virtual ta'lim muhitining didaktik imkoniyatlarini amalga oshirishning pedagogik shartlarini aniqlang.

Mudofa qoidalari:

1. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi XXI-asrda jamiyatning jadal virtuallashuvini oldindan belgilab beradi - voqelikni uning simulyatsiyasi tasviri bilan, albatta, kompyuter texnologiyalari yordamida emas, balki virtual haqiqat mantiqidan foydalanish bilan almashtirish. Shu bilan birga, ushbu voqelikning o'ziga xos xususiyatlari – ta'sirning nomoddiylik, parametrlarning shartlilik, vaqtinchalik va uning asosiy xususiyatlari - avlod, dolzarblik, avtonomiya, interaktivlik. Interaktivlik tufayli virtual voqelik boshqa barcha voqeliklar, shu jumladan yaratuvchi voqelik bilan ham ontologik jihatdan mustaqil bo'lgan holda o'zaro ta'sir o'tkazishga qodir.

2. Virtual reallik texnologiyalarining didaktik salohiyati ulardan o'quv jarayonini o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim paradigmasiga muvofiq tashkil etish uchun foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi. Ta'limda virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanish o'rganishning tarqoq avtomatik siklik boshqaruvidan yo'naltirilgan ta'limga o'tish, o'quv jarayonini faollashtirish, o'quvchilarning bilim faolligini uning rag'batlantiruvchi komponentini oshirish orqali sezilarli darajada faollashtirish va o'rganish uchun noyob imkoniyatlar yaratish imkonini beradi. shaxsning mustaqil tanqidiy fikrlash va intellektual rivojlanishini shakllantirish.

3. Ta'limda virtual reallik texnologiyalaridan foydalanish ta'lim texnologiyalarining ma'lum universalligi, ularning "ko'lamliligi" va fazo-zamon parametrlaridan mustaqilligi bilan tavsiflangan virtual ta'lim muhitini keltirib chiqaradi. Erkin, faol va ijodiy shaxsning o'zini o'zi anglash va o'z-o'zini rivojlantirish kontekstida virtual ta'lim muhitining didaktik salohiyatini amalga oshirishning tashkiliy-pedagogik shartlari quyidagilardir: virtual reallik texnologiyalariga asoslangan ta'lim tizimlarini ochiqlik, "ko'lamlilik" hamda moslashuvchanlik tamoyillariga muvofiq tashkil etish va faoliyat yuritish; ta'lim jarayonida "o'qituvchi-talaba" tizimida doimiy fikr-mulohazalar bilan interfaol o'z-o'zini ta'limning ustunligi; o'rganilayotgan sub'ektlarning ijodiy qobiliyatlari va kognitiv faolligini rivojlantirish bo'yicha mustaqil ishlarni tashkil etishga e'tibor qaratish; o'qitishning tabiatga muvofiqligi; ta'lim jarayonining ijobiy hissiy foni.

4. Oliy maktab o'quvchilarini baholash bilan bog'liq bo'lgan virtual ta'lim muhitini vektor modellashtirish natijalari shuni ko'rsatadiki, virtual ta'lim muhiti odatda ijodiy muhit bo'lib, unda o'quv predmeti quyidagilar bilan tavsiflanadi: yuqori motivatsiya, ijobiy va optimistik. munosabat, atrofda dunyoni o'zlashtirish va

o'zgartirishdagi faollik, yuqori o'zini o'zi qadrlash, ochiqlik, shuningdek, fikr va harakat erkinligi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- virtual haqiqat texnologiyalarining didaktik salohiyati aniqlandi (bu foydalanuvchining inson va mashina o'zaro ta'sirida faol ishtirok etishi bilan belgilanadi, sun'iy dunyoda tanani tasvirlash uchun noyob imkoniyatlar beradi; odamda virtual tasvirlarni yaratish, bu o'qituvchini ikkinchi darajali tasvirlar shaklida chuqurroq ruhiy haqiqatlar bilan ishlash; samarali aloqa vositasi, ayniqsa umumiy tuzilmaning og'zaki tavsifi etarli bo'lmagan hollarda ma'lumot uzatishda; kelajakdagi kasbiy faoliyatda mumkin bo'lgan turli vaziyatlarda ko'nikmalarni mashq qilish muhitini simulyatsiya qiluvchi samarali vosita; virtual modellarda ob'ektlar faoliyatining sabab-oqibat munosabatlarini aks ettirishni fundamentallashtirish; ekranda ko'rsatilgan ob'ektlar yoki jarayonlar bilan o'zaro ta'sir qilish qobiliyati, ularni amalga oshirish haqiqatda imkonsizdir);

- "virtual ta'lim muhiti" tushunchasining mohiyati aniqlandi (ochiq tizim, uning doirasida virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanish asosida o'quv jarayonida samarali interaktiv o'z-o'zini o'qitish ta'minlanadi);

- virtual ta'lim muhitining vektor modellari quyidagi parametrlarda ishlab chiqilgan: "erkinlik – qaramlik", "tabiatga mos ta'lim", "faollik – passivlik", "ommaviy o'qitishning yuqori samaradorligi - ommaviy o'qitishning past samaradorligi");

- virtual ta'lim muhitining didaktik potentsiali aniqlanadi (u shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimi bilan belgilanadi; interfaollik; ta'lim motivatsiyasining ortishi darajasi; o'qitishning faoliyat turining ustunligi; ta'limning tabiiy muvofiqligi; individuallashtirilgan o'qitish usullarining ustunligi va fanlarni o'qitishda ijodiy qobiliyatlarni, kognitiv faollikni va tizimli fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirish; ijobiy hissiy fon; erkin, faol shaxsning uzluksiz o'zini o'zi anglashi va o'zini o'zi rivojlantirishi);

- virtual ta'lim muhitining didaktik potentsialini ro'yobga chiqarish uchun pedagogik shart-sharoitlar belgilanadi (ochiqlik, kengayish, integratsiya va moslashuvchanlik tamoyillariga muvofiq virtual haqiqat texnologiyalariga asoslangan ta'lim tizimlarini tashkil etish va faoliyati; "O'qituvchi - o'quvchi" tizimida doimiy fikr-mulohaza mavjud bo'lgan o'quv jarayoni; ta'lim sub'ektlarining ijodiy qobiliyatlari, kognitiv faolligi va tizimli tafakkurini rivojlantirish bo'yicha mustaqil ishlarni tashkil etishga e'tibor qaratish; ta'limning tabiatiga muvofiqligi; ijobiy hissiy ta'lim jarayonining foni).

Tadqiqotning nazariy ahamiyati. Tadqiqot natijalari "virtual ta'lim muhiti" tushunchasining mohiyatini ilmiy tushunishni boyitadi, virtual haqiqat

texnologiyalarining didaktik salohiyatini ro'yobga chiqarishning mazmuni va usullarini ochib beradi, ta'limni tashkil etish va baholashga yangi yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi. axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'quv jarayoni; ta'limni virtuallashtirishning mumkin bo'lgan oqibatlari mazmuni haqidagi ilmiy g'oyalarni kengaytirish.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalari ta'lim tizimlarida virtual haqiqat texnologiyalaridan foydalanishning samarali usullarini aniqlashga yordam beradi. Virtual ta'lim muhitini vektorli modellashtirishning ishlab chiqilgan metodologiyasi, shuningdek, o'quvchilarning virtual ta'lim muhitining didaktik imkoniyatlariga nisbatan qarashlari va munosabatlarini aniqlash imkonini beruvchi diagnostika vositalari zamonaviy ta'limni insonparvarlashtirishning haqiqiy shartlaridan biridir.

Belgilangan vazifalarni bajarish uchun quyidagi tadqiqot usullari qo'llanildi: nazariy (psixologiya, pedagogika, tizimli tahlil va axborot texnologiyalari sohasidagi ilmiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish; tizimli yondashuv metodologiyasi asosida muammoni tadqiq qilish, matematik modellashtirish); eksperimental (o'qitish tajribasini o'rganish va umumlashtirish, so'roq qilish).

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, ta'lim tizimi virtuallasuvi an'anaviy ta'limda uchraydigan ko'plab muammolarga yechim bo'lib, biz ta'lim uchun sinf xona, qat'iy belgilangan vaqt, yo'l ovvoragarchiligi, zerikarli, bir tempdagi ma'ruza, o'tkazib yuborilgan mashg'ulot kabi masalalarga samarali yechim sifatida ko'riladi. Qolaversa, o'quvchining tanqidiy, ijodiy tafakkurlashiga asos bo'la oladi. Shuning uchun faqat bir fikr, men virtual va global ta'lim hayotimizga zarardan ko'ra ko'proq foyda keltirganiga ishonaman, lekin u yuzma-yuz o'qitishning o'rnini bosmasligi kerak, aksincha, Sizga nima ko'proq yoqsa siz o'shani tanlab o'z ustingizda ishlash uchun harakat qilishingiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

- 1.Задоя Є.С. Проблема энерго информационных взаимоотношений со средой. Научные основы энергоинформационных взаимодействий в природе и в обществе. Материалы международного конгресса "ИнтерЄНИО-97" Крым, Украина, 1997. - С.35-37.
- 2.Задоя Е.С., Богатырь В. Биоинформационные технологии в образовании. / Фото современного учителя. № 5-6.2003.- Б.134-136.
3. Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. М.: Педагогика, 1989. - 192 с.
4. Ziyonet.uz

ЁШ СТОЛ ТЕННИСЧИЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРШДА ЮКЛАМАЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

Йўлдашалиева Муслима Иззатали қизи

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети
СТ-51-21 гуруҳ талабаси

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада ёш стол теннисчиларни жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришда ёрдамчи жисмоний машқларнинг роли, улардан фойдаланиш ҳамда ушбу машқлар орқали ҳал этилиши лозим бўлган вазифалар шунингдек, организмга бериладиган юкламаларнинг аҳамияти ҳақида маълумот ва амалий тавсиялар баён этилган.

Калит сўзлар: жисмоний тайёргарлик, умумий ва махсус жисмоний тайёргарлик, жисмоний сифатлар, ёрдамчи машқлар, куч, тезкорлик, чаққонлик, чидамкорлик, эгилувчанлик.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описывается роль вспомогательных физических упражнений в развитии физической подготовленности юных игроков в настольный теннис, их использование и задачи, которые необходимо решать с помощью этих упражнений, а также информация и практические рекомендации о важности нагрузок, даваемых организму.

Ключевые слова: физическая подготовка, общая и специальная физическая подготовка, физические качества, вспомогательные упражнения, сила, ловкость, проворство, выносливость, гибкость.

ABSTRACT

This article describes the role of auxiliary physical exercises in the development of physical fitness of young table tennis players, their use and the tasks that need to be solved with these exercises, as well as information and practical recommendations on the importance of loads given to the body.

Keywords: physical fitness, general and special physical fitness, physical qualities, auxiliary exercises, strength, agility, agility, endurance, flexibility.

Мавзунинг долзарблиги. Бугунги кунда ёш стол теннисчиларни жисмоний тайёргарлигини ривожлантириш спорт машғулотларининг энг муҳим таркибий қисмларидан ҳисобланиб, организмни ҳар томонлама ривожлантириш, соғлиқни мустаҳкамлаш, жисмоний қобилиятларини такомиллаштириш ва тайёргарликнинг барча бошқа турлари учун мустаҳкам функционал база яратишга шунингдек спортда юксак натижаларга эришишга йўналтирилган жараён сифатида тушунилади.

Стол теннис спорт турида жисмоний тайёргарликни ривожлантиришга юксак талаблар қўйилади.

Буни қуйидаги омиллар билан изоҳлаш мумкин:

- Спортдаги ютуқларнинг ўсиб бориши ҳар доим спортчидан жисмоний қобилиятлар ривожининг янги даражасини талаб қилади;
- Жисмоний тайёргарликнинг юқори даражаси машғулот ва мусобақа юкломаларини оширишнинг зарурий шарти ҳисобланади.

Қўлланиладиган воситаларининг таъсир кўрсатиш хусусияти ва йўналишига кўра ёш стол теннисчиларнинг жисмоний тайёргарлигини умумий жисмоний тайёргарлик (УЖТ), ёрдамчи ҳамда махсус жисмоний тайёргарлик (МЖТ) гуруҳларига бўлиб ўрганилади.

Ёш стол теннисчиларнинг умумий жисмоний тайёргарлиги юксак натижаларга эришиш учун пойдевор, зарур асос ҳисобланади. У қуйидаги вазифаларни ҳал этишга қаратилган.

- Ёш стол теннисчиларнинг организмнинг функционал имкониятларини ошириш;
- Жисмоний сифатлар – куч, тезкорлик, чидамлилиқ, эпчиллик ва эгилувчанликни ривожлантириш;
- Ёш стол теннисчиларнинг организмнинг жисмоний ривожланишидаги нуқсонларини йўқ қилиш.

Ёш стол теннисчиларнинг ёрдамчи жисмоний тайёргарлиги махсус жисмоний қобилиятларни ривожлантиришга йўналтирилган самарали фаолият учун зарур бўлган функционал асосни юзага келтиришга мўлжалланади. У махсус йўналишга эга бўлиб, қуйидаги вазифаларни ҳал этишга қаратилган:

- Ёш стол теннисчиларнинг танланган спорт турига хос ҳаракат фаолиятларида намоён бўладиган функционал имкониятларини ривожлантириш;
- Организмнинг юқори даражадаги махсус юкломаларга чидамлилиги ҳамда чаққонлик ва тезкорлик қобилиятларини такомиллаштириш;
- Тикланиш жараёнларини шиддатининг ортиши.

Ёш стол теннисчиларнинг махсус жисмоний тайёргарлиги танланган спорт тури бўйича мусобақа фаолиятининг хусусиятлари кўядиган талабларга қатъий риоя қилинган ҳолда жисмоний қобилиятларни ривожлантиришга қаратилган.

Ёш стол теннисчиларни махсус жисмоний тайёрлаш қуйидаги вазифаларни ҳал этади:

- танланган спорт тури учун хос бўлган жисмоний қобилиятларни такомиллаштириш;
- танланган спорт тури бўйича муваффақиятли техник – тактик такомиллашув учун зарур бўлган ҳаракат кўникмаларини чуқурлаштирган ҳолда ривожлантириш;
- ихтисослаштирилган машқларни бажаришда кўпроқ қатнашадиган алоҳида мушак гуруҳларини танлаб ривожлантириш.

Ёш стол теннисчиларнинг махсус жисмоний тайёргарлиги ҳаракат кўникмалари тизимидаги энг муҳим ҳаракат сифатларни ривожлантиришга йўналтирилади. Шунинг учун, махсус жисмоний тайёргарликнинг асосий воситалари сифатида мусобақа машқларидан фойдаланилади ҳамда уларни спортчи организмга таъсирини кучайтирувчи турли мураккаблаштирувчи унсурлар билан биргаликда қўлланилади.

Жисмоний тайёргарликнинг барча турлари муайян ўхшашликларга эга. Ёш стол теннисчиларни жисмоний тайёргарлиги спорт ихтисослиги билан чамбарчас боғлиқ. Машқ жараёнида жисмоний тайёргарликнинг бирор турига етарлича баҳо бермаслик охир-оқибат спорт маҳоратининг кучайишига тўсқинлик қилади. Ёш стол теннисчиларнинг машғулотларида умумий жисмоний тайёргарлик ва махсус жисмоний тайёргарлик воситалари нисбатига кўйиладиган вазифалар, спортчиларнинг ёши, малакаси, уларнинг алоҳида хусусиятлари, машғулот жараёнининг босқич ва даврлари, организмнинг айни пайтдаги ҳолатидан келиб чиқиб ўзгартирилади.

Спортчининг малакаси ошиб борар экан, махсус жисмоний тайёргарлик воситаларининг ҳиссаси ортиб, умумий жисмоний тайёргарлик воситаларининг ҳажми шунга мувофиқ тарзда камайиб боради.

Бундан ташқари ёш стол теннисчиларнинг жисмоний маданиятини шакллантириш ҳам муҳим омил ҳисобланади. Шу сабабли, ёш спортчиларнинг жисмоний маданиятини шакллантириш жараёнида шуғулланувчилар ҳаракатларни ва улар билан боғлиқ билимларни ўзлаштирибгина қолмай, ўз жисмоний қобилиятларини ҳам ривожлантирадидилар. Ҳозирги пайтда спортчиларнинг ҳаракат имкониятларини тавсифлаш учун “жисмоний қобилиятлар” ва “жисмоний сифатлар” атамасидан фойдаланилади. Бу тушунчалар маълум маънода ўхшаш бўлсалар-да, лекин бир хил эмас. Жисмоний

қобилиятлар, ёш спортчининг у ёки бу мушак фаолияти талабларига жавоб берадиган ва унинг самарали бажарилишини таъминлайдиган рухий-физиологик ҳамда морфологик хусусиятлари мажмуасидир. Жисмоний тарбия ва спортда спортчилар қобилиятларининг сифатига хос хусусиятлар “кучли”, “тезкор”, “чаққон”, “эгилювчан”, “чидамли” деган иборалар ўз аксини топган.

Ҳозирги вақтда жисмоний қобилиятларни беш асосий турга ажратиш қабул қилинган: куч, тезкорлик ва мувофиқлаштириш қобилиятлари, чидамкорлик ва эгилювчанлик. Уларнинг ҳар бири ҳаракат фаолиятининг ҳар хил турларида хилма-хил шаклларида намоён бўлади.

Ҳозирда жисмоний қобилиятлар ривожланишининг асосий қонуниятлари ҳам мавжуд:

1. Ҳаракат – жисмоний қобилиятларнинг етакчи омили.
2. Қобилиятлар ривожининг ҳаракат фаолияти режимига боғлиқлиги.
3. Жисмоний қобилиятлар ривожланишининг босқичлилиги.
4. Қобилиятлар ривожининг нотекис ва гетерохронлиги (турли вақтга мансублиги).
5. Қобилиятлар кўрсаткичларининг қайтарилувчанлиги.
6. Жисмоний қобилиятларнинг кўчиши.
7. Ҳаракат малакалари ва жисмоний қобилиятларнинг ўзаро алоқаси ва бирлиги.

Шу туфайли, ёш стол теннисчиларнинг у ёки бу ҳаракат фаолиятини қай даражада ўзлаштириб олганига қараб тегишли жисмоний қобилиятларни юзага чиқариш даражаси ҳам ўзгаради. Шунинг учун, жисмоний тарбия соҳасида педагогик жараёни олиб борувчи киши уни фақат таълим ва тарбия тамойилларига эмас, жисмоний қобилиятларини ривожлантириш тамойилларига мувофиқ равишда қуриши керак бўлади. Бунда шуни ҳисобга олиш лозимки, жисмоний машқларга ўргатиш тамойиллари бадиий гимнастикачиларда ягона талабларни ўзида акс эттиради: уларда ҳар қандай педагогик жараён онглилик, фаоллик ва бошқа тамойиллар асосида қурилиши зарур. Аммо мазкур тамойилларнинг аниқ рўёбга чиқарилиши ҳал этилган вазифаларга мувофиқ бўлиши шарт.

Шундай қилиб, максимал юкламанинг ҳақиқий кўрсаткичларини шуғулланувчиларни муайян жисмоний ҳолатига нисбатангина аниқлаш мумкин.

Албатта, жисмоний қобилиятларни ривожлантиришда максимал юкламаларни шуғулланувчиларда тегишли тайёргарлик мавжуд бўлганда, уларнинг ёшини, алоҳида хусусиятларини, шунингдек, юкламанинг ҳам ўзига хос жиҳатларини эътиборга олган, бошқа тамойилларига риоя қилган ҳолда

кўллаш зарур. Жисмоний юкломанинг катталиги унинг ҳажми ва шиддати билан тавсифланади. Шунга кўра, юклама иш ҳажмини аниқ тақсимлаш жоиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. Саламов Р.С. “Спорт машғулотларининг назарий асослари” ЎзДЖТИ. Нашриёт матбаа.Т-2005.
2. Серова Л.К. «Управление подготовкой спортсменов в настольном теннисе» Учебное пособие. 2016 г -13с.
3. Гуфранова Р., Салимов У. «СТОЛ ТЕННИСИ» ўқув-услубий кўлланма. Тошкент – 2017. 108 б.
4. Арзикулов Д. Н. СПОРТЧИЛАРНИ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТДАН ТАЙЁРЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МУАММОЛАРИ //Fan-Sportga. – 2020. – №. 4. – С. 73-75.
5. Yo‘ldoshaliyeva M. I., G‘aniyeva M. Y. PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF STUDYING THE PRIORITY QUALITIES OF TABLE TENNIS PLAYERS //British Journal of Global Ecology and Sustainable Development. – 2023. – Т. 16. – С. 81-84.
6. G‘aniyeva M. YOSH STOL TENNISCHILARNING MUVOZANAT SAQLASH QOBILİYATLARINI O‘RGANISH VA UNI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI //Центральноазиатский исследовательский журнал междисциплинарных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 11.
7. G‘aniyeva M. Y., Yo‘ldashaliyeva M. I. DEVELOPMENT OF THE TECHNIQUE INTRODUCTION OF THE BALL INTO THE GAME AT DIFFERENT POINTS WITH THE HELP OF SPECIAL EXERCISES //World Bulletin of Social Sciences. – 2023. – Т. 23. – С. 1-3.

MAKTABGACHA TA'LIMDA INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BOLALARGA INGLIZ TILINI O'RGATISH

Marasulova Dono Nigmatullayevna

Toshkent davlat pedagogika universiteti, p.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

E-mail: donomarasulova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ush bu maqolada 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini integrativ yondashuv asosida o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanishning mazmuni va mohiyati yoritib berilgan, 5-6 yoshli bolalarning ingliz tiliga qiziqishini shakllantirishning yosh va pedagogik-psixologik o'ziga xosliklari aniqlashtirilgan, 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini integrativ yondashuv asosida o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: multimedia ta'lim resursi, zamonaviy texnologiyalar, integrativ yondashuv, kompyuter, televizor, interaktiv doska, video, audio, animatsiya, didaktik o'yinlar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, chet tillari o'quv dasturlari.

ABSTRACT

This article highlights the content and essence of the use of multimedia technologies in teaching English to children 5-6 years old on the basis of an integrative approach, clarifies the young and pedagogical-psychological peculiarities of the formation of interest of children 5-6 years old in English, developed scientific and methodological recommendations for the use of multimedia technologies in teaching English.

Keywords: multimedia educational resource, modern technologies, integrative approach, computer, TV, interactive whiteboard, video, audio, animation, didactic games, preschool organizations, foreign language training programs.

KIRISH

Jahonning maktabgacha ta'lim tizimida chet tillarni bolalarga ularning yosh xususiyatlaridan kelib chiqib o'rgatishni rivojlantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarga ingliz tilini qo'shiqlar va ertaklar, axborot texnologiyalari vositasi asosida o'rgatishni shakllantirish hamda raqamli o'yinlardan foydalanish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga bolalarga ingliz tilini o'rgatishda multimedia texnologiyalardan foydalanish, chet tillarni o'rganishning psixologik xususiyatlarini aniqlash, interfaol vizual resurslar yaratish, multimediali taqdimotlar

usullarini takomillashtirish bo'yicha tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida integrativ yondoshuvdan foydalanish faoliyat turlarini amalga oshirishda qo'llanilib kelmoqda. Pedagogikada bu yondashuv bolaning atrofidagi dunyo va bu dunyodagi o'zi haqida yaxlit tushunchani shakllantirishga yordam beradi.

Muammoning rivojlanish darajasini hisobga olgan holda shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda maktabgacha ta'limda integratsiya ilmiy-pedagogik va tadqiqot nuqtai nazaridan yetarlicha o'rganilmagan va tadqiq etilmagan.

Maktabgacha ta'lim sohasida boshqa sohalarda ham ilmiy tadqiqotlar olib borildi, xususan, G.Nazirova maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni takomillashtirish muammosini o'rgandi [6], N.Mo'minova maktabgacha ta'lim pedagoglarining malaka oshirish jarayonida media kompetentsiyasini rivojlantirish muammosiga e'tibor qaratdi [5].

Maktabgacha ta'limda integratsiya masalalariga talabgor I.To'ychieva to'xtalib, ilmiy tadqiqot maqsadi sifatida maktabgacha ta'lim muassasalaridagi tayyorlov guruhi bolalarining aqliy faoliyatini rivojlantirishini tanladi. Uning fikricha: "tayyorlov guruhidagi bolalarning aqliy faoliyatini rivojlantirishda xalq pedagogikasi elementlarini integratsiyasining ahamiyati muhimdir" [8]. Lekin biz, ayniqsa, Z.Azizovaning maktabgacha ta'limga qo'shgan hissasini alohida qayd etib o'tamiz, u qo'g'irchoq teatri orqali maktabgacha katta yoshdagi bolalarning axloqiy va esteti k fazilatlarini o'rgangan [7]. "Ona tilidagi nutqiga asoslangan holda bolalar nutqini rivojlantirish, nutqning fonetik, leksik, grammatik tomonlarini rivojlantirish masalalarini" F.Qodirova o'rgandi [7].

5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini integrativ yondashuv asosida o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanish jarayonida chet tilda berilayotgan materiallarning asta-sekin murakkablashib borishi bolalarning intellektual va shaxsiy salohiyatini ochib berib, chet tildagi nutqni muvaffaqiyatli o'zlashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam beradi va keyingi o'quv bosqichlarida ingliz tilini o'zlashtirishni yanada samaraliroq qiladi.

Zamonaviy sharoitda bolaning dunyoni yaxlit idrok etishi chet tilini samarali o'rgatishda foydalanish imkonini beradi. Bunday modelning tarkibiy qismi sifatida, bolaning ma'lum bir yoshiga tanish bo'lgan turli xil faoliyatlarni birlashtirish jarayonida tarbiyalanuvchilar o'rtasida kommunikativ aloqani yaratishga asoslangan ta'limga integrativ-kommunikativ yondashuv xizmat qilishi mumkin.

NATIJALAR

Bolalarning zamonaviy axborot texnologiyalariga jiddiy qiziqishini inobatga olib, ingliz tili mashg'ulotlarida bu imkoniyatlardan unumli foydalanish maqsadga

muvofigdir. Chet tilini o'qitish mazmunini tinglab tushinish, gapirishga o'rgatishda multimedialar katta o'rin tutadi. Ta'lim-tarbiya faoliyatida mashg'ulot dasturi materiallari bilan birgalikda audio va video materiallardan foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini integrativ yondashuv asosida o'rgatishniga yordam beradi va nutq faoliyati uchun motivatsiyani rivojlantiradi.

Integrativ yondashuv asosida 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha ingliz tilini o'qitish namunaviy dasturi, davlat va oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari, chet tili o'qituvchilari, ota-onalar, maktabgacha ta'lim yo'nalishi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalar, malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari tinglovchilari uchun "Metodika obucheniya inostrannym yazykam v doshkolnom obrazovanii" o'quv qo'llanma nashr etilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi "Intellectual mulk markazi" tomonidan O'zbekiston Respublikasining Dasturiy mahsulotlar davlat reestrda ro'yxatdan o'tkazilgan "Ingliz is fun" multimedia ta'lim resursi maktabgacha ta'lim tashkilotlari amaliyotiga joriy etildi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati integrativ yondashuv asosida 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanishning mazmuni va mohiyatining yoritib berilgani, 5-6 yoshli bolalarga ingliz tiliga qiziqishini shakllantirishning yosh va pedagogik-psixologik o'ziga xosliklari aniqlashtirilgani, integrativ yondashuv asosida 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanish komponentlari va funksiyalarining belgilab berilgani, integrativ yondashuv asosida 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanishga doir didaktik imkoniyatlar ochib berilgani bilan izohlanadi.

XULOSALAR

Integrativ yondashuv asosida 5-6 yoshli bolalarga ingliz tilini o'rgatishda multimedia texnologiyalaridan foydalanishga doir tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: maktabgacha yoshdagi bolalarning ingliz tilidagi lug'at boyligini oshirishda she'rlar, qo'shiqlar, kitob o'qish, sahnalashtirish bilan birgalikda multimedia vositalaridan foydalanish orqali til ko'nikmalarini mustahkamlash nihoyatda samarali bo'lib, ingliz tili – musiqa – ritmika – ijodiy faoliyat birligi bolaning tinglab tushinish va gapirish qobiliyatini rivojlantirib, ingliz tilini egallashga nisbatan motivatsiyani oshiradi.

Chet tilini o'qitish mazmunini tinglab tushinish, gapirishga o'rgatishda multimedialar katta o'rin tutadi. Ta'lim-tarbiya faoliyatida o'quv dasturi materiallari bilan birgalikda audio va video materiallardan, multfilmlardan foydalanish

maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini integrativ asosda o'rgatishga yordam beradi va nutq faoliyati uchun motivatsiyani oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. MARASULOVA, D. (2022). NIGMATULLAEVNA Interactive and Problem-Situational Methods of Teaching English to Children of Senior Preschool Age. Spanish Journal of Society and Sustainability.—Published February, 8, 12-15.
4. Козырчикова, Н. (2019). Развитие познавательных способностей детей дошкольного возраста в процессе интеграции образовательных областей. Екатеринбург.
5. Муминова, Д. (2022). Развитие ранней грамотности у детей через систему оценки убеждений и практики педагогов в дошкольном образовании. Автореферат диссертации на соискание научной степени доктора философии по педагогическим наукам.
6. Nazirova, G. (2019). Maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonlarni takomillashtirish. Avtoreferat. Pedagogika yo'nalishi bo'yicha falsafa doktori ilmiy darajasi uchun dissertatsiya.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestasiya komissiyasi Byulleteni, 2018 yil 3-son. e-mail: info@oak.uz.
8. Туйчиева, И. Развитие мыслительной активности детей подготовительной группы в дошкольных организациях. Автореферат., размещен на веб-странице Научного совета по адресу (www.mdomoi.uz) и на Информационно-образовательном портале «ZiyoNet»: www.ziyo.net.uz.

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA
MILLIY URF-ODATLARNI SHAKLLANTIRISHDA
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINING O'RNI**

G'afforova Xurriyat Yangiboyevna

Termiz davlat pedagogika instituti Maktabgacha
ta'lim nazariyasi kafedrası o'qituvchisi
E-mail: xurriyatg'afforova@gmail.com

Jumayeva Shaxnoza Bohodir qizi

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
2-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bolalar qalbida o'z xalqiga muhabbat va hurmat, urf-odatlarini tarkib toptirish, milliy g'ururni tarbiyalash, ularga o'zbek xalqining mehr-oqibatli, mehmondo'st va kamtarin xalq ekanligini singdirish haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Urf-odat, an'ana, milliy qadriyatlar, rasm-rusumlar, milliy tuyg'u, komil inson, vatanparvarlik va boshqalar.

АННОТАЦИЯ

Эта статья о любви и уважении к меньшинствам в сердцах детей, построении их традиций, воспитании национальной гордости, привитии им того, что узбекский народ – добрый, гостеприимный и скромный народ.

ABSTRACT

This article is about loving and respecting the minority in the hearts of children, building their traditions, cultivating national pride, instilling in them that the Uzbek people are kind, hospitable and humble people.

Har bir xalqning ijtimoiy madaniy hayotida azaliy an'ana, urf-odatlar alohida o'rin tutadi. Ular kishilar turmush tarzining o'ziga xos hodisasi sifatida namoyon bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga har tomonlama mukammal inson bo'lib rivojlanishida miliy urf-odatlarni singdirib borish nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. An'ana - tarixiy taraqqiyot jarayonida va ijtimoiy ehtiyojlar orasida vujudga keladigan, avloddan avlodga meros bolib o'tadigan, kishilar ma'naviy hayotiga ta'sir ko'rsatadigan madaniy hodisasi. Urf-odat kishilarning turmushiga singib ketgan,

ma'lum muddatda takrorlanib turuvchi xatti-harakat, ko'pchilik tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalarini ko'nikmasidir. Masalan: Kichiklarning kattalarga salom berishi, kattalarni kichiklarni izzat qilishi, uy-xovlini tartibga keltirish, mehmonlarga alohida hurmat ko'rsatish, bayram arafasida keksa qariyalar, kasal ojiz, miskinlar holidan xabar olish, qo'ni- qo'shnilarni biror ishiga yordam berish, hasharga borish kabilar o'zbek xalqiga xos yaxshi odatlar hisoblanadi.¹Ozbek xalqi o'z hayoti, turmush tarzida eng oliyjanob g'oyalarni mujassam etgan axloq-odob qoidalariga, ma'naviy qadriyatlarga tayanib kelgan. Shu g'oyalar tufayli elimizda adolat, rostgo'ylik, halollik, pokizalik, miskinlar holidan xabar olish, birovning haqqiga xiyonat qilmaslik, nogironlarga mehrlilik bo'lish, odamiylik, qardoshlik, vatanparvarlik, shirinsuxanlik va boshqa insoniy fazilatlar rivoj topgan. Milliy qadriyatlarning negizini urf-odatlar, rasm-rusumlar, bayramu-sayillar tashkil etadi.

O'zbek xalqi o'ziga xos milliy urf-odat, an'analari, jasur, qahramon farzandlari, ilm-fan va san'at, davlat va jamoa buyuk namoyondalari, ona Vatani bilan faxrlanadi. Zero, o'tmishda bu buyuk ajdodlarimiz ko'rsatgan qahramonlik, fidoyilik, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida milliy g'urur tuyg'usining shakllanishi va barqaror bo'lishiga xizmat qilishi tabiiydir. Shu sababli ham milliy g'urur ramzi bo'lgan millat, xalqning o'zligini anglashi, o'zining milliy qadriyatlari, urf-odatlarini unutmasdan, ularni tiklab, avaylab, boyitib o'sib kelayotgan yosh avlodga yetkazish lozim

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilari ya'ni farzandlarimizning o'z yurtiga mehr-muhabbatli bo'lishi, uning mustaqilligini mustahkamlanishi, Vatanimiz shon-shuhratini dunyo miqyosiga olib chiqish ruhida tarbiyalash pedagoglar, ota-ona va har birimizning muqaddas burchimizdir. Bunday ezgu maqsadlarni bajarishda har bir O'zbekiston fuqarosi g'urur va iftixor bilan yashaydi va uning me'yoriga amal qilib yashash ham qarz, ham farzdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Yangiboyevna, Gafforova Hurriyat. "Content and Conditions of Pedagogical Work on the Development of Speech for Children from Birth to Five Years." european journal of business startups and open society 2.1 (2022): 81-83.
2. Yangiboyevna, G. H. (2022). Content and Conditions of Pedagogical Work on the Development of Speech for Children from Birth to Five Years. european journal of business startups and
3. Yangiboyevna G. H. Content and Conditions of Pedagogical Work on the Development of Speech for Children from Birth to Five Years //european journal of

¹ <https://fayllar.org/termiz-davlat-universiteti-pedagogika-fakul.html?page=2>

business startups and open society. – 2022. – т. 2. – №. 1. – с. 81-83. pen society, 2(1), 81-83

4.G'afforova , x. y., Raximova , X. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda oilaning o'rni va ahamiyati. educational research in universal sciences, 2(9), 195–198. retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3726>

5.G'afforova , X. Y., & Abdujalilova , M. (2023). xorijiy tajribalar asosida maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 199– 203. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3727>

6.G'afforova , X. Y., & Gulboyeva, S. (2023). maktabgacha katta yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyotning o'rni. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 204–207. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3728>

7.Choriyeva .S.Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarini ekologik jihatdan tarbiyalash asosiy masala sifatida, Tadqiqotlar jahon ilmiy –metodik jurnali. 12-son_1-to'plam_Aprel -23, 39-43 betlar

8.Choriyeva .S.Maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim samaradorligini oshirishning ahamiyati. Tadqiqotlar jahon ilmiy –metodik jurnali.12-son_1-to'plam_Aprel -23. 50-54 betlar

9.Choriyeva.S.Talabalarni ta'limiy qadriyatlar asosida pedagogik faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishning tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlari. Kasb-hunar ta'limi Профессиональное образование Professional education Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal 2023-yil, 3-son.

**MINISTRY OF MINING AND GEOLOGY
UNIVERSITY OF GEOLOGICAL SCIENCES**

Radjabov Shavkat Dilmurod o'g'li
General information about minerals

ABSTRACT

About the discovery of various mineral resources in the territory of Uzbekistan and the areas where mineral resources were found. This provided an opportunity for rapid development of important sectors of the national economy, especially gas, gold mining, energy, chemistry, non-ferrous metallurgy, non-ore raw materials and construction materials industries. The sources of fossil resources that have been identified up to now not only provide production enterprises with gold, copper, natural gas, oil, lead, zinc, coal and other products for a long time, but also allow to greatly expand production. our article provides general information about mineral resources.

Key words: Oil and gas fields, gold, silver, reserves, mineral resources, ancient times, mining, chemical raw materials, common and potassium salts, aluminum plants, industrial raw materials.

Natural chemical compounds or pure elements formed as a result of various physico-chemical and thermodynamic processes inside the earth's crust and on its surface are called minerals. The upper solid crust of the earth is called lithosphere. It is composed of different rocks, less minerals. Rocks and minerals are composed of various minerals. This term comes from the ancient word "mineral", that is, an ore stone, a piece of ore. Minerals are natural combinations of various physical and chemical processes occurring in the Earth's crust. Minerals in nature are mostly found in solid form, but there are also liquid minerals such as mercury, water and oil. Examples of gaseous minerals include carbon dioxide, hydrogen sulfide, sulfide gas, and others. Currently, more than 4,000 minerals and their types have been identified. Only about 50 minerals take part in the formation of togjins. Such minerals are called rock-forming minerals. It is impossible to study rocks without knowing the formation conditions, composition and physical properties of rock-forming minerals. The results of chemical, thermal and other analyzes are used to determine the important physical properties of minerals. They include the following: 1. Morphological properties - crystalline forms, their natural outgrowths, structure of aggregates, concretions, geodes, oolites. 2. Optical properties - the color of the mineral piece, the color of the trace, clarity, gloss. 3. Mechanical properties - mineral hardness (Moos scale),

connection plane, fracture and brittleness. 4. Chemical properties - interaction with hydrochloric acid, solubility, taste and smell. 5. Other properties are specific gravity and magnetism. Importance of minerals in industry and national economy. It is known that the territory of Uzbekistan has a different geological structure and its own history. That is why this area is rich in various minerals. As a result of many years of geological research in the territory of Uzbekistan, it was found that there are various precious mineral resources, and several deposits of their quantitative aspect and industrial importance. This provided an opportunity for rapid development of important sectors of the national economy, especially gas, gold mining, energy, chemistry, non-ferrous metallurgy, non-ore raw materials and construction materials industries. The sources of fossil resources discovered to date not only provide production enterprises with gold, copper, natural gas, oil, lead, zinc, coal and other products for a long time, but also allow to expand production.

1. Fuel is energy wealth. This group of minerals includes oil, gas and coal. Oil and gas deposits were found in the Fergana Basin in Northern Sukh, Southern Alamushik, Polvontash, Chimyon, Shursu and other places. These are located between layers of sedimentary rocks laid down in the Jurassic, Burian, Paleogene and Neogene periods. The deposits of the Paleogene period are particularly rich in mineral resources. Oil can be obtained in the layers of Paleogene limestones in the Sherabad-Surkhondarya basin in Khovdag, Uchkizil, Kakayti and other places. Oil and gas fields were also opened in the anticlinal folds of Upper Jurassic carbonate rocks in the places named Odamtash, Gumbulok, Pachkamar, Kyzilbayroq, Oman, in the south-western branches of the Khysar ridge. In the plains of Kashkadarya and Bukhara regions, several oil and gas fields (Mubarak, Okjar, Saritosh, Jargoq, Karavulbazar, etc.) have been discovered, which are related to Jurassic and Burian sedimentary rocks. A very large gas reserve was discovered in the Gazli field in the Bukhara region in the 1950s. It is now running out as a result of its massive pipelines to central Russian cities and the Urals. In addition, gas fields were opened between the layers of Jurassic sedimentary rocks in the places called SHokpakhta and Kuanish on the Ustyurt plate. On the territory of Uzbekistan, four deposits of kumir are known (Okhangaron Shargun, Boysun, Kukhitang). Among them, the Okhangaron copper idol mine is located in the middle of the Okhangaron river valley in the Tashkent region, and is being mined in an open-pit way. The reserve of this coal mine is 96.5% of all coal reserves found in the republic. The second mine in Uzbekistan is the high-quality Shargun coal mine in the mountainous part of Surkhandarya region. The mine is located between the Jurassic deposits at an altitude of 600-800 m above sea level. The average thickness of Kumur layers is 4.5 m, and the thickness of some reaches 12 m. Boisun and Kuhitang idol

deposits were also discovered in this area, and they are also among the deposits of the Jurassic period.

2. Black metals (iron, titanium, manganese, chromium), rare metals (tungsten, molybdenum, tin, bismuth, mercury, antimony, etc.) have been found in Uzbekistan. Several mines of iron and titanium have been opened on the territory of the republic. Their formation is related to volcanic processes, deposition of sedimentary rocks and hydrothermal processes that occurred during the geological development of the region. One of the iron ores associated with volcanic processes is Tebinbuloq located in the Karakalpakstan region, Kazgantog in the Khysar ridges, Surenota, Shabrez, Mingbuloq, Ikhnach, Chimgan located in the eastern part of Uzbekistan, and others. Black metals associated with sedimentary rocks have been found in Orololdi, Kyzylkum, Sultan Weiss and other places. Manganese deposits formed as a result of volcanic, sedimentary and hydrothermal processes were discovered in Zarafshan, Zirabulok, Koratepa and other mountains. However, their identified reserves are not large. Chromium deposits related to volcanic processes were found in Tamditog and Sultan Weiss ridges. Many mines of copper from non-ferrous metals have been opened in the territory of Uzbekistan. Ore is being mined from three mines (Kalmokgyr, Sarichekuv, Dalnee on the northern slopes of the Kurama mountains). The Almalyk Mountain Metallurgical Enterprise operates on the basis of the raw materials extracted from these mines. Copper in the deposits is found in shale of the Lower Paleozoic period, effusives of the Lower Devonian period, carbonate rocks of the Devonian-Coal period, and intrusive rocks that broke through them during the Middle Coal period. In addition, copper deposits have been found in other regions of Uzbekistan (Kyzylkum, Southern Uzbekistan). Lead and zinc are found in many regions of Uzbekistan. Such minerals are known in Khandiza in South Uzbekistan. Chotkol-Kurama mountains are very rich in minerals. In these lands. Kurgoashinkon, Miskon, Koshmansoy and other mines were opened. Lead and zinc mines were also opened in Uchkuloch in Jizzakh region, Konjaylau, Kulochalok in Tashkent region and other places. The most important of these is Uchkuloch mine. A number of deposits of rare metals have been found in the territory of Uzbekistan. Tungsten deposits were found in Langar, Kuytosh, Zirabulok-Ziyovitdin ridges in the Southern Nurota mountain range, Ingichka in the Chakilkalon ridge, YAkhton in the Chakilkalon ridge, Jom, Sarikul, Sazagan in the Karatepa ridge and other places. In general, there are 6 large tungsten mines in Uzbekistan. Around 140, more or less tungsten is found. Among tungsten mines, Kuytosh and Ingichka mines have been mining this ore for many years. Molybdenum deposits have been opened in some regions of Uzbekistan: in the western part of the Khisar mountain ranges (Obizarang), in the Piskom mountains (Aygaing), in the Kurama mountains (Shaugaz) and in other places. Currently, molybdenum is mined in

large quantities in Almalik along with other minerals. Because no pure molybdenum deposit has been found in Uzbekistan so far.

3. Among the chemical raw materials, there are salt and potassium salts in the territory of Uzbekistan. These were formed in marine and terrestrial conditions during the Upper Jurassic, Lower Burian, Neogene and Quaternary periods. Osh and potash salts formed in the conditions of the Upper Jurassic sea are especially common in the south-western part of the republic. In this area there are Boybichakon, Khujaikon, Tubegatang, Aqbosh, Laylimkon and others. Uzbekistan also has large reserves of potassium salts. They were formed in the Jurassic period and are often found together with table salt. They are large deposits named Tubegatang, Oktash, Adamtash, Okmachit located in Kashkadarya and Surkhandarya regions. Large phosphorite deposits of current industrial importance have not been identified in Uzbekistan. Mines with large reserves have been opened in Molguzor, Nurota mountains and Surkhandarya basin. In several tectonic structures in the Adir region of the Fergana basin (Kizilarcha, Andijan, Kurshob, etc.), the presence of sulfur was found in the Burian and Paleogene deposits, in the southwestern branches of the Khysor ridge, and in the Paleogene and Jurassic deposits of the Ustyurt plateau. Currently, the Mubarak Sulfur Gas Refining Plant in Uzbekistan is the main source of this raw material.

4. Raw materials for aluminum and mirrors include kaolin, alunite and bauxite. A large deposit of kaolin was discovered in the area where the iron idol mine is being mined. Alunite deposits are located on the slopes of Kurama, Chotkal, and Karjantog ridges. No high-quality bauxite deposits of industrial importance have been found in the territory of Uzbekistan. A number of small bauxite deposits of medium and low quality have been opened in the Nurota Mountains, Kyzylkum, and Hisar Mountains. There are more than 30 graphite mines in Uzbekistan. Its large deposit was opened and is being mined in Toshkazgan in the Kuljuktog range. The ore reserve in the mine is 7 mln. about a ton. Asbestos deposits have been found in the Sultan Weis Range, Southern Fergana and Hisar Ranges, but raw materials are not mined from them. Corundum mines were opened in Sharaksoy in the Molguzor range and in Aktash in the Karjantog range. Topaz was found among precious stones in Almabulok, Kenkol, Gava, CHarkasar in the Kurama range, Sargardon in the Chotkol range, Aktash in Central Kyzylkum and other places. About 30 places in Uzbekistan have been identified. The main ones are Ungurlikon, Shaugaz, Urgaz, Kalmokkir, Akturpoq, Ibrokchimota, Samarkandik, Ayakoshi, Irlir, Ouminzatog, Muruntog, Toshkazgan, Aytim in Kizilkum and others. Amethyst was found in the upper reaches of the Piskom River in Miskon, Maidontol and other areas. There is also rock crystal in the Piskom ridge (Shamterak, Anaulgan). A large reserve of marble onyx was discovered in Gunjak in the Zirabulok-Ziyaviddin mountains, Ajinakamar in the Kuhitang ridge and

other caves. In addition, it was found that there are jasper, nephrite, lapis lazuli and other precious and semi-precious stones in the territory of Uzbekistan. Uzbekistan has a large reserve of quartz sand. There are 13 mines in total, such as Maisky mine in Tashkent region, Azadboshi mine, Jeruy mine in Kyzilkum, Karmana mine. They were formed in the Eocene period. Industrial importance of minerals and mineralogical research. There is not a single field of industry in which some mineral is not used, either directly as a raw material or as a reprocessed product. It is known to everyone that various types of cast iron and steel produced by mining iron ore and metallurgically are of great importance to man. It is the main nerve of the iron industry. It is the basis for metallurgy, machine-building, shipbuilding, railways, bridges, reinforced concrete structures, mining equipment, consumer goods, etc. In turn, iron metallurgy alone requires about 40% of the solid mineral fuel produced - coke. Liquid mineral fuel-oil and its processed products also play an extremely large role in industrial development. The importance of combustible gases is also increasing day by day. In the development of non-ferrous metallurgy, electrical industry, shipbuilding, aircraft construction, machine building and other industries, metals extracted from ores of copper, zinc, lead, aluminum, nickel, cobalt, which are called non-ferrous metals, play an important role. Rare metals: tungsten, molybdenum, as well as titanium, cobalt, etc. are of great defense importance. The development of agriculture depends on the widespread use of mineral fertilizers, potassium minerals (potassium salts), phosphoric minerals (apite, phosphorite), nitrogenous minerals (saltpeter) and others. For example, sulfuric acid is obtained from sulfur-rich colche (pyrite); a lot of minerals pure innate sulfur, saltpeter, plalar minerals are used in the preparation of chemical preparations; sulfur, talc, barite in the rubber industry; asbestos, quartz, graphite, etc. in the production of fire-resistant products with acids; decorative stones also play a big role in human life. In addition to precious stones, which are often used in decorative and artistic works, there are also many colored stones that are used to decorate walls. The best structures in our country are decorated with pink rhodonite, colorful jasper, marble, and quartzite. Bearings for watches and other precise mechanisms are made from quartz, ice spar, zircon and other minerals. Diamond (carbonado), corundum, garnet, quartz are used as abrasive materials for grinding and polishing booms. Soft and greasy minerals (talc, graphite) are used as fillers mixed with oils used to lubricate the melting parts of mechanisms. From the above brief information on the use of minerals and products obtained by processing them, it is clear how important mineral raw materials are in the national economy.

REFERENCES:

1. X. Chiniqulov, A. X. Jo‘liyev. Umumiy geologiya.
2. X. Chiniqulov. R. N. Ibragimov. Strukturaviy geologiya va geologik xaritalash
3. <https://internet-start.net/>

MUAMMOLI MATNLARNING TURLARI VA LINGVISTIK TAHLIL USULLARI

O'ralov Elyor Normanovich
Tadqiqotchi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada muammoli matnlarning mavzuviy turlari, ularni lingvistik tahlil qilish usullari haqida mulohaza yuritilgan. Matnlarda muammoli tushunchalarning bevosita va bilvosita ifodalanishi va unda lingvistik birliklarning namoyon bo'lishi xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: muammoli matn, lingvistik ekspertiza, bevosita tushuncha, bilvosita tushuncha, yashirin ma'no, o'z ma'no.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются тематические типы проблемных текстов и методы их лингвистического анализа. Тексты отражают прямое и косвенное выражение проблемных понятий и проявление в них языковых единиц.

Ключевые слова: проблемный текст, лингвистическая экспертиза, прямое понимание, косвенное понимание, скрытый смысл, собственный смысл.

Jahon tilshunosligida muammoli, munozarali matnlar xususida qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, muammoli matnlarning lingvistik ekspertizasi xususida I.T.Vepreva, N.A.Kupina, A.N.Baranov, sud ekspertizasi uchun og'zaki nutqqa xos haqorat belgilarini tahlil qilish borasida G.V.Kusov, yozma nutqqa aloqador muammoli matnlar ekspertizasi masalasida M.B.Voroshilova, M.V.Ablin kabi olimlar ilmiy izlanishlarni amalga oshirishgan¹. Bugungi kunda o'zbek tilshunosligida muammoli, bahsli matnlarning lingvistik tahlili dolzarb ahamiyat kasb

¹ Вепрева И. Т., Купина Н. А. Экспертный лингвистический анализ спорного текста: учеб.-метод. пособие / М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2018. — 148 с.; Купина Н. А. Филологический анализ текста: учеб. пособие / Н. А. Купина, Н. А. Николина. М.: Академия, 2003.; Кусов Г. В. Анализ и диагностика признаков вербального оскорбления в судебной лингвистической экспертизе (типовая методика): монография / Г. В. Кусов. Краснодар: Изд. Дом «Юг», 2011.; Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста: монография / А. Н. Баранов. М.: Флинта, 2012.; Баранов, А. Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика [Текст]: учеб. пособие / А. Н. Баранов. — М.: Флинта: Наука, 2007. — 592 с.; Бринев К. И. Теоретическая лингвистика и судебная лингвистическая экспертиза: монография / К. И. Бринев. Барнаул: АлтГПА, 2009.; Грачев М. А. Судебно-лингвистическая экспертиза: учебник / М. А. Грачев. М.: Флинта, 2016.; Аблин М. В. Теоретико-методологическое обоснование лингвистической экспертизы по делам об экстремизме [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 — теория языка / Аблин М. В. — Уфа, 2005.

etmoqda. Zotan, jamiyatda muammoli matnlar faqatgina sud-huquq tizimi bilan aloqador predmet emas, balki ijtimoiy muhitning har bir tarmog‘i bilan bog‘liq masalalardandir. Masalan, reklama matnlari, tovar-mahsulot, tashkilot-korxonona nomlarida aks etgan targ‘ibot-tashviqot va da‘vatga aloqador birliklar, shuningdek, xorijiy tillarga aloqador semantik munosabatni ifodalovchi birliklarning tahlili; shuningdek, haqorat, tahdid, da‘vat, mafkuraviy-g‘oyaviy tajovuzga qaratilgan matnlar; ijtimoiy tarmoqlarda aks etgan shaxsiy yozishmalar; hatto mumtoz adabiyotga aloqador bo‘lgan qo‘lyozmalar ham muammoli matn bo‘la oladi. Sababi qo‘lyozma matnlarning qaysi asr va ijodkorga tegishli ekanligi; nutqiy ko‘nikmalarning muallifini aniqlash va undagi muammoli leksik birliklarni tahlil qilish kabi masalalarning yechimiga oid ishlar lingvistik ekspertizaning muayyan obyekti bo‘la oladi.

Muammoli matn qay vaziyatlarda yuzaga kelishi mumkin:

- matndagi leksik birliklarni noaniq semantik talqin qilish natijasida yuzaga keladigan taassurot;

- axloqiy qoidalarga nomuvofiq tarzda ijro etilgan jismoniy yoki yuridik shaxsni haqorat qilish, ma‘naviy olami yoki obro‘sig‘a zarar yetkazish, shon-sharafini kamsitish, qadr-qimmatni pasaytirish kabi masalalarga qaratilgan yozishmalar¹.

Bunday matnlar tahlilida tilshunos-ekspertning vazifasi nimadan iborat? Avvalo, matndagi leksik birliklarning semantik mohiyati o‘rganiladi. Umuman, matnda shaxs obro‘-e‘tiboriga daxl qiladigan leksemalar mavjudmi? Matnning mohiyati ijobiy yoki salbiy xarakterga ega ekanligi aniqlanadi. Keyingi bosqichda esa tashkil etuvchi leksik birlik semantik-sintaktik jihatdan tahlil qilinadi. Matndagi fonetik va morfemik birliklar, tinish belgilari, so‘zlarning chastotasi, odatga aylangan so‘zlarning ifodasi va intonatsiyaning (agar ovozi xabar tarzidagi yozishma bo‘lsa) ahamiyati kabilar izchil tahlil etiladi.

Olim M.B.Voroshilova muammoli matnlar sirasiga quyidagilarni sanab o‘tadi²:

1. Qadr-qimmatni kamsitish – bu insonning o‘z-o‘zini hurmat qilish tuyg‘usiga qarshi harakat sanaladi. Ushbu masalada olim A.Anisimov shunday deydi: bu insonning ijtimoiy jihatdan qiymati bo‘lib, shaxsning aholi uchun qilayotgan xatti-harakatining jamiyat tomonidan baholanishidir.

2. Tuhmat – bu shon-sharafni kamsitish yoki obro‘-e‘tiboriga putur yetkazish maqsadida qasddan rejalashtirilgan yolg‘on ma‘lumotdir. Bunday mazmundagi

¹ Вепрева И. Т., Купина Н. А. Экспертный лингвистический анализ спорного текста : учеб.-метод. пособие / М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. — 22 с.

² Ворошилова М. Б. Лингвистическая экспертиза [Текст] : задачник : учеб. пособие. В 2 ч. Ч 1. Экспертиза конфликтного текста / М. Б. Ворошилова ; ФГБОУ ВО «Урал. гос. пед. ун-т». — Екатеринбург, 2016. — 220 с.

matnlar yuridik shaxs yoki tashkilotlar, ahamiyatga ega shaxslar o'rtasida amalga oshirilishi mumkin.

3. Da'vat – jamiyat farovonligiga xilof tarzda amalga oshirilgan chaqiriq. Bu, odatda, mafkuraviy va g'oyaviy hujumlar tarzida amalga oshiriladi. Va, ko'proq, mafkuraviy bo'shliq yuzaga kelgan o'rinlarda bunday muammoli yozishmalar maqsadli ravishda yakun topadi.

4. Taklif – taraqqiyot va istiqbolga qarshi ravishda tuzilgan reja. Odatda, bunday matnlar salbiy xarakterga ega bo'ladi hamda undagi muammoli tushuncha bu ma'lum bir tuzum yoki mafkuraga qarama-qarshi fikrni ilgari surilganidadir.

5. Targ'ibot – ma'lum ijtimoiy-siyosiy maqsadda shakllantirilgan va ijro etilgan harakat. Ushbu mavzudagi matnlar mazmuni ham salbiy ahamiyat kasb etadi. Uning salbiy mazmun kasb etishi muayyan siyosiy tuzum, vaziyat, urf-odatga zid tarzidagi g'oyalarni xalq ongiga singdirish, ularni yot mafkura ortidan ergashtirishdir.

6. Haqorat – jismoniy va yuridik shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini, ijtimoiy mavqeiga ta'sir o'tkazish harakati. Bunday mazmundagi matnlar insoniy qadriyatlar, odob-axloqqa qarshi tarzda amalga oshiriladi.

Yuqoridagi mavzular ijobiy va salbiy vazifaga ega. Shu mavzulardagi matnlar insoniyat, jamiyatning belgilangan me'yorlariga qarshi ravishda qo'llansagina ular sud-huquq tizimi chun dolzarb ahamiyat kasb etadi. Muammoli matn tushunchasi ostida aynan biror siyosiy va ijtimoiy vaziyat yoki shaxsga qarshi amalga oshirilgan yozma hamda og'zaki nutqqa nisbatan aytiladi. Demak, hamma matnlar ham muammoli va munozarali bo'la olmaydi. Ularning bunday nomlanishi muayyan tuzumga qarshi harakat sifatida shakllanganiga bog'liqdir. Muammoli matnlarning huquqiy jihatdan taftish qilinishi nutq bilan aloqador jioyatlarning yechimiga sabab bo'ladi. Nutqiy jinoyat – shaxs yoki jamiyatning odatdagi tuzumiga qarshi chiqish. Bunda so'z asosiy qurol vazifasini o'taydi. Ma'lumki, so'z muayyan semaga ega va u turli vaziyatda turlicha semada namoyon bo'ladi. Insoniyat, yuridik shaxs manfaatlari, obro'-e'tiboriga qarshi ishlatilgan so'zlardan iborat yozishma esa muammoli, munozarali, konfliktli matn sanaladi. Bunday yozishmalar ham og'zaki, ham yozma shaklda bo'lishi mumkin. Og'zaki shakldagi muammoli yozishma audio yozishmalar bo'lib, ularga video murojaatlar ham kiradi. Munozarali matnni lingvistik tahlil qilish jarayonida ekspert asosiy qoidalar va xulosalarning ishonchligini ta'minlaydigan uslubiy prinsiplarga asoslanadi. Ushbu prinsiplar til, nutq, nutq aloqasi, matn va til birliklarni tizimli talqin qilishda fundamental lingvistik bilimlar doirasida ishlab chiqilgan yondashuvlarni o'zida aks ettiradi. Yuqoridagi mavzularga aloqador muammoli yozishmalar maqsadli ravishda amalga oshirilsa, sud-huquq tizimi tomonidan nazoratga olinadi hamda lingvistik jihatdan tahlilga tortiladi. Zotan, bunday matnlardagi g'oyaviy-ma'naviy ta'sirlar jismoniy va yuridik shaxsning obro'-e'tibori,

taraqqiyoti va hatto, ishchanlik salohiyatiga ham o‘z ta‘sirini o‘tkazishi mumkin. Bunda tilshunosdan talab etiladigan jihat – matnlardagi nutq birliklarini lingvistik tahlil qilish, ularning axborot tashish vazifasini aniqlash va insoniyatga ma‘naviy ta‘sir kuchini belgilashdan iboratdir. Demak, tilshunos matnlardagi harakat yo‘nalishlarini aniqlaydi. Matnning mazmuniy jihati shaxs, jamiyatgagina emas, balki millatlararo, davlatlararo tafovutlarning kelib chiqishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois ham, matnning mazmuniy harakat yo‘nalishi aniqlab olish muhim masala sanaladi. Diniy, milliy, irqiy munosabatlarga ta‘sir o‘tkazuvchi matnlar munozarali obyektlar sirasiga kiradi. Bu ko‘lami jihatdan boshqa turlariga nisbatan katta jinoyat turi sanaladi. Zero, bunda jabrlanuvchi butun boshli davlat, irq, millat bo‘lishi mumkin. Odatda, irqiy, milliy adovatni qo‘zg‘ashga undaydigan chaqiriqlar mavjud bo‘lib, ulatr ham shaklan yozma va og‘zaki ko‘rinishda bo‘ladi. Bu masalada A.Baranov shunday deydi: Chaqiriq – bu “adresatga qaratilgan, muayyan maqsadga erishishga yordam beradigan, ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan faoliyatning muhim qismidir. Bunda biror bir harakat yoki harakatlar majmuini amalga oshirishga undovchi, adresatning kundalik xulq-atvorida ushbu maqsadlarni hisobga olishiga undovchi nutq, bunda so‘zlovchi va adresat siyosiy subyektlar yoki ularning vakillari hisoblanadi, nutq aktining o‘ziga esa ijtimoiy-siyosiy muloqotning bir qismi sifatida qaraladi”¹. Demak, muayyan chaqiriqlar muammoli matn bo‘la oladi. Bundan ko‘zlangan maqsadga erishishda jabrlanuvchilar sirasini jamoa, guruh, omma, xalq tashkil etadi. Odatda, chaqiriq muayyan shaxs emas, balki jamoaga nisbatan amalga oshiriladi.

Muammoli matnlar shakllanishining o‘ziga xos lingvistik usullari mavjud. Matnni tahlil qilishda bevosita va bilvosita ifodalangan munozarali tushunchalarni aniqlash mumkin. Har qanday matndagi ma‘lumotlar bir necha usulda (bir necha shakllarda) ifodalanishi mumkin:

1. Ochiq og‘zaki (verbal) shakl, bunda ma‘lumotlar ochiqchasiga bayonot yoki o‘zaro bog‘liq bo‘lgan gaplar zanjiri shaklida beriladi. Bunda matnning mazmuni so‘zlarning ramziy bo‘yoqlar, tag ma‘nolar, ko‘chimlarsiz tarzda bosh ma‘noda ifoda etilishida namoyon bo‘ladi va matnda aks etuvchi yangi ma‘lumot bayonotning predikativ qismida ifodalanadi (predikat, mantiqiy predikat hisoblanadi). Masalan: (O‘g‘ri) **o‘g‘ridan tayoq o‘g‘riladi.**

2. Yashirin verbal shakl, bunda ma‘lumotlar og‘zaki tarzda ifodalangan, lekin yashirin, ko‘zga tashlanmaydigan va harakatni bajaruvchi shaxs sifatida allaqachon ma‘lum bo‘lgan tshunchaga nisbatan beriladi. Misol uchun, yuqoridagi misolda nafaqat tayoq o‘g‘riligi haqidagi ma‘lumot bor, balki uni qilgan shaxs **o‘g‘ri** ekanligi haqida ham tushuncha mavjud.

¹ Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста. М.: Флинта-Наука, 2007. С. 420.

3. Presuppozitiv (matn orti) shakl, bunda voqeaning ayrim jihatlari, masalan, voqea sodir bo'lgan vaqt, joy, vaziyat haqidagi ma'lumotlar matnda bevosita ifodalanmagan bo'ladi va uni so'zlovchi (yozuvchi) ham, tinglovchi (o'quvchi) ham his qilib turadi.

4. Tub ma'no matn shakli, bunda ma'lumot matnning o'zida mavjud emas, lekin o'quvchi yoki tinglovchi tomonidan matn mazmunidan osongina "chiqarib olinadi". Bu yerda turli xil usullardan foydalanish mumkin. Masalan, o'quvchiga savol beriladi: Qiziq, bu tasodifmi yoki yo'q? Bu savol oddiy tuyulishi mumkin, aslida esa bu yashirin bayonotni aniqlash usulidir. Agar: albatta, bu tasodif emas!, javobiga ega bo'linsa, demak, matn muayyan bir tag ma'noni o'zida mujassam etgan sanaladi¹.

Xulosa qilib aytish mumkinki, lingvistik ekspertiza jarayonida matn yoki alohida lingvistik birliklar tomonidan har qanday shaklda uzatiladigan ma'lumotlar tahlil qilinadi. Aynan muammoli matnlarning tahlili ulardagi mavzuviy harakat yo'nalishi hamda muayyan nutq birliklaridagi muammoli semalarni aniqlashdan iboratdir. Muammoli matnlar turli mavzularda: da'vat, tahdid, chaqiriq, taklif, iltimos, tahdid kabilarda bo'lsihi bilan bir qatorda ularning o'ziga xos ifoda shakli ham mavjud. Munozarali tushunchalar yozishmalarda ochiqdan-ochiq, yashirin, presuppozitiv va tub ma'no ko'rinishlarida namoyon bo'ladi.

Muammoli matnlarning yuzaga kelishida munozarali tushunchalarning ifodalanishida ham turlicha shakllar mavjud. Masalan, chaqiriq mazmunidagi matnlarda bevosita va bilvosita mazmunning namoyon bo'lishi tahlilga tortilganda to'g'ridan-to'g'ri chaqiriqlar bayonotni tashkil etuvchi so'zlarning o'z ma'nosi, chaqiriqning doimiy, odatdagi til belgilaridan foydalanish orqali ifodalanadi. Ular adresatdan shunchaki bayonotning ma'nosini tushunishni talab qiladi. Ammo bilvosita ifodalangan chaqiriqlar adresatdan bayonotning yashirin ma'nosini tafakkur qilib qayta qurishni, ya'ni ma'lum bir aqliy analiz-sintez jarayonlarini amalga oshirishni talab qiladi. Quyida bevosita chaqiriqni amalga oshirish shakllari ajratildi:

- Undovning muqobil grammatik shakllari – ikkinchi shaxs birlik yoki ko'plik buyruq mayli: Yugur! O'qing! Chizing! Homid, qo'rqma! Hukumat, ish ber!
- birinchi shaxs ko'plikda qo'llanilgan;
- imperativ, bunda chaqiriq jamoaviy harakatni nazarda tutadi: Amerikaga yetib olaylik va quvib o'taylik! Moskvani namunali kommunistik shaharga aylantiraylik!

¹ Цена слова: Из практики лингвистических экспертиз текстов СМИ в судебных процессах по защите чести, достоинства и деловой репутации. Под ред. проф. М. В. Горбаневского - 3-е изд., испр. и доп. М.: Галерея, 2002. С. 332.

- birinchi shaxs ko'plik ikkinchi shaxs birlik va ko'plik shakllarida qo'llaniluvchi bo'lmoq ko'makchi fe'li: Keling, inson bo'laylik! Saxiy bo'laylik! Xushmuomala bo'ling! Qasamingizga sodiq bo'ling! Ehtiyot bo'ling!

- Chaqirmoq fe'li – chaqiriqning eksplitsit performativ formulasi: Biz hammani maydonga kelishga chaqiramiz! Men sizni xotirjamlikka chaqiraman!

- Bering! kel, keling fe'llari;

- Yo'qolsin! shakli;

- Bo'lsin (Hurlik bo'lsin), chiqing (Shahardan chiqing!), ha (Hamdo'stlikka – ha!) so'zlari;

- Nominalizatsiyalar (vaziyatlarning semantik burilishlari): Muvaqqat hukumatni qo'llab-quvvatlash yo'q! Qo'llab-quvvatlash so'zi “kimdir kimnidir qo'llab-quvvatlaydi” vaziyatining nominalizatsiyasidir.

- Nominalizatsiya xususiyatini oluvchi otlar: O'lim – Nemis bosqinchilariga o'lim! Yahudiyarga o'lim!

- -ga qo'shimchasiga ega iboralar: Raqsga! Dam olishga! Qurolga! To'siqqa! Javobga! Yelsin to'dasini sudga! Bu misollarda otlar nominalizatsiya emas, lekin semantik burilishlardir, masalan, qurol – “kimdir qurol olib, kimgadir qarshi ishlatadi” konstruksiyasining semantik burilishi mavjud.

- Imperativ intonatsiya bilan birlashgan infinitiv gaplar: orqaga chekinilmasin! Qo'rqilmasin!

- Nominal undov gaplar: Raqs va tomoshalar! Ishq bandalariga ozodlik!

- Inkor yuklamasi imperativ intonatsiya bilan qo'shilganda: Qo'llab-quvvatlamaysizmi jamoani! Qo'llab-quvvatlang ma'nosida; Tinchlanmaysizmi, axir! Tinchlaning ma'nosida;

- Zarur, kerak kabi majburiyat semantikaga ega modal fe'llarni qo'llash: “Ziyolilarga yo'l bering!” ma'nosidagi ziyolilarga yo'l berish kerak!, “O'tishda ehtiyot bo'ling” ma'nosida o'tishda e'tibor kerak!

Demak, munozarali tushunchalar yozishmalarda ochiqdan-ochiq, yashirin, presuppozitiv va tub ma'no ko'rinishlarida namoyon bo'lishi mumkin. Yuqoridagi misollar chaqiriq tushunchasining ochiqdan ochiq, bevosita voqelanishini yuzaga keltirmoqda. Chaqiriq mazmunidagi matnlarda yuqoridagidek lingvistik birliklarning ishtiroki mohiyatning munozarali, muammoli ahamiyatini oshiradi. Ular bevosita, to'g'ridan to'g'ri matnda aks etadi. Matndagi so'z, jumla, grammatik shakllarning lingvistik xususiyatlari aniqlanishi bilanoq ushbu yozishmalar mazmunidagi harakat yo'nalishini belgilab olish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Вепрева И. Т., Купина Н. А. Экспертный лингвистический анализ спорного текста: учеб.-метод. пособие / М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2018. — 148 с.
2. Купина Н. А. Филологический анализ текста: учеб. пособие / Н. А. Купина, Н. А. Николина. М.: Академия, 2003.
3. Кусов Г. В. Анализ и диагностика признаков вербального оскорбления в судебной лингвистической экспертизе (типовая методика): монография / Г. В. Кусов. Краснодар: Изд. Дом «Юг», 2011.
4. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста: монография / А. Н. Баранов. М. : Флинта, 2012.; Баранов, А. Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика [Текст] : учеб. пособие / А. Н. Баранов. — М.: Флинта: Наука, 2007. — 592 с.
5. Бринев К. И. Теоретическая лингвистика и судебная лингвистическая экспертиза: монография / К. И. Бринев. Барнаул: АлтГПА, 2009.
6. Грачев М. А. Судебно-лингвистическая экспертиза: учебник / М. А. Грачев. М.: Флинта, 2016.
7. Аблин М. В. Теоретико-методологическое обоснование лингвистической экспертизы по делам об экстремизме [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 — теория языка / Аблин М. В. — Уфа, 2005.
8. Вепрева И. Т., Купина Н. А. Экспертный лингвистический анализ спорного текста : учеб.-метод. пособие / М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2018. — 22 с.

KO'P PARAMETRLI TEXNOLOGIK TIZIMNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHQARISH TAMOYILLARI

Jo'rayev Farrux Do'stmirzayevich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti dotsenti

E-mail: koinot_30@mail.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada ko'p parametrlı texnologik tizimni raqamli texnologiyalar asosida boshqarish tamoillari raqamlashtirish va dasturlashtirish tamoillari va ularning ahamiyati asosida tadqiq etilgan. Raqamli texnologiyalarga asoslangan ko'p parametrlı texnologik tizimlarni boshqarish va optimallashtirishda boshqaruv tamoyillari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu tizimlarni turli sohalarda, jumladan, ishlab chiqarish, energiya ishlab chiqarish, sog'liqni saqlash, transport va boshqalarda topish mumkin. Ushbu nazorat tamoyillarining muhimligini asoslashda uning ko'p parametrlı texnologik tizimning eng yuqori samaradorlik bilan ishlashini ta'minlashi, to'g'ri boshqarish mexanizmlari xavfsizlik uchun muhim muammolarni aniqlashi va ularga javob berishi, baxtsiz hodisalar, uskunaning shikastlanishi va xodimlarga zarar etkazilishining oldini olishi, mashina va jarayonlarning ishlashini aniq sozlash orqali energiya sarfini minimallashtirishi, atrof-muhitga ta'sirni kamaytirishi, mahsulotlarning muayyan standartlar va spetsifikatsiyalarga javob berishini ta'minlashi, tebranishlar va og'ishlarni minimallashtirishi, tizim ichidagi parametrlar va sharoitlarni real vaqtda kuzatish imkoniyati, o'zgarishlarga tezda moslasha olishi, turli xil kirish yoki tashqi omillarga javoban operatsiyalarni optimallashtirishi kabi bir qator jihatlaridan foydalanilgan.

Kalit so'zlar: murakkab tizim, raqamli texnologiya, dasturlashtirilgan apparat, LabVIEW, Experion, UniSim, SIMATIC

ПРИНЦИПЫ УПРАВЛЕНИЯ МНОГОПАРАМЕТРИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМОЙ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Ф.Д.Жураев

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются принципы управления многопараметрической технологической системой на основе цифровых технологий на основе

принципов цифровизации и программирования и их значение. Принципы управления имеют решающее значение при управлении и оптимизации многопараметрических технологических систем на основе цифровых технологий. Эти системы можно найти в различных отраслях промышленности, включая производство, энергетику, здравоохранение, транспорт и многое другое. Обосновывая важность этих принципов управления, он гарантирует, что многопараметрическая технологическая система работает с максимальной эффективностью, что надлежащие механизмы управления выявляют и реагируют на критические проблемы безопасности, предотвращают несчастные случаи, повреждение оборудования и травмы персонала путем точной настройки работы машин и процессов, минимизирует потребление энергии, снижает воздействие на окружающую среду, обеспечивает соответствие продукции определенным стандартам и спецификациям, сводит к минимуму колебания и отклонения, возможность контролировать параметры и условия внутри системы в режиме реального времени, изменения. Был использован ряд аспектов, такие как способность быстро адаптироваться, оптимизировать операции в ответ на различные входные или внешние факторы.

Ключевые слова: сложная система, цифровые технологии, программируемое оборудование, LabVIEW, Experion, UniSim, SIMATIC.

PRINCIPLES OF CONTROL OF A MULTI-PARAMETER TECHNOLOGICAL SYSTEM BASED ON DIGITAL TECHNOLOGIES

F.D. Jo‘rayev

ABSTRACT

The article examines the principles of control of a multi-parameter technological system based on digital technologies based on the principles of digitalization and programming and their significance. Control principles are critical when controlling and optimizing multivariable process systems based on digital technologies. These systems can be found in a variety of industries including manufacturing, energy, healthcare, transportation and more. By justifying the importance of these control principles, it ensures that a multivariable process system operates at maximum efficiency, that proper controls identify and respond to critical safety issues, and prevent accidents, equipment damage, and personnel injuries by fine-tuning operation. machines and processes, minimizes energy consumption, reduces environmental impact, ensures that products meet certain standards and specifications, minimizes fluctuations and deviations, the ability to monitor parameters and conditions within the

system in real time, changes. A number of aspects were used, such as the ability to quickly adapt, optimize operations in response to various input or external factors.

Keywords: complex system, digital technologies, programmable hardware, LabVIEW, Experion, UniSim, SIMATIC

KIRISH

Zamonaviy ishlab chiqarishning rivojlantirish strategiyasi avvalo texnologik jarayonlarni avtomatlashtirishni sezilarli darajada o'sishini talab qiladi. Dastlab texnologik jarayonlar to'raligicha inson tomonidan boshqarilgan. Texnologik jarayonlarni murakkablashib borishi natijasida insonlar imkoniyati chegaralovchi faktor sifatida nomoyon bo'lib boshladi.

Avtomatlashtirish bu – texnik vositalar, boshqarish usullari va tizimlarini qo'llagan xolda ishlab chiqarishdagi to'g'ridan to'g'ri inson ishtirokini ozod qilish deganidir. Ishlab chiqarishni va samaradorlikni oshirish, maxsulot sifatini va inson mehnat faoliyati sharoitlarini yaxshilash avtomatlashtirishning maqsadi hisoblanadi. Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish insonni almashtirgan holda, boshqarish va nazorat qilish funktsiya bajaruvchi turli xildagi boshqarish nazorat tizimlarini yaratishdan iborat.

Inson o'z aqli, bilimi, ko'nikmasi va tajribasidan foydalangan xolda o'zi uchun aqliy va jismoniy mehnatni bajaradigan mashinalar yaratadi. Bevosita inson ishtirokini birinchi navbatda moddiy ishlab chiqarish jarayonlaridan ya'ni texnologik jarayonlardan ozod qilish muhim. Istalgan inson mehnatini samaradorligini oshirishni avtomatlashtirish ta'minlaydi. Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish inson ishtirokini minimallashtiradigan texnologiyani yaratish demakdir, aniq qilib aytganda u ishchilar sonini kamaytirish, jarayonlarni samaradorligini oshirish, mehnat sharoitini va maxsulot sifatini yaxshilashga yo'naltirilgan tadbirlar kompleksini o'z ichiga oladi.

Uslubiyot va adabiyotlar sharhi

Ko'p parametrlil texnologik tizimni raqamli texnologiyalar asosida boshqarish tamoillari va ularning ahamiyati, nazariy asoslari A.Shoronov va boshq. "Raqamli ishlab chiqarish usullari, ekotizimlari, texnologiyalari" [1] asarida, E.V.Popov "Jamiyatda yangi raqamli aloqa texnologiyalarini qo'llash tamoyillari"[2] asarida, R.R. Anamova va boshq. "Kompyuterli yondashuv asosida qayta ishlash dasturlarini yaratish algoritmi"[3] asarida, P.Komolyagin "Raqamli ishlab chiqarish: texnologik asos va amalga oshirish metodologiyasi" [4] asarida, G.Selivanov va boshq. "Mashinasozlikda raqamli ishlab chiqarishning innovatsion dizayni" asarida va boshqa olimlar tomonidan keng ko'lamlil tadqiq etilgan. Mazkur manbalarda neyron tarmoq modellarining ahamiyati va jarayonni aks ettirishdagi muammolari tadqiq etilgan.

Tadqiqotda analogiya, taqqoslash, muammoli bayon usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar

Zamonaviy texnik rivojlanishning yuqori pogʻonalari, sanoat ishlab chiqarishning operatorlarining professional darajasini saqlab, ekologik jihatdan xavfli, boshqarishda murakkab, zamonaviy, yuqori texnologik industrial obyektlarni qarshi chiqishiga, mosligini taʼminlovchi asosiy omil sifatida kompyuter trenajer-oʻqitish tizimlari (KTOʻT) dan foydalanib, uzluksiz oʻqitish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Operator va dispetcherning KTOʻTda zaruriyati, ularni yaratish uchun tizimlashtirilgan texnologiyasining yoʻqligi sababli, toʻlaligicha qondirilayotgani yoʻq.

Yordamchi bilim sifatida taklif etiladigan virtual modellar quyidagilarni oʻzida qamrab oladi: - dasturlash boʻyicha aniq bir masalaning algoritmi; - ishlab chiqilgan algoritmning dasturlash tilidagi koʻrinishi; - algoritmning bajarilish qadamlarining dastur matnidagi qadamlarga mosligini taʼminlovchi animatsiyalar (ovozli izohlar bilan); - foydalanuvchi bilan interfaol muloqot tashkil etilgan amaliy ishlar (aniq masalalarni dasturlash boʻyicha topshiriqlar).

Dasturlash boʻyicha oʻrgatuvchi tizimni joriy qilish natijasida quyidagi maqsadlarni ham amalga oshirish mumkin:

- 1) dasturlashga oid fanlar boʻyicha bakalavr va magistrning oʻzlashtirish samaradorligi sifatini monitoring qilish;
- 2) talabalarni dasturlash boʻyicha olimpiadalarga tayèrlash;
- 3) talabalar oʻrtasida dasturlash boʻyicha olimpiadalarni oʻtkazish;
- 4) talabalarining dasturlash boʻyicha amaliy koʻnikmalarini.

LabVIEW grafik dasturlash tili haqida Biz fanlardan virtual laboratoriya ishlarini yaratishda National Instruments firmasining LabVIEW grafik dasturlash muhitidan foydalandik. LabVIEW dasturini tanlashimizga quyidagi omillar sabab boʻldi:

1 LabVIEW dasturi boshqa dasturlash tillariga qaraganda juda sodda boʻlib, dasturlashning algoritmik asosini oʻzlashtirgan va professional darajada dasturchi boʻlmagan har qanday inson LabVIEW dasturida kerakli dasturni tuza oladi.

2 LabVIEW muhitida dasturlash boshqa dasturlash tillaridan farqli oʻlaroq matnli koʻrinishda emas, balki grafik tarzda amalga oshiriladi. Funktsiyalar, doimiylar, grafik quruvchi panellar, operatorlar dasturda matn koʻrinishida emas, balki maxsus panel(oynacha)lar koʻrinishida boʻlib, turli vazifalar yuklangan panellarni kerakli qonuniyat asosida ulash dastur tuzish uchun yetarlidir.

3 LabVIEW muhitida tuzilgan dastur ikki qismdan «Blok Diagram» - old panel koʻrinish oynasidan va «Program Diagram»- dasturlash oynasidan iborat boʻlib, Blok Diagram oynasida laboratoriya ishining virtual koʻrinishini yaratish mumkin.

4 Virtual asboblar parametrlari, boshqaruvchi dastaklar koʻrinishi, shkalasi, rangi, asbobning umumiy koʻrinishi talabga koʻra oʻzgartirilishi yoki real laboratoriya asbobi koʻrinishida yaratilishi mumkin.

5 LabVIEW dasturida tuzilgan virtual laboratoriya ishlarini Internet yoki lokal tarmoq orqali masofadan turib bajarish imkoniyati bor. Application Builder qo‘shimcha dastur orqali har qanday *.vi fayl har qanday Windows operatsion sistemasida ishga tushadigan *.yexe faylga aylantirilishi mumkin.

6 Laboratoriya ishining tavsifnomasi, nazariyasi, bajarilish tartibi, jadvallar, grafiklar va nazorat savollari virtual laboratoriya dasturining o‘zida keltirilishi mumkin, hamda talabga muvofiq yoki foydalanishdan oldin o‘zgartirilishi, almashtirilishi, tuzatish kiritilishi imkon mavjud.

Experion PKS tizimi sanoat korxonalarini, jumladan, farmatsevtika, energetika va kimyo zavodlari, shuningdek, qog‘oz, qog‘oz va polietilen ishlab chiqarish korxonalarini murakkab jarayonlarni bir nechta turdagi integratsiyalash, boshqarish va nazorat qilish uchun sanoat korxonalarida ishlatiladi. Honeywell Process Solutions (HPS) korporatsiyasi 2011 yilning avgust oyida o‘zining bazaviy platformasi asosida SCADA tizimida ishlovchi taqsimlangan boshqaruv Experion Process Knowledge System (PKS) dasturiy kompleksini ishlab chiqdi. Ko‘pgina zamonaviy korxonalarda texnologik jarayonlarni boshqarish shartlari turli xil amaliy muammolarni yechish uchun alohida serverlardan foydalanishni talab qiladi. Virtualizatsiya texnologiyalari bitta serverni bir vaqtning o‘zida bir nechta operatsion tizimlarga mezbonlik qilish va turli xil ilovalarni amalga oshirish uchun foydalanish imkonini berib, bu muammoni bartaraf etadi. Shuningdek, ushbu operatsion tizimlarni qo‘shimcha o‘zgarishlardan ajratib, ishonchliligini oshiradi. Experion tizimi jarayonlar parametrlariga, biznes talablarga va korporativ aktivlarni boshqarishga birlashtirilgan xodimlarni taqdim etadi. Bu korxonalar xodimlariga e‘tibor qaratadigan va uning bilimlaridan samarali foydalanishni ta‘minlaydigan yagona avtomatlashtirish tizimi hisoblanadi.

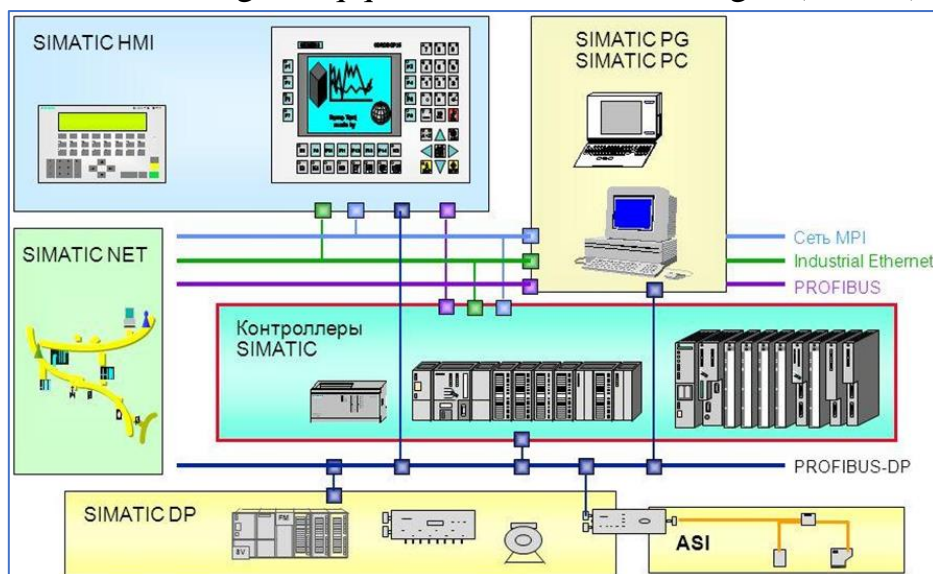
Fizik obyektidan ma‘lumotlar xuddi real vaqtdagi rejim ma‘lumotlaridek faylko‘rinishidagi ma‘lumotlardan olinadi. Universal obyekt-o‘lchov majmuasini soddalashtirish va tayyorlash imkoniyati UniSim dasturida amalga oshiriladi. Turli o‘lchov asboblarining vazifalari va o‘lchov natijalarini qayta ishlashni analog-raqamli o‘zgartirgichlar va dasturga mos vositalar amalga oshiradi. Bularning barchasining xarakterli xususiyati vertual qurilmalar hisoblanadi. Ma‘lumotlar massividagi xotiralar imkoniyati tajriba natijalarini yodda saqlashga, retrospektiv tahlillar o‘tkazishga va statik qayta ishlashga imkon beradi.

UniSim dasturi amaliy - dasturiy vositalar kabi o‘zining mantiqiy strukturasi bilan yuqori darajadagi konstruksiyali tiliga yaqin. Odatda dastur yaratishda keng doiradagi foydalanuvchilar uchun obyektga yo‘naltirilgan dasturlash tiliga o‘xshash grafik dasturlash tilidan foydalaniladi. dasturlashning universal tizimi kabi LabVIEW dasturi tashqi qurilmalar bilan ishlash, qayta ishlash, tahlillash va ma‘lumotlarni ko‘rsatish uchun keng qamrovli kutubxonaga ega.

SIMATIC S7-300 - bu nisbatan past va o'rta darajadagi murakkablikning avtomatik boshqaruvi muammolarini hal qilish uchun universal modulli programlanadigan nazoratchi. Nazoratchining asosiy xususiyatlari:

- modulli dizayn, profil temir yo'lida (temir yo'lida) modullarni o'rnatish;
- tabiiy sovutish;
- mahalliy va taqsimlangan kirib-chiqarishni qo'llash;
- MPI tarmoqlari, Profibus Industrial Ethernet / PROFINet, AS-i, BACnet, MODBUS TCP orqali aloqa imkoniyatlari;
- real vaqt rejimida ishlaydigan operatsion tizim funksiyalari darajasida qo'llab-quvvatlash;
- apparat tizimining operatsion tizimidagi uzilishlar darajasida qo'llab-quvvatlash;
- apparat va dasturiy ta'minotdagi xatolarni qayta ishlash uchun operatsion tizim darajasida qo'llab-quvvatlash;
- Tizimni modernizatsiya qilishda erkin imkoniyatlar yaratish;
- Tarqatilgan I/U tuzilmalarini va turli turdagi sanoat tarmoqlarga oddiy qo'shilish imkoniyatini beradi.

Quyida SIMATIC ning to'liq qo'llanilish tizimi keltirilgan (1-rasm)

1-rasm. SMATIC S7-300 modulining umumiy qo'llanilish sxemasi

XULOSA

Raqamli texnologiyalar turli sohalardagi texnologik jarayonlarni boshqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ularning ahamiyati samaradorlik, mahsuldorlik va qaror qabul qilishni oshirish qobiliyatidadir. Murakkab texnologik tizimlarda raqamli texnologiyalarning qo'llanilishini quyidagi afzalliklar bilan baholash mumkin:

Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish: Raqamli texnologiyalar texnologik jarayonda turli manbalardan katta hajmdagi ma'lumotlarni to'plash imkonini beradi. Ushbu ma'lumotlar samaradorlik haqida tushunchaga ega bo'lish, qiyinchiliklarni aniqlash va asosli qarorlar qabul qilish uchun real vaqtda yoki retrospektiv tarzda tahlil qilinishi mumkin.

Jarayon monitoringi va nazorati: Raqamli texnologiyalar real vaqt rejimida texnologik jarayonlarni kuzatish va nazorat qilish imkonini beradi. Bu jarayonlarning belgilangan parametrlar doirasida ishlashini ta'minlaydi va og'ishlar yuzaga kelganda darhol tuzatishlar kiritish, xatolar xavfini kamaytirish va sifatni yaxshilash imkonini beradi.

Avtomatlashtirish: avtomatlashtirish raqamli texnologiyalarning markaziy komponentidir. U takrorlanadigan vazifalarni soddalashtirishi, inson xatolarini kamaytirishi va texnologik jarayonlarning umumiy samaradorligini oshirishi mumkin. Bu xarajatlarni tejashga va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga olib keladi.

Masofadan boshqarish: Raqamli texnologiyalar jarayonlarni masofadan boshqarish va kuzatish imkonini beradi. Bu jarayonlar uzoq yoki xavfli muhitda joylashgan sanoat uchun ayniqsa muhimdir. Operatorlar jarayonlarni xavfsiz masofadan boshqarishi va kuzatishi mumkin.

Bashoratli texnik xizmat ko'rsatish: Sensorlar va ma'lumotlar tahlilidan foydalanish orqali raqamli texnologiyalar bashoratli texnik xizmat ko'rsatishga imkon beradi. Bu shuni anglatadiki, asbob-uskunalar bilan bog'liq muammolarni qimmatli ishlamay qolish yoki buzilishlarga olib kelishidan oldin aniqlash va hal qilish mumkin.

Ta'minot zanjiri integratsiyasi: Raqamli texnologiyalar ta'minot zanjirlarining integratsiyasini osonlashtiradi. Bu zarurat tug'ilganda materiallar va butlovchi qismlarning mavjudligini ta'minlaydi, kechikishlarni kamaytiradi va texnologik jarayonda tovarlar oqimini optimallashtiradi.

Moslashtirish va moslashtirish: Ishlab chiqarish kabi sohalarda raqamli texnologiyalar mahsulotlarni ko'proq moslashtirish va shaxsiylashtirish imkonini beradi. Bu moslashtirilgan echimlarni kutayotgan zamonaviy iste'molchilarning talablarini qondirish uchun juda muhimdir.

Energiya samaradorligi: Raqamli texnologiyalar texnologik jarayonlarda energiya sarfini optimallashtirishga yordam beradi. Ma'lumotlarni tahlil qilish va real vaqt rejimida tuzatishlar kiritish orqali energiya sarfini kamaytirish mumkin, bu esa xarajatlarni tejash va atrof-muhitga foyda keltiradi.

Sifat kafolati: Raqamli texnologiyalar mahsulot sifati haqida real vaqtda ma'lumotlarni taqdim etish orqali sifat nazoratini yaxshilashi mumkin. Sifat standartlaridan har qanday og'ishlarni darhol bartaraf etish, chiqindilarni kamaytirish va mijozlar ehtiyojini qondirishni yaxshilash mumkin.

Masshtablilik: Raqamli texnologiyalar ko‘pincha o‘zgaruvchan talabga javoban ishlab chiqarish jarayonlarini kengaytirish yoki kamaytirishni osonlashtiradi. Bu moslashuvchanlik dinamik bozorlarda ishlaydigan korxonalar uchun juda muhimdir.

Muvofiqlik va hisobot berish: Ko‘pgina tarmoqlar qat’iy qoidalar va hisobot talablariga bo‘ysunadi. Raqamli texnologiyalar jarayonlarni kuzatish va hujjatlashtirish orqali muvofiqlikni ta‘minlashga yordam beradi va tartibga solish majburiyatlarini bajarishni osonlashtiradi.

Innovatsiyalar va tadqiqotlar: Raqamli texnologiyalar tajriba va simulyatsiya vositalarini taqdim etish orqali innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlaydi. Bu, ayniqsa, ilmiy-tadqiqot ishlari raqobatbardoshlikning asosiy omili bo‘lgan sohalarda muhim ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalar texnologik jarayonlarni boshqarishda muhim ahamiyatga ega, chunki ular real vaqtda ma‘lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va harakat qilish vositalarini taklif qiladi. Bu samaradorlik, mahsuldorlik va sifatni oshiradi, shu bilan birga korxonalariga o‘zgaruvchan bozor sharoitlari va tartibga solish talablariga moslashish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalarni qo‘llash ko‘pincha bugungi jadal rivojlanayotgan texnologik landshaftda raqobatbardosh qolishning asosiy omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

- [1] Шаронов А., и друг. Цифровое производство методы, экосистемы, технологии. Ускорение диффузии технологий. СКОЛКОВО. Москва.: - 2017. – 85 стр. / https://assets.fea.ru/uploads/fea/news/2017/11_november/17/tsifrovoe_proizvodstvo_112017.pdf
- [2] Попов Е.В. Принципы применения новых цифровых коммуникационных технологий в обществе. – Креативная экономика. Том 14. № 11. - 2020 (ноябрь). /
- [3] Anamova R.R., Vykov L.V., Kozorez D.A. (2020). Algorithm for designing professional retraining programs based on a competency approach Education Sciences. (191). 9..
- [4] Коломягин П. Цифровое производство: технологическая основа и методология внедрения. Автоматизация производства. Рациональное Управление Предприятием. 3-4/2021. // https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/59724/1/978-5-321-02510-9_2016_067.pdf
- [5] Инновационное проектирование цифрового производства в машиностроении / С. Г. Селиванов, А. Ф. Шайхулова, С. Н. Поезжалова, А. И. Яхин – М.: Инновационное машиностроение, 2016. - 264 с. [2] Petermann K. Laser Diode Modulation and Noise. – Dort. drecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 1988. – 315 p.
- [6] Царегородцев В.Г. Взгляд на архитектуру и требования к нейроимитатору для

- решения современных индустриальных задач // Нейроинформатика и ее приложения: Матер. XI Всеросс. семина. – Красноярск, 2003. – С. 171–175.
- [7] Чудинов А. Ю., Новокрещенова А. Д. Применение нейронных сетей для определения критических точек в сталях и сплавах титана. // https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/59724/1/978-5-321-02510-9_2016_067.pdf
- [8] Жўраев, Ф. Д. (2021). Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқаришда худуднинг базавий салоҳиятини аниқлаш жараёнини эконометрик моделлаштириш (Қашқадарё вилояти мисолида). Бизнес-эксперт” иқтисодий илмий-амалий журнал, 8, 164.
- [9] JO‘RAYEV, F. D. Econometric modeling of the development and management of agricultural production based on cluster analysis (on the example of the 584 kashkadarya region). Экономика, 8, 584-590.
- [10] Rakhimov, A. N., & Jo‘rayev, F. D. (2022). A Systematic Approach To The Methodology Of Agricultural Development And The Strategy Of Econometric Modeling. *resmilitaris*, 12(4), 2164-2174.
- [11] Juraev, F. D., Mallaev, A. R., Aralov, G. M., Ibragimov, B. S., & Ibragimov, I. (2023). Algorithms for improving the process of modeling complex systems based on big data: On the example of regional agricultural production. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 392, p. 01050). EDP Sciences. // <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202339201050>
- [12] Juraev, A. K., Jurayev, F. D., Eshkobilov, S. B., Ibragimov, B. S., & Norboev, O. N. (2023). Nonlinear control object identification problems: Methods and approaches. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 392, p. 02043). EDP Sciences. // <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202339202043>
- [13] Ochilov, M. A., Juraev, F. D., Maxmatqulov, G. X., & Rahimov, A. M. (2020). Analysis of important factors in checking the optimality of an indeterminate adjuster in a closed system. *Journal of Critical Review*, 7(15), 1679-1684.
- [14] Juraev, F. D. S. (2021). Problems Of Informatization Of Management Of Agricultural Industry And Modeling Of Agriconomic System In A Market Economy. *The American Journal of Applied sciences*, 3(02), 49-54.
- [15] Mukhitdinov, K. S., & Juraev, F. D. Methods of Macroeconomic Modeling. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*, e-ISSN, 2456-6470.
- [16] Жўраев, Ф. Д., & Аралов, Ф. М. (2023). Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш жараёнини эконометрик моделлаштириш заруриятининг асосий жиҳатлари. *Educational research in universal sciences*, 2(2), 36-43.
- [17] Жўраев, Ф. Д. (2021). Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни қисқа муддатли прогнозлаштириш. *Инновацион технологиялар*, (2 (42)), 92-95.

SUN'IIY INTELLEKT ORQALI SOLIQ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH JARAYONI

Eshquvvatov Otabek Abdullayevich

Termiz davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Hozirgi vaqtda soliq tizimi boshqa ko'plab korxonalarni o'zgartirgan sun'iy intellekt (AI) tufayli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Hukumatlar soliq jarayonlarini soddalashtirish, xatolarni kamaytirish va shaffoflikni oshirishga harakat qilgan ekan, sun'iy intellektga asoslangan yechimlar ulkan salohiyatni taqdim etadi. Sun'iy intellekt (AI) katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, tendentsiyalarni aniqlash va aniq prognozlar qilish qobiliyati tufayli butun dunyo bo'ylab soliq tizimlarining samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatiga ega. Ushbu maqolada soliq tizimini sun'iy intellekt yordamida takomillashtirish jarayoni, uning afzalliklari, kamchiliklari va kelajakdagi takomillashtirish masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Soliq, avtomatlashtirish, soliq firibgarligi, bashoratli tahlil, ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylik, virtual yordamchilar, AI algoritmlari, integratsiyalashuv, blokcheyn integratsiyasi, transchegaraviy soliq qonunlari.

ABSTRACT

Currently, the tax system is undergoing changes due to artificial intelligence (AI), which has changed many other enterprises. While governments are trying to simplify tax processes, reduce errors, and increase transparency, AI-based solutions offer enormous potential. Artificial intelligence (AI) has the potential to significantly increase the efficiency of tax systems around the world due to its ability to analyze large amounts of data, identify trends, and make accurate forecasts. This article will consider the process of improving the tax system using artificial intelligence, its advantages, disadvantages and issues of future improvement.

Keywords: Tax, automation, tax fraud, predictive analysis, data security and Privacy, virtual assistants, AI algorithms, integration, blockchain integration, cross-border tax laws.

Soliq majburiyatlarini avtomatlashtirish: Soliq qonunchiligiga rioya qilish tartib-qoidalarini avtomatlashtirish AI soliq tizimini yaxshilashning asosiy usullaridan biridir. Soliq qonunlariga rioya qilishni ta'minlash uchun odamlar va tashkilotlar an'anaviy ravishda moliyaviy ma'lumotlarni qo'lda to'plashlari va baholashlari kerak

edi. Ammo moliyaviy hujjatlardan tegishli ma'lumotlarni avtomatik ravishda olish, har qanday xato yoki anomalialarni aniqlash va aniq soliq hisobotlarini ishlab chiqarish orqali sun'iy intellektga asoslangan yechimlar ushbu jarayonni tezlashtirishi mumkin. AI algoritmlari katta miqdordagi moliyaviy ma'lumotlarni samarali tahlil qilishi, nomuvofiqliklarni tekshirishi va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlashi mumkin. cVaqtni tejashdan tashqari, bu inson xatosi ehtimolini kamaytiradi.

Soliq firibgarligini aniqlashni yaxshilash: Soliq firibgarligi butun dunyo hukumatlarini tashvishga solmoqda, chunki bu katta daromad yo'qotishlariga olib keladi. Shubhali naqshlar yoki anormalliklarni topish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali AI soliq firibgarligini aniqlash va oldini olishda juda foydali bo'lishi mumkin. Mashinani o'rganish algoritmlari soliq ma'lumotlarini o'rganish orqali firibgarlik faoliyatini aniqlay oladigan modellarni yaratishi mumkin. Ushbu sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari soliq organlariga vaqt o'tishi bilan ularning aniqligini doimiy ravishda oshirib, firibgarlardan bir qadam oldinda turishga yordam beradi. Bu barcha manfaatdor tomonlar uchun adolatli va shaffof soliq tizimini ta'minlaydi.

Soliqlarni rejalashtirish uchun bashoratli tahlillar:

Soliq rejalashtirish uchun bashoratli tahlillar AI soliq tizimini yaxshilashga yordam berishning yana bir usuli hisoblanadi. AI texnologiyalari murakkab algoritmlardan foydalangan holda murakkab soliq rejalashtirish va risklarni boshqarish vositalarini taqdim etishi mumkin. AI yordamida soliq to'lovchilar murakkab soliq qoidalarini boshqarish, soliqni optimallashtirish imkoniyatlarini aniqlash va asoslangan qarorlar qabul qilish uchun yaxshi jihozlanishi mumkin. AI algoritmlari tarixiy soliq ma'lumotlari, iqtisodiy ko'rsatkichlar va boshqa tegishli elementlarni o'rganish orqali odamlar va korporatsiyalar uchun kelajakdagi soliq majburiyatlarini aniq taxmin qilishlari mumkin. Bu soliq to'lovchilarga soliq qonunchiligiga rioya qilgan holda investitsiyalar, kompaniya rejalari va boshqa moliyaviy faoliyatlar to'g'risida bilimga ega bo'lgan holda qaror qabul qilishga yordam beradi.

Soliq nizolarini hal etishni takomillashtirish: Soliq nizolari ko'pincha murakkab huquqiy va moliyaviy mulohazalarni o'z ichiga oladi, bu esa hal qilish uchun vaqt va qimmatga tushadi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tezda qayta ishlash qobiliyatiga ega sun'iy intellektga asoslangan tizimlar soliq nizolarini hal qilishda vaqt va kuch sarfini kamaytirishga yordam beradi. Tarixiy holat ma'lumotlarini, huquqiy pretsedentlarni va tegishli qoidalarni tahlil qilish orqali AI tushuncha va tavsiyalar berishi mumkin, soliq xodimlari va soliq to'lovchilarga adolatli va samarali qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Shaxsiylashtirilgan soliq yordami - bu turli sohalarda tobora ommalashib borayotgan sun'iy intellektga asoslangan virtual yordamchilar tomonidan taklif etilishi

mumkin bo'lgan xizmatdir. Ushbu virtual yordamchilar soliq to'lovchilarning savollariga javob berishlari, ularga soliq to'lashda yordam berishlari va o'zlarining moliyaviy sharoitlariga qarab o'z vaqtida maslahat berishlari mumkin. Ushbu sun'iy intellekt yordamchilari soliq to'lovchilarga tabiiy tilni qayta ishlash va mashinani o'rganish usullaridan foydalangan holda soliq tizimining murakkabliklarini boshqarish uchun foydalanuvchilarga qulay va samarali yondashuvni taqdim etishi mumkin.

Ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiyligini ta'minlash: AI ilovalari katta hajmdagi nozik ma'lumotlarga tayanar ekan, mustahkam xavfsizlik choralarini ta'minlash va ma'lumotlar maxfiyligini ta'minlash juda muhimdir. Hukumatlar AI vositalaridan samarali foydalanish imkonini beruvchi soliq to'lovchilar ma'lumotlarini himoya qiluvchi ma'lumotlarni himoya qilish tizimlariga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Xavfsizlik va foydalilik o'rtasidagi to'g'ri muvozanatni saqlash jamoatchilik ishonchini qozonish va soliq tizimida sun'iy intellektni keng qo'llash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

Qiyinchiliklar va mulohazalar: E'tiborga olinishi kerak bo'lgan bir qator muammolar va omillar mavjud bo'lsa-da, soliq tizimini takomillashtirish uchun sun'iy intellektidan foydalanish juda katta potentsial foyda keltiradi.

Axloqiy oqibatlar: Soliq tizimida sun'iy intellektidan foydalanish axloqiy masalalarni, ayniqsa, hisobdorlik, oshkoralik va adolatga oid masalalarni keltirib chiqaradi. AI algoritmlari xolis, ochiq va o'z tanlovlari uchun mas'ul bo'lishini kafolatlaydigan qoidalar va qoidalarni yaratish juda muhim. Har qanday mumkin bo'lgan noto'g'ri qarashlar yoki kamsituvchi xatti-harakatlarning oldini olish uchun inson nazorati ham saqlanishi kerak.

Qabul qilish va integratsiya: Soliq tizimida AIning muvaffaqiyatli qo'llash uchun texnik infratuzilma, xodimlarni o'qitish va AI tizimlarini joriy tartiblar bilan integratsiyalashuviga katta sarmoya kiritish zarur. Hukumatlar AI texnologiyalarini bosqichma-bosqich joriy etish bo'yicha puxta rejalar tuzishi va muhim soliq jarayonlariga aralashmasdan silliq o'tishni ta'minlashi kerak.

Kelajakdagi ishlanmalar:

Soliq tizimida sun'iy intellektni qo'shimcha oshirish imkoniyatlari juda katta:

Riskni ilg'or baholash: AI algoritmlari rivojlanishi bilan xavfni baholash imkoniyatlari yanada yaxshilanishi mumkin. AI tizimlari ijtimoiy media faoliyati va onlayn tranzaksiyalar kabi kengroq ma'lumot manbalarini o'rganish orqali soliqdan bo'yin tovlash yoki firibgarlik xavfini yanada samaraliroq aniqlashi mumkin.

Blokcheyn integratsiyasi: AI va blokcheyn texnologiyasini birlashtirish soliqlar bilan bog'liq operatsiyalarga qo'shimcha darajadagi xavfsizlik va shaffoflikni olib kelishi mumkin. Blokcheynning markazlashtirilmagan tuzilishi firibgarlik ehtimolini

kamaytiradigan va soliq tizimiga bo'lgan ishonchni kuchaytiradigan yozuvlarni o'zgartirmaslikni ta'minlaydi.

Transchegaraviy soliqqa rioya qilish: Turli yurisdiksiyalarda soliq majburiyatlarini aniqlash va muvozanatlashning qiyin jarayonini avtomatlashtirish orqali AI transchegaraviy soliq qonunlariga rioya qilishni osonlashtirishi mumkin. Sun'iy intellekt tizimlari xalqaro soliq qoidalari va qoidalarini o'rganish orqali firmalarga global soliqqa tortishning nozik tomonlarini yanada samarali boshqarishda yordam berishi mumkin.

XULOSA

Sun'iy intellektning soliq tizimiga integratsiyalashuvi samaradorlik, aniqlik va muvofiqlikni sezilarli darajada oshirish imkoniyatiga ega. Soliq organlari sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash orqali soliq qonunchiligiga rioya qilishni kuchaytirishi, soliq hisobotlarini topshirish jarayonlarini soddalashtirishi, soliq xavfini baholashni yaxshilashi, real vaqtda firibgarlikni aniqlashi va katta hajmdagi ma'lumotlarni yanada samaraliroq tahlil qilishi mumkin. Ushbu yutuqlar soliq to'lovchilar uchun ham, soliq organlari uchun ham foydali bo'lgan adolatli va samarali soliq tizimini yaratishga olib kelishi mumkin.

Biroq, soliqqa tortishda sun'iy intellektni qo'llash ham qiyinchiliklarga olib keladi. Soliq to'lovchining maxfiy ma'lumotlarini himoya qilishni ta'minlash uchun maxfiylik va ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq muammolar ko'rib chiqilishi kerak. Har qanday nomaqbul kamsitish oqibatlarini yumshatish uchun tarafkashlik va adolat masalalari diqqat bilan ko'rib chiqilishi kerak. Avtomatlashtirishning tegishli darajasi va inson nazorati kabi axloqiy oqibatlar ham puxta o'ylab ko'rishni talab qiladi.

Soliqqa tortishda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan muvaffaqiyatli foydalanish uchun soliq organlari, siyosatchilar va texnologiya ekspertlari o'rtasida hamkorlik zarur. Soliq tizimida AI dan mas'uliyatli va axloqiy foydalanishni ta'minlash uchun shaffof qoidalar va ko'rsatmalar belgilanishi kerak. AI tizimlarini doimiy monitoring qilish, baholash va moslashtirish paydo bo'lgan xavflarni bartaraf etish va doimiy takomillashtirishni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellektdan foydalanish samaradorlik, aniqlik va muvofiqlikni oshirishga olib keladigan soliq tizimini inqilob qilish qudratiga ega. Soliq organlari AI texnologiyalarini qo'llash orqali soliq to'lovchilar ehtiyojlariga yaxshiroq xizmat ko'rsatishi mumkin, shu bilan birga daromadlarni yig'ish va resurslarni taqsimlashni optimallashtiradi. Biroq, kelajakda soliq tizimida ishonch, adolat va shaffoflikni saqlash uchun sun'iy intellekt bilan bog'liq muammolar va axloqiy mulohazalarni hal qilish juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Jahon iqtisodiy forumi - www.weforum.org
2. OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) - www.oecd.org
3. Deloitte - www2.deloitte.com
4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining savdo va taraqqiyot bo‘yicha konferentsiyasi (UNCTAD) - unctad.org
5. Jahon savdo tashkiloti (JST) - www.wto.org
6. Xalqaro valyuta jamg‘armasi (XVF) - www.imf.org
7. Карицкая, И. М., & Быкова, К. В. (2015). Международная торговля-что ждет впереди?. In НАУКА И СОВРЕМЕННОСТЬ Сборник статей Международной научно-практической конференции. Ответственный редактор: Сукиасян Асатур Альбертович (p. 46).
8. Семенова, Е. Е., & Соболева, Ю. П. (2015). Международная торговля. Directmedia.

SUN'IIY INTELLEKT TEXNOLOGIYASI ORQALI QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI YETISHTIRISH

Eshquvvatov Otabek Abdullayevich

Termiz davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Qishloq xo'jaligi jahon iqtisodiyotining eng muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, inson hayotini oziq-ovqat, tola va boshqa xom ashyo bilan ta'minlaydi. Biroq, sanoat ekinlar hosildorligi va oziq-ovqat xavfsizligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan iqlim o'zgarishi, tuproq degradatsiyasi, suv tanqisligi, zararkunandalar va kasalliklar kabi ko'plab muammolarga duch kelmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun qishloq xo'jaligida ekinlar hosildorligini oshirish, isrofgarchilikni kamaytirish va barqaror dehqonchilik amaliyotini rag'batlantirish uchun sun'iy intellekt (AI) texnologiyasi tobora ko'proq foydalanilmoqda.

Ushbu maqolada biz qishloq xo'jaligida sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanishni, jumladan uning qo'llanilishi, afzalliklari va cheklovlarini o'rganamiz. Shuningdek, biz qishloq xo'jaligida AIning kelajagi va uning sanoatni inqilob qilish imkoniyatlarini muhokama qilamiz.

Kalit so'zlar: GPS, dron, kabi ekinlarni optimal boshqarish, hosildorlikni bashorat qilish, profilaktika choralari, inson mehnati, ekin sifati, malakali ishchi kuchi, qishloq xo'jaligida AI kelajagi.

ABSTRACT

Agriculture is one of the most important sectors of the world economy, providing human life with food, fiber and other raw materials. However, industry faces many challenges such as climate change, soil degradation, water scarcity, pests and diseases that can have a significant impact on crop yields and food security. To address these problems, artificial intelligence (AI) technology is increasingly being used in agriculture to increase crop yields, reduce wastage, and encourage sustainable farming practices.

In this article, we will explore the use of artificial intelligence technology in agriculture, including its applications, advantages and limitations. We will also discuss the future of AI in agriculture and its potential to revolutionize industry.

Keywords: Optimal crop management, such as GPS, drone, yield prediction, preventive measures, human labor, crop quality, skilled labor, AI future in agriculture.

Qishloq xo'jaligida AIning qo'llanilishi AI texnologiyasi qishloq xo'jaligida ko'plab ilovalarga ega, jumladan:

1. Aniq dehqonchilik

Aniq dehqonchilik tuproq sharoiti, ekinlar salomatligi va ob-havo sharoiti haqida batafsil ma'lumotlarni to'plash uchun GPS, dron va sun'iy yo'ldosh tasviri kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Keyinchalik AI algoritmlari ushbu ma'lumotlarni tahlil qilish va fermerlarga ekinlarni ekish, o'g'itlash va hosilni yig'ish uchun eng yaxshi vaqt kabi ekinlarni optimal boshqarish bo'yicha tushunchalar berish uchun ishlatilishi mumkin.

2. Ekinlarni bashorat qilish

AI algoritmlari tarixiy ma'lumotlar, ob-havo sharoitlari va boshqa omillar asosida hosildorlikni bashorat qilish uchun ishlatilishi mumkin. Bu fermerlarga ekinlarni boshqarish bo'yicha ongli qarorlar qabul qilishda yordam beradi va hosilning nobud bo'lish xavfini kamaytiradi.

3. Kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash

Sun'iy intellektga asoslangan tizimlar ekinlarda kasallik va zararkunandalar tarqalishini aniqlash uchun sun'iy yo'ldosh tasvirlari va boshqa ma'lumotlarni tahlil qilishi mumkin. Bu fermerlarga o'z ekinlarini himoya qilish va zararli kimyoviy moddalardan foydalanishni kamaytirish uchun profilaktika choralarini ko'rishga yordam beradi.

4. Avtonom traktorlar va dronlar

Sun'iy intellekt asosida ishlaydigan avtonom traktorlar va dronlardan ekinlarni ekish, o'g'itlash va yig'ib olishda foydalanish mumkin, bu esa inson mehnatiga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi.

Qishloq xo'jaligida sun'iy intellektning afzalliklari Qishloq xo'jaligida AI texnologiyasidan foydalanish ko'plab afzalliklarga ega, jumladan:

1. Ekinlar hosildorligini oshirish

Sun'iy intellekt yordamida ishlaydigan nozik dehqonchilik fermerlarga ekinlarni boshqarishni optimallashtirishga yordam beradi, bu esa hosildorlikni oshirishga va chiqindilarni kamaytirishga olib keladi.

2. Suv va o'g'itlardan foydalanishning kamayishi

AI algoritmlari fermerlarga suv va o'g'itlardan foydalanishni optimallashtirish, chiqindilarni kamaytirish va xarajatlarni tejashga yordam beradi.

3. Ekin sifati yaxshilandi

Sun'iy intellekt yordamida hosilni bashorat qilish fermerlarga ekinlarni yig'ib olish uchun eng yaxshi vaqtni aniqlashga yordam beradi, bu esa hosil sifatini yaxshilash va buzilishlarni kamaytirishga yordam beradi.

4. Atrof-muhitga ta'sirning kamayishi

AI quvvatiga ega kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash fermerlarga zararli kimyoviy moddalardan foydalanishni kamaytirishga, barqaror dehqonchilik amaliyotini targ'ib qilishga va qishloq xo'jaligining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirishga yordam beradi.

Qishloq xo'jaligida AIning cheklovlari AI texnologiyasi qishloq xo'jaligini inqilob qilish potentsialiga ega bo'lsa-da, undan foydalanishda ba'zi cheklovlar mavjud, jumladan:

1. Yuqori boshlang'ich xarajatlar

AI texnologiyasiga dastlabki sarmoya katta bo'lishi mumkin, bu esa uni ba'zi kichik fermerlar uchun imkonsiz qiladi.

2. Ma'lumotlarning cheklanganligi

AI algoritmlari samarali bo'lishi uchun katta hajmdagi yuqori sifatli ma'lumotlarni talab qiladi. Biroq, dunyoning ko'p joylarida bunday ma'lumotlar mavjud emas yoki sifatsiz.

3. Malakali ishchi kuchining etishmasligi

AI texnologiyasi tizimlarni o'rnatish va texnik xizmat ko'rsatish uchun malakali ishchilarni talab qiladi. Biroq, dunyoning ko'p joylarida malakali ishchi kuchi yetishmaydi, bu esa sun'iy intellekt texnologiyasini joriy etishni qiyinlashtiradi. Qishloq xo'jaligida AI kelajagi cheklovlarga qaramay, qishloq xo'jaligida AIning kelajagi porloq. Texnologiya rivojlanishda davom etar ekan, u kichik fermerlar uchun qulayroq va arzonroq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanish yanada keng tarqaladi, ko'proq mamlakatlar sun'iy intellekt yordamida qishloq xo'jaligi amaliyotini qo'llaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qishloq xo'jaligida sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanish sanoatni inqilob qilish, ekinlar hosildorligini oshirish, isrofgarchilikni kamaytirish va barqaror dehqonchilik amaliyotini ilgari surish imkoniyatiga ega. Uni qo'llashda cheklovlar mavjud bo'lsa-da, AI texnologiyasining qishloq xo'jaligidagi afzalliklari shubhasizdir va u dunyoning kelajakdagi oziq-ovqat ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Xurana, A. va Jha, S. (2020). Qishloq xo‘jaligida sun‘iy intellekt: sharh. Qishloq xo‘jaligi informatika jurnali, 11(2), 1-14.
2. Srinivas, P. va Sunkara, VK (2020). Qishloq xo‘jaligida sun‘iy intellekt: tizimli tahlil. Intelligent Agricultural Technologies jurnali, 3(2), 1-18.
3. FAO. (2020). Qishloq xo‘jaligida sun‘iy intellekt: San‘atning holati va barqaror qishloq xo‘jaligi uchun potentsialini ko‘rib chiqish.
4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti.**

ЗАКОН ОБ ОХРАНЕ ТРУДА И ЕГО СФЕРА ПРИМЕНЕНИЯ

Бозоров С.Д.

студент каф. БЖД ТГТУ

Курбонназаров Ж.Ж.

студент каф. БЖД ТГТУ

Султонов К.Ш.

студент каф. БЖД ТГТУ

ANNOTATSIYA

Mamlakatimizda mehnat sharoitlarini yaratish, mehnatning huquqiy asoslarini takomillashtirish borasida ko‘rilayotgan chora-tadbirlar fuqarolarning huquq hamda manfaatlarini muhofaza etishda muhim omil bo‘layapti. Yangi tahrirdagi “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun bu borada navbatdagi muhim qadam bo‘ldi.

Kalit so‘zlar: Mehnat muhofazasi, huquqiy asos, chora-tadbir, Qonun, metod.

ABSTRACT

The measures taken to create working conditions in our country, improve the legal framework of Labor are an important factor in protecting the rights and interests of citizens. The law on labor protection in the new edition was the next important step in this regard.

Key words: Labor protection, legal basis, measure, Law, method.

АННОТАЦИЯ

Принимаемые в нашей стране меры по созданию условий труда, совершенствованию правовых основ труда становятся важным фактором защиты прав и интересов граждан. Следующим важным шагом в этом направлении стал закон об охране труда в новой редакции.

Ключевые слова: Охрана труда, правовая основа, мера, Закон, метод.

ВВЕДЕНИЕ

Жизнь и здоровье работника в законе об охране труда охране труда, разработка государственных программ в области охраны труда органов государственного и хозяйственного управления и местных органов

государственной власти координация деятельности органов государственной политики в данной сфере примечательно, что маршруты обозначены как [1, 2].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Следует отметить, что современное состояние рыночной экономики и демократические реформы углубление, либерализация экономики, сотрудничество между государственными органами и частным сектором укрепление сотрудничества, предпринимательской деятельности и трудового законодательства в стране результаты работы по развитию являются ярким примером буняна [2, 3].

Поэтому персонал должен обеспечивать безопасность техники, производственную санитарную инструкцию о том, как избежать увольнения и другие правила по охране труда соблюдения работниками всех требований охраны труда на работодателя возложена такая важная задача, как регулярная проверка [4].

Кроме того, ряд министерств и отраслевых ведомств, крупные промышленные предприятия, гражданские международные организации труда, профсоюзов, отраслевых экспертов конвенции и рекомендации по охране труда иностранных государств внедрение в практику инновационных методов путем изучения законодательства и нормативных актов создание условий труда и обеспечение безопасности труда в нашей стране в дальнейшем росте его экономики будет иметь первостепенное значение.

Труд-это деятельность, направленная на создание потребительских ценностей. Физиологический со стороны это функция человеческого организма, и каждая из таких функций имеет свое содержание и какой бы ни была форма, на самом деле у человека есть мозг, нервы, мышцы, органы чувств органов и т.п. [5]. В процессе труда организм изменение функций изучается физиологией труда.

В процессе труда резко изменяются все функции организма, а именно мышечная деятельность, окислительно-восстановительные процессы и др. До начала работы только работа как только человек прибывает на место, его функции соответственно меняются. Обычно пульс учащается и сумма, потраченная за минуту, увеличивается. В этом условно-рефлекторном изменении функций высший нерв в действие вступают "пусковые механизмы" его деятельности. Большие полушария пустул побочные эффекты переходят из состояния покоя организма в состояние активности или до тех пор, пока он не станет внутренним аффекты резко усиливают активность, проходящую под ними. Но большие полушария пустлоги также продолжают поражать органы, которые они задействовали. Мозг пришел из пустлога при воздействии

импульсов на работающие органы пустлок оказывает гармонизирующее действие показывает [4,5].

Требуемый уровень трудоспособности или трудоспособности человека определяет качество работы способность сохранять как можно дольше без изменений зависит от нескольких факторов. Наиболее важными из них являются тренировка и упражнение эмоциональное состояние, усталость и окружающая среда условий [1, 2]. Работы, выполняемые в современных условиях производства т. е. деление на 3 группы в зависимости от объема выполняемой работы в единицу времени возможны: 1-легкая; 2-умеренная; и 3-тяжелая работа. Легкие работы меньше в минуту на ряд работ включает работы, в которых расходуется кислород. Если человек находится в состоянии полного покоя 200-250 в минуту см³ потребление кислорода во время легкой работы с учетом потребления кислорода чаще всего увеличивается на 2-2, 5 вклада. Расход до 1 литра в минуту для ряда работ средней тяжести работы, которые необходимо сделать, включают, т. е. потребление кислорода в 2-4 раза больше, чем в состоянии покоя умножается на. При потреблении кислорода более литра в минуту на тяжелых работах работа входит. Причина более высокого потребления кислорода во время работы заключается в том, что для мышечной работы необходимая энергия создается за счет питательных веществ. Но в некоторых случаях кислород расход может применяться независимо от объема выполняемой работы. Например, человек 13 при беге с максимальной скоростью в течение нескольких секунд потребление кислорода не увеличивается и он будет увеличиваться позже, когда пробег закончится [2].

К таким негативным последствиям неправильно организованной и требующей большого внимания работы можно отнести устранить или значительно уменьшить санитарно-гигиенические условия труда совершенствоваться, организовывать работу, делать короткие перерывы, при этом много навыков на конвейерах, которые не требуют, чтобы обработчики выполняли одну операцию за другой по прошествии определенного времени необходимо перенести операцию [4].

Правильная организация безопасных условий труда на предприятиях должна обеспечивать быть дисциплинированным, а это, в свою очередь, способствует повышению производительности труда, аварий, поломок приборного оборудования и иных непредвиденных обстоятельств и, в конечном итоге, повышение эффективности производства и стабильности [2].

В процессе труда в зоне действия травмирующего фактора, характерного для вида деятельности (в» поле рисков") будет существовать. Т. к. рабочий

травмирующий фактор находится в поле воздействия, т. е. находясь в «зоне риска», можно получить травму за неделю, день, час [4].

Охрана и укрепление здоровья работающего персонала имеет государственное значение важной функцией [1].

Относящиеся к 4 классам условий труда на основе гигиенических критериев оценки из классификации известно, что постоянная деятельность на рабочих местах с вредными условиями труда несущий рабочий-в организме персонала происходят необратимые функциональные изменения, снижается трудоспособность, а также увеличивается вероятность возникновения профессиональных заболеваний. Исходя из этого, работникам, работающим в таких вредных условиях труда, надбавка (компенсация) как временная мера, подходящая для рабочего места предоставляются гарантии и преференции. Но временные меры могут привести к тому, что не уменьшает вероятность заражения их болезнями, а только приравнивает их к потере здоровья материальная компенсация и пособие на пенсию на 5 лет раньше установленного возраста дает. И главная цель деятельности отрасли охраны труда-это утраченное здоровье работник-это не выплата материальной компенсации работнику, а обеспечение безопасности, жизни и здоровья людей в процессе труда.

Состоит из мер и средств, направленных на обеспечение здоровья, работоспособности. Из нескольких принципов и методов ее обеспечения в практике охраны труда можно выделить используется. Рекомендации и инструменты, разработанные на основе результатов исследований создан в рамках принципов и методов. Конструктивные, организационные и материальные принципы и методы реализация является выражением охраны труда. Охраны труда можно разделить на руководящие, технические, организационные и управленческие принципы. Технологии модификация, замена вредных веществ на безопасные, использование безопасного оборудования и устранение вредных и опасных факторов путем совершенствования научной организации труда те принципы, которые направляют идеи, которые подразумевают. Дистанционная защита человека, такое расстояние между человеком и источником опасности, обеспечивающее определенную степень безопасности обозначение, защита от опасности путем установления барьера между источником опасности и человеком гарантия-это технические принципы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ОБСУЖДЕНИЕ

От воздействия опасных вредных и вредных производств и внешних факторов на человека предназначен для предупреждения или защиты

(блокирующий и защитный, ограничительные, охранные, сигнальные устройства и устройства) техник промышленной безопасности оборудования или систем.

Охрана труда - это не только здоровье работников, но и мощный экономический фактор, потому что улучшение условий труда приводит к повышению производительности труда, обслуживанию оборудования продления, выплаты больничных листов, пособия по инвалидности и т. д. приводит к уменьшению.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: (REFERENCES)

1. Е.И.Ибрагимов, С.Газиначарова, О.Р.Юлдашева. Специальный курс по охране труда. Учебник.-Т.: ТИМІ, 2014.-536 С.
2. Гигиена труда. Искандарова Г.Т. под правкой. – Т., 2009, - 283 С.
3. Нарзиев С. и так далее. Теоретический анализ причин травм и их устранение меры по снижению / / журнал перспективных исследований в динамических системах и системах управления. - 2020. - Т. 12. - Нет. S2. - б. 166-170.
4. Нарзиев Шавкиддин Муртозаевич, Ботиров Акбар Бахриддинович человеческой деятельности безопасность труда, методы исследования и анализа рисков в процессе труда // техника. 2021 год
5. Ганиева, М. (2021). Эффективные методы ТРИЗ.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TEHNOLOGIYALAR ASOSIDA TA'LIM JARAYONI TASHKIL ETISH

Isabekova Dilafruz Shermirzayevna
Angren Universiteti o'qituvchi
E-mail: dilafruz.isabekova.87@mail.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirishda multimedia tehnologiyasidan foydalanish hozirgi kundagi global axborotlashgan davr talabi ekanligi bayon etilgan. Kasblar bilan tanishtirishda multimedia tehnologiyasidan foydalanganda bolalarni diqqat, xotira, tafakkuri, bilish jarayonlari rivojlanishi ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: Multimedia, animatsiya, tovush, zamonaviy kasblar, xotira, tafakkur, bilish jarayonlari, tehnologiya, taqdimot.

АННОТАЦИЯ

В статье указано, что использование мультимедийных технологий при ознакомлении детей дошкольного возраста с профессиями является требованием современного глобального информационного века, а также отмечается развитие у детей внимания, памяти, мышления, познавательных процессов при использовании мультимедийных технологий при ознакомлении с профессиями.

ABSTRACT

The article states that the use of multimedia technology in introducing professions to children of preschool age is a requirement of today's global information age. The development of children's attention, memory, thinking, cognitive processes when using multimedia technology in introducing professions is also highlighted.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni 1-ilovasida maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish hamda davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini 100 foiz kompyuter sinfi bilan ta'minlash orqali tarbiyalanuvchilarda boshlang'ich kompyuter savodxonligini ko'nikmalarini shakllantirish maqsad qilib olindi.¹Mamlakatimizda prezidentimiz

¹ "O'zbekiston — 2030" strategiyasi 2023 yil 11 sentabr.

tomonidan yosh avlodga berilayotgan e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun „Ilk qadam“ davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) da ham o'z aksini topgan. Maktabgacha ta'lim va tarbiya- bolalarga ta'lim va tarbiya berishga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz ta'limdir deb ta'kidlangan.¹ „O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida“ gi PQ-4312 da Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari quyidagilar deb belgilab berildi:

maktabgacha ta'lim sohasidagi me'yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;

maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish;

bolalarni sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish ko'lamini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarni ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikchilikni rivojlantirish;

maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni joriy etish;²

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kasbga qiziqishlarini shakllantirishimiz ularda kattalar mehnatiga bo'lgan xurmatni hamda mehnat tarbiyasini oshiradi desak mubolag'a bo'lmaydi. Bolalarni kasbga yo'naltirishning maqsadi- bolalarda kasblarga hissiy munosabatni shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarga o'zlarining kuchli tomonlarini mavjud faoliyatda ishlatish imkoniyatini berishdir.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogi tomonidan tanishtirib boriladigan kasblar bolalarni kelajakda qanday kasbni egalasam ekan degan savol tug'ilishiga sabab bo'ladi. Chunki kun davomidagi faoliyatlarda kattalar mehnati bilan tanishtirib boriladi. Mehnat orqali kishilarga kelayotgan yaxshiligi haqidagi suhbatlar quriladi. Demakki maktabgacha katta yoshdagi bolalarni kasblar dunyosi bilan tanishtirib borish, zamonaviy kasblar haqida ma'lumotlar berish axborotlashgan jamiyatda zarur hisoblanadi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kasbga qiziqishlarini shakllantirishda multimedia va media ilovalardan foydalanish (elektron ilovalar, interaktiv taqdimot) samarali natija beradi. Media ilovalarda kasb nomi, kasb egasi nima bilan shug'ullanadi, kasb quroli ko'rsatilib tanishtiriladi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun „Ilk qadam“ Davlat o'quv dasturi 4-fevral 2022-yil.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining „O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida“ 8 may 2019 yil PQ-4312 qarori.

Multimedia orqali tarbiyalanuvchilarning kasbga qiziquvchanlik xususiyatini oshirishi quyidagilar asosida namoyon bo'ladi:

1)Ekkranda ko'rsatiladigan ma'lumotga animatsiya samarasi berilgan bo'lishi va ular doimiy ravishda harakatlanib,jilolanib turishida;

2)Tovushda

3) Musiqada

4) Animatsiyada

5) Multifikatsiyada

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni tarbiyasini shakllanishida axborot texnologiyalari ya'ni multimedialardan foydalanish uni MTTlarda samarali qo'llash hozirgi kunning asosiy masalalaridan biri hisoblanadi.Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni kasbga qiziqtirishda multimediasdan foydalanish metodikasi ishlab chiqilmagani uchun tarbiyachi-pedagoglar multimedia vositalarini multimedia texnologiyasi sifatida qabul qilmoqdalar.¹Multimedia taqdimoti orqali kasblarni tanishtirsa ta'lim va tarbiya jarayonida rivojlantiruvchi materialni algoritmik tarzda har tomonlama tuzilgan ma'lumotlar bilan to'ldirilgan yorqin mos rasmlar tasvirlari tizimi sifatida taqdim etish imkonini beradi.Bunday holda, turli xil idrok kanallari ishtirok etadi, bu esa ma'lumotni nafaqat fatografik, balki bolalar xotirasida assotsiativ shaklda saqlashga imkon beradi.Ta'lim va tarbiya jarayonida kasbga qiziqish uyg'otish davomida multimedia taqdimotlaridan foydalanish diqqat, xotira, aqliy faoliyatning rivojlantiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytsam, o'yin orqali bolalarning turli kasblarga bo'lgan qiziqishlarini mustahkamlanadi va chuqurlashadi, mehnatga hurmat hissini tarbiyalanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida katta yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirishda hozirgi zamon talabi bo'lgan axborot texnologiyasi kommunikatsiyasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Kasbga yo'naltirishda tashkilot tarbiyachi pedagoglari ta'lim-tarbiyaviy faoliyatlari davomida, kasblarga oid, audio, video, DVD disklari, televizor bir so'z bilan aytganda, multimedia orqali ma'lumotlar berish har bir kasbga tegishli bo'lgan asbob-anjomlarni multimedia orqali ko'rsatib tanishtirib borilsa, ularni kasb tanlashga bo'lgan qiziqishlarini yanada ortishiga va mustaqil kasb tanlashga yo'naltirgan bo'lamiz.

¹ <https://community.uzbekcoders.uz/post/maktabgacha-ta-lim-muassasalarida-axborot-texnologiyalaridan>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

- 1.“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi
2. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. 8 may 2019 yil PQ-4312
- 3.“Ilk qadam” (Takomillashtirilgan) davlat o‘quv dasturi.2022 yil.
4. F.K.Qodirova. „Maktabgacha ta’lim pedagogikasi” 2008 yil
- 5.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining qarori. 11-iyun 2019 yil 487-son
- 6.<https://minikar.ru/uz/dengi/plan-po-proforientacii-dlya-doshkolnikov-iz-opyta-raboty-po-rannei/>.
- 7.WWW.lex.uz;
- 8.WWW.pedagog.uz.

TARBIYA TURLARI VA ULARNING SHAXS KAMOLOTIGA TA'SIRI

Xabilova Sitora Tursunmurod qizi

Nazarova Marjona

Termiz davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Tarbiya – o'qituvchi va o'quvchi (tarbiyachi va tarbiyalanuvchi)lar o'rtasida tashkil etiluvchi pedagogik faoliyat bo'lib, tarbiyalanuvchini ma'lum bir maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun shaxsga muntazam va tizimli ta'sir etish, jamiyatning ijtimoiy-tarixiy tajribalariga yondashib shaxsni har tomonlama shakllantirish, uning xulq-atvori va dunyoqarashini, ijtimoiy ongini tarkib toptirishda xalqning boy mafkuralariga yo'naltirilgan qizg'in faoliyat jarayonidir.

Kalit so'z: tarbiya jismoniy tarbiya, axloqiy tarbiya, aqliy tarbiya, ekologik tarbiya, sensor tarbiya, ilk qadam, mehnat tarbiyasi, estetik tarbiya,

ВИДЫ ОБРАЗОВАНИЯ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ

АННОТАЦИЯ

Воспитание – это педагогическая деятельность, организованная между учителем и учеником (воспитателем и учеником) и регулярное и систематическое воздействие на личность с целью совершенствования ученика согласно определенной цели, приближения к общественно-историческому опыту общества. Человек представляет собой напряженный процесс деятельности, ориентированный на богатые мировоззрения народа, на формирование его поведения и мировоззрения, общественного сознания.

Ключевые слова: воспитание, физическое воспитание, нравственное воспитание, умственное воспитание, экологическое воспитание, сенсорное воспитание, первая ступень, трудовое воспитание, эстетическое воспитание.

Tarbiya asosida tarbiyalanuvchining ongi shakllanadi, ma'naviy boyligi va histuyg'ulari rivojlanadi, o'zida ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topish uchun zarur bo'lgan, kishilar bilan o'zaro munosabatni to'g'ri tashkil etishga xizmat qiladigan axloqiy odatlar hosil bo'ladi. Tarbiya xususida taniqli o'zbek adibi Abdulla Avloniyning “Alhosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo falokat, yo saodat, yo razolat masalasidir” – deb aytgan fikrlari barcha millat vakillarining

tarbiyasiga mos keluvchi haqiqatdir. Ushbu fikrlardan anglaniladiki, shaxs tarbiyasi xususiy ish emas, balki ijtimoiy, milliy va davlat ishidir.

Tarbiya tamoyillari deb, yosh avlodni tarbiyalash maqsadidan kelib chiqadigan va komil insonni tarbiyalashning mazmuni va yo‘nalishiga qo‘yiladigan eng muhim talablarni belgilab beruvchi asosiy g‘oya va qoidalar yig‘indisiga aytiladi. Tarbiya tamoyillari o‘qituvchi va tarbiyalanuvchilarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi qoidalar bo‘lib, ular yosh avlodni tarbiyalash, barkamol insonni shakllantirish vazifalariga muvofiq belgilanadi, shuningdek, ular shaxs tarbiyasi borasidagi ilg‘or ta‘limotlar g‘oyalariga hamda pedagogika fanida erishilgan yutuqlarga asoslanadi. Tarbiya tamoyillari tarbiya jarayoni qonuniyatlarini aks ettiradi. Tarbiyaviy jarayonda ilg‘or tamoyillarga amal qilinishi tarbiya samarasini ta‘minlaydi. Tarbiya tamoyillari quyidagilardan iborat: – tarbiyaning maqsadga yo‘naltirilganligi va g‘oyaviyligi; – tarbiyada demokratik va insonparvarlik g‘oyalarining ustunligi; – tarbiya milliy, umumbashariy qadriyatlarining ustunligi: – tarbiyada izchillik va tizimlilik; – tarbiyani ijtimoiy hayot bilan qo‘shib olib borish; – tarbiyani mehnat bilan bog‘lash; – tarbiyalanuvchi shaxsini hurmat qilish; – tarbiyada o‘quvchining yosh va alohida xususiyatlarini hisobga olish; – jamoa va jamoa yordamida tarbiyalash; – tarbiyada o‘quvchi xulqidagi ijobiy sifatlarga tayanib, salbiy tomonlarni yo‘qotish

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Nuritdinova X. N. KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNING MOHIYATI VA UNING MUTAXASSISNI KASBIY SHAKLLANISHIDAGI O‘RNI //Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2022. – T. 1. – №. 7. – C. 158-160.
3. TO DEVELOP THE CREATIVITY OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION IMPORTANCE QM Hikmatullayevna TA‘LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI 2 (12), 262-264
4. M Umarova, A Ro‘ziyeva “MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTLARIDA TASVIRIY FAOLIYATNING AHAMIYATI” Наука и инновация, 2023 1(6), 33– 35 <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/14283>
5. ST Xabilova, M Nazarova “MENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN” Innovative research in modern education 97-99 2023.5.17 <http://aidlix.com/index.php/ca/article/view/651>
6. S Xabilova “EDUCATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN A MODERN SPIRIT” International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research 3(4) 132-135 2023.4.26 <http://www.researchcitations.com/index.php/ibmscr/article/view/1234>
7. Xabilova, S. (2023). THE PECULIARITY OF FORMING THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF EDUCATORS.

Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 202–204. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3373>

8. Berdiyeva, M. M. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARNI KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 219–223. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3732>

9. Manzura A. IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING THE SUBJECT OF PRESCHOOL EDUCATION MANAGEMENT //Open Access Repository. – 2023. – T. 4. – №. 3. – C. 561-567.

10. Astanakulova M., Shahina J. TA'LIMDA BOSHQARUV FAOLIYATI VA MENEJMENTNING IJTIMOIIY OMILLARI //Journal of new century innovations. – 2023. – T. 28. – №. 5. – C. 73-78.

HOZIRGI JAMIYATDA TARBIYACHI SHAXSIGA QO'YILADIGAN TALAB VA VAZIFALAR

Xabilova Sitara Tursunmurod qizi

Ziyodullayeva Madina

Termiz davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

O'zbekiston Respublikasida amalga oshiriladigan ulkan islohotlarning muvaffaqiyati, eng avvalo, odamlarning o'z ishlariga mas'uliyat bilan qarashlariga, kundalik mehnat faoliyatida mamlakat taraqqiyotiga hissa bo'lib qo'shiladigan savobli ishlarni qila olishlariga bog'liq. Jamiyatda pedagog (o'qituvchi, tarbiyachi) birinchidan, o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalash, ikkinchidan mehnatkash xalqimizga har tomonlama bilim berishdek savobli va mas'uliyatli vazifalarni bajaradi.

Kalit so'z: shaxsiy, kasbiy, ijodiy, tarbiyachi, qadriyat, axborot, xorijiy, jarayon, tafakkur, metodik, pedagogik, kompetentsiya, xorijiy davlatlar, ijtimoiy, shaxsiy sifatlari.

ABSTRACT

The success of major reforms implemented in the Republic of Uzbekistan depends, first of all, on people's responsibility towards their work, their ability to do meritorious work that contributes to the development of the country in their daily work. In the society, the pedagogue (teacher, educator) performs honorable and responsible tasks, firstly, to educate the growing generation, and secondly, to provide all-round knowledge to our hardworking people.

Keywords: personal, professional, creative, educator, value, information, foreign, process, thinking, methodical, pedagogical, competence, foreign countries, social, personal qualities.

Ma'lumki, ta'lim muassasalarida tarbiyaviy jarayon bevosita o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadi va olib boriladi. Yangicha ijtimoiy sharoitda ta'lim-tarbiyadan ko'zda tutilayotgan maqsadlarga erishish, o'quvchilarning dars va darsdan tashqari xilma-xil tarbiyaviy faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, vatanparvar, mehnatsevar, barkamol inson qilib o'stirish va kasbga yo'naltirish o'qituvchilar zimmasiga yuklatilgan. Hozirgi zamon tarbiyachisining asosiy fazilatlaridan biri o'z kasbiga sadoqatliligi, g'oyaviy e'tiqodliligi o'z kasbini sevishi va bu kasbga bo'lgan cheksiz sadoqati o'qituvchi-tarbiyachi boshqa kasb egalaridan

ajratib turadi. Pedagog-tarbiyachi shaxsiga qo'yiladigan muhim talablaridan biri shuki, u o'z predmetini, uning metodikasini chuqur o'zlashtirgan bo'lishi zarur. Bu pedagog-tarbiyachining obro'sini ko'taradi.

Tarbiyachi kasbiga xos bo'lgan muhim fazilatlaridan, talablaridan biri bolalarni sevish ularning hayoti bilan qiziqish har bir shaxsni hurmat qilishdan iborat. Bolani sevgan butun kuch va bilimni bolalarni kelajagi buyuk vatanga sodiq fuqaro qilib tarbiyalashga safarbar qila oladigan odamgina haqiqiy tarbiyachi pedagog bo'la oladi. Bolalarni sevish - pedagogning murakkab mehnatini jozibali va yengil qiladi. Tarbiyachining bolalarga munosabati pedagogikada tarbiyalanuvchi shaxsga hurmat, unga talabchanlik bilan bir qatorda turadi. Bu munosabat bolada pedagogga nisbatan ishonchni uyg'otadi, o'qituvchiga bolalarni chinakam ma'naviy murabbiysi bo'lishga imkon beradi. Pedagog faoliyatining muvaffaqiyati pedagogik qobiliyatlarining mavjudligiga ham bog'liqdir. Pedagogik qobiliyat - pedagogik mahoratga erishishning zaminidir. Pedagogik qobiliyat tarkibiga pedagogik kuzatuvchanlik, pedagogik tasavvur, diqqatni taqsimlash, tashkilotchilik qobiliyati va pedagogik muomala kiradi. Pedagogik qobiliyatlari pedagogik faoliyati jarayonida, shuningdek, uni bu faoliyatga tayyorlash jarayonida shakllanadi. Pedagogik mahorat - bu yosh avlodga ta'lim-tarbiya berishni yuksak darajada va doimiy ravishda takomillashtirib borish san'atidir. Tarbiyachi maktabgacha yoshidagi bolalarga tabiat, jamiyat hodisalari, kattalarning mehnati haqida boshlang'ich bilim va tushunchalar beradi, ularga madaniy axloq, o'z tengdoshlari va kattalar bilan madaniyatli munosabatda bo'lish odatlarini singdiradi, yaxshilik, haqiqatgo'ylik, adolat, jasurlik, kamtarinlik, kattalarga hurmat bilan qarash, tabiatga qiziqish, kuzatuvchanlik, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik bilan qarash, mehnatsevarlik, kattalar mehnati natijalarini asrab-avaylash kabi axloqiy sifatlar tarbiyalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. X Nuritdinova “[MAKTABGACHA TAYYORLOV YOSHDAGI BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI](https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/1492)” Евразийский журнал академических исследований 2022/3/17 <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/1492>
2. TO DEVELOP THE CREATIVITY OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION IMPORTANCE QM Hikmatullayevna TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI 2 (12), 262-264
5. M Umarova, A Ro'ziyeva “MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TASVIRIY FAOLIYATNING AHAMIYATI” Наука и инновация, 2023 1(6), 33– 35 <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/14283>

7. ST Xabilova, M Nazarova “MENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN” Innovative research in modern education 97-99 2023.5.17
<http://aidlix.com/index.php/ca/article/view/651>
8. S Xabilova “EDUCATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN A MODERN SPIRIT” International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research 3(4) 132-135 2023.4.26
<http://www.researchcitations.com/index.php/ibmscr/article/view/1234>
9. Xabilova, S. (2023). THE PECULIARITY OF FORMING THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF EDUCATORS. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 202–204. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3373>
10. Buriboyevna A. M. Conditions For Planning The Educational Process In A Preschool Institution With Compensatory Groups //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 70-77.
11. Buriboyevna A. M. Recommendations for Improving the Quality of Preschool Education through an Assessment System //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 5. – C. 297-304.
12. Berdiyeva , M. M. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARNI KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 219–223. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3732>

PEDAGOG - TARBIYACHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISH

Xabilova Sitora Tursunmurod qizi

Payg'amova Husnida

Termiz davlat Pedagogika Instituti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Tarbiyachi maktabgacha yoshidagi bolalarga tabiat, jamiyat hodisalari, kattalarning mehnati haqida boshlang'ich bilim va tushunchalar beradi, ularga madaniy axloq, o'z tengdoshlari va kattalar bilan madaniyatli manosabatda bo'lish odatlarini singdiradi, yaxshilik, haqiqatgo'ylik, adolat, jasurlik, kamtarinlik, kattalarga hurmat bilan qarash, tabiatga qiziqish, kuzatuvchanlik, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik bilan qarash, mehnatsevarlik, kattalar mehnati natijalarini asrab-avaylash kabi axloqiy sifatlar tarbiyalaydi.

Kalit so'z: tarbiyachi, ilk qadam, Davlat talablari, davlat maktabgacha ta'lim muassasalari, kompetensiya, nutq madaniyati, pedagogik mahorat, kreativlik.

АННОТАЦИЯ

Воспитатель дает дошкольникам базовые знания и понимание природы, общественных явлений, труда взрослых, прививает им культурную этику, привычки находиться в цивилизованных отношениях со сверстниками и взрослыми, доброту, правдивость, справедливость, мужество. , воспитывает такие нравственные качества, как смирение, уважение к взрослым, интерес к природе, наблюдательность, забота о растениях и животных, трудолюбие, сохранение результатов труда взрослых.

Ключевые слова: воспитатель, первая ступень, государственные требования, государственные дошкольные образовательные учреждения, компетентность, культура речи, педагогическое мастерство, креативность.

Xalq san'ati, musiqa, ashula, adabiyot, tasviriy san'atni bilish, san'atga muhabbat tarbiyachini madaniyatli qiladi, bolalar bilan olib boradigan ishida yordam beradi. Pedagog kerakli bilim, malaka va ko'nikmalarni ma'lum bir izchillik bilan egallab borsagina bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berish ishida yaxshi natijalarga erishadi. Tarbiyachi o'z kasbining mohir ustasi bo'lish uchun maxsus tayyorgarlik ko'rish kerak. U quyidagi shartlarga amal qilishi kerak:

1. Pedagog yosh avlodni tarbiyalash uchun yuqori ma'lumotli, kerakli bilimlarni egallab, kerakli adabiyotlarni tanlay oladigan, ilmiy adabiyotlar bilan ishlay oladigan,

ilg'or tajribali pedagoglarning tajribasini o'rganib, o'z ishiga tatbiq eta oladigan bo'lishi;

2. Pedagog bolalarni kuzata oladigan, ularning xulqi, xatti-harakati sabablarini to'g'ri tahlil qilib, unga ijobiy ta'sir etuvchi vositalarni topa olishi;

3. Yosh avlodni kerakli bilim, malaka, ko'nikmalardan xabardor qilish uchun pedagogning nutqi ravon, aniq, mantiqiy, ixcham bo'lishi lozim. Ta'lim berishda texnikaviy vositalardan samarali foydalana olishi kerak. Bolalar bilim, malaka, ko'nikmalarni yaxshi o'zlashtirib olishlari uchun ularni faollashtirib savollardan foydalanishi;

4. Tarbiyachi o'ziga yuklangan vazifani bajarish uchun bolalarda o'sha faoliyatiga nisbatan qiziqish uyg'ota olish, ularning diqqatini jalb qilib, faolligini o'stirish, bolalarning xulqini, xatti-harakatini haqqoniy baholay olishi;

5. Har bir faoliyat uchun kerakli materiallarni oldindan tayyorlab qo'yishi;

6. Kun tartibini to'g'ri tashkil eta bilishi, bolalar jamoasiga undagi har bir a'zoni e'tiborga olgan holda rahbarlik qila bilish;

7. Bolalarning ruhiy va jismoniy holatini aniqlay bilishi va buni bolalar bilan amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiyaviy ishlarida e'tiborga olishi;

8. Tarbiyachi ota-onalar bilan muntazam ravishda suhbatlar, uchrashuvlar o'tkazib, axborot almashtirib turishi;

9. Pedagog bolalarga nisbatan xayrixohlik munosabatda bo'lishi, har bir bola uchun qulay sharoit yaratishi, xafa bo'lsa ovuntira olishi;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. X Nuritdinova "[MAKTABGACHA TAYYORLOV YOSHDAGI BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI](#)" Евразийский журнал академических исследований 2022/3/17 <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/1492>

2. Development of creativity of students of higher educational institutions pedagogical justification M Kuvvatova, F Kholmuminova International Conference On Higher Education Teaching 1 (3), 110-11

3. MI qizi Umarova "RIVOJLANTIRUVCHI O'YIN TEXNOLOGIYASI VA UNING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING JISMONIY VA RUHIY RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI" Educational Research in Universal Sciences, 1172-1176 2023.6.16 <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3037>

4. ST Xabilova, M Nazarova "MENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN" Innovative research in modern education 97-99 2023.5.17 <http://aidlix.com/index.php/ca/article/view/651>

5. S Xabilova "EDUCATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN A

- MODERN SPIRIT” International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research 3(4) 132-135 2023.4.26
<http://www.researchcitations.com/index.php/ibmscr/article/view/1234>
- 6.Xabilova, S. (2023). THE PECULIARITY OF FORMING THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF EDUCATORS. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 202–204. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3373>
- 10.Yangiboyevna, Gafforova Hurriyat. "Content and Conditions of Pedagogical Work on the Development of Speech for Children from Birth to Five Years." EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY 2.1 (2022): 81-83.
- 11.Yangiboyevna, G. H. (2022). Content and Conditions of Pedagogical Work on the Development of Speech for Children from Birth to Five Years. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 81-83.
- 12.O Yangiboyevna G. H. Content and Conditions of Pedagogical Work on the Development of Speech for Children from Birth to Five Years //EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 81-83. PEN SOCIETY, 2(1), 81-83.
- 8.Berdiyeva , M. M. (2023). MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARNI KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9), 219–223. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3732>

QADRIYATLAR MAZMUNI VA UNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI MASALASI

Almardanov Jo'rabek Bobonazarovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada qadriyatlar mazmuni va uning inson hayotidagi o'rni masalasi haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Qadriyat, tarix, milliy istiqlol, milliy iftixor, milliy g'urur, intellektual, qadriyat, obida.

ABSTRACT

This article provides information about the content of values and its role in human life.

Keywords: Value, history, national independence, national pride, national pride, intellectual, value, monument.

Jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichlarida ijtimoiy hodasilarga munosabat xilma-xil tarzda namoyon bo'ladi. Xususan, mustaqqilligimizning birinchi kunidan boshlab, hayotimizning barcha jabhalarida «qadriyatlar», «milliy tiklanish», «milliy ong», «milliy g'urur», «milliy iftixor» kabi atamalar tez-tez ishlatiladigan bo'lib qoldi. Bu bejiz emas. Zotan, mustaqqillik Ayni paytda milliy tiklanish hamdir. Uni esa mazkur tushunchalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Ammo shuni ta'kidlash joizki, qatag'on siyosati va tuzumi davrida bu atamalarni ishlatish u yoqda tursin, ularni hatto o'zbekcha lug'at boyligidan surib chiqarishga harakat qilgan edi. Bunga dalil sifatda 1988 yili O'zSE Bosh tahririyati chop etgan 50 ming so'zlik «O'zbekcha-ruscha lug'at»ga ham «qadriyat», «milliy tiklanish», «milliy ong», «milliy iftixor» kabi tushunchalarning kiritmaganligini ko'rsatish mumkin. Shuningdek, 1981 yili Moskvada «Rus tili» nashriyoti tomonidan chop etilgan, 60 ming so'zni qamrab olgan ikki jildlik «O'zbek tilining izohli lug'ati»da ham bu so'zlar uchramaydi. Shunisi borki, hatto ba'zi ruscha – o'zbekcha lug'atlarda ham «qadriyat» so'zi qo'llanilmagan. Jumladan, 1976 yili «Fan» nashriyotida chop etilgan «ijtimoiy – siyosiy terminlar lug'atida» «tsennost'» so'zining to'rtta ma'nosi alohida lug'at maqolasi tarzida belgilangani holda ularning birortasi «qadriyat» ma'nosi o'z ifodasini topmagan. Lekin lug'atlarda «millatchi», «millatchilik» so'zlari bor.

Xo'sh, sababi nimada? Bizni fikrimizcha, bunday vaziyat o'z-o'zidan yoki tasodifiy tug'ilgani yo'q. Bu mustabit tuzumning mintaqamiz xalqlarini o'zlarining ko'p asrlik tarixi, boy va noyob milliy merosi, qadriyatlari, ma'naviyatidan judo etib, manqurtlarga aylantirishga qaratilgan siyosati natijasidir.

Hukmron siyosat tarafdorlari «milliy istiqlol», «milliy iftixor», «milliy g'urur» kabi atamalarni kishida millatchilik kayfiyatini uyg'otadigan tushunchalar deb baholadilar va ularni ifoda etuvchi mahalliy millat vakillari millatchilikda aylanib, tazyiq ostiga olingan. Shuning uchun milliy ma'naviyat va hurfikrliligini madh qiladigan tushunchalar ko'p yillar davomida ijtimoiy – siyosiy, ma'naviy-mafkuraviy hayotimizda ishlatilmay kelindi. Hatto ularni milliy so'z boyligimizdan chiqarib tashlash xavfi tug'ildi.

Istiqlol xalqimizga so'z va fikr erkinligi bilan bir qatorda, ilgari taqiqlanib kelingan ko'pgina milliy tushunchalar ham hayotimizga qaytardi. Endilikda «qadriyatlar», «mustaqqillik», «istiqlol», «milliy iftixor» kabi tushunchalar o'zining asl mazmuniga ega bo'lmoqda.

Xo'sh, qadriyatlar tushunchasining o'zi nima? Uning mohiyati, asosiy jihatlari nimadan iborat? Eng avvalo shuni qayd etish kerakki, qadriyatlar juda sermazmun tushunchadir. Shuning uchun ham adabiyotlarda mazkur tushunchaga turlicha yondashuvlarni uchratishimiz mumkin. Masalan, «Faylasuf entsiklopediyasi»ning beshinchi jildida qadriyatlar quyidagicha tavsiflanadi:

«Qadriyatlar falsafiy va sotsiologik tushuncha. U birinchidan, biror ob'ektning ijobiy va salbiy qiimmatini, ikkinchidan, ijtimoiy ongining normativ belgilovchi – baholovchi jihati (sub'ektiv qadriyatlar yoki ong qadriyatlari)ni ifoda etadi».

Shunga yaqin nuqtai nazar O'zbek Sovet entsiklopediyasida ham bayon etilgan: «Qadriyatlar (falsafa sotsiologiyada) – voqelikdagi muayyan xodisalarning inson, ijtimoiy va madaniy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llaniladigan tushuncha».

Taniqli faylasuf olim V.P. Tugarinovning fikricha, «qadriyatlar muayyan jamiyat va sinfga mansub kishilar turmushi va madaniyatining haqiqiy yoki ideal ne'matlari bo'lgan tabiat va jamiyat xodisalarining mohiyati yoki hodisaning bir jihatidir. Bu ne'matlarning qadriyatlar deyilishiga sabab – kishilar ularni qadrlaydilar, chunki bu qadriyatlar ularning shaxsiy va ijtimoiy turmushini boyitadi. Shuning uchun ham kishilar o'z tasarruflaridagi qadriyatlarni himoya qiladilar va o'zlari uchun maqsad yoki ideal qadriyatlarni amalga oshirishga intiladilar.

Qadriyatlar ichida eng birinchi va eng umumiysi hayotning o'zidir, chunki hayotda muhim bo'lish boshqa barcha qadriyatlardan foydalanishni yo'qqqa chiqaradi, qolgan qadriyatlar, aslini olganda, hayot ne'matlarining mohiyatidir, madaniy qadriyatlardir».

Olim «qadriyat» va «baho» tushunchalarini bir-biridan farqlash zarurligini o‘qitiradi. Qadriyat real yoki orzusidagi hodisa (bor narsa yoki ideal)dir, yuaho esa shu hodisaga munosabatni bildiradi. U yoki bu hodisani qadriyatlarga mansub holda hisoblash, ya’ni uni qadriyatlarga qo‘shish yoki qo‘shmaslik ana shu munosabatga – ijobiy va salbiy bahoga bog‘liq.

Darhaqiqat, qadriyatlarning hayotdagi o‘rni va ahamiyati baholash tufayli belgilanadi. Baholash esa insonlarning ehtiyojlari, manfaatlari, maqsadlari, qiziqishlaridan kelib chiqadi. Ma’lumki, jamiyat a’zolarining ehtiyojlari, manfaatlari, maqsadlari xilma-xil bo‘lib, ko‘pincha ular bir-biriga zid kelishi mumkin. Shuning uchun ham muayyan ijtimoiy guruhlar, millatlar, sinflar uchun oliy qadriyat bo‘lib, hisoblanib kelingan tabiat va jamiyat hodisalari boshqalar uchun qadriyat bo‘lmisligi ham mumkin va aksincha.

Millat va xalqlarning diniy e’tiqodi, marosim va an’analari milliy qadriyatlar sifatida o‘zining asl hayotiy sifatini tiklab olmoqda.

Bundan shunday xulosa chiqarish mumkin: tabiat va jamiyat hodisalarini qadriyat turkumiga kiritish va kiritmaslik kishilarning ehtiyojlari, manfaatlari, orzu-umidlari, maqsadlari bilan belgilanadi.

Demak, qadriyat deyilganda inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va shu tufayli ular tomonidan baholanib qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne’matlari hodisalari tushunilmog‘i lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi. Toshkent. 2019 yil
2. Ortiqov Sh., Yoshlarni milliy g‘oya ruhida tarbiyalashda tarixiy xotiraning ahamiyati. Ilmiy konferensiya. 2013 yil
3. Алмарданов, Ж. Б. (2022). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ МИЛЛИЙ ВА МАДАНИЙ ҚАДРИЯТЛАРГА ҲУРМАТ РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ ИМКОНИЯТЛАРИ. Евразийский журнал академических исследований, 2(3), 479-481.
4. Almarданov Zhurabek Bobonazarovich (2021). THE ROLE AND INFLUENCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE DEVELOPMENT OF RESPECT FOR NATIONAL AND CULTURAL VALUES IN CHILDREN IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT. European science, (4 (60)), 53-56.
5. Алмарданов Журабек Бобоназарович (2020). Механизмы воспитания уважения к национальным и культурным ценностям у детей в образовательной среде. Вестник науки и образования, (7-2 (85)), 92-94.

KONTEKSTLI TA'LIMNING O'ZIGA XOS AFZALLIKLARI

Ollaberganova Saida Sherboy qizi

Xorazm viloyati Xonqa tumani 35-son maktabning geografiya o'qituvchisi

E-mail: saidaallaberganova26@gmail.com

Kontekstli ta'limdan foydalangan holda bo'lajak pedagog kadrlarning bilim malaka ko'nikmalarini oshirish jarayonida talabalar o'qituvchi bilan birgalikda o'rganilayotgan mavzu yoki bo'lajak faoliyat mazmuni bilan bog'liq har qanday professional vositachilik muammo-semantik vaziyatni loyihalashtiradilar, so'ngra unga xos bo'lgan qarama-qarshiliklarni mustaqil ravishda hal qiladilar. "Umumiy foydalanish deyarli har bir so'z ko'p ma'noga ega, shuning uchun **kontekst** bilan talqin qilinishi kerak".¹

Kontekstli ta'lim mazmunining asosiy birligi muammoli vaziyat bo'lib, u o'quvchining samarali fikrlashini qamrab oladi. "Bir qator turli sohalardagi so'nggi ishlar **kontekstni** oldindan aniqlashning kommunikativ hodisalarning lingvistik va lingvistik bo'lmagan o'lchovlari o'rtasidagi munosabatlarning yanada dinamik nuqtai **nazardan** foydasiga shubha ostiga qo'ydi." So'zlashuv, kontekst va nutqning chiziqlarini o'rab turgan o'zgaruvchilar endi bir-birlari bilan, nutq bilan va ishlab chiqaradigan tafakkur ishlarida kontekst shakllari haqida gapirish kabi kontekstni shakllantirishda o'zaro qarama-qarshi munosabatda turish uchun munozara qilinmoqda."²

"Belorussiyalik psixolog Lev Vygotskiy **kontekst** kontseptsiyasi haqida batafsil yozmagan bo'lsa-da, uning barcha ishlari kontekstni alohida so'zlashuvlar (ichki nutq yoki ijtimoiy suhbatda bo'lsin) darajasida va Vygotskiyning asarlari (boshqalar bilan bir qatorda) tilni o'rganishdagi kontekstga diqqatni jalb qilish zarurligini e'tirof etishda turtki bo'ldi, misol uchun, quyidagi o'zaro ta'sirchan yondoshuv Vygotskiy, tilshunoslik va til bilan bog'liq sohalarda, ijtimoiy tilshunoslik, nutq tahlillari, pragmatika va etnografiya kabi so'nggi voqealar bilan osonlik bilan mos keladi, chunki Vygotskiy ham darhol kontekstual cheklovlar hamda ijtimoiy, tarixiy va madaniy sharoitlarni kengroq tushunib yetdi. "

Ta'limda shaxs faolligining namoyon bo'lish darajasi asosiy mantiq bilan, shuningdek,

¹ (Alfred Marshall, *Iqtisodiyot printsiplari*, 8-chi ed., 1920)

² (Charlz Goodwin va Alessandro Duranti, "Fikrlarni qayta ko'rib chiqish: bir kirish", *matnni qayta ko'rib chiqishda: til interfaol fenomen sifatida*, Kembrij University Press, 1992)

asosan insonning kognitiv faolligi darajasini, balki uning shaxsiyatining o'ziga xosligini belgilaydigan o'quv motivatsiyasining rivojlanish darajasi bilan belgilanadi.

“Umuman olganda kontekstdan o'rganish bo'yicha tavsiflovchi tadqiqotlar kontekst so'z ma'nosini o'rganishga yordam berishi mumkinligini va bir so'zni o'rganish ehtimolligi kam bo'lsa-da, matndan so'zni o'rganish ehtimoli sezilarli darajada qo'shimcha ravishda oshib boradi so'zning ko'rinishi, biz odatda kontekstdan qanday o'rganishimiz mumkin, biz so'z bilan birinchi uchrashuvdan bir oz o'rganamiz va keyinchalik yangi va turli xil sharoitda uchrashganimizda so'zning ma'nosi haqida ko'proq bilamiz”¹.

Tajriba qiymati orqali haqiqat bilan bu uchrashuv insonning qobiliyatlari va kuchli tomonlarini rivojlanishiga yordam beradi. Sharq **kontekst bilan bog'liq ta'lim** yangi ma'lumotni o'zlashtirish uchun asos yaratadigan haqiqiy o'rganishga xos bo'lgan ushbu salohiyatni rivojlantiradi. Ushbu nuqtai nazar orqali qahramon shu kungacha yashab kelgan evolyutsiyani kuzatish qobiliyatiga ega.

Joylashgan ta'lim amaliy tajribani ham qadrlaydi. Shu tarzda, olingan bilim va tajriba asosida hosil qilingan ko'nikmalar muntazam ravishda bevosita qo'llanilish doirasiga ega bo'ladi. Shu tarzda, garchi bilim o'z maqsadi bo'lganligi sababli joyni egallamasligi haqiqat bo'lsa-da, bu orqali bilimning amaliy vazifasi borligini ham ta'kidlash lozim.

Shunday qilib, kontekstli ta'lim texnologiyasi tegishli shakl va usullar tizimi yordamida texnik maktab o'quvchilarining o'quv va kasbiy faoliyatini modellashtirishga imkon beradi, ularning kelajakdagi kasbi bilan muvaffaqiyatli tanishishiga, ularning kasbiy mahoratini shakllantirishga yordam beradi. Kontekstli ta'lim texnologiyasi tegishli shakl va usullar tizimi yordamida texnik maktab o'quvchilarining o'quv va kasbiy faoliyatini modellashtirishga imkon beradi, ularning kelajakdagi kasbi bilan muvaffaqiyatli tanishishiga, ularning kasbiy mahoratini shakllantirishga yordam beradi. Ushbu texnologiyadan foydalanishning eng katta samarasi kasbiy faoliyatning tizimli xususiyatini yoki o'ziga xos kasbiy kompetentsiyani yaxlit aks ettiruvchi integratsiyalashgan, fanlararo tarkibdan foydalanganda erishiladi.

¹ (Maykl F. Graves, *So'z kitoblari: Ta'lim va o'qitish* o'qituvchilari kolleji, 2006)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Kontekstualizm metodologik dastur sifatida // Epistemologiya va fan falsafasi. 2005 yil.
2. Gudvin, Duranti A. Kontekstni qayta ko‘rib chiqish: Kirish // Duranti A., Gudvin C. (Tahrirlar) Kontekstni qayta ko‘rib chiqish: Til interaktiv hodisa sifatida. Kembrij, 1991;
3. Jessor R., Shweder R.A., Kolbi A. (Tahrirlar) Etnografiya va inson taraqqiyoti: ijtimoiy tadqiqotda kontekst va ma’no. Chikago, Chikago universiteti matbuoti, 1996;
4. I. T. Kasavin Lit.: Kasavin I.T. muammo va kontekst.

INVESTIGATION OF THE PROCESS OF OBTAINING EXTRACTION PHOSPHORIC ACID FROM A MIXTURE OF PHOSPHORITES OF KARATAU AND CENTRAL KYZYLKUM

X.Ch. Mirzaqulov

Toshkent Institute of Chemical Technology

E.D. Eminov

Termiz Institute of Engineering Technology

SH.T. Yuzboyev

AO "Ammofos – Maxam

E-mail: elyor.eminov@mail.ru

ABSTRACT

In the ongoing studies, it was necessary to investigate the processes of obtaining extraction phosphoric acid (EPA) from various types of phosphate mixtures of raw materials, including from Karatau and Central Kyzylkum(CK).

Currently, the global consumption of phosphate raw materials is about 43 million tons of P_2O_5 per year. Taking into account population growth and other factors, it is assumed that the consumption of phosphate raw materials will increase by 2.5% per year, which led to an annual increase in its consumption in the period up to 2010 by about 1 million tons of P_2O_5 , and in the next decade an increase of 1.3 million tons is expected, in 2021-2030 - by 2 million tons. [1].

Keywords: Karatau phosphorites, phosphorites, washed burnt phosconcentrate (wbp), filter, sedimentary rocks,

INTRODUCTION

Currently, phosphorites of the CK are the main phosphate raw materials for enterprises of the Republic of Uzbekistan producing phosphorus-containing simple and complex fertilizers. Phosphorites are sedimentary rocks, the main component of which is crypto- or microcrystalline calcium phosphates from the apatite group. [1] In addition to calcium phosphates, its composition includes quartzite (SiO_2), calcite ($CaCO_3$), dolomite ($CaCO_3-MgCO_3$), glauconite, limonite, aluminosilicate, clay particles, compounds of heavy metals, iron, magnesium, fluorine, as well as various organic substances.[2]. Kazakhstan is also one of the largest producers of phosphate raw materials and ranks second in terms of total and explored reserves of phosphate

rocks among the CIS countries. The total reserves of phosphorites of the Karatau deposit are 1.5-2.0 billion tons, and the predicted reserves to a depth of 1000 m are estimated at 6 billion tons of ore [3]. Significant progress in the production of EPA was the transition to continuous installations and the dilution of 75 and 93% sulfuric acid not with water or a weak washing solution, but with an EPA solution, i.e. diluting solution. Natural phosphates containing large amounts of acid-soluble compounds of magnesium, aluminum, and iron are unsuitable for the sulfuric acid decomposition method. Impurities of iron-containing minerals are especially undesirable and harmful. [4]

METHODS

The raw materials, intermediates and final products were analyzed for the content of the following components: phosphates, sulfates, fluorides of sodium, magnesium, calcium, aluminum, iron. The determination of phosphates was carried out by a differential photometric method based on the formation of a yellow colored phosphor-vanadium-molybdenum complex and photometric measurement of the optical density of this complex at a wavelength of $\lambda = 430-450$ nm relative to a reference solution containing a known amount of P_2O_5 . [5]

The extraction of phosphates was carried out with a solution of nitric acid. Calcium and magnesium were determined by the complexometric method, based on a change in the color of the indicator (fluorexone in the determination of calcium and acid chromium dark blue in the determination of magnesium) during the interaction of calcium and magnesium ions with trilon B. [6]. The determination of sulfates was carried out by the weight method, based on the precipitation of sulfates with barium chloride in an acidic medium and subsequent weighing of the precipitate. The iron and aluminum content was determined by the complexometric method [7]. Determination of fluorides was carried out by the ionometric method, based on measuring the concentration of fluorine in solution using a fluoride-selective electrode without prior extraction of fluorine. Water in solid samples was determined by drying in a drying cabinet to a constant mass at a temperature of 100-105 ° C [8]. To characterize the intermediate and final products, some of their physicochemical properties were studied: density, viscosity, pH. The density of solutions and pulps was determined using a PZH-2 pycnometer according to [9]. The kinematic viscosity of solutions and pulps was measured with glass capillary viscometers VPJ-1 and VPJ-2 [5], the pH of solutions and suspensions was determined by the electromechanical method [10].

RESULTS

At the initial stages of the experimental work, the composition of phosphorites of washed burnt phosconcentrate (wbp) CK and Karatau was studied using modern methods of physico-chemical analysis. Figure 1 shows a radiograph of the WBP.

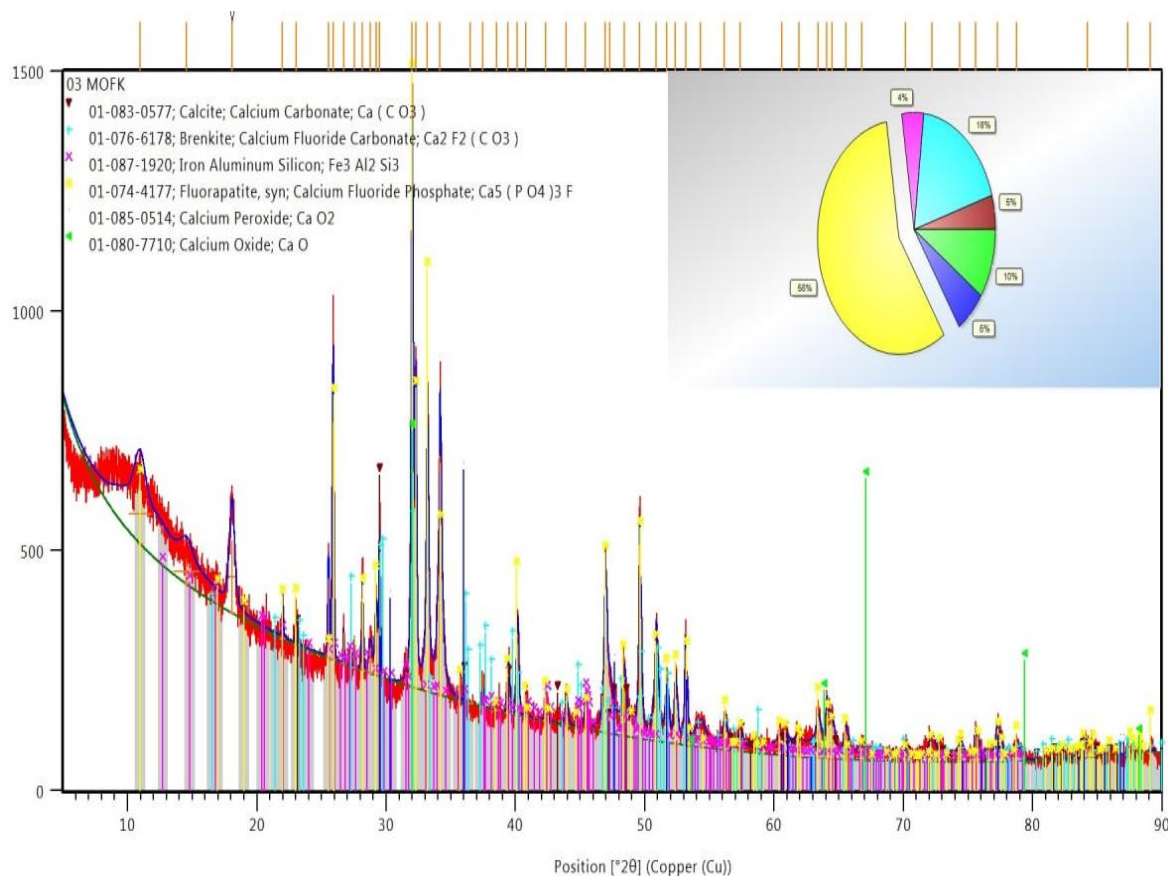

Figure 1 Radiograph of the WBP

During the sample, a camera with rotation was used, where the rotation speed is 30 rpm./min. The transcription of the radiographs was carried out using the database of the American card file "American mineralogist crystal structure database" and the radiometric mineral determinant Mikheev. The X-ray image is analyzed using peaks containing $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3\text{F}$ - 56%, $\text{Ca}_2\text{F}_2(\text{CO}_3)$ - 18%, $\text{Fe}_3\text{Al}_2\text{Si}_3$ - 4%, CaCO_3 - 6%, CaO - 16%. The composition of Karatau phosphorites, chosen as the object of study, was also studied using physicochemical analysis methods. Based on the results of X-ray diffraction analysis, it was found that the composition of these phosphorites mainly consists of CaO and P_2O_5 , in addition to the presence of $\text{Fe}_3\text{Al}_2\text{Si}_3$ compounds. (Fig.2). The IR spectrum shows clear bandwidth in the frequency range of 586.39 cm^{-1} and 1050.29 cm^{-1} , corresponding to antisymmetric and deformation vibrations of the RO_4^{3-} ion. The substitution of the PO_4^{3-} ion by the CO_3^{2-} group is probably explained by the shift of the maxima of the PO_4^{3-} oscillation band to the high-frequency region due to the superposition of the carbonate absorption band in the structure of the phosphate mineral. In the wbp spectrum, the oscillation frequencies of 1445.71 cm^{-1} refer to the carbonate ion. The regions of 773.49 cm^{-1} are characteristic of valence vibrations of Si-O-Si bonds. The results of IR spectral analysis of Karatau phosphorites are presented in Figure 3

Figure 2 Radiograph of Karatau phosphorites

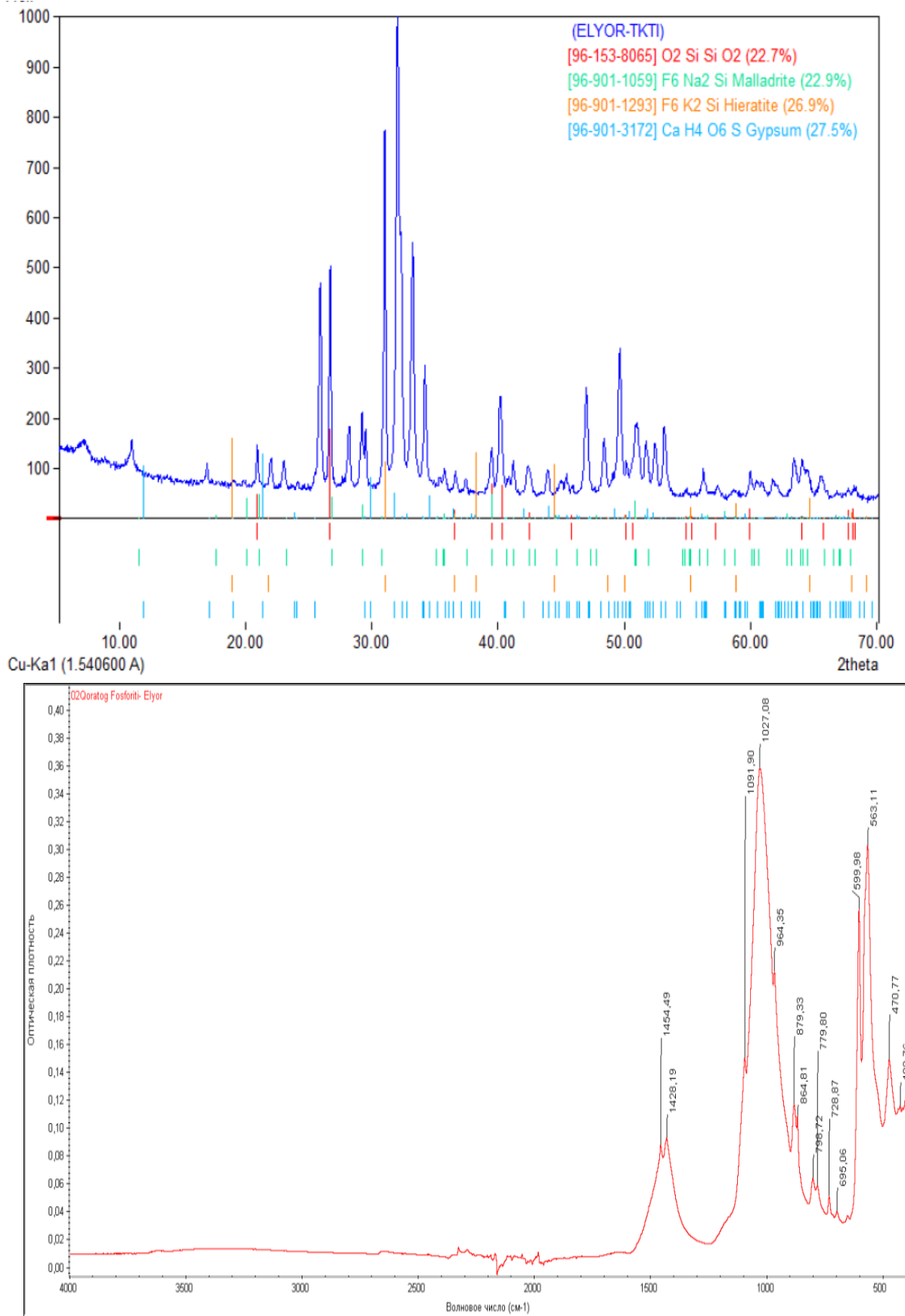

Figure 3 IR spectrum of Karatu phosphorites

The study of the filtration process of the thickened part in the process of obtaining EPA by decomposition of Karatau and WBP CK in the presence of sulfuric acid in various proportions. During the experiment, the effect of the ratio of raw materials and the S:L phase on the filtration rate was studied. Table 1. Filtration rate at an acceptable ratio of S:L 1:2.7, the acidity rate of 103%, the ratio of raw materials (Karatau: WBP) 30:70 was next. For pulp it was 2387 kg/m²*h, for residues - 1313 kg/m² *h, and for filtrate - 1074 kg/m²*h. At higher ratios and acid norms, the filtration rate increased slightly, but 103% of the acid norm was considered acceptable due to the fact that an increase in acid consumption negatively affects the profitability of the enterprise.

Table 1

The effect of the acid norm and the S:L ratio on the filtration rate of the condensed part of the pulp obtained by the sulfuric acid decomposition of Karatau and WBP CK based on the formation of EPA

\	S:L	Technological parameter of the decomposition process				
		The ratio of raw materials. gr		Filter speed. kg/m ² * h		
		Karatau	MOΦK	by pulp	by sediment	by filtrate
Standard H ₂ SO ₄ 100						
1.	1:2.5	70	30	1165	640	525
2.	1:2.5	50	50	1644	904	740
3.	1:2.5	30	70	2003	1168	955
4.	1:2.7	70	30	1217	670	547
5.	1:2.7	50	50	1716	945	771
6.	1:2.7	30	70	2215	1213	1002
7.	1:3	70	30	1410	776	634
8.	1:3	50	50	1986	1093	893
9.	1:3	30	70	2063	1415	1148
Standard H ₂ SO ₄ 103						
10.	1:2.5	70	30	1234	678	556
11.	1:2.5	50	50	1993	1096	897
12.	1:2.5	30	70	2245	1235	1010
13.	1:2.7	70	30	1314	723	591
14.	1:2.7	50	50	1850	1017	833
15.	1:2.7	30	70	2387	1313	1074
16.	1:3	70	30	1437	804	633
17.	1:3	50	50	2024	1113	911
18.	1:3	30	70	2411	1436	1175

DISCUSSION

For the production of concentrated, water-soluble phosphoric fertilizers and phosphoric acid salts, extraction phosphoric acid (EPA) is necessary, produced only from washed burnt phosconcentrate (wbp) of Central Kyzylkums (CK). However, due to a specific property - a high ratio of $\text{CaO} : \text{P}_2\text{O}_5$ in raw materials, the consumption of sulfuric acid for decomposition increases, the thermal effect of the decomposition reaction per unit of raw materials and the temperature of the pulp in the extractor significantly increase, which leads to the formation of agglomerates clogging the extractor and constrains the productivity of the technological system.

Another distinctive feature is also the geological location of the phosphorite-bearing layers of the CK deposit and the high content of organic, clay substances, which complicates their extraction and enrichment. Therefore, the production capacity of the Kyzylkum Phosphate Combine (KPC) is 717 thousand tons of WBP, while the republic's demand for phosphate raw materials is more than 3,500 thousand tons per year. The enterprises Republic provide only 30% of the need for phosphorus fertilizers.

In this regard, in order to meet the internal needs of the republic with phosphorus fertilizers, it is necessary to involve Karatau phosphorites in production and improve technological and economic indicators for the joint processing of phosphorites of WBP and Karatau are the main conditions for the normal operation of the EPA workshop, and research aimed at solving these problems is very topical and in demand.

CONCLUSION

The processes of decomposition of a mixture of Karatau phosphorites and WBPC CK with sulfuric acid at its various forms and concentrations, L:S ratios, duration and temperature of the process are investigated.

The processes of filtration of acid pulp obtained by decomposition of a mixture of phosphorites of Karatau and WBP CK with sulfuric acid are investigated, their rheological properties are studied, the formed liquid phase (EPA) is a mass that is filtered or medium filtered at the ratios $L:S = 1:3$. Therefore, a mixture of Karatau phosphorites and wbp CK was used in further studies.

REFERENCES:

1. Баскакова М.И. Производительные силы Южного Казахстана, т. 3. - Алма-Ата.: Наука, 1966. - 176 с.
2. Мухтаров М.А., Ургалиев Ш.Ш., Тютөбаев С.Т., Колиев Б.В. Проблемы комплексного использования фосфатного сырья КаратауХимическая промышленность.- 1982. - № 9. - с. 535-539
3. Фосфатные руды Казахстана. Проект 156: фосфориты / Сагунов в.Г., Вирт Г.Р., Несипбаев А.Н. и др. - Алма-Ата: Наука, 1990. - 200 с.

4. Мирзакулов Х.Ч., Умаров С.А., Эркаев А.У., Тоиров З.К. Технологический контроль основных параметров производства медленнодействующего удобрения из фосфоритов Центральных Кызылкумов // Кимё ва киме технологияси. – 2005. – № 1. – С. 10-14.
5. Мирзакулов Х.Ч., Умаров С.А. Переработка фосфорсодержащих отходов на активированные фосфорные удобрения // Международная научно-тех. конференция «Новые технологии рециклинга отходов производства и потребления», БГТУ. – Минск, 2004. – С. 244-247.
6. Мирзакулов Х.Ч. Разработка ресурсосберегающей технологии переработки фосфоритов Центральных Кызылкумов на фосфорсодержащие удобрения / Автор. дис. докт. техн. наук. – Ташкент, 2009. – С. 52
7. Волынскова Н.В., Садыков Б.Б., Мирзакулов Х.Ч. Снижение негативного влияния свободного оксида кальция в термоконцентрате Центральных Кызылкумов при производстве экстракционной фосфорной кислоты // Современные технологии переработки местного сырья и продуктов: Сборник трудов республиканской научно-технической конференции. – 23-24 октября, 2007. – Ташкент, 2007. – С. 183-184.
8. Беглов Б.М., Намазов Ш.С. Фосфориты Центральных Кызылкумов и их переработка. Ташкент, 2013. – 460 с.
9. Шаякубов Т.Ш., Михайлов А.С., Бойко В.С., Кудряшев Н.С., Журавлев Ю.П. Центральные Кызылкумский фосфоритоносный район и его перспективы // Геол. методы поисков и разведки месторождений неметалл. полезн. ископаемых. Обзор / ВНИИ экон. минер. сырья и геол. – развед. работ. – М.: ВИЭМС, 1983, 28 с.

<https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-protssessa-polucheniya-ekstraktsionnoy-fosfornoj-kisloty-iz-fosfokontsentrata-tsentralnyh-kyzylkumov>

YASHIL ENERGETIKA MANBALARI VA ULARNING AHAMIYATI

Javohir Boboqulov Saydulla o‘g‘li

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti
“Elektr energetikasi” kafedrası assistenti

Ramazanov Begzodjon Sheraliyevich

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti
“Elektr energetikasi” yo‘nalishi bakalavr talabasi
E-mail: Ramazanovbegzod23@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston geografik iqlim sharoitidan kelib chiqib muqobil yashil energetika manbalari haqida batafsil to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar. Yashil energetika, kelajak energetikasi, shamol energiyasi, quyosh energiyasi, gidroenergetika, geotermal energetika, to‘lqin energiyasi.

KIRISH

Energetika - energiyaning har xil turlarini hosil qilish, ularni bir turdan ikkinchi turga o‘zgartirish, muayyan masofaga uzatish va yetkazib berish, ulardan barcha sohalarda foydalanishni hamda shular bilan bog‘liq nazariy va amaliy muammolarni hal qilishni o‘z ichiga olgan xalq xo‘jaligi, fan va texnika sohasi. Insoniyat taraqqiyotida kishilarning turli energiya manbalariga bo‘lgan ehtiyojlari ularni tabiiy manbalar – o‘tin, ko‘mir, torf va boshqalar yoqilg‘ilardan, shamol, suv oqimi energiyasi (masalan, shamol va suv tegirmonlari suv tegirmonlari)dan foydalanishga majbur qilgan.

Yashil energiya juda kam ifloslanish bilan ishlatilishi mumkin bo‘lgan tabiiy energiya jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Anaerob hazm qilish, geotermal energiya, shamol energiyasi, kichik gidroenergetika, quyosh energiyasi, biomassa energiyasi, to‘lqinlar energiyasi, bu toifaga kiradi. Ba’zi ta’riflarda, yondirilishi mumkin bo‘lgan chiqindilardan olingan quvvatni ham o‘z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Quyosh energiyasi, geotermal energiya, okean energiyasi va shamol energiyasi energiya ehtiyojlarini qondirish va iqlim o‘zgarishining oldini olishda yordam beradigan yashil energiyaning muhim manbalaridan biridir.

Quyosh energiyasi – O‘zbekiston quyosh sevar mamlakat bo‘lib, uning geografik joylashuvini hisobga olgan holda, quyosh energiyasidan foydalanish imkoniyatlari

juda katta. Quyosh energiyasi yashil energiyaga eng mashhur alternativ hisoblanadi. Shu bilan birga, mamlakatimizning aksariyat hududlarida 300 ga yaqin quyoshli kunlar mavjud bo‘lib, ulardan 3000 soat quyosh nuri olinadi va bu quyosh nuri elektr energiyasiga aylantirilsa, u bir necha ming trillion kilovattga teng. Shu tufayli O‘zbekistonda ortib borayotgan energiya muammosini hal qilish mumkin. **Shamol energiyasi** – Yerning ochiq joylarida shamol tegirmonlari tomonidan ishlab chiqarilgan shamol energiyasi ham yashil energiyaga yaxshi alternativ hisoblanadi. Shamol energiyasi O‘zbekistonda qayta tiklanadigan energiyaning muvaffaqiyatli bo‘lmagan varianti sifatida paydo bo‘ldi.

Gidroenergetika – Suv muhim tabiiy resurs bo‘lib, shuningdek, yashil energiyaning asosiy manbai bo‘lib, suv oqimi, to‘lqin energiyasi va gidroenergetikani o‘z ichiga oladi. O‘zbekistonda suv energiyasi gidroenergetika sifatida tanilgan. Xalqaro energetika agentligi (IA) o‘z hisobotida gidroenergetikani “toza energiyaning unutilgan xudosi” deb atadi va davlatlarni uni nol emissiyaga erishish uchun energiya manbai sifatida qo‘shishga chaqirdi. To‘g‘onlarning ko‘chishi va atrof-muhitga yetkazilgan zararni hisobga olgan holda, agar gidroenergetikadan to‘g‘ri foydalanilsa, O‘zbekiston 2070 yilgacha uglerod chiqindilarini nolga tenglashtirish maqsadiga erisha oladi.

Geotermal energiya -Yerning ichki qismidagi issiqlik yordamida ishlab chiqarilgan elektr energiyasi geotermal energiya deb ataladi.

To‘lqin energiyasi – Elektr energiyasi okeanlarga keladigan to‘lqinlardan ishlab chiqariladi. U cheksizdir, chunki u ifloslanishdan xoli.

Bioyoqilg‘i – organik moddalardan qisqa vaqt ichida (kunlar, haftalar yoki oylar) ishlab chiqariladigan har qanday uglevodород yoqilg‘isi bioyoqilg‘i hisoblanadi. Masalan, etanol, biodizel, yashil dizel va biogaz va boshqalar. An’anaviy fotoalbom yoqilg‘ilarga qaraganda, bioyoqilg‘i tarkibida oltingugurt yo‘q, shuningdek, kamroq uglerod oksidi va zaharli chiqindilar mavjud. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi qoldiqlari katta miqdorda mavjud, shuning uchun mamlakatda bioyoqilg‘i ishlab chiqarish uchun kuchli salohiyat mavjud. Bioyoqilg‘i qishloq va qishloq xo‘jaligini rivojlantirishga yangi ekinlar sifatida yordam beradi va ifloslanishni kamaytirishga yordam beradi.

Poligon gazi – chiqindi gazi (LFG) poligon hududida to‘ldirilgan chiqindilarning organik moddalarining parchalanishidan hosil bo‘lgan tabiiy qo‘shimcha mahsulotdir. Shaharlarda o‘sib borayotgan poligon chiqindilaridan atmosferaga chiqarish o‘rniga uni yig‘ish va aylantirish va energiya manbai sifatida ishlatish mumkin. Shahar chiqindixonalaridan chiqadigan hid va boshqa xavfli chiqindilarni kamaytirishga yordam beradi va metanning atmosferaga chiqishini oldini oladi. Qayta tiklanadigan energiya resurslari bugungi kunda dunyodagi elektr energiyasining 26% ni tashkil

qiladi, biroq IEA ma'lumotlariga ko'ra, uning ulushi 2024-yilga borib 30% ga yetishi kutilmoqda. Tiklanish 2019-yilda texnologik xarajatlarning pasayishi va atrof-muhit muammolari tufayli global sekinlashuvdan keyin sodir bo'ldi.

Kelajakda qayta tiklanadigan energiya manbalari 2024 yilga kelib dunyoda quyosh quvvati 600 gigavattga (GVt) o'sishi, ya'ni Yaponiyaning o'rnatilgan umumiy elektr quvvatidan deyarli ikki baravar ko'p bo'lishi bashorat qilinmoqda. Umuman olganda, qayta tiklanadigan elektr energiyasi 2024 yilga kelib 1200 GVt ga o'sishi prognoz qilinmoqda, bu AQShning umumiy elektr quvvatiga teng.

REFERENCES:

1. "Definitions: energy, sustainability and the future". The Open University. Archived from the original on 27 January 2021. Retrieved 30 December 2020. 4. Goluš in, Popov & Dodić 2013, p. 8
2. Gunnarsdottir, I.; Davidsdottir, B.; Worrel, E.; Sigurgeirsdottir, S. (2021). "Sustainable energy development: History of the concept and emerging themes". *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 141: 110770. Doi:10.1016/j.rser.2021.110770. ISSN 1364-0321. S2CID 233585148. Archived from the original on 15 August 2021. Retrieved 15 August 2021.
3. Vera, Ivan; Langlois, Lucille (2007). "Energy indicators for sustainable development". *Energy*. 32 (6): 875–882. Doi:10.1016/j.energy.2006.08.006. ISSN 0360-5442. Archived from the original on 15 August 2021. Retrieved 15 August

MULTISERVISLI TARMOQ XAVFSIZLIGIDA NEYRON TARMOQLARINI O‘RNI

A.G‘. Muhammadjonov

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi
TATU Farg‘ona filiali “Dasturiy injineriing” kafedراسي assistenti.

S.G‘. Toxirova

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi
TATU Farg‘ona filiali “Axborot texnologiyalari” kafedراسي assistenti.

O.B. Tohirov

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi
TATU Farg‘ona filiali “Axborot xavfsizligi” talabasi.

ANNOTATSIYA

Chuqur o‘rganish neyron tarmoqlarga asoslangan mashinani o‘rganishning bir qismidir. Hozirgi kunda hamma neyron tarmoqlar haqida eshitgan, lekin bu nima ekanligini va nima qilishini hamma ham bilmaydi, biroq bu nomning o‘zi hammaga tanish. Bizning oldimizda turgan asosiy vazifa - shubhali foydalanuvchilarni tizimga to‘liq hujum qilishdan oldin aniqlash. Neyron tarmoqlar tomonidan hal qilinadigan vazifalar doirasi juda katta, ammo biz hozirgi vaqtda eng dolzarb bo‘lgan asosiy vazifalarni ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar. Neyron tarmoq, tarmoq, axborot xavfsizlik, multiservisli tarmoqlar.

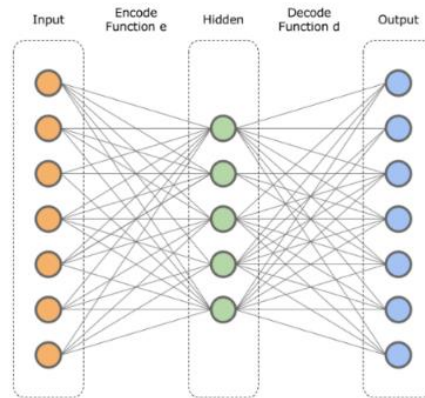
Neyron tarmoqning muhim xususiyati shundaki, u turli xil bog‘liqliklarni aniqlay oladi, tarmoqda ilgari bo‘lmagan elementlarni topadi va ataylab qilingan hujumlar qonuniyatlarini o‘rgana oladi.

Yuqoridagilarga asoslanib, asosiy tasnif:

- Bosqinlarni aniqlash;
- O‘quv jarayonida ma’lum ma’lumotlarni oshkor qilish va undan takomillashtirilgan tarmoq yaratishda foydalanish;
- Firibgarlik va zararli dasturlarni aniqlash;
- Xatarlarni baholash va tizim xatti-harakatlarini tahlil qilish.

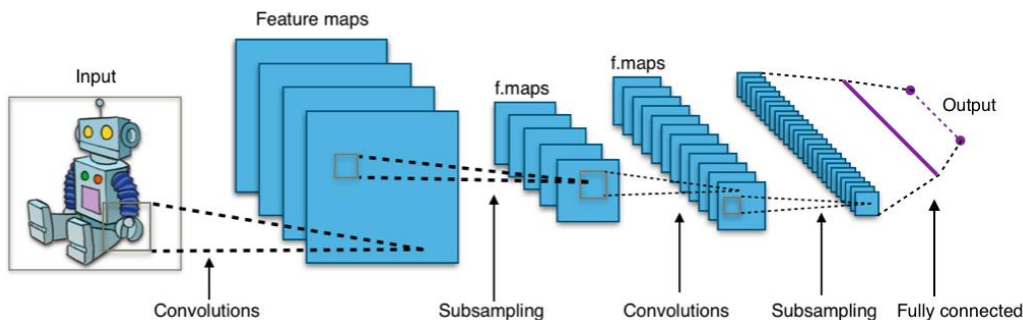
Bundan tashqari, men qo‘llaniladigan vazifalarni qo‘llash sohalarini sanab o‘tmoqchiman: xavfsizlik devorida dastur va tahdidlarni aniqlash. Birinchi kichik vazifa shundaki, neyron tarmoq trafikni tahlil qiladi va mumkin bo‘lgan hujumni

bashorat qilishga harakat qiladi. Bu erda neyron tarmoqning afzalligi shundaki, u o'z-o'zidan o'rgana oladi, unga kiritilgan ma'lumotlarga tayanmaydi. Ikkinchi kichik vazifa shundaki, tarmoq allaqachon tarmoqdagi normal xatti-harakatlar tasvirini shakllantirgan va endi bu tasvirdan har qanday og'ish anomaliya hisoblanadi. Neyron tarmoqlarning moslashuvchanligi bilan bog'liq, bu ularga real vaqt rejimida o'rganish imkoniyatini beradi, bu esa hujumlarni aniqlashda to'g'ri ishlash ehtimolini oshiradi.

2.4.1-rasm. Autoencoder.

KDD Cup 99, NSL-KDD, Alexa, OSINT va boshqalar kabi tarmoq ulanishi ma'lumotlari bilan ma'lumotlar to'plamlariga hujumlarni tasniflash modellari natijalari ko'rib chiqildi. Eng yaxshi natijalarni LSTM, CNNga asoslangan arxitektura modellari, BiLSTM va Avtokoder. Shu sababli, ushbu tadqiqot tahdidlarni yuqori aniqlik bilan aniqlash uchun neyron tarmoqlardan muvaffaqiyatli foydalanish kontsepsiyasini isbotlashi mumkin.

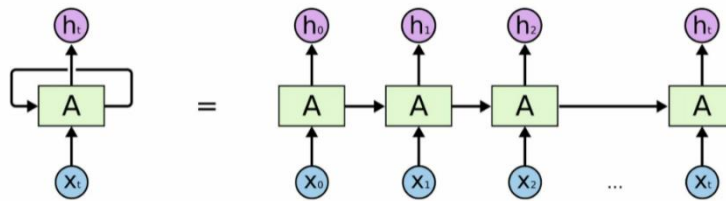
2.4.2-rasm. Convolutional neural network, CNN

DoS hujumiga qo'shimcha ravishda Man-in-the-Middle va Session Hijackin kabi hujumlar "Recurrent Neural Network" yordamida hujumlarni aniqlash ko'rib chiqildi.

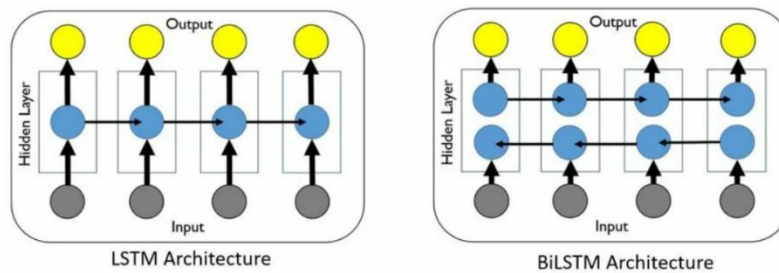
Nomidan ko'rinib turibdiki, takroriy neyron tarmoqlar ushbu hujumlarni aniqlash bilan tarmoqqa ulangan foydalanuvchilarning ma'lumotlar bazasini voqealarning vaqt

qatori sifatida qayta ishlash orqali yozib boradi. Ishning tuzilishi quyidagi rasmda ko'rsatilgan.

Haqiqiy hujumlar turlari va neyron tarmoqlardan foydalanish bilan kurashish usullari kabi kiberxavfsizlikning asosiy qoidalari ko'rib chiqildi. Shubhasiz, neyron tarmoqlar kiberxavfsizlik muammolariga innovatsion yechim hisoblanadi. Ular tahdidlarni tahlil qilish, hujumlarning oldini olish va bashorat qilish, tizimning ichki jarayonlarini tezlashtirish uchun ishlatilishi mumkin.

2.4.3-rasm. LSTM va BiLSTM arxitekturasi.

2.4.4-rasm. Takroriy neyron tarmoq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Tojimamatov I. N., Mamalatipov O. M., Karimova N. A. SUN'IY NEYRON TARMOQLARINI O 'QITISH USULLARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 12. – C. 191-203.
2. Muhammadjonov A., Toxirova S. YARIMO'TKAZGICHLARNING TURLARI. ICHKI VA TASHQI YARIMO'TKAZGICHLAR //Research and implementation. – 2023.

MULTISERVISLI ALOQA TARMOQLARIDA AXBOROTLARGA TAHDID TURLARI

S.G'. Toxirova

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi
TATU Farg'ona filiali "Axborot texnologiyalari" kafedراسي assistenti.

A.G'. Muhammadjonov

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi
TATU Farg'ona filiali "Dasturiy inqiniring" kafedراسي assistenti.

M.Y. Siddiqov

Muhammad Al-Xorazmiy nomidagi
TATU Farg'ona filiali "Axborot xavfsizligi" talabasi

ANNOTATSIYA

Zamonaviy multiservis tarmoqlarini loyihalash va ishlatishning o'ziga xos xususiyatidan biri ularning axborot xavfsizligini ta'minlash hisoblanadi. Bu tegishli xavfsizlik siyosatini ishlab chiqishni talab qiladi, uni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun OSI modelining tarmoq darajalarida asosiy zaifliklar va tahdidlarni tahlil qilish kerak.

Kalit so'zlar. Axborotga tahdid turlari, tarmoq, axborot xavfsizlik, multiservisli tarmoqlar, zaifliklar.

Zamonaviy telekommunikatsiyalarda ochiq tizimlarning o'zaro ta'siri uchun OSI mos yozuvlar modeli keng qo'llaniladi. U ma'lumotlarni uzatish jarayonini yetti darajaga bo'linadi: jismoniy, kanal, tarmoq, transport, seans, taqdimot va amaliy. Ushbu model asosida tizim elementlarining tasnifi o'zaro ta'sirlar va mantiqiy konstruktsiyalar masalasini ko'rib chiqishni soddalashtirish mumkin.

Xavfsizlik siyosatini ishlab chiqishda ushbu modeldan foydalanish samarali yechim hisoblanadi, chunki u butun tarmoq uchun potentsial tahdidlarni va mavjud zaifliklarni to'liq tahlil qilish imkonini beradi. Modelning quyi darajalarini (jismoniy, kanal, tarmoq) tahlil qilishga alohida e'tibor beriladi, chunki ular multiservis tarmog'ining apparat ta'minotini amalga oshirish uchun javobgardir.

Jismoniy qatlam jismoniy nazoratni amalga oshiradi. U signalni yetkazib berish muhitini belgilaydi va bit oqimi darajasida jismoniy ulanishni o'rnatish, saqlash va tugatish uchun jismoniy, elektr, funktsional va protsessual xususiyatlar bilan

shugʻullanadi. 1-jadvalda ushbu darajadagi zaifliklar va potentsial tahdidlar tahlili keltirilgan.

Bogʻlanish qatlami jismoniy havola orqali maʼlumotlar ramkalarini yoʻnaltirishni anglatadi va havolalarni boshqarish uchun javobgardir. Bunday holda, uzatiladigan bloklarning bosh va quyruq ramkasini belgilaydigan va ushbu bloklarni almashtirish protokolini belgilaydigan jismoniy aloqani boshqarish protsedurasi talab qilinadi. Ushbu darajada xato xabarlar, tarmoq topologiyasi va paketlar oqimini boshqarish buyruqlari, shuningdek, ushbu jismoniy havola darajasida lokalizatsiya qilingan jismoniy ulanish port manzillarining Media Access Control (MAC) boshqaruvi mavjud. 2-jadvalda ushbu darajadagi zaifliklar va potentsial tahdidlar tahlili keltirilgan.

1-jadval.

Zaifliklar	Tahdidlar
Jismoniy himoyaning yetarli emasligi (qurilmalar va uzatish vositalari); Uzatish vositasi orqali shifrlanmagan maʼlumotlarni uzatish;	Faol va passiv qabul qilish usullaridan foydalangan holda aloqa liniyalari orqali uzatiladigan trafikni ushlab turish, tahlil qilish va buzish.

2-jadval.

Zaifliklar	Tahdidlar
Turli terminallardan foydalanish hisobiga foydalanuvchi MAC manzillari oshkor boʻlishi; Multiservisli tarmoq trafiginini ochiq holda uzatish; Autentifikatsiya mexanizmi yoki xabarlarining raqamli imzosi yoʻqligi.	Trafik oʻzgarishi: qonuniy joy sifatida niqoblangan xabarni qabul qilish qobiliyati; Joʻnatuvchi sifatida maskarad qilish va xabarlarini joʻnatish qobiliyati.

Tarmoq qatlami virtual yoki mantiqiy sxemaga ishora qiladi. Bu zanjir jismonan mavjud emas, lekin u tufayli yuqori darajalar bir-biri bilan oʻzaro taʼsir qilishi mumkin, chunki u mavjud. Ushbu darajadagi maʼlumotlar tarmoqlarida IP-paketlardan foydalaniladi, barcha tarmoq tugunlarining mantiqiy adreslanishi amalga oshiriladi va koʻp servisli trafik marshrutlari aniqlanadi. 3-jadvalda ushbu darajadagi zaifliklar va tahdidlar tahlili keltirilgan.

3-jadval.

Zaifliklar	Tahdidlar
Kommutatsiya qurilmalari va transport marshrutini masofadan boshqarish imkoniyati; Tarmoq qurilmalariga jismoniy kirish;	Yolg'on marshrut qo'yish orqali soxta ob'ektni kiritish; Kommutatsiya va marshrutlash qurilmalarining yopilishi va ishdan chiqishi;

Shunday qilib, OSI modelining quyi darajalarida multiservis tarmog'ining mavjud zaif tomonlari va potentsial tahdidlari tahlili o'tkazildi, bu tarmoq ichidagi axborot jarayonlari xavfsizligiga xavflarni baholash va tegishli choralarni ishlab chiqish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Mozhaev O. et al. Multiservice network security metric //2017 2nd International Conference on Advanced Information and Communication Technologies (AICT). – IEEE, 2017. – C. 133-136.
2. Muhammadjonov A., Toxirova S. YARIMO'TKAZGICHLARNING TURLARI. ICHKI VA TASHQI YARIMO'TKAZGICHLAR //Research and implementation. – 2023.
3. Shin D. H. Determinants of customer acceptance of multi-service network: An implication for IP-based technologies //Information & Management. – 2009. – T. 46. – №. 1. – C. 16-22.

ISSIQXONANI AVTOMATLASHTIRISH BOSQICHLARI VA PRINSIPLARI

Sh.R. Ubaydullayeva

“TIQXMII” MTU “TJAB” kafedrası dotsenti

G. Murodova

erkin tadqiqotchi

ANNOTATSIYA

Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish zamonaviy ishlab chiqarish korxonalarida tobora ommalashib bormoqda. So‘nggi yillarda avtomatlashtirish turli sohalarda, jumladan, qishloq xo‘jaligida asosiy tendentsiyasiga aylandi. Issiqxonalarda sabzavotlarni yetishtirishni avtomatlashtirish, bir nechta bosqichlar o‘tadi, masalan iqtisodiy ishlab chiqarishni oshirish va energetika sarflarini kamaytirish. Bundan tashqari, bu texnologiyalar sabzavotlarni kasalliklardan va hasharotlardan himoya qilishga, mahsulot sifatini oshirishga va yildan yilga sabzavot hosilini yaxshilashga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: avtomatlashtirish, o‘simlikshunoslik, issiqxona, mikroiklim, ozuqaviy elementlar, mikrokontroller, suv quvurlari, drenaj, algoritm, monitoring.

O‘simlikshunoslik — qishloq xo‘jaligining madaniy o‘simliklar yetishtirish bilan shug‘ullanuvchi tarmog‘i. O‘simlik mahsulotlaridan aholining oziq-ovqat manbai, chorvachilikda ozuqa sifatida, ko‘plab tarmoqlarda (ayniqsa, oziq-ovqat, to‘qimachilik, farmatsevtika va parfyumeriya sanoatida) xom ashyo sifatida, shuningdek, dekorativ (gulchilikda) va boshqa ko‘plab maqsadlarda foydalaniladi.

Uzoq vaqt davomida qishloq xo‘jaligi inson qo‘l mehnatining bevosita ishtirokini o‘z ichiga oladi, bu esa ushbu sohani ko‘p mehnat talab qiladigan va energiya sarflaydigan soha sifatida tavsiflaydi.

Issiqxonani avtomatlashtirish mumkin bo‘lgan iqlim parametrlarini nazorat qilish va kuzatishni nazarda tutadi. Mikroiklimni saqlashni avtomatlashtirish yaxshi o‘shishga va yuqori hosil olishga yordam beradi, shuningdek qo‘l mehnati narxini pasaytiradi. Texnologik jarayonlarni yuqori darajada avtomatlashtirish va mexanizatsiyalash bilan jarayonni optimallashtirilishiga erishiladi.

Umuman olganda, boshqaruv tizimini bir nechta boshqaruv jarayonlari va ob‘ektlarining o‘zaro bog‘liqligi sifatida ko‘rish mumkin. Boshqarishni

avtomatlashtirishning umumlashtirilgan maqsadi boshqaruv ob'ektining potentsial imkoniyatlaridan foydalanish samaradorligini oshirishdan iborat.

Issiqxonalar va sabzavot yetishtirish ishlarini avtomatlashtirish, bir nechta foydali asosiy maqsadlarga erishishga yordam beradi, masalan, iqtisodiy ishlab chiqarishni oshirish va energetika sarflarini kamaytirish. Bundan tashqari, bu texnologiyalar sabzavotlarni kasalliklardan va hasharotlardan himoya qilishga, mahsulot sifatini oshirishga va sabzavotlar hosildorligini yaxshilashga yordam beradi.

1-rasm. Ko'chatlarini yetishtirish jarayoni

Issiqxonani avtomatlashtirish bosqichlari va prinsiplari sabzavotlarni yuqori sifatli va samarali o'stirish uchun muhimdir. Bu bosqichlar va prinsiplar quyidagicha ta'riflanishi mumkin:

1. Issiqxonadagi iqlim parametrlarini inobatga olish. Issiqxonani avtomatlashtirish bosqichi boshlanganda, avvalo, issiqxonadagi iqlim parametrlarini tahlil qilib, issiqlikning avtomatik nazorati, havo namligi, tuproq namligi, tuproqning pH darajasi va boshqa iqlim parametrlarini o'rganish kerak. Bu ma'lumotlar, sabzavotlarni o'sishi va hosildorligining ortishi uchun juda muhimdir.

2. Teknik xizmatni ko'rsatish: Avtomatlashtirilgan issiqxonalar uchun texnik xizmat ko'rsatish xarajatlari, xususan, malakali texnik ishchi xodimlarini jalb qilishni talab qiladi. Texnik xodimlar issiqxonani ishga tushirish, qurilgan tizimlarni o'rganish va ularni boshqarish bilan shug'ullanadilar.

3. Mobil texnologiyalar va ma'lumotlar: Mobil texnologiyalar, issiqxonalar va sabzavotlarni avtomatlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Ular texnik xizmat ko'rsatishda ko'rsatishda malakali ishchilarga yordam bermoqda. Mobil texnologiyalar, issiqxonani

avtomatik nazorat qilish va qo'llab-quvvatlashda muhim bo'lib, sabzavot yetishtirilayotgan maydonlarni boshqarish imkoniyatini ta'minlaydi.

4. Issiqxonani avtomatik nazorat qilish: Issiqxonani avtomatik nazorat qilish prinsipi, haroratni o'zgartirish uchun issiqxonani avtomatlashtirilgan qurilmalar bilan boshqarishdan iboratdir. Bu, avtomatik termostatlar, nazorat kontrollerlari va boshqa qurilmalarni o'z ichiga oladi. Harorat o'zgarmay qolishi uchun biror o'zgarish bo'lganda, avtomatik nazorat tizimi avtomatik ravishda ishlab chiqarilgan rejimlarni tanlaydi.

5. Ventilyatsiya va havoni namlash: Issiqxonani avtomatik ravishda nazorat qilish uchun ventilyatsiya va havoni namlash tizimlariga muhtojlik mavjud. Ular havo sirkulyatsiyasini ta'minlaydi va bu o'simliklarning o'sishi uchun muhimdir. Ventilyatsiya tizimi avtomatik ravishda havo haroratini nazorat qiladi.

6. Drenaj va suv ta'minoti: Issiqxonani avtomatlashtirishda, drenaj tizimi va suv ta'minoti tizimi juda muhimdir. Bu tuproqning quvvatini oshirish va sabzavotlarga kerakli suvni ta'minlashda yordam beradi.

7. Ma'lumotlar va monitorlar: Issiqxonani avtomatik ravishda nazorat qilish uchun ma'lumotlar va monitorlar muhimdir. Harorat, namlik va tuproq parametrlarini nazorat qilish uchun ma'lumotlar yig'ish tizimlari o'rnatiladi va monitorlar o'zgarishlarni kuzatishga yordam beradi.

8. Avtomatik boshqarish tizimi: Avtomatlashtirilgan issiqxonalar uchun avtomatik boshqarish tizimi quriladi. Bu tizim, avtomatik ochish-yopish uskunalari, nazorat markazini o'z ichiga oladi va haroratni avtomatik ravishda nazorat qiladi.

9. Intelektual datchiklar: Issiqxonani avtomatik ravishda nazorat qilish uchun intellektual datchiklar ishlatiladi. Ular harorat va namlikni nazorat qilishda muhim rol o'ynaydilar.

10. Kontroller: Issiqxonani avtomatik ravishda nazorat qilish uchun rejalashtiruvchi algoritm qo'llaniladi. Harorat, namlik va boshqa parametrlarni nazorat qilish uchun algoritm ishlaydi va avtomatik ravishda to'g'ri rejimlarni tanlaydi.

Bu bosqichlar va prinsiplar, issiqxonani avtomatik ravishda nazorat qilish va hosildorlikni oshirishning asosiy qoidalari sifatida xizmat qiladi. Bu tizimlar sabzavotlar va mevalar hosildorligini oshirishda va oziq-ovqat mahsulotlarini sifatli va samarali ravishda ishlab chiqarishda muhim rol o'ynaydi.

Issiqxonadagi texnologik jarayonlar uchun tasnif quyidagi asoslar bo'yicha amalga oshiriladi:

Bu tasniflar, issiqxonadagi texnologik jarayonlarni tahlil qilish va boshqarishda yordam beradi. Har bir texnologik bosqichning mahsulot hosilini oshirish va yaxshi sifatli sabzavotlar va mevalar yetishtirishga o'z xususiyatlari bor.

Biz issiqxonani avtomatlashtirishning asosiy afzalliklarini ko'rib chiqamiz, shuningdek, avtomatlashtirilgan issiqxonalarda meva-sabzavotlarning ko'p kuch va xarajat sarf etmagan holda issiqxonada o'simliklarga maqbul mikroiklim sharoitlarini va ozuqaviy elementlarning me'yorida yetkazilishini ta'minlash uchun issiqxonani avtomatlashtirishning ma'lum bosqichlari va prinsplarini ko'rib chiqamiz. Bunday yondashuv qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirishning muhim omili bo'lgan mahsulot sifati va ishlab chiqarish tannarxi o'rtasidagi optimal muvozanatni ta'minlaydi.

Issiqxonalarni avtomatlashtirishning afzalliklari:

Hosildorlikning oshishi: Avtomatlashtirilgan issiqxonada tizimlar vazifalarni tezroq va samaraliroq bajarishga imkon beradi, natijada issiqxonadagi o'simliklarga ta'sir etuvchi har bir element nazorat ostidaligi datchiklardan kelgan signallar orqali soniyalar ichida muammoning avtomatik shaklda bartaraf etilishi kam miqdorda qo'l mehnati va yuqori samaradorlikni, hosildorlikni sifatli mahsulotni ta'minlaydi. Bu esa bozor va talab o'zgarishlariga to'laqonli javob beradi.

Aniqlik va sifat nazorati: Avtomatlashtirish va ilg'or texnologiyalardan foydalanish o'simlik va sabzavotlar uchun zarur mikroiklim sharoitlarini yuqori darajadagi aniqligini ta'minlaydi. Bu hosildorlikning yo'qotilish xavfini kamaytiradi va mahsulot sifatining barqarorligini ta'minlaydi.

Qo'l mehnatini tejash: Inson eng avval, og'ir jismoniy mehnat turlari (energiya va harakatlantiruvchi kuch manbai vazifasini bajarish) dan ozod bo'lishga erishgan. Inson qo'l mehnati avtomatik mexanizmlarga almashtirish ko'p sonli ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi, bu esa operatsion xarajatlarni kamaytirishi bilan birga hosildorlikning ortishiga ta'sir qiladi.

Xomashyolarning isrofgarchiligini kamaytirish: issiqxonalarda o'simliklarga zaruratga ko'ra havo, suv, issiqlik, ozuqaviy elementlarning avtomatik shaklda va yuqori aniqlikda yetkazilishi issiqxonalarda ortiqcha mehnat, elektr energiyasi, suv kabi xomashyo xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi.

XULOSA

To'liq avtomatlashtirilgan issiqxonalarda mahsulot yetishtirish qishloq xo'jaligini rivojlantirishda muhim qadamdir. Ushbu texnologiyalar issiqxonada o'simliklarning turli zararkunandalar, kasalliklar, mikroiklim sharoitlaridan birining buzulishi sabab hosildorlikdagi yo'qotilishlarning oldi olingan holda sifatli mahsulot yetishtirish salmog'ini keskin oshiradi. Issiqxona va energiya xarajatlarni kamaytiradi va mahsulot sifatining barqarorligini ta'minlaydi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talab tobora ortib borayotgan sharoitda issiqxonalarni avtomatlashtirish orqali insonlarning oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan e'tiyotlarini qondira olish bugungi kunda eng ahamiyatli masaladir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. S.A. Yunusov. Issiqxonalarda mikroiklim sharoiti. Toshkent –2021 33-kitob 50-bet. R.T. Gazieva va b. Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish. T.; Bilim, 2004, 240 b.
2. Gazieva R.T. Suv xo‘jaligidagi texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish. T., Talqin, 2007, 176 b.
3. Miraxmedov D.A. Avtomatik boshqarish nazariyasi. Oliy texnika o‘quv yurti talabalari uchun darslik. - Toshkent, " O‘qituvchi", 1993. - 285 b.

O‘ZBEKISTONDA XORIJIY INVESTITSIYALI KORXONALAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Jumanova Gavhar Abdurazzoq qizi
Toshkent Moliya Instituti magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada milliy iqtisodiyotimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishning o‘ziga xos jihatlari, chet el kapitali ishtirokidagi korxonalar faoliyati samaradorligiga erishish masalalari muhokama etiladi.

Kalit so‘zlar: Innovatsiya, investitsiya, investitsion muhit, investitsion jozibadorlik, investitsion iqlim, milliy innovatsion tizim, barqaror rivojlanish, xorijiy investitsiyalar.

Xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalar – korxonaning ustav jamg‘armasida norezidentlar, chet el yuridik shaxslari (chet el firmalarining filial va bo‘linmalari), chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mulki ishtirokidagi korxonalar hisoblanadi.

O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shishni jadallashtirish, xalqaro aloqalarni kengaytirish va to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar uchun qulay huquqiy muhit yaratish bo‘yicha keng qamrovli iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar olib borilmoqda. Mamlakatning strategik geografik joylashuvi, boy va xilma-xil tabiiy resurslari o‘shish uchun ulkan imkoniyatlarni namoyon etadi. O‘zbekiston hukumati o‘z fuqarolarining farovonligini oshirish, biznesni rivojlantirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni rag‘batlantirish maqsadida, chet el investitsiyalarini ko‘paytirishga ustuvor ahamiyat bermoqda. Bugungi kunda xorijiy investorlar O‘zbekistonga katta qiziqish bildirmoqdalar, davlatlar kesimida faoliyat ko‘rsatayotgan xorijiy kapital ishtirokidagi korxonalarni tahlil qilish qilish eng katta ulush Rossiya, Turkiya va Xitoy ulushiga tegishli ekanligini ko‘rsatadi

Turli omillar, xususan, siyosiy barqarorlik, iqtisodiy salohiyat, tabiiy resurslar, ochiqlik darajasi va boshqaruv samaradorligi, infratuzilma holati hamda mehnat resurslarining bilim, ko‘nikmalar darajasiga e‘tibor qaratadi. Shu bilan birgalikda, investitsiya qabul qiluvchi mamlakatdagi soliq rejimi ham investorning qaror qabul qilishida muhim ahamiyatga ega.

Davlatlar o‘rtasida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish bo‘yicha raqobat kuchaygani sharoitida, xorijiy investorlar motivlaridan kelib chiqib, ularning mamlakat iqtisodiyotiga investitsiya kiritishga bo‘lgan qiziqishi, xohishini yanada kuchaytirish

maqsadida hukumatlar tomonidan turli ko‘rinishdagi imtiyozlar, yengilliklar taqdim qilish amaliyoti mavjud. Masalan, xorijiy investorlar uchun ayrim turdagi soliqlardan ozod qilish, soliq ta‘tillari berish, soliq yuklarini kamaytirish, soliqlarni qaytarish, qo‘shimcha qiymat soliqlarini pasaytirish kabi shakllarda imtiyozlar tizimi taqdim qilinadi. YuNKTAD ma‘lumotlariga ko‘ra, 2021 yilda global to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar oqimi 1,56 trln AQSh dollarini tashkil qilgan holda, 2020 yilga nisbatan 64 foiz o‘shish qayd etildi. Va albatta, investitsiyalar oqimining o‘shishida investorlar uchun berilgan imtiyozlarning alohida roli bor.

Tahlillarga ko‘ra, 2011-2021 yillar mobaynida 100 ta davlat tomonidan soliqqa tortish tizimi bo‘yicha qator chora-tadbirlar qo‘llanilgan, xususan, 90 ta davlatda soliq stavkalari pasaytirilgan, yangi soliq imtiyozlari qo‘llanilgan yoki mavjud imtiyozlar tizimi yanada kuchaytirilgan. Soliqqa tortish bo‘yicha joriy qilingan imtiyozlarning 17 foizi xorijiy investorlar, 83 foizi esa mahalliy va xorijiy investorlar uchun tegishlidir. Oxirgi 10 yillikda dunyo bo‘yicha soliq tizimi islohotlari aksariyat hollarda investitsiyalar uchun rag‘batlantiruvchi ahamiyatga ega bo‘lgan: 83 foiz davlatlarda butun iqtisodiyot yoki alohida tarmoq uchun investitsiyalarni rag‘batlantiruvchi soliq imtiyozlari qo‘llanilgan. Rivojlanayotgan davlatlarda – 84 foiz, kam rivojlangan mamlakatlarda – 82 foiz va rivojlangan mamlakatlarda – 81 foiz soliq islohotlari xorijiy investitsiyalar jalb etishni jadallashtirishga qaratilgan. Ayniqsa, Osiyo mintaqasi mamlakatlarida 96 foiz soliq islohotlari investorlarni qo‘llab-quvvatlaydi.

Osiyo mamlakatlarida soliq ta‘tillarining 70 foizi 0-5 yil va 6-10 yil muddatga (o‘zaro teng ravishda), 30 foizi esa 10 yildan ko‘p muddatga berilgan.

Yevropa va Shimoliy Amerika mamlakatlarida soliq ta‘tillarining davomiyligi tanlangan 3 ta kategoriya uchun teng taqsimlangan bo‘lsa, Lotin Amerikasi va Karib havzasi mamlakatlarida joriy qilingan soliq ta‘tillarining 61 foizi 6-10 yil muddatga, 31 foizi 10 yildan oshiq muddatga va 8 foizi 0-5 yil muddatga berilgan.

2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasiga ko‘ra, mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish bo‘yicha bir qator vazifalar belgilangan. Xususan, kelgusi besh yilda mamlakat iqtisodiyoti 120 mlrd AQSh dollari, jumladan 70 mlrd dollar xorijiy investitsiyalarni jalb kamaytirildi, aksiyadorlik jamiyatlari ustav fondining eng kam miqdori 400 mln so‘m miqdorida belgilandi. Shuningdek, ushbu farmon asosida investitsiya kiritish vaqtida O‘zbekiston Respublikasida o‘rnatilgan bazaviy hisoblash miqdorining 8500 baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda xo‘jalik jamiyatlarining aksiyalari va ulushlarini sotib olish, shuningdek, xorijiy korxonalar tashkil etish shaklida O‘zbekiston Respublikasiga investitsiya kiritgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga ko‘p martalik uch yillik viza olish va uning amal qilish muddatini O‘zbekiston Respublikasi hududidan chiqish zaruratisiz cheklanmagan

miqdorda uzaytirish huquqi berildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 7 maydagi “Eksport faoliyatini yanada qo‘llab- quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4707-sonli Qaroriga muvofiq, eksport faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalariga mahsulotlarni eksport qilishda avtomobil, havo va temir yo‘l transportida tashish xarajatlarini qisman kompensatsiya qilish amaliyoti joriy qilingan.

To‘g‘ridan -to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar soliq qonunchiligida nazarda tutilgan boshqa soliq imtiyozlaridan foydalanish huquqiga ega. Yangi Soliq kodeksida soliq imtiyozlari odatda faqat Soliq kodeksi bilan ta’minlanishi ko‘zda tutilgan. Biroq, QQS, aktsiz va er osti boyliklaridan tashqari ayrim soliqlar bo‘yicha imtiyozlar O‘zbekiston Prezidenti tomonidan faqat belgilangan soliq stavkasini pasaytirish shaklida berilishi mumkin, lekin 50% dan oshmasligi kerak. uch yildan ortiq. Yangi Soliq kodeksi, shuningdek, soliq imtiyozlarini individuallashtirish mumkin emasligini aniq ko‘rsatib turibdi (ilgari yirik investitsiya loyihalariga individual soliq imtiyozlari berilardi). Soliq kodeksining 75 -moddasida belgilanganidek, ayrim soliqlar bo‘yicha soliq imtiyozlari, QQS bundan mustasno, ishlab chiqarilgan va sotilgan tovarlar uchun aktsiz solig‘i, er osti boyliklaridan foydalanish solig‘i O‘zbekiston Prezidentining qarorlari bilan faqat stavkalarni pasaytirish shaklida berilishi mumkin. (50% gacha) 3 yildan oshmagan muddatga. Qo‘shimcha soliq imtiyozlari xorijiy investor tomonidan O‘zbekiston Respublikasi hukumati bilan tuzilgan O‘zbekistonning investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risidagi qonuniga muvofiq tuzilgan Investitsiya shartnomasi bo‘yicha berilishi mumkin.

Bundan tashqari, yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilari, to‘g‘ridan -to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etuvchi sub’ektlar va boshqalar uchun ma’lum soliq imtiyozlarini berishni nazarda tutuvchi maxsus soliq rejimi mavjud.

So‘nggi yillarda tashqi savdo sohasida eksport salohiyatini kuchaytirish, bojxona ma’muriyatchiligini takomillashtirish, shuningdek, tadbirkorlik sub’ektlarini tashqi savdo faoliyatini rag‘batlantirishning samarali tizimini yaratishga qaratilgan bir qator tarkibiy islohotlar amalga oshirildi. Shunday qilib, mahalliy mahsulotlar eksportini rag‘batlantirish maqsadida, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 24 maydagi qaroriga muvofiq, eksportdan oldingi kreditlar bo‘yicha foizli xarajatlarni qoplash uchun eksport qiluvchi korxonalariga subsidiyalar va kompensatsiyalar beriladi. ba’zi mahsulotlarni eksport qilishda tijorat banklari va temir yo‘l transportida tashish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. - T.: O'zbekiston, 2017. - 40 b.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida". 2019 yil 25 dekabr, O'RQ-598-son.
3. O'zbekiston Respublikasining «Xususiy korxonalar to'g'risida»gi Qonuni. Qonun va qarorlar. - T.: O'zbekiston, 2011.
4. O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida" Qonuni, 06.01.2012 yildagi O'RQ-319-son.
5. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida". – T.: "O'zbekiston", 2011.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. «Savdo-sanoat palatasi faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida». 23.01.2023 y., №PQ-15-son

ANALYSIS OF INNOVATION ACTIVITY IN UZBEKISTAN AND APPROACHES TO MANAGING ENTERPRISE INNOVATION POTENTIAL

Muxamedova Madinabonu

Master's degree student of Bukhara State University

ABSTRACT

Innovation is a crucial element in the growth and development of an economy. Achieving success in innovation activities requires a favorable environment, supportive policies, and efficient management approaches. Uzbekistan has been striving to enhance its innovation capacity and has introduced several measures to promote and support innovation activities.

This paper aimed to analyze the innovation activity in Uzbekistan and identify the existing approaches to managing enterprise innovation potential. The study was conducted by reviewing literature, reports, and policies related to innovation and enterprise development in Uzbekistan. The findings suggest that Uzbekistan has a considerable innovation potential, supported by the government's initiatives and policies. However, there are still several areas that require improvement, such as research and development infrastructure, human capital, and innovation financing.

The study also identifies the need for a comprehensive innovation management system at the enterprise level to effectively realize innovation potential. Additionally, the paper recommends the establishment of a national innovation strategy that identifies priority sectors, facilitates collaboration between stakeholders, and provides financial and regulatory support.

Keywords: Innovation, innovative potential, industries, mechanism, digital economy, formation, GDP.

INTRODUCTION

Innovation has been critical in driving economic growth and competitiveness in modern economies. The ability of firms to innovate is consequently essential for their growth and survival, especially in an increasingly competitive environment. Uzbekistan has been transitioning towards a market economy and has been striving to diversify its economy by promoting the development of innovative industries. The government of Uzbekistan has introduced several policies to support innovation activities and encourage the development of the country's innovation capacity. This paper aimed to analyze the innovation activity in Uzbekistan and identify approaches to managing enterprise innovation potential.

Innovation Activity in Uzbekistan:

Uzbekistan's government has introduced several measures to support innovation activities in recent years. The country is ranked 103rd out of 131 countries in the Global Innovation Index (2019). However, it has shown improvements in indicators such as institutions, infrastructure, and knowledge and technology outputs. Uzbekistan has also established several research and development institutions, such as the Academy of Sciences, and introduced tax incentives for innovative firms. The government has prioritized several industries, including the automotive sector, information and communication technology, and agriculture, to enhance the country's innovation capacity. The country has introduced a range of measures to support startups, such as the establishment of a national fund to provide financial support and conducting Innovation Week annually, which brings together innovators and investors.

Approaches to Managing Innovation Potential:

Managing innovation potential effectively requires a framework that supports innovation at all levels of an enterprise. Uzbekistan has introduced policies to support innovation activities but has yet to develop a comprehensive innovation management system at the enterprise level. Efforts to introduce innovation are often undermined by a lack of skilled human resources and inadequate financing mechanisms. One approach is to establish an innovation management system that captures all aspects of innovation to ensure that innovation is successfully integrated into an enterprise's strategy. Additionally, proper coordination between research institutions, businesses, and the government is essential for innovation to flourish. Incentives such as tax exemptions, subsidies, and grants to support investments in innovation and development, can also help to promote innovation activities.

CONCLUSION

In conclusion, Uzbekistan has made considerable efforts to enhance its innovation capacity and promote innovation activities. The country has introduced several measures to support research and development, establish research institutions, and support startups. However, there are still several areas that require improvement, such as research and development infrastructure, human capital, and innovation financing. A comprehensive innovation management system needs to be developed to ensure that innovation is successfully integrated into the enterprise's strategy. Lastly, the establishment of a national innovation strategy that identifies priority sectors, facilitates collaboration between stakeholders, and provides financial and regulatory support is essential to enhance Uzbekistan's innovation capacity.

REFERENCES:

1. Law of the Republic of Uzbekistan "On Innovative Activities", ORQ-630 07/24/2020.
2. Decree No. PF-6198 dated April 1, 2021 of the President of the Republic of Uzbekistan "On improving the state management system for the development of scientific and innovative activities".
3. Бекмухамедова, Б. У. Implementation of innovation strategy at Uzbekistan industrial enterprises.
4. Makhkamova M.A. Formation of an organizational and economic mechanism for managing innovation activities at industrial enterprises of the Republic of Uzbekistan: abstract of the thesis. diss. doc. economy Sciences. Tashkent, 2004.

THE METHOD OF ASSESSING THE QUALITY OF SNAGGING TIRES OF AUTOMOBILE

Kasimov Bakhtiyor Akhmatjonovich
Assistant of Jizzakh Polytechnic Institute

Soibov Azamat Zoir o'g'li
Jizzax politexnika instituti talabasi

ABSTRACT

Analysis of the methods of assessment of the quality of adhesion of car tires with asphalt and concrete pavements, requirements for the implementation of the introduction of a new tire model.

Keywords: Tire, asphalt-concrete, car, road, notex, kilometer, model, coating.

The tire industry has been cooperating with research institutes. During additional work, our team worked on improving the methods and means of controlling the grip quality of car tires and road surfaces.

During this period, more than 200 models and modifications of car tires intended for installation on all models of passenger cars produced in those years were tested. In order to achieve the maximum accuracy of the obtained results, our efforts were aimed at improving both the measurement technique and the technique used for testing. The requirements for accuracy are the main ones when testing prototype models of automobile tires. The high accuracy of the test results allows tire design engineers to perform targeted searches and achieve optimal performance for a positive result. If the error in measuring a certain section of the road when evaluating the grip characteristics of road surfaces can affect only the cars passing through this section, then when evaluating the grip quality of newly created tire models, many of them given its production in the millions, it can reduce tire grip over hundreds of millions of kilometers.

The essence of the methodology developed during testing for more than ten years is as follows. Usually, when testing car tires, the task is to determine the grip characteristics of a newly created model or modification, which differs from serially produced tires by some parameters - the composition of the tread rubber, design, tread patterns, etc. Bearing in mind that different pavement designs have different effects on the adhesion and hysteresis components of friction, tests should be carried out on structures specific to the road network on which the tires being tested are used. Usually,

for this purpose, at least four road sections with different surface texture are selected. Based on this, it is appropriate to choose the following designs for testing.

1. Notex asphalt-concrete pavements are characterized by notexity on the sand point of 0.1-0.2 mm, adhesion coefficients from 0.15 to 0.25. These can be newly laid asphalt concrete of type B or the lower asphalt concrete layers of newly constructed roads.

2. Asphalt-concrete or cement-concrete pavements with a neck are 0.3 to 0.6 mm along the sand patch characterized by adhesion coefficients of 0.3 to 0.4 is non-textile. Most often, these parameters are characteristic of type A asphalt-concrete with a short service

3. Low microtexture wet rough coatings are characterized by viscosity coefficients from 0.35 to 0.45 and notexture from 0.6 to 2 mm. These can be high-life SMA coatings, mobile polished surface coatings or finely ground river stone treatments.

4. Coefficient macro and micro rough coatings clutch size from 0.5 to 0.6. These proportions are usually determined Short service life or high-quality surface treatment. 6-7 specific locations are selected on the surface, where further measurements of longitudinal adhesion coefficients are carried out in the wheel blocking mode or partial longitudinal slip and transverse adhesion coefficients, which in sliding mode it's going to happen. the wheels are turned at an angle The measurement areas should have a uniform notex finish, good flatness and no defects. Sections with length are selected for measurements, their beginnings and ends are marked with columns. There should be a distance of at least 300 m between the measuring points, which is necessary for pressurizing the laboratory compressors, cooling the brake system and tires. When testing car tires, measurements were usually made at speeds of 30, 50, 70, 90 km/h or 40, 60, 80, 100 km/h.

To determine the feasibility of introducing a new tire model, the following assumptions should be followed.

1. Damages from traffic accidents are proportional to their number. As small as the number of accidents, the severity of each individual accident affects the total losses. However, since automobile tires are typically produced in the millions, the number of vehicles equipped with a single tire model is always significant, so total losses do not significantly depend on the severity of a single accident.

2. Compared buses operating in the same network are characterized by the same values of branch cohesion coefficients. Not used for every tire off the factory line. A large number of paths with grip qualities similar to those obtained in the calculation. Some cars operate in a limited network, for example, within a city. In this case, of course, the adhesion qualities of the surfaces with which the tires of these vehicles

interact do not always correspond to the distribution adopted for the calculations. However, with the large number of tires produced and their widespread distribution across the country, it is safe to assume that the tires are used on roads where the average grip quality fits the accepted distribution.

3. Improving the grip quality of tires with a wet surface does not increase the level of accidents in other road conditions - with a dry surface and in cold periods of the year. On dry surfaces, the coefficients of adhesion of the wheel to the road are usually in the range of 0.75 - 1.2. With such high coefficients, traffic accidents usually do not occur due to the smoothness. In the cold seasons of the year, most motorists today use winter tires, which differ from summer tires in both the tread form and the composition of the processor rubber.

4. The law of the distribution of grip properties of the road surface is valid for one of the compared tire models, taken as a reference, and the amount of annual damage caused by accidents due to skidding for cars of this tire size is equal to the damage expected when using the reference tire equal to. This assumption cannot significantly affect the accuracy of the calculation for the following reasons. Let's imagine that the distribution graph of the road network was obtained using a tire that was inferior to the model accepted as a standard in comparative tests. In this case, the smooth crash losses are smaller for the reference tires than those used for network validation. Therefore, when they are equated, the economic losses from accidents for the reference tires are overestimated. Next, the expected economic losses for the new, compared to the reference, are determined from the sum of the losses for the reference tires, taking into account the difference in the grip qualities of the tires. Therefore, they are also overvalued by the same amount. Because the value of the difference in economic losses for tires, reference and compared models is important. Their overestimation or underestimation by the same amount does not affect the accuracy of the calculation.

REFERENCES:

1. "Motor vehicle service" Textbook. M.A. Ikramov, K.M. Sidiqnazarov, A.A. Abdurakhmanov and others. T.: Publishing House of the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi, 2010.
2. "Technical operation of vehicles" Textbook for higher educational institutions. K.M. Sidiknazarov, E.A. Asatov, M.Z. Musajonov et al. Under the editorship of TAYI professor Sidiknazarov K.M. - T.: Varis-nashriyat, 2008.
3. "Technical operation of vehicles" Textbook for higher educational institutions. (From the reworked and supplemented Russian 4th edition edited by E.S. Kuznetsov, translated by TAYI professor Sidiknazarov K.M.) - T.: Voris-nashriyot, 2006
4. "Testing cars" by J.R. Kulmukhammedov and M.O. Kadirkhanov Tashkent: "Niso Poligraf", 2016.

INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH

Ismoilova Umida Ergash qizi

O‘zbekiston jurnalistika va
ommaviy kommunikatsiyalar
universiteti o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va uni “Inson qadrini ulug‘lash va faol mahalla yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi asosida ishlab chiqilgan yettita ustuvor yo‘nalishdan biri Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish masalalarini qisqacha yoritishga bag‘ishlanadi. Mamlakatimizda insonning huquq va erkinliklarini, sha’ni, qadr-qimmatini, manfaatlarini, davlat organlarining jamiyat oldida hisobdorligini ta’minlash islohotlarning bosh maqsadi etib belgilanganligi xususida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Inson qadri, fuqarolik jamiyati, taraqqiyot strategiyasi, davlat dasturi, insonning huquq va erkinliklari, “yo‘l xaritasi”.

INCREASING THE VALUE OF MAN AND FURTHER DEVELOPING A FREE CIVIL SOCIETY

ABSTRACT

This article is one of the seven priorities of the New Uzbekistan Development Strategy for 2022-2026 and one of the seven priorities developed on the basis of the state program for its implementation in the "Year of Human Dignity and Active Neighborhood". to briefly address issues of human dignity and the further development of a free civil society. It is said that the main goal of the reforms in our country is to ensure human rights and freedoms, honor, dignity, interests, accountability of government agencies to society.

Keywords: Human dignity, civil society, development strategy, state program, human rights and freedoms, "road map".

ПОВЫШЕНИЕ ЦЕННОСТИ ЧЕЛОВЕКА И ДАЛЬНЕЙШЕЕ РАЗВИТИЕ СВОБОДНОГО ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

АННОТАЦИЯ

Данная статья является одним из семи приоритетов Новой стратегии развития Узбекистана на 2022-2026 годы и одним из семи приоритетов, разработанных на основе государственной программы ее реализации в «Год человеческого достоинства и активного добрососедства». вопросы человеческого достоинства и дальнейшего развития свободного гражданского общества. Говорится, что главная цель проводимых в нашей стране реформ – обеспечение прав и свобод человека, чести, достоинства, интересов, подотчетности государственных органов перед обществом. Ключевые слова: Человеческое достоинство, гражданское общество, стратегия развития, государственная программа, права и свободы человека, «дорожная карта».

Jahon miqyosidagi murakkab jarayonlarni va mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot natijalarini chuqur tahlil qilgan holda keyingi yillarda "Inson qadri uchun" tamoyili asosida xalqimizning farovonligini yanada oshirish, iqtisodiyot tarmoqlarini transformatsiya qilish va tadbirkorlikni jadal rivojlantirish, inson huquqlari va manfaatlarini so'zsiz ta'minlash hamda faol fuqarolik jamiyatini shakllantirishga qaratilgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilash maqsadida, keng jamoatchilik muhokamasi natijasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-sonli Farmoni, "Harakatlar strategiyasidan — Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyiliga asosan ishlab chiqilgan quyidagi yettita ustuvor yo'nalishdan iborat 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi tasdiqlandi.

Xususan, unda erkin fuqarolik jamiyatini rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish, inson qadri-qimmatini va uning qonuniy manfaatlarini ta'minlash, adolat va qonun ustuvorligi – xalqchil davlat qurish, inson qadr-qimmatini ta'minlash, milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish, ma'naviy va ma'rifiy sohalarda islohotlarni amalga oshirish kabi muhim vazifalar belgilangan. Bundan tashqari, global muammolarning milliy va mintaqaviy darajadagi yechimlarini topish, tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish kabi masalalarga atroflicha to'xtalib o'tilgan.

Mazkur nutqda mamlakat rahbari kelgusi besh yil uchun ustuvor yo'nalishlarni belgilab berar ekan, yurtimizda yashayotgan har bir fuqaroning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari eng oliy qadriyat ekanligini alohida ta'kidlab o'tdi. Ma'ruzaning e'tiborli jihatlaridan biri shundaki, Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasida

birinchi o‘ringa shaxs, inson qadri yuqori o‘ringa qo‘yilib, “inson – jamiyat – davlat” degan yangi tamoyil asosida davlat va jamiyat boshqaruvini tashkil etadi. Bir so‘z bilan aytganda, amaliy natija, inson manfaati, uning qadr-qimmatini bosh maqsadga aylangan. Tan olib aytish joizki, o‘tgan besh yilda ijtimoiy sohani rivojlantirish borasida qator tizimli islohotlar amalga oshirildi va ijobiy natijalarga erishildi, biroq shu bilan birga mazkur sohada samarali mexanizmlarni yaratishga to‘sqinlik qilayotgan qator muammo va kamchiliklar ham yo‘q emas. Kelgusi besh yilda bu borada ijtimoiy yo‘nalishdagi islohotlar alohida ahamiyatga ega, albatta. O‘tgan yillar mobaynida ijtimoiy sohada amalga oshirilgan ishlarga nazar soladigan bo‘lsak, ijtimoiy himoya va doimiy yordamga muhtoj shaxslar bilan ishlashning “Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari” kabi yangicha ishlash mexanizmi joriy etildi. Ijtimoiy nafaqa bilan ta‘minlanadigan aholi soni qariyb 1,5 barobar oshirildi. Qayd etilganidek, ushbu taraqqiyot strategiyasi yetti yo‘nalishdan iborat. Birinchi yo‘nalish inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etishga qaratilgan. Inson qadrini ulug‘lash, har kimning huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta‘minlash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Shuningdek, ushbu yo‘nalishni amalga oshirish uchun quyidagi maqsad va vazifalar belgilab berildi: 1-maqsad: Mahalla instituti faoliyatining samaradorligini oshirish, uni jamoatchilik boshqaruvi va nazoratining tayanch bo‘g‘iniga aylantirish.

2-maqsad: Xalq deputatlari Kengashlarini hududlarda mavjud muammolarni hal qilishdagi asosiy bo‘g‘inga aylantirish.

3-maqsad: Mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatining institutsional asoslarini zamon talablariga moslashtirish.

4-maqsad: Davlat boshqaruvi organlari faoliyatini “fuqarolarga xizmat qilishga yo‘naltirish” tamoyili asosida transformatsiya qilish.

5-maqsad: Ixcham, professional, adolatli, yuqori natijadorlikka xizmat qiladigan davlat boshqaruvi tizimini joriy qilish.

6-maqsad: Davlat boshqaruvi tizimida ma‘muriy apparatni ixchamlashtirish va ish jarayonlarini maqbullashtirish.

7-maqsad: Mamlakatimizdagi islohotlarni izchil davom ettirishda Oliy Majlis palatalari va siyosiy partiyalar rolini yanada oshirish.

8-maqsad: Norma ijodkorligi jarayonini modernizatsiya qilish, qonunchilik hujjatlarining qat‘iy ijrosini ta‘minlash.

9-maqsad: “Elektron hukumat” tizimini rivojlantirish, elektron davlat xizmatlarining ulushini 100 foizga yetkazish hamda byurokraziyani bartaraf etish.

10-maqsad: Davlat fuqarolik xizmati tizimini zamonaviy standartlar asosida tashkil etish.

11-maqсад: Xalq bilan muloqotning mexanizmlarini takomillashtirish.

12-maqсад: Ta'sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning tashkiliyhuquqiy asoslarini takomillashtirish. Bu yo'nalish doirasidagi vazifalar o'tgan besh yil davomida inson qadr-qimmati va uning qonuniy manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarning uzviy davomi bo'ladi, ularni yangi pog'onaga ko'taradi. Xususan, Taraqqiyot strategiyasi va uni 2022 yilda amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi"ning 3-bandida mahallaning "faol" modelini joriy etish hamda har bir fuqarolar yig'inini aholi muammolarini bevosita hal qilish, hududni rivojlantirish uchun zarur resurs va imkoniyatlar bilan ta'minlash ko'zda tutilgan. Buning uchun kelgusida davlat funksiyalarining katta qismi markazdan hududlarga o'tkaziladi. Har bir mahallada hokim yordamchisi lavozimi joriy etiladi. Tuman byudjeti qo'shimcha manbalar bilan ta'minlanib, mahallaning alohida jamg'armasi shakllantiriladi. Markaziy idoralar transformatsiya qilinib, ixcham va samarali boshqaruv tizimi yaratiladi, bir xil yo'nalishdagi vazifalarni amalga oshirayotgan idoralar optimallashtiriladi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari vakolatlari kengaytirilib, ushbu maqsadda mahallaning alohida jamg'armasi tashkil etiladi. Bularning barchasi aholi muammolarini hal etishda sifat va samaradorlik oshishiga olib keladi. Umuman, strategiyaning har bir ustuvor yo'nalishi inson qadrini ulug'lashga xizmat qiluvchi vazifalarni qamrab olgan. Zero, Prezidentimiz ta'kidlaganidek, — "inson qadri biz uchun qandaydir mavhum, balandparvoz tushuncha emas. Inson qadri deganda, biz, avvalo, har bir fuqaroning tinch va xavfsiz hayot kechirishini, uning fundamental huquq va erkinliklarini ta'minlashni nazarda tutamiz".

XULOSA VA TAKLIFLAR

Inson huquqlarini himoya qilish uzluksiz davom etadigan jarayon ekanligi nuqtai nazaridan xulosa sifatida aytish mumkinki, Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida mamlakatimiz inson qadrini yuksaltirish borasida kelgusi besh yillik uchun muhim vazifa va maqsadlarini belgilab olgan. Demakki, keng ko'lamli islohotlar jarayoni izchil davom etib, ular sermahsul bo'lishidan butun xalqimiz manfaatdor. Ularni amalga oshishi uchun esa har birimiz mas'uldirmiz. Zero mamlakatimiz kelajagi va rivoji uchun hamjihatligimiz va birdamligimiz muhimdir. Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasini amalga oshirishda barcha davlat va jamoat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari vakillari ham kamarbasta bo'lishiga ishonamiz. Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi milliy rivojlanishimizning yangi bosqichini boshlab beradi hamda xalqimizni umumiy maqsadlar yo'lida birlashtirib turadigan yaxlit ma'naviy asos va mezonni aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Ta’lim to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. – T.: O‘zbekiston, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O‘zbekiston, 2017.
3. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha harakatlar strategiyasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 07.02.2017 yildagi PF-4947-son // <https://www.lex.Uz>
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son 2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son // <https://www.lex.Uz>

ИММУНОЛОГИЧЕСКАЯ НЕСОВМЕСТИМОСТЬ МЕЖДУ МАТЕРЬЮ И ПЛОДОМ

Юсупбаев Р.Б., Хамдамова Д.С.

Республиканский специализированный научно-практический медицинский
центр акушерства и гинекологии

ВВЕДЕНИЕ

Несмотря на значительные достижения перинатальной медицины, проблема гемолитической болезни плода и новорожденного на фоне иммуноконфликтной беременности в нашей стране не может считаться до конца решенной [1]. Резус-изоиммунизация, в основном, развивается при несовместимости крови матери и плода по антигену RhD. Также ГБП может развиваться при несовместимости крови матери и плода по антигенам С, с, Е, е. Женщина с резус-отрицательной принадлежностью крови сенсибилизируется или во время беременности при попадании в кровотоки Rh(D) антигена плода, унаследованного им от биологического отца, или вне беременности при трансфузии компонентов резус(D)-положительной донорской крови. Во время беременности эритроциты плода проникают через плацентарный барьер в кровотоки матери в течение 1-го триместра у 5-7%, во 2-м триместре у 15-16% и в 3-м триместре - у 29-30% женщин [3,4]. Первым этапом иммунного ответа матери является выработка IgM антител, обладающих высокой молекулярной массой и не проходящих через плацентарный барьер в кровотоки плода. Следующими этапами развития изоиммунизации является образование IgG антител, обладающих низкой молекулярной массой и свободно проникающих в кровотоки плода от матери через плацентарный барьер, в том числе подклассов иммуноглобулина G1 и G3, которые активно взаимодействуют с Fc-рецепторами (FcR) лимфоцитов и макрофагов, играющих важную роль в гемолизе эритроцитов плода. При 1-й беременности ГБП встречается редко, так как попадание эритроцитов плода в кровотоки матери происходит в основном на поздних сроках беременности или во время родов, и первичный иммунный ответ не успевает сформироваться. ГБП при 1-й беременности может быть следствием уже имевшей место изоиммунизации, например, при введении резус-отрицательной женщине компонентов резус-положительной крови в анамнезе. При последующих беременностях попадание эритроцитов плода в кровотоки матери вызывает быстрый иммунный ответ, IgG антитела проникают к плоду, развиваются гемолиз, анемия, активизация очагов экстрамедуллярного кроветворения и

гепатоспленомегалия. Вследствие «перегрузки» клеток печени железом и продуктами распада глобина нарушается ее белковая синтетическая функция, что приводит к гипопротейнемии, гипоальбуминемии, а в последующем - к усилению проницаемости стенок сосудов. На фоне прогрессирующей анемии развивается гипоксемия, обуславливающая у плода гипердинамический тип кровообращения, с постепенным формированием сердечной недостаточности и портальной гипертензии, способствующей дальнейшему увеличению размеров печени и возникновению анасарки. Так развивается тяжелая анемия с водянкой плода. При отсутствии проведения внутриутробного лечения может произойти антенатальная гибель плода. Легкая анемия обусловлена более поздним началом гемолиза эритроцитов плода незадолго до родов или сразу после рождения ребенка [2, 3, 4].

Перинатальная смертность при гемолитической болезни новорожденного (ГБН) составляет 0,037%. Заболеваемость билирубиновой энцефалопатией в различных странах мира находится в диапазоне от 0,4 до 2,7 на 100 000 новорожденных [5].

Классификация по характеру иммунологического конфликта между кровью матери и плода: несовместимость по резус-фактору; несовместимость по другим антигенам эритроцитов; несовместимость по системе АВО.

Формы ГБП по тяжести анемии и наличию водянки плода: умеренная анемия; тяжелая анемия; тяжелая анемия с водянкой плода.

Формы ГБП по уровню гемоглобина/гематокрита у плода:

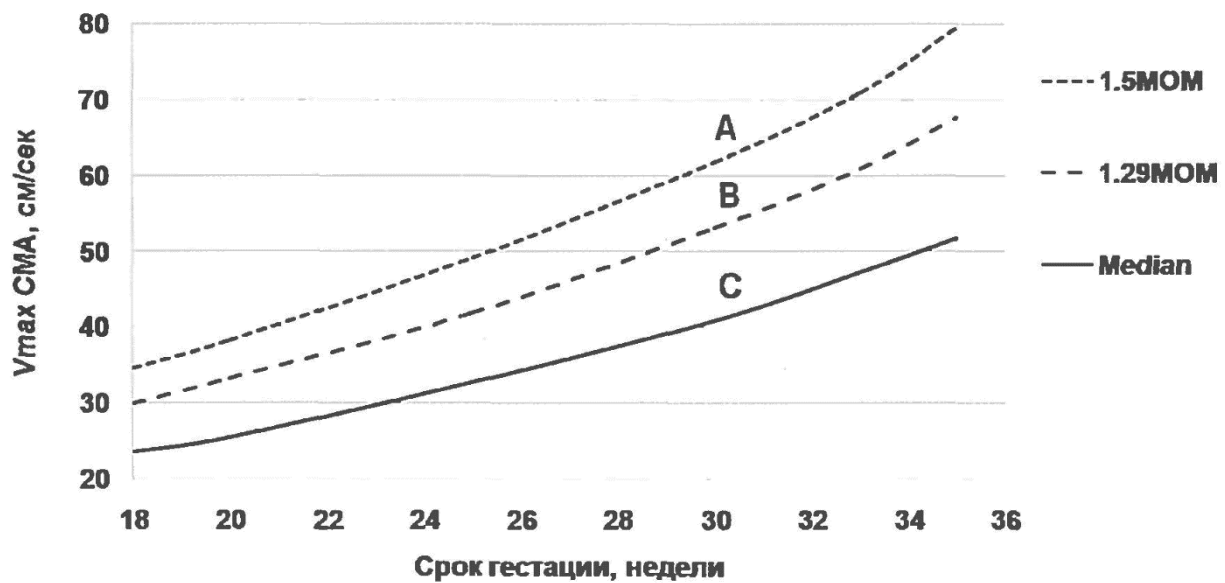
- легкая анемия - дефицит гемоглобина до 20 г/л по сравнению со средними значениями для данного срока ($Hb < 84,0$ Мом);
- умеренно тяжелая форма - дефицит гемоглобина 20-70 г/л ($Hb < 0,65$ Мом);
- тяжелая форма - дефицит гемоглобина более 70 г/л ($Hb < 0,55$ Мом);

Диагностика. Специфические жалобы отсутствуют. При развитии тяжелой анемии и водянки плода беременная может отмечать снижение интенсивности шевелений, что является отражением слабой двигательной активности плода на фоне развития у него сердечной недостаточности. До зачатия или на ранних сроках беременности рекомендован сбор анамнеза для оценки факторов риска ГБП [2,6].

Критерии диагностики включает в себя определения резус антител в крови матери и ультразвуковое исследование плода (УЗИ) (многоводие, асцит, отек плода. У пациенток с резус-отрицательной кровью необходимо с ранних сроков (8–12 недель) исследовать кровь на наличие резус-антител и определять их титр один раз в месяц на протяжении беременности. Пациентки с отягощенным акушерским анамнезом и наличием титров 1:16 и выше должны быть

направлены на консультацию в специализированные центры при сроке гестации 22–23 недели для решения вопроса о необходимости проведения инвазивных процедур. Остальных беременных с резуссенсibilизацией необходимо направлять в акушерско-гинекологические стационары III уровня или в перинатальные центры при сроке 32–33 недели для определения тактики ведения.

Диагностика резус-изоиммунизации у матери основывается на выявлении антиRh-антител в крови беременной женщины, а степень выраженности изоиммунизации оценивается по величине титра анти-Rh-антител. Однако выявление и определение значений титра антител не позволяют достоверно установить наличие и степень тяжести гемолитической болезни плода, особенно при гетерозиготном генотипе отца по резус-фактору. Современная пренатальная диагностика гемолитической болезни плода основана на неинвазивном определении максимальной систолической скорости кровотока в средней мозговой артерии (МСС СМА), величина которой начиная с конца II и на протяжении III триместра беременности имеет выраженную корреляцию с уровнями гематокрита и гемоглобина в крови плода, получаемой при кордоцентезе. Ведущее место в диагностике анемии у плода занимает высокоинформативный неинвазивный метод – доплерометрическое исследование максимальной систолической скорости кровотока в средней мозговой артерии. Необходимо иметь в виду, что после 35 недели беременности диагностическая значимость данного неинвазивного теста несколько снижается, и комплексная оценка состояния плода должна включать дополнительно результаты УЗ-фетометрии и КТГ. Увеличение максимальной скорости кровотока в средней мозговой артерии плода для соответствующего срока беременности с высокой чувствительностью и специфичностью свидетельствует о развитии у плода гипердинамического типа кровообращения, а повышение значений этого показателя более 1,5 МоМ характерно для выраженной анемии. Использование показателя максимальной скорости кровотока в средней мозговой артерии плода позволило значительно снизить необходимость применения инвазивных внутриматочных диагностических вмешательств в целях получения крови плода.

Выявление при УЗИ плода асцита и анасарки (сочетание гидроперикарда, гидроторакса, отека подкожной клетчатки головы, туловища и конечностей плода) является запоздалым свидетельством крайне тяжелого течения ГБП. Сроки повторных УЗИ при изоммунизации назначаются индивидуально: рекомендуется проводить УЗИ не реже 1 раза в 4 недели при титре

Рекомендовано направлять беременную пациентку при наличии резус-изоиммунизации на повторную ультразвуковую доплерографию с определением МССК СМА с последующей зональной оценкой ее величины согласно рисунку 1: при МССК СМА в зоне "С" - через 2 недели; при МССК СМА в зоне "В" - через 7 дней; при отсутствии повышения МССК СМА до зоны "А" - каждые 2-3 дня; при МССК СМА в зоне "А" (высокая вероятность развития тяжелой анемии у плода) показан кордоцентез и последующее внутриутробное переливание плоду ЭМОЛТ с учетом срока беременности и возможности проведения данного вмешательства[2,4].

Родоразрешение при резус-изоиммунизации При ГБП рекомендовано определять срок и метод родоразрешения индивидуально с учетом акушерского анамнеза, состояния плода и возможностей акушерской и неонатальной служб родовспомогательного учреждения [2].

Таким образом, применение диагностических критерии способствует определению адекватной тактики ведения каждой конкретной беременной с резуссенсibilизацией и снижению перинатальных осложнений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ: (REFERENCES)

1. Акушерство: национальное руководство / под ред. Г.М. Савельевой, Г.Т. Сухих, В.Н. Серова, В.Е. Радзинского. - 2-е изд. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2018 г.
2. Клинические рекомендации «Нормальная беременность»
<http://prof.ncagp.ru/index.php>.
3. ACOG Practice Bulletin No.192: Management of Alloimmunization during Pregnancy. March 2018.
4. ACOG Practice Bulletin No.192: Management of Alloimmunization During Pregnancy. March 2018.
5. Маркелова А.Н., Мельников В.А., Тюмина О.В. Возможность перинатальной диагностики резус-фактора плода по крови беременной женщины. Фундаментальные исследования 2012; 12 (2): 298–300.
6. Белуга М.В. Диагностика и внутриутробная коррекция анемии при гемолитической болезни плода. Журнал Гродненского государственного медицинского университета 2012; 2: 37–40.

RIKKATI TENGLAMALARI VA ULARNING TATBIQLARI

Aytjanova G.T.

ABSTRACT

In this article Riccati equations are considered. Some statements on the equations are given.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются уравнение Риккати. Приводятся некоторые утверждения об этих уравнениях.

Quyida Rikkati tenglamalari to'g'risida ba'zi mulohazalarni keltiramiz.

Ushbu, $y' = a(x)y^2 + b(x)y + c(x)$, $a(x) \neq 0, c(x) \neq 0$ (1) ko'rinishdagi differensial tenglama Rikkati tenglamasi deyiladi; bu yerda $a(x), b(x), c(x) \in C(I; R)$ – berilgan funksiyalar (I - biror sonli oraliq), $y = y(x)$ -noma'lum funksiya.

Rikkati tenglamalari optimal boshqaruvni sintezlash, variatsion hisob, differensial tenglamalar yechimlarini tekshirish masalalarida ko'p uchraydi [2-5].

Ma'lumki [2], (1) tenglama yechimi ba'zi hollardagina $a(x), b(x), c(x)$ va elementar funksiyalar orqali chekli sondagi qo'shish, ayirish, ko'paytirish, bo'lish, funksiyalarning kompozitsiyalarini olish va integrallash amallari yordamida ifodalanadi, ya'ni kvadraturalarda yechiladi. Umumiy holda, bu tenglamaning yechimi kvadraturalarda ifodalanmaydi.

Teorema 1. Agar Rikkati tenglamasining biror xususiy yechimi ma'lum bo'lsa, uning umumiy yechimi kvadraturalarda topiladi.

Isboti. $y = j(x)$ qaralayotgan tenglamaning biror xususiy yechimi, ya'ni

$j'(x) = a(x)j^2(x) + b(x)j(x) + c(x)$ bo'lsin. (1) tenglamada $y = j(x) + z$ almashtirish bajaramiz ($z = z(x)$ -yangi noma'lum funksiya) va quyidagi Bernulli tenglamasiga kelamiz:

$$z' = a(x)z^2 + (2a(x)j(x) + b(x))z.$$

Bu tenglamani $z = \frac{1}{n}$ almashtirish yordamida chiziqli differensial tenglamaga keltiramiz, ($n = n(x)$ yangi noma'lum funksiya). Chiziqli differensial tenglamalar esa umumiy holda kvadraturalarda yechiladi. Teorema isbot bo'ldi.

Teorema 2. Rikkati tenglamasining umumiy yechimi ixtiyoriy o'zgarmasning

$$\text{kasr-chiziqli funksiyasidan iborat: } y = \frac{cf(x) + g(x)}{cw(x) + u(x)}.$$

Isboti. Yuqoridagiga o'xshash Rikkati tenglamasining biror yechimini $j(x)$

$$\text{bilan belgilab, tenglamada } y = j(x) + \frac{1}{n} \text{ almashtirishni bajarsak, } n = n(x)$$

noma'lum funksiyaga nisbatan $n'(x) + (2a(x)j(x) + b(x))n = -a(x)$ tenglama hosil bo'ladi.

$$\text{Demak, Rikkati tenglamasining ixtiyoriy yechimi } y = j(x) + \frac{1}{cw(x) + u(x)},$$

ya'ni $y = \frac{cj(x)w(x) + j(x)u(x)}{cw(x) + u(x)}$ ixtiyoriy o'zgarmasning kasr-chiziqli funksiyasi

ko'rinishida bo'ladi. Aksincha, faraz qilaylik, $y = y(x)$ funksiya o'zgarmas c ning

kasr-chiziqli funksiyasidan iborat bo'lsin: $y = \frac{cf(x) + g(x)}{cw(x) + u(x)}$ ($f, g, w, u \in C^1$). Bu

$$\text{tenglikdan o'zgarmas } c \text{ ni topaylik: } c = \frac{g(x) - u(x)y}{w(x)y - f(x)}.$$

Oxirgi tenglikni hadma-had differensiallab, y ga nisbatan Rikkati tenglamasini hosil qilamiz. Jumla isbot bo'ldi.

Dastlab, Rikkati tenglamasining kvadraturalarda yechiladigan quyidagi sodda hollarini qayd etaylik:

$$1. \quad y' = f(x)(ay^2 + by + c)$$

$$2. \quad y' = a \frac{xy}{x^2} + b \frac{y}{x} + c$$

$$3. \quad y' = ay^2 + \frac{b}{x}y + \frac{c}{x^2}$$

$$4. \quad y' = a'(x)y^2 + a(x)f(x)y + f(x)$$

$$5. \quad y' = a(x)(y + p(x))(y + q(x)) - h'(x), \text{ bunda } h(x) = p(x) \text{ yoki}$$

$$h(x) = q(x)$$

$$6. \quad xy' = f(x)y^2 + ny + ax^{2n}f(x)$$

$$7. \quad xy' = x^{2n}f(x)y^2 + (ax^n f(x) - n)y + bf(x)$$

$$8. \quad y' = f(x)y^2 + ly + ae^{2lx}f(x)$$

Bu yerda uchraydigan funksiyalar uzluksiz deb hisoblanadi. a, b, c, n, l lar esa o'zgaruvchilar sonlar.

1-tenglama o'zgaruvchilari ajraladigan tenglamadir. Uning o'zgaruvchilarini ajratib, osongina integrallanadi. 2-tenglama esa bir jinsli differensial tenglama bo'lib,

$\frac{y}{x} = u$ almashtirish yordamida o'zgaruvchilari ajratiladi. 3-tenglamada xususiy ye-

chim $y = \frac{k}{x}$ ko'rinishda izlanadi ($k = const$). 4-tenglama

$y' = a'(x)y^2 + f(x)(a(x)y + 1)$ ko'rinishga keltirilgandan so'ng tenglamada

$a(x)y + 1 = u(x)$ almashtirish bajarish lozim. 5-tenglama $(y + h(x))' = (y + p(x))'$

$(y + q(x))$ ko'rinishga keltirilib, $y + h(x) = u(x)$ almashtirish yordamida Bernulli

tenglamasi hosil qilinadi. 6-tenglamani $xy' - ny = f(x)(y^2 + ax^{2n})$ ko'rinishda

yozib, $m = x^{-(n+1)}$ integrallovchi ko'paytuvchi yordamida tenglamaning chap

tomonini to'la hosilaga keltiramiz va $\frac{y}{x^n} = u$ almashtirish yordamida o'zgaruvchilari

ajratiladi. 7-tenglamani $xy' + ny = ((x^n y)^2 + b)f(x) + af(x)x^n y$ ko'rinishda yozib,

$m = x^{n-1}$ integrallovchi ko'paytuvchi yordamida chap tomoni to'la hosilaga

keltiriladi va $x^n y = u$ almashtirish yordamida o'zgaruvchilari ajratiladi. 8-tenglamani

$y' - ly = f(x)(y^2 + ae^{2lx})$ ko'rinishda yozib, uni $m = e^{-lx}$ integrallovchi

ko'paytuvchiga ko'paytirib, chap tomonini to'la hosilaga keltirgach, $e^{-lx}y = u$

almashtirish yordamida o'zgaruvchilari ajratiladi.

Kerakli almashtirish yordamida har qanday Rikkati tenglamasidagi noma'lum

funksiya oldidagi koeffitsientni nolga aylantirish mumkin. Buning uchun (1)

tenglamada $y = a(x)z + b(x)$ (2) almashtirishni bajarish lozim, bu yerda $a(x), b(x)$

noldan farqli tanlanishi kerak bo'lgan funksiyalar, $z = z(x)$ esa yangi noma'lum

funksiya. (2) ni (1) ga qo'yib quyidagi tenglikni hosil qilamiz:

$$z' = a(x)a(x)z^2 + (2a(x)b(x) + b(x) - \frac{a'(x)}{a(x)})z + \frac{a(x)b^2(x) + b(x)bx + c(x) - b'(x)}{a(x)}$$

Bu tenglamada $a(x) = \frac{a}{a(x)}$, $b(x) = \frac{a'(x) - a(x)b(x)}{2a(x)a(x)}$ deb tanlasak, u $z' = az^2 + r(x)$ (3) ko'rinishga keladi.

Bu yerda $r(x) = \frac{a(x)b^2(x) + b(x)b'(x) + c(x) - b'(x)}{a(x)}$. (3) tenglama **kanonik ko'rinishdagi Rikkati tenglamasi** deyiladi.

Agar kanonik ko'rinishdagi Rikkati tenglamasida $r(x) = bx^w$ bo'lsa, bunday tenglama **maxsus Rikkati tenglamasi** deb ataladi. Demak, maxsus Rikkati tenglamasi ushbu $y' = ay^2 + cx^w$ ko'rinishga ega.

Bu tenglamaning kvadraturalarda yechilishi yoki yechilmasligi to'la o'rganilgan. (4) tenglamada $w = 0$ bo'lganda o'zgaruvchilar ajraladi, $w = -2$ bo'lganda esa $y = \frac{u}{x}$ almashtirish bajarilib, o'zgaruvchilari ajratiladi va demak, kvadraturalarda yechiladi. (4) tenglamani kvadraturalarda yechiladigan boshqa hollarini topish maqsadida quyi dagicha ish tutaylik.

Tenglamada $y = \frac{1}{x^2 y_1} - \frac{1}{ax}$ almashtirish bajaraylik: bunda $y_1 = y_1(x_1)$,

$x_1 = x^{w+3}$ ($w + 3 \neq 0$), yangi noma'lum funksiya. U holda (4) tenglama quyidagi ko'rinishga keladi:

$$\frac{dy_1}{dx_1} = a_1 y_1^2 + c_1 x_1^{w_1}, \quad (4_1),$$

bunda $a_1 = -\frac{c}{w+3}$, $c_1 = -\frac{a}{w+3}$ va $w_1 = -\frac{w+4}{w+3}$.

Oxirgi (5) tenglikni $\frac{1}{w_1 + 2} = 1 + \frac{1}{w + 2}$ (6₁) kabi yozish mumkin. Bu yerda

shuni e'tirof etaylikki, almashtirish formulalari tanlash usuli yordamida topiladi. Almashtirish formulalaridan ravshanki, agar yangi (4₁) tenglama kvadraturalarda yechilsa, eski (4) tenglamaning yechimi ham kvadraturalarda ifodalanadi. (4) dan (4₁) ga o'tish jarayonini k ($k \in \mathbb{N}$) marta takrorlasak, ushbu

$$\frac{dy_k}{dx_k} = a_k y_k^2 + c_k x_k^{w_k} \quad (4_k)$$

tenglamaga kelamiz; bu yerda a_k, c_k o'zgarmas sonlar va

$$\frac{1}{w_k + 2} = k + \frac{1}{w + 2} \quad (6_k)$$

bo'ladi.

Agar w daraja ko'rsatkichidan boshlab yuqoridagi almashtirishlarni teskari tartibda bajarsak, w_{-1}, w_{-2}, \dots daraja ko'rsatkichli maxsus Rikkati tenglamalariga kelamiz; bunda $\frac{1}{w_{-k} + 2} = -k + \frac{1}{w + 2}$, $k = 1, 2, \dots$

Agar biror natural k uchun $w_k = 0$ yoki $w_{-k} = 0$ bo'lsa, mos Rikkati tenglamasi kvadraturalarda yechiladi. Bunaqa w lar (6_k) va (6_{-k}) formulalarga ko'ra

$$w = \frac{4k}{1 - 2k}, \quad k = \pm 1, \pm 2, \dots \text{ ko'rinishda bo'lishi kerak.}$$

Shunday qilib, (4) maxsus Rikkati tenglamasidagi daraja ko'rsatkichi w (7) ko'rinishda bo'lsa, bunday tenglama kvadraturalarda yechilar ekan. Boshqa ko'rinishdagi w lar uchun maxsus Rikkati tenglamasining yechimlari kvadraturalarda ifodalanmasligini Liuvill isbotlagan.

Ba'zi hollarda Rikkati tenglamasining yechimlari maxsus funksiyalar orqali ifodalanishi mumkin. Misol sifatida, ushbu $y' = y^2 + x^2$ (8) maxsus Rikkati tenglamasini qaraylik. Kerakli almashtirishlarni bajarib ko'rsatish mumkinki, (8) tenglamaning umumiy yechimi Bessel funksiyalari orqali quyidagicha ifodalanadi:

$$y = \frac{x^{\frac{3}{2}} c J_{\frac{3}{4}} \left(\frac{\sqrt{x}}{2} \right) + Y_{\frac{3}{4}} \left(\frac{\sqrt{x}}{2} \right)}{c J_{\frac{1}{4}} \left(\frac{\sqrt{x}}{2} \right) + Y_{\frac{1}{4}} \left(\frac{\sqrt{x}}{2} \right)} \quad (c \text{ - ixtiyoriy o'zgarma}).$$

Bu yerda $J_n(x)$ va $Y_n(x)$ - n indeksli (tartibli) mos ravishda birinchi va ikkinchi tur Bessel funksiyalari [4]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Бейтман Г., Эрдейи А. Высшие трансцендентные функции. Том II. - М.: Физматлит, 1974. - 262 с.
2. Егоров А. И. Уравнения Риккати. - М.: Физматлит, 2001. - 342 с.
3. Зеликин М. И. Однородные пространства и уравнение Риккати вариационном исчислении. - М.: Факториал, 1998. - 284 с.

4. Salohiddinov M. S., Nasriddinov G. N. Oddiy differensial tenglamalari. – Toshkent: O‘zbekiston, 1994. - 274 b.
5. Reid W. T. Riccati matrix differential equation and nonoscillation criteria for associated linear differential systems // Pacific J. Math. -1963 -V.13, №2. 171-177pp.

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI FANIDA QO'LLANADIGAN AYRIM METODLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Zokirov Javohir G'aybullo o'g'li

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

“Pedagogika” kafedrası o'qituvchisi

E-mail: zjavohir6@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Boshlang'ich sinf ona tili fanida qo'llanadigan metodlarning o'ziga xos xususiyatlari, tarbiyaviy jihatlarning kamol topishida ona tili va o'qish savodxonligi darslarida qo'llaniladigan Aqliy hujum, Klaster, Baliq skeleti, - metodlari va ularni qo'llash usullari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, metodlar, interfaol metodlar, Aqliy hujum, Klaster, Baliq skeleti, amaliy metodlar, og'zaki metodlar, ko'rgazmali metodlar.

Ta'limga bo'lgan e'tibor kundan kunga ortib borayotgan bugungi kunda ta'lim jarayonida turli metodlar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan talab, e'tibor kundan-kunga ortib bormoqda. Buning asosiy sabablaridan biri ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, o'zlari qidirib topishlariga, hatto umumiy xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi [1]. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi. Shuning uchun malakali boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda zamonaviy o'qitish metodlari, innovatsion, pedagogik va axborot texnologiyalarining o'rni va ahamiyati benihoyat kattadir [2].

Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'qitishning eng samarali va zamonaviy metodlaridan keng foydalanilmoqda. Bunday metodlarni qo'llash hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim salohiyati o'sib bormoqda.

Ona tili darslarining qay darajada qiziqarli o'tishi o'qituvchining tayyorgarligiga bog'liq. Bolalarning ona tili va o'qish savodxonligini, hisoblash malakalarini oshiruvchi, ularni mustaqil fikrlashga, mantiqan o'ylashga, xulosa chiqarishga yo'naltirilgan zamonaviy va innovatsion texnologiyalar asosidagi mashg'ulotlar mazkur fanning boshlang'ich sinflardan boshlab mukammal o'rgatilishiga asos bo'lib xizmat qiladi [3].

Bugungi kunda respublika ta'lim muassasalarida interfaol ta'limni tashkil etishda quyidagi eng ommaviy texnologiyalar qo'llanilmoqda:

1. Interfaol metodlar: "Keys-stadi" (yoki "O'quv keyslari"), "Blits-so'rov", "Modellashtirish", "Ijodiy ish", "Munosabat", "Reja", "Suhbat" va boshqalar [4].

2. Strategiyalar: "Aqliy hujum", "Bumerang", "Galereya", "Zig-zag", "Zinama-zina", "Muzyorar", "Rotatsiya", "T-jadval", "Yumaloqlangan qor" yana bir qancha turlari bor [5].

3. Grafik organayzerlar: "Baliq skeleti", "BBB", "Kontseptual jadval", "Venn diagrammasi", "Insert", "Klaster", "Nima uchun?", "Qanday?" va boshqa turlari mavjud [6].

Metod so'zi yunoncha so'zdan olingan bo'lib tadqiqot yo'li, nazariya, usul degan ma'noni bildiradi. Metodlar uchta guruhga bo'lingan:

- 1) Amaliy metodlar;
- 2) Og'zaki metodlar;
- 3) Ko'rgazmali metodlar [7].

"Aqliy hujum" metodi - Mazkur metod muayyan mavzu yuzasidan berilgan muammolarni hal etishda keng qo'llaniladigan metod sanalib, u dars ishtirokchilarini muammo xususida keng va har tomonlama fikr yuritish, shuningdek, o'z tasavvurlari va g'oyalaridan ijobiy foydalanish borasida ma'lum ko'nikma hamda malakalarni hosil qilishga rag'batlantiradi. Ushbu metod yordamida tashkil etilgan mashg'ulot jarayonida ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir necha original yechimlarni topish imkoniyati tug'iladi. «Aqliy hujum» metodi tanlab olingan mavzular doirasida ma'lum qadriyatlarini aniqlash, ayni vaqtda ularga muqobil bo'lgan g'oyalarni tanlash uchun sharoit yaratadi [8].

Mashg'ulotlar jarayonida «Aqliy hujum» metodidan foydalanishda bir necha qoidalarga amal qilish talab etiladi. Ushbu qoidalar quyidagilar:

1. Mashg'ulot ishtirokchilarini muammo doirasida keng fikr yuritishga undash, ular tomonidan kutilmagan mantiqiy fikrlarning bildirilishiga erishish.

2. Har bir o'quvchi tomonidan bildirilayotgan fikr yoki g'oyalar miqdori rag'batlantirilib boriladi. Bu esa bildirilgan fikrlar orasidan eng maqbullarini tanlab olishga imkon beradi. Bundan tashqari fikrlarning rag'batlantirilishi navbatdagi yangi fikr yoki g'oyalarning tug'ilishiga olib keladi.

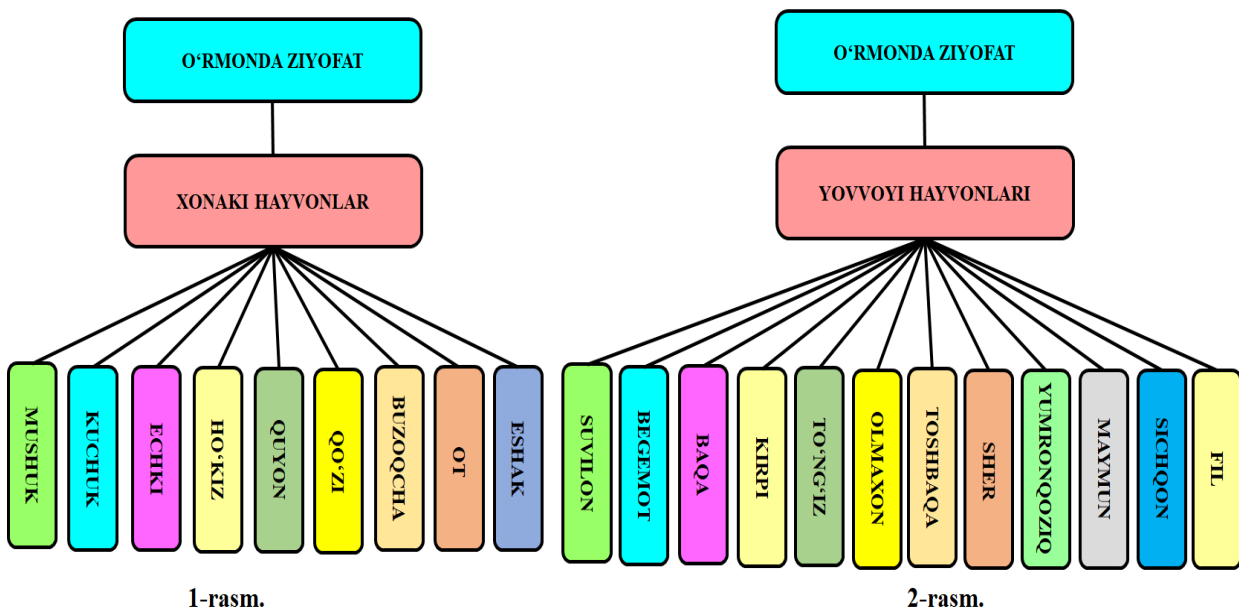
3. Har bir o'quvchi o'zining shaxsiy fikri yoki g'oyalari asoslanishi hamda ularni o'zgartirishi mumkin. Avval bildirilgan fikrlarni umumlashtirish, turkumlashtirish yoki ularni o'zgartirish ilmiy asoslangan fikrlarning shakllanishiga zamin hozirlaydi.

4. Mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarning har qanday faoliyatlarini standart talablar asosida nazorat qilish, ular tomonidan bildirilayotgan fikrlarni baholashga yo'l

qo‘ymaydi. Agarda ularning fikrlari baholanib, boriladigan bo‘lsa, o‘quvchilar o‘z diqqatlarini, shaxsiy fikrlarini himoya qilishga qaratadilar, oqibatda ular yangi fikrlarni ilgari surmaydilar. Mazkur metodni qo‘llashdan asosiy maqsad ta‘lim oluvchilarni muammo xususida keng va chuqur fikr yuritishga rag‘batlantirish ekanligini e‘tibordan chetda qoldirmagan holda ularning faoliyatlarini baholab borishning har qanday usulidan voz kechish maqsadga muvofiqdir [6].

“Klaster” metodi aniq ob‘ektga yo‘naltirilmagan fikrlash shakli sanaladi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog‘liq ravishda amalga oshadi. Ushbu metod muayyan mavzuning o‘quvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o‘zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo‘lishini ta‘minlashga xizmat qiladi. “Klaster” metodi puxta o‘ylangan strategiya bo‘lib, undan o‘quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruh asosida tashkil etiladigan mashg‘ulotlar jarayonida foydalanish mumkin [7].

Endi 3-sinf uchun yaratilgan ona tili va o‘qish savodxonligi kitobida berilgan bazi bir mavzularga oid klaster tuzishni ko‘rib chiqamiz. Darslikda berilgan Anvar Obidjonning “O‘rmonda ziyofat” she‘rini tushuntirishda klaster metodi orqali qo‘shimcha ma‘lumot berish mumkin bo‘ladi.

1-2-rasmda keltirilgan klasterlar orqali Anvar Obidjonning “O‘rmonda ziyofat” she‘rida keltirilgan hayvonlarning qaysilari xonaki va yovvoyi ekanligi haqida ma‘lumotga ega bo‘ladilar hamda dunyoqarashlari ortib boradi. She‘rda keltirilgan hayvonlarning bir-biridan farqlari haqida ham ma‘lumotlar berib o‘tiladi [8].

“Baliq skeleti” metodi - Grafik organayzer o‘quvchilarda mavzu yuzasidan muayyan masala mohiyatini tasvirlash va yechish qobiliyatini shakllantiradi. Uni qo‘llashda o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, mavzu mohiyatini yorituvchi tayanch

tushuncha, ma'lumotlarni muayyan tizimga keltirish, ularni tahlil qilish ko'nikmalari rivojlanadi [9].

“Baliq skeleti” texnologiyasi. Bir qator muammolarni tasvirlash va uni yechish imkonini beradigan grafik organayzer bo'lib, yaponiyalik olim Isikava nomi bilan bog'liq. Muammoning sabab-oqibat munosabatlarini tizimli tahlil qilish, fikrlash, tuzilmaga keltirish ko'nikmalarini rivojlantiradi [10-13].

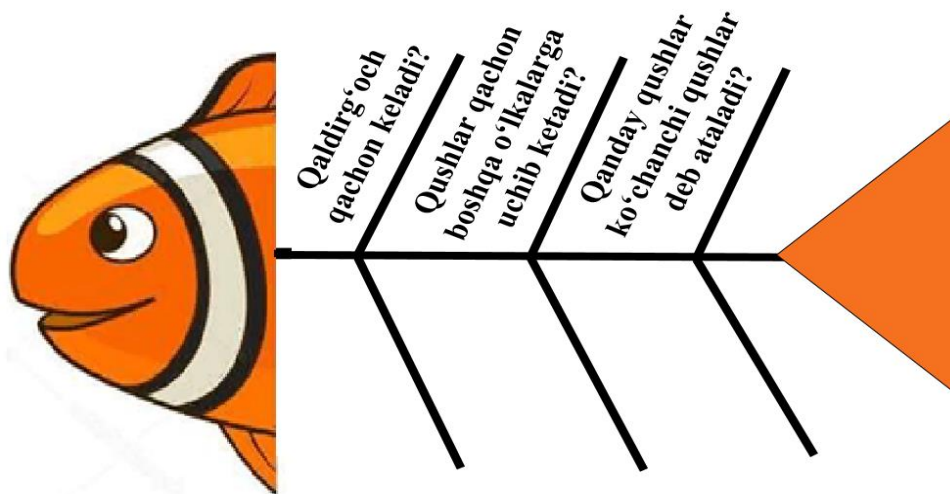
Baliq chizmasining bosh qismida hal etilishi lozim bo'lgan muammo ifodalanadi, yuqori qismiga sabab-omil-xususiyatlari, pastki qismiga muammoni hal etish imkoniyatlari va harakatlari yoziladi, dum qismida esa muammoning yakuniy yechimi, xulosa ifodaladi.

Foydalanish doiralari: tabiiy va aniq fanlarda, muammoli ta'lim berish uslubidan foydalanganda.

Afzalliklari: ushbu sxema muammolarning o'zaro bog'liqligi, ularning kompleks xususiyatlarini aks ettiradi.

Qiyinchiliklar: muammolarni ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelish mumkin. Boshlang'ich sinf o'qish kitobidagi qahramonlarga oid tuzilgan baliq skeleti metodi.

“Baliq skeleti” metodi –bu metoddagi yuqorida savol yoki muammo beriladi pastki qismida esa shu savolning javobini, muammoning yechimi yoziladi[14-16].

3-rasm. “Baliq skeleti” metodi

3-rasm. 2-sinf Ona tili va o'qish savodxonligi kitobining “Sayohatchi qushlar” bo'limi yuzasidan tuzilgan “Baliq skeleti” metodi. Bu metod orqali 2-sinf o'quvchilari o'tilgan mavzularni takrorlab eslab olishadi va fikr almashishadi. Bu metod yangi mavzuni tushuntirib berilgandan so'ng yoki o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun qo'llaniladi [17]. Bu yerda Baliq skeletining yuqori qismida berilgan savollarga o'quvchilar javob topib yozishlari kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Зокиров, Д. (2022). Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida matn ustida ishlash yo‘llari. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*, 1(2), 288-291.
2. Zokirov Javohir G‘aybullo O‘g‘li (2023). ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA KLASSTER METODLARIDAN FOYDALANISH. *Science and innovation*, 2 (Special Issue 4), 76-79. doi: 10.5281/zenodo.7926259
3. Javohir G‘aybullo O‘g‘li Zokirov (2023). ZAMONAVIY ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI FANINING YANGILANISHI, MAZMUNI VA AHAMIYATI. *Academic research in educational sciences*, 5 (NUU conference 3), 90-96.
4. Zokirov Javohir G‘aybullo o‘g‘li, 1-3-Sinf O‘Quvchilariga Ona Tili Va O‘Qish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari , *Journal of Innovation, Creativity and Art: Vol. 2 No. 2 (2023): Journal of Innovation, Creativity and Art*
5. Javohir G‘aybullo o‘g‘li, Z. (2023). 1-3-Sinf O‘Quvchilariga Ona Tili Va O‘Qish Savodxonligi Fanidan Beriladigan Mashqlar Turlari. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(2), 161-163.
6. Zokirov , J. (2023). SIFATLI TA‘LIM BERISHDA ZAMONAVIY ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLIGINING ROLI. *Interpretation and Researches*, 2(1).
извлечено от <http://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1134>
7. O‘G‘Li, Z. J. G., & Aliyarovich, T. E. (2022). BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA QO‘LLANILADIGAN METODLAR. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 131-142.
8. Zokirov, J., & Matluba, T. (2022). ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINI O‘RGANISHDA MATN USTIDA ISHLASH USULLARI. *TA‘LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 2(4), 218-223.
9. O‘g‘li, Z. J. G. (2022). O‘QUVCHILARNING DUNYOQARASHI, BILIMINI OSHIRISHDA ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI FANINING AHAMIYATI. *PEDAGOGS jurnali*, 10(3), 124-129.
10. Muqimovich, Y. S. Use of Interactive Methods in Teaching Historical Topics in Primary School Reading Lessons. *JournalNX*, 326-329.
11. Yakubov, S., & Zokirov, Z. (2021). ЛЮБОВЬ К РОДИТЕЛЯМ И ПОЧИТАНИЕ ИХ-ОСНОВНОЕ ЗВЕНО ВОСПИТАНИЯ. *Theoretical & Applied Science*, (4), 439-442.

12. Zokirov, J. (2022). THE IMPORTANCE OF STRENGTHENING LESSONS IN STUDENTS' MOTHER TONGUE AND READING LITERACY. *Academic research in modern science*, 1(9), 344-348.
13. Sayfiddinovich, X. R., & Javohir Gaybulloq, Z. (2021). Boshlanganchi Sinf O'quvchilarida Ekologik Tafakkurni Shakllantirishning Etnopedagogik Asoslari. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 1(6), 62-71.
14. Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Temirova, M. K. Q. (2021). Ethnopedagogical Fundamentals of Developing Interest in Natural Aesthetics in Primary School Students. *Scientific progress*, 2(7), 832-839.
15. Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Xurramov, M. S. (2021). Use Of The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ethnopedagogical, Ethnographic Views Of Primary School Students. *Scientific progress*, 2(7), 846-853.
16. Xurramov, R. S., Zokirov, J. G. O., & Xurramov, M. S. (2021). Use Of The Heritage Of Central Asian Thinkers In The Formation Of Ethnopedagogical, Ethnographic Views Of Primary School Students. *Scientific progress*, 2(7), 846-853.
17. Sayfiddinovich, K. R. (2021). The Role of using Interactive Methods in Primary School Lessons. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 1(6), 114-123.
18. Zokirov, J. G. O., & Xurramov, R. S. (2021). Formation Of Ethnopedagogical Views Among Students Through The Study Of The Life And Work Of Alisher Navoi. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 339-343.
19. Yoqubov, S., & Zokirov, J. (2017). OQUVCHILARNI SAVOL BERISHGA ORGATISH USULLARI. In *НАУЧНЫЙ ПОИСК В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ* (pp. 110-112).

DEVELOPING THE ABILITY OF TABLE TENNIS PLAYERS TO MAINTAIN BODY BALANCE AT THE INITIAL PREPARATORY STAGE

Yo'ldashaliyeva M.I.

Uzbek State University of Physical Culture and Sports
Student of the Faculty of Sports Games

ABSTRACT

This article reveals the role of the body balance maintenance function in the process of initial training in table tennis. A poorly formed statokinetic reaction is highly likely to weaken the pace of mastering table tennis skills.

Keywords: table tennis, preliminary training, balance, stability, statokinetics, vestibular analyzer.

РАЗВИТИЕ СПОСОБНОСТИ ИГРОКОВ В НАСТОЛЬНЫЙ ТЕННИС СОХРАНЯТЬ РАВНОВЕСИЕ ТЕЛА НА НАЧАЛЬНОМ ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ ЭТАПЕ

Йўлдашалиева М.И.

Узбекский государственный университет физической культуры и спорта
Студент факультета Спортивных игр.

АННОТАЦИЯ

В данной статье раскрывается роль функции поддержания равновесия тела в процессе начальной подготовки в настольном теннисе. Слабо сформированная статокINETическая реакция с высокой вероятностью ослабит темп овладения навыками настольного тенниса.

Ключевые слова: настольный теннис, предварительная тренировка, равновесие, устойчивость, статокINETика, вестибулярный анализатор.

RELEVANCE

This is what is noticeable during the observation of the training carried out in the groups of elementary sports training, when most trainers give priority to the formation of technical and tactical skills, the main focus in the training process. Leading specialist scientists of the field emphasize, first of all, the need to develop physical qualities in a proportional order in order to intensively master the technical and tactical methods inherent in the chosen sport. But it is also known that while the coordinate of the

character (accuracy as well) is controlled according to physiological laws on the basis of the integral activity of almost all analyzers, its perfection (stability) can be ensured by the center-vestibular analyzer, which controls the balancing function. Therefore, in children who have "stepped" on Table Tennis, regular formation of the function of maintaining the static and dynamic balance of the body creates the opportunity to intensively master tennis skills, which are taught.

Today, a number of mistakes and shortcomings can be seen in the process of performing technical and tactical actions and physical exercises in the initial preparatory classes of children who have already started playing the sport of Table tennis. This is evidenced by the weak development of the functional capacity of the vestibular analyzer in athletes who have started playing table tennis. It is known that during long training and competition games in table tennis, table tennis players often perform fast movements performed in extremely sharply changing directions – maximum acceleration to short intervals and elements such as sharp stops, turns-turns, bends-turns, bends-turns as an integral load, affecting primarily the control function of the vestibular analyzer, causing a violation of balance. This causes athletes to get tired quickly during training and misappropriation of the loadings given. To avoid such frustrating processes, to properly master the sports techniques and loads of tennis players, to achieve victory by achieving high sports results in sports competitions, requires the coach to properly organize sports training, distribute the loads based on the physical capabilities of those involved, and as a result, the opportunity is created by tennis players at the initial stage of. From the above data, it can be recognized that table tennis players who are engaged in the initial preparatory stage will have limited chances of maintaining a static and dynamic balance due to the weak formation of the neural receptor of the vestibular analyzer. Such a statokinetic and vestibulosomatic reaction had a negative effect on the accuracy of the ball targeting coordination Hamda. Therefore, it is of important practical importance to find a targeted bleach for the function of static and dynamic balancing from childhood in order to ensure the effectiveness of the initial training in table tennis, especially the Coordination of movement and the formation of its accuracy.

REFERENCES:

1. Иванова Г.П. Биомеханика тенниса/учебное пособие. «Санкт- Петербург» 2008-35-43 с.
2. Холодов Ж.И. Кузнецов В.С. Теория методика физической культуры и спорта/ учебник. М. « Академия» , 2014- 319-381с.
3. G‘aniyeva M. Y., Yo‘ldashaliyeva M. I. DEVELOPMENT OF THE TECHNIQUE INTRODUCTION OF THE BALL INTO THE GAME AT DIFFERENT POINTS

WITH THE HELP OF SPECIAL EXERCISES //World Bulletin of Social Sciences. – 2023. – Т. 23. – С. 1-3.

4. Yo‘ldoshaliyeva M. I., G‘aniyeva M. Y. PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF STUDYING THE PRIORITY QUALITIES OF TABLE TENNIS PLAYERS //British Journal of Global Ecology and Sustainable Development. – 2023. – Т. 16. – С. 81-84.

5. G‘aniyeva M. YOSH STOL TENNISCHILARNING MUVOZANAT SAQLASH QOBILİYATLARINI O‘RGANISH VA UNI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI //Центральноазиатский исследовательский журнал междисциплинарных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 11.

6. Ёўлдошалиева М. И., Ганиева М. Ю. Важность использования подвижных игр при обучении технико-тактическим движениям юных игроков в настольный теннис //INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION. SCIENTIFIC JOURNAL.–ISSN.

SAN'ATDA UMUMINSONIY QADRIYATLAR VA MILLIY O'ZIGA XOSLIK MASALALARI

Dovidxonov Mahmudxon Muhriddinxon o'g'li

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi

Toshkent viloyat bo'limi bosh mutaxassisi

ANNOTATSIYA

O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritishi va jahon hamjamiyati tomonidan mamlakatni mustaqil davlat sifatida tan olinishi, mamlakatning tashqi siyosatda mustaqil sub'ekt sifatida boshqa mustaqil davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan iqtisodiy, siyosiy, madaniy-ma'rifiy aloqalarni o'rnatish imkoniyatini taqdim etdi. Boshqa sohalarda bo'lgani kabi madaniy-ma'rifiy sohalardagi xalqaro aloqalar jahon xalqlari madaniyati va san'atini yanada chuqurroq o'rganish, o'zbek xalqining umuminsoniy qadriyatlardan bahramand bo'lish uchun zamin hozirladi. Bugungi globallashgan dunyoda bizning an'anaviy qadriyatlarimizni demokratik qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish, rivojlantirish jahon hamjamiyatiga qo'shilish imkonin beradi. Bunda avvalo milliy qadriyatlarni mutaassiblaridan, sof umuminsoniy qadriyatlarni soxtalaridan ajratib olish tadqiqotchilar oldida turgan ustuvor vazifadir. Mazkur maqolada milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro munosabatlarining falsafiy tahlillari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: globallashuv jarayonlar, qadriyatlar, millat, siyosat, Davlat, san'at, madaniyat.

Dunyoda hukm surayotgan globallashuv jarayonlari butun insoniyat hayotini tubdan o'zgartirishda davom etmoqda. Bir tomondan bashariyatning moddiy va ma'naviy qadriyatlari bir-birini to'ldirib, boyitib, omuhtalashuv tendensiyalarini boshdan kechirayotgan bo'lsa, boshqa tomondan, moddiy va ma'naviy qadriyatlarga bo'ladigan ehtimoliy hujum, zarba endilikda muayyan geografik-hududiy chegaralar bilan chegaralanib qolmaydi. Davlatlararo, jamiyatlararo o'zaro bog'liqlik kuchaygan sari dahldorlik va birdamlik ham mos ravishda ortib bormoqda.

Globallashuv jarayonlari xalqlarning san'atda, ijtimoiy-ma'naviy va madaniy hayotdagi milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro munosabatlarini tiklanishi va rivojlanishiga ta'sir etib bormoqda. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning aloqadorligi masalalari bag'ishlangan ko'plab ilmiy asarlar ham yaratildi¹. San'atda

¹ X.O.Musaev. Umuminsoniy qadriyatlarini muhtarakligi. Muuloqot 1991, №8, 25 b. A.Kudinov. Umuminsoniy va

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni namoyon bo'lish xususiyatlarini tadqiq etish san'atshunoslar uchun ham nazariy ham amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Turli xalqlarning milliy san'ati bir-biridan qanchalik farq qilmasin, ular san'at taraqqiyotining asosiy mazmunini o'zaro aloqadorlik va ta'sir, an'anaviylik va yangilanish, eskisini inkor qilish va yangi namunalarni yaratish kabi murakkab jarayonlarni tashkil qiladi.

Muayyan xalqlarining milliy san'ati boshqa xalqlar san'ati bilan o'zaro ta'sirlashuv natijasida g'oyaviy-badiiy yo'nalishlarni yangilarini o'zlashtirsada, bu jarayonlarda o'zining tarixiy an'anaviylik va konstruktiv yangiligini saqlab qoladi. Biroq, aksariyat san'atshunoslar milliy san'atning o'zaro ta'sirlashuvida garmonik buzilish yuzaga kelib san'atda regress tendensiyasini keltirib chiqarishi mumkin, degan fikrda sobitlar.

Madaniyatshunos S.Moravskiy o'zining "Asrlar almashinuvida madaniyat obrazi" deb nomlangan maqolasida boshqa xalqlarning milliy san'atining o'zlashtirishi, transformatsiyaga uchrashi yangi tarix davridan boshlanadi¹, deya globallashuv davriga ishora qiladi. Bizningcha, Moravskiy bu o'rinda san'atdagi integratsiya va transformatsiya jarayoni qadimiy tarixiga egaligi, uning hozirgi bosqichi sifat jihatidan avvalgilaridan farq qilishi inobatga olinmagan.

San'atda umuminsoniy qadriyatlar mohiyatini ochib berishdan avval, san'atdagi milliy o'ziga xosligi masalasidan boshlamoq lozim. Muayyan davrda yashagan san'atkor, ijodkorlarni bir avlod deb hisoblasak, undan keyin keladigan yangi avlod o'zi ijod qiladigan san'at turi negizini yangidan yaratmaydi, balki o'tmish avlodlardan qolgan ijodiy merosga tayanadi.

Yunus Rajabiy, Kamoliddin Rahimov maktabi, degan tushunchalarning milliy san'atimizda paydo bo'lishi ham bejiz emas. Bu o'rinda maktab so'zi "yo'nalish", "uslub"ni anglatadi. Boshqacharoq qilib aytganda, havaskordan professionalgacha bo'lgan bosqichda ijodkor muayyan "maktab"ni o'zlashtiradi, shuningdek, umumiy qonuniyatlardan chiqmagan holda o'ziga xoslikni yarata olsa bu ijodkor o'z maktabini yaratuvchisi hisoblanadi. ba'zi san'at turlari, misol uchun raqs san'atidagi mavjud maktablar/yo'nalishlar geografik-hududiy nom bilan ataladi. Masalan, Farg'ona-Toshkent, Buxoro, Xorazm, Surxon, Qoraqalpoq raqs maktablari. Bu o'zbek san'atining boshqa xalqlar san'atida uchramaydigan milliy o'ziga xos jihattir.

Ijodiy faoliyatda voqea-hodisalarni badiiy tasvirlashda milliy an'analarni haddan ziyod bo'rttirib yuborish natijasida "milliy egoizm" yoki aksi bo'lgan niglizm xavfi

синфий манфаатлар диалектикаси тўғрисида. Инсон ва сиёсат, 1991, № 12, 8 б. Б.Л.Оронюк. Қардошларча ҳамкорлик кудрати. – Т.: Ўзбекистон, 1985. 61 б.

¹ Моравский С. Образ культуры на переломе веков. В.сб. «В диапазоне гуманитарного знания». Выпуск 4, СПб, 2001, 2 б.

yuzaga kelishi mumkin¹. Shunday bo'lsada yaratilayotgan badiiy qadriyatlarda vorisiylik munosabatlarini saqlab qolish muhim ahamiyatga ega.

Jamiyatning globallashuvi haqida aniq tasavvurlar, tasniflar mavjud. San'atning globallashuvida san'atkor ijodiy jarayonlari orqali bevosita o'zi ishtirok etadi. Yaratilayotgan badiiy qadriyatlar yaratishda ijodkor boshqa xalqlar hayoti, obrazlari, syujetlari, og'zaki ijodiga murojaat qiladi. Masalan, rejissiyor Zulfiqor Musoqovning "Oyijon" filmini olib ko'raylik. Unda ikki xalqning milliy o'ziga xosliklari orasidagi umumiy mushtarakliklar hamda umuminsoniy qadriyatlarning bir nechta ko'rinishlari mohirona ifoda etilganligini ko'rishimiz mumkin. O'zbek san'atidagi milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'zaro munosabatlari, umumiy va ziddiyatli tomonlarini tarixiy nuqtai nazardan falsafiy tahlil qilish orqali uning istiqbolini belgilashga erishish mumkin.

Yaqin o'tmishimizda kommunist ideologlar va siyosatchilar nafaqat san'atda balki odamlarning ijtimoiy hayotdagi mohiyatini, milliy o'zligini anglash tuyg'usini millatchilik deb baholar edilar. Ruslashtirish, rus madaniyati milliyligini tub aholimizga baynalminal qadriyatlar, baynalminalchilik, deya singdirishga urinilgan. Milliy o'zini anglash uchun qilingan har qanday ijtimoiy, ijodiy harakat qattiq qarshilikka uchrar, uning tashabbuskori bo'lgan ijodkor ahliga nisbatan "qatag'on siyosati" qo'llanilar edi.

Imperialistik manfaatlarga mos tushuvchi "ko'p millatli" birlikni shakllantirish bo'lgan intilish ortidan milliy qadriyatlarni saqlab qolishga bo'lgan tabiiy intilish jamiyat va davlat o'rtasida murosasiz qarama-qarshilikka olib keldi. Bu esa amalda sovet hokimiyatini yemirilishi va qulashi bilan yakun topishiga olib keldi. O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Karimov aytganidek: "Har qanday millat u naqadar kichik bo'lmasin – insoniyatning boyligidir va har qanday milliy birlikning, uning til, madaniy va boshqa xususiyatlarining yo'q bo'lib ketishi, Yer yuzidagi madaniy va genetik fondning shaxs imkoniyatlarining qashshoqlashuviga olib keladi²".

San'at xalqlar va milliy san'atlar rivoji bilan ikki yo'nalishda aloqada bo'ladi. Birinchi yo'nalishda yagi ma'naviy-badiiy tajribani ijodiy o'zlashtirish barobarida o'ziga xos ishlab chiqaruvchi, ikkinchi tomondan ishlab chiqaruvchilarga nisbatan "iste'mol qiluvchi" hamdir.

"Gegel, Gerder, Gyote nazariyalarida jahon san'ati taraqqiyoti xalqlar va millatlar badiiy salohiyatlari yuzagi chiqishi orqali kechadi. San'at ular uchun muayyan xalq, millat o'zining tarixiy shakllangan ijtimoiy-siyosiy funksiyasini bosqichma-bosqich

¹ Ш.С.Агзамходжаева. Ўзбекистоннинг маънавий янгиланишида бадий маданиятнинг ўрни. –Тошкент: Дис,392/2005. 95 б.

² Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. –Тошкент: Ўзбекистон, 80 б.

to'ldirishga intiladigan ma'lum usul, vositadir. Boshqa xalqlarga ta'sir ko'rsatadigan san'at taraqqiyotining umumiyligi Gyoteda bu – umuminsoniy, Gerderda – insoniylik, Gegella – dunyoviy ruh orqali namoyon bo'ladi¹".

San'atdagi milliy omil san'atda tarixiy tendensiyalarni o'rni va roli, ularning xalqqa transformatsiya qilish xususiyatlari hamda xossalari, funksiyalari ijtimoiy amaliyot va milliy hayotning qaysi sohalarida namoyon bo'lishi bilan bog'liq holda belgilanadi. Ya'ni, ijodiy faoliyatning samarasi bo'lgan san'at namunasi u yoki bu tarixiy voqelikni ifoda etishi lozim. Har bir haqiqiy san'at asari asosida doimo ahloqiy muammo yotadi².

San'atda milliy koloritlarda umuminsoniy xususiyatla mavjud. Shu ma'noda xalqimiz tomonidan jahon xalqlari milliy san'ati yutuqlarini o'zlashtirib, ma'naviy madaniyatimizni yanada rivojlantirish imkoniyatlari kengaydi. Bu tendensiya ayniqsa so'nggi besh yillikda yanada ko'zga tashlandi. Dastlab Birlashgan Millatlar Tashkilotining maorif, fan va madaniyat masalalari bilan shug'ullanuvchi tashkiloti Yunesko tomonidan 2001 yil 18 mayda dunyoning 19 ta nuqtasi/joyi insoniyat xalqlarining qadimiy ma'naviy-madaniy markazlari bo'lgan, deya e'tirof qilingan. 2001 yil mart oyidagi Yunesko qaroriga ko'ra Surxondaryo viloyati Boysun tumani "insoniyat og'zaki va nomoddiy merosi durdonasi" sifatida e'tirof etilib, 2008 yil Insoniyatning nomoddiy madaniy merosi reprezentiv ro'yhatiga kiritilgan. 2002 yil 23-27 may kunlari "Boysun bahori" deb nomlangan xalqaro ochiq festivali bo'lib o'tgan. Bu o'zbek xalqining milliy madaniyati va san'atining integratsion jarayonlarga kirishishi tomon ilk tashabbuslardan biri bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoev davriga kelib, milliy madaniyat va san'atga bo'lgan e'tibor yangi bosqichga kirdi. San'atdagi milliy va umuminsoniy qadriyatlar rivojlanishi, taraqqiy topishi uchun jahon hamjamiyati bilan doimiy muloqot yo'lga qo'yilishini yaxshi anglagan prezidentimiz davlatning madaniyat siyosatida tub burilish yasadi. Xususan, 2018 yil ilk bor Qashqadaryoning Qarshi shahrida Xalqaro "Maqom san'at" festivalini, 2019 yil Surxondaryo viloyatining Termiz shahrida Xalqaro "Baxshichilik san'at" festivalini o'tkazilishi, shuningdek, bu festivallar har ikki yilda bir marta o'tkazilishi prezident qarori bilan belgilab qo'yilishi, o'zbek san'atining jahon afkor ommasiga to'laqonli yetkazib berishni, milliy madaniyatimiz va san'atimizdagi milliy o'ziga xoslikni namoyon etish va eng asosiysi global dunyoda madaniy turfa xillikni saqlab qolishga qaratilgan muhim siyosiy qadamdir. Shuningdek, O'zbekiston tashkil qilingan mazkur tadbirlar –

¹ Гарнус В. Гегель о народном духе и обществе: Борьба идей в эстетике. -Москва. 1966. 100-160 б.

² Абдулла Шер. Эстетика. –Тошкент: Ўзбекистон, 2015.. 206 б

xalqaro festivallar orqali birinchilardan bo‘lib madaniyat va san‘at diplomatiyasini shakllantirishga erishganligi bilan tarixda qolajak.

Madaniyat va san‘at diplomatiyasi madaniyat va san‘at sohasidagi aloqalarni ko‘p tomonli kengaytirib, ma‘naviy-madaniy qadriyatlarni munosib baholash imkonini beradi. Ana shu aloqalar hisobiga tomonlarning milliy madaniyat va san‘at an‘analari rivojlanadi, sayqal topadi. Madaniyatshunos olim K.B.Sokolov yozganidek: “Milliy madaniyatlarning o‘zaro aloqalari estetik ehtiyojlarni samarali rivojlanishiga, turli xalqlarning milliy ta‘bini shakllantirib, badiiy didini oshishiga xizmat qiladi¹”

Keltirib o‘tilgan fikr-mulohazalarni umumlashtirib quyidagicha xulosa qilish mumkin:

Birinchidan, ijodiy faoliyatda tarix va hozirgi zamon real voqeliklariga murojaat qilish, xalqning, ayniqsa, yosh avlodning tafakkurida hayotni idrok etish, mavhum va mutaasib qoliplarni yengib o‘tib, atrofdagi voqea-hodisalarga to‘g‘ri baho berish ko‘nikmasini shakllantiradi;

Ikkinchidan, milliy o‘zlikni anglash yangi avlod ijodiy ziyolilarini kashf qiladi. Yangi avlod esa eski aqidalardan voz kechadi, tarixiy o‘tmishimizni saqlab qoladi.

Uchinchidan, milliy tafakkur taraqqiyotida madaniy turfaxillikka umuminsoniylik nuqtai nazaridan yondashib, boshqa xalqlar taqdiri, ularning o‘zaro munosabatlari bilan yaqindan qiziqishi, ularning badiiy qadriyatlarining teran nuqtalarigacha kirib borishi va bunda milliy manfaatlarni hisobga olishi kerak.

To‘rtinchidan, millatimizning kelajagi, ertasi millat vakillarining ma‘naviy qudrati, milliy ongining ijodiy kuchiga, va albatta, umuminsoniy qadriyatlarning qay darajada o‘zlashtirishi/maqbullashtirishiga bog‘liqdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida moddiy farovonlikka bo‘lgan intilish millatning ma‘naviy, aqliy kamol topishida to‘sqinlik qilib qo‘ymasligi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. X.O.Musaev. Umuminsoniy qadriyatlari mushtarakligi. Muloqot 1991, №8, 25 b. 12, 8 b.
2. A.Kudinov. Umuminsoniy va sinfiy manfaatlar dialektikasi to‘g‘risida. Inson va siyosat, 1991, №
3. Б.Л.Оронюк. Қардошларча ҳамкорлик қудрати. – Т.: Ўзбекистон, 1985. 61 б.
4. Моравский С. Образ культуры на переломе веков. В.сб. «В диапазоне гуманитарного знания». Выпуск 4, СПб, 2001, 2 б.

¹ Соколов К.Б. Социальная эффективность художественной культуры. –Москва: «Наука», 1990. 118 б.

5. Sh.S.Agzamxodjaeva. O‘zbekistonning ma’naviy yangilanishida badiiy madaniyatning o‘rni. –Toshkent: Dis,392/2005. 95 b.
6. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asr bo‘sag‘asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. T.6. – Toshkent: O‘zbekiston, 80 b.
7. Гарнус В. Гегель о народном духе и обществе: Борба идей в эстетике. -Москва. 1966. 100-160 б.
8. Abdulla Sher. Estetika. –Toshkent: O‘zbekiston, 2015.. 206 b.
9. Соколов К.Б. Социальная эффективность художественной культуры. –Москва: «Наука», 1990. 118 б.

OLIV TA'LIMDA TALABALAR O'RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLAR

Izaitullayeva Lazokat

Angren Universiteti "Pedagogika va Psixologiya"
kafedrasi o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada -Shaxslararo munosabatlar, birinchi navbatda, talabalarni bir-biri bilan bog'lashi, Talabalar o'rtasidagi munosabatlar-bu professionallashtirishning o'ziga xos vazifalari bilan singdirilgan tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlarning bir shakli ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Shaxslararo, munosabatlar, oliy ta'lim, muloqot, qobiliyat, professional, shakllanish, yosh davri.

АННОТАЦИЯ

В статье говорится о том, что межличностные отношения, прежде всего, связывают студентов друг с другом, отношения между студентами представляют собой форму взаимодействия со сверстниками, проникнутую специфическими задачами профессионализации.

Ключевые слова: межличностные отношения, высшее образование, общение, способность, профессиональная, становление, возраст.

ABSTRACT

The article talks about the fact that - interpersonal relations, first of all, connect students with each other, relations between students are a form of interaction with peers, imbued with specific tasks of professionalization.

Keywords: interpersonal, relationships, higher education, communication, ability, professional, formation, age.

Davlat ta'limi standartlarini ishlab chiqish va ularni yanada takomillashtirish oliy maktab psixologiyasi fani oldiga "inson-inson", ya'ni "subyekt-subyekt" munosabatlarini oqilona, odilona va omilkorlik bilan hal qilish vazifasini qo'yadi.¹

Universitetda tahsil olayotgan yoshlarning milliy, ijtimoiy-iqtisodiy tarkibining xilma-xilligi, o'ziga xos intellektual, ijodiy salohiyati, kasbiy va umumiy madaniy

¹ Oliy ta'lim psixologiyasi.

qiziqishlari va qadriyat yoʻnalishlari rivojlanishi va boshqalar talabalar muhitini juda xilma-xil qiladi.

Talabalik davri - bu inson hayotining yoshlikdan kamolotga oʻtish davri. Oʻsmirlik (“talaba”) yoshi, oʻsmirlik - bu mustaqil, kattalar hayotining boshlanishi. Oʻsmirlik davrida quyidagi yosh davrlari ajratiladi: 16-17 yosh - erta yoshlik, 17- 20 yosh - yoshlikning oʻzi, 20-21 yosh - kech yoshlik. Bu yosh davrlarining oʻziga xos xususiyatlari bor, lekin ayni paytda ular koʻplab umumiy xususiyatlarga ega. B. G. Ananov, N. V. Kuzmina, A. A. Rean, V. I. Slobodchikov, V. A. Slastenin, Ye. I. Stepanova va boshqa bir qator tadqiqotchilarning tadqiqotlarida talabalarning shaxslararo munosabatlari, birinchidan, yosh bilan bogʻliq deb aytishga imkon beradigan muhim empirik va nazariy materiallar toʻplangan ushbu ijtimoiy guruhning xususiyatlari, ikkinchidan, uning oʻziga xos faoliyatining oʻziga xos xususiyatlari qayd etilgan.

Shuni alohida taʼkidlab oʻtish joizki, talabalarning bilim olish qobiliyati, isteʼdodi, zehni va uquvchanligining rivoji koʻp jihatdan uchta muhim omilga bogʻliqdir.

1. Talabalar tomonidan oʻzlashtirilgan bilimlar va koʻnikmalarning puxtaligi, barqarorligi, mustahkamligi (chunki ularni oʻzlashtirish jarayonida baʼzi bir salbiy qusurlik jihatlari kelib qoʻshiladi).

2. Oʻquv va tarbiyaviy ishlarni oqilona tashkil etish va nazorat qilish — talabalarning oʻqishga munosabatlarining (motivasiyalarining), yaʼni ichki turtkilari majmuasining muhim shartidir (talaba shaxsining oʻziga xos xususiyati, mavzuning ijtimoiy-shaxsiy ahamiyatligi, oʻquv fani boʻlimining dolzarb muammolarga boyligi va hokazo).

3. Talabalarni mustaqil (faol, ijodiy, nostandart) ravishda oqilona bilim olishga oʻrgatish (oʻqituvchining tinglovchilarda mustaqil aqliy faoliyat uyushtirish va tashkil etish usullari, vositalari, texnologiyasi bilan ishlash ehtiyoji, motivi, mayili, qiziqishi, hissiy intilishini uygʻotishi) va bu sohada muayyan maslahatlar, tavsiyalar ishlab chiqish umumiy maqsad namoyon boʻlishining kafolati (garovi) dir.

Ushbu xilma-xillik yoshlarning kognitiv faolligi darajasida, ularning mehnat munosabatlarini oʻrnatishga yoʻnaltirilganligi, shuningdek ular tomonidan qurilgan shaxslararo oʻzaro munosabatlarning sifat va mazmunli holatida namoyon boʻladi. Koʻp omillar orasida - iqtisodiy, siyosiy, madaniy va boshqalar - talabalarning shaxslararo munosabatlarini qurish va rivojlantirish uchun universitet doirasida shakllangan muhit juda muhimdir.¹

¹ Rustamova Barno. Talabalar jamoasida shaxslararo munosabatlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.

Ta'lim muhiti shaxsga ta'sir qiluvchi bir qator tarkibiy bo'linmalarni o'z ichiga oladi. G.A. Kovalyov talqinida u quyidagilardan iborat:

1) jismoniy muhit (universitet binosining arxitekturasi, unda joylashgan o'quv binolarining hajmi va boshqalar);

2) insoniy omillar (o'quvchilarning shaxsiy, status-rol, yoshi, milliy va boshqa xususiyatlari);

3) o'quv dasturlari (o'qitish uslubi, monitoring va baholash xususiyatlari va boshqalar). Ta'lim muhitining barcha ko'rsatilgan tarkibiy bo'linmalarining o'quvchilarning shaxslararo munosabatlariga ta'siri kuzatilganiga qaramay, psixologiyada inson omili ularni qurishda yetakchi hisoblanadi.

Psixologlardan B.G. Ananyev, N.V. Kuzmina, N.F. Talizina, V.A. Lyaudis, I.S. Kon, V.T. Lisovskiy, A.A. Bodalev, AV. Petrovskiy, M. G. Davletshin, I.I. Ilyasov, A.V. Dmitriyeva, A. Verbiskiy, V.A Tokareva va boshqalarning tadqiqotlariga ko'ra, oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish talabalar uchun juda og'ir kechadi, chunki bu davrda shaxsning murakkab fazilatlarini, xislatlarini, sifatlarini takomillashish bosqichida bo'ladi. Mazkur yosh davridagi ijtimoiy-psixologik o'sishning xususiyatlaridan biri o'qish faoliyatining ongli motivlari kuchayishidir.

Talabalarda axloqiy jarayonlarning o'sishi sust amalga oshsada, lekin xulqining eng muhim sifatleri — mustaqillik, tashabbuskorlik, topqirlik, farosatlilik va hokazolar takomillashib boradi. Shuningdek, ularda ijtimoiy holatlarga, voqelikka, axloqiy qoidalarga qiziqish, ularni amalga oshirishga intilish tobora kuchayadi. Psixologlarning tadqiqotlari shaxs hayot tajribasini egallashda unda o'zligini anglash vujudga kelishini ko'rsatadi. Shaxsiy hayotning mazmunini anglash, aniq turmush rejalarini tuzishi, kelajak hayot yo'lini belgilash shular jumlasidandir. Talaba asta-sekin mikroguruhning notanish sharoitlariga ko'nikib boradi, o'zining va majburiyatlarini bila boshlaydi, shaxslararo munosabatning yangicha ko'rinishini o'rnatadi, turmushdagi ijtimoiy rollarni amalda shaxsan sinab ko'rishga intiladi. Ulardagi rolning his-tuyg'ular voqelikka muayyan yondashishga birmuncha xalaqit beradi. Chunki ular turmushdagi yutuqlar va muvaffaqiyatlarning ijtimoiy-psixologik ildizlari nimadan iborat ekanligi to'g'risida aniq tasawurga ega bo'lmaydilar.

Yuqorida aytilganlardan qat'iy nazar, yigit va qizlarni oliy o'quv yurtiga qabul qilishda ularda o'z kuchlari, qobiliyatlari, aql-zakovatlari, ichki imkoniyatlari va irodalariga qat'iy ishonch bildirilishi zarur. Ana shu ishonch, o'z navbatida, to'laqonli hayot va faoliyatni uyushtirishga umid his-tuyg'usini vujudga keltiradi. O'spirinlikning ikkinchi davri xulqqa, voqelikka baho berishda imkoniyatdan tashqari talab qo'yish va qat'iylik xususiyati bilan farqlanadi. Shuning uchun talabalar har doim prinsipial bo'la olmaydilar. Ba'zan, qat'iyatlilik kattalarga salbiy munosabatga ham aylanadi. Talabalarning o'qituvchi tavsiyalarini inkor qilishi ko'pincha nizolarni

keltirib chiqaradi. B.G. Ananov rahbarligida o'tkazilgan ilmiy-tadqiqot ishlaridan ma'lum bo'lishicha, talabalar kamol topishining jinsiy va neyrodinamik xususiyatlarini ularning aqhiy imkoniyatlarini to'la ishga solish va sermahsul o'quv faoliyatini tashkil qilish uchun muhim imkoniyat, shart-sharoit yaratadi. Yu.A. Samarinning ta'kidlashicha, yoshlarning kamol topishida har xil ijtimoiy-psixologik xususiyatli o'ziga xos qarama-qarshiliklar, ichki ziddiyatlar mavjud bo'ladi. Ularning moddiy jihatdan ota-onaga, oliy o'quv yurti ma'muriyatiga bog'liqligi iqtisodiy ziddiyatni keltirib chiqaradi. Bu hol talabalarning xohishlari bilan mavjud imkoniyatning nomutanosibliigi tufayli sodir bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda hozirgi bosqichda talabalik yoshining psixologik xususiyatlarini bilish oliy ta'lim psixologiyasida juda muhim va zarur hodisaga aylanmoqda. Talaba shaxsining shakllanishi uning rivojlanishining ma'lum bir bosqichida bo'lgan akademik guruhda sodir bo'ladi. Shaxs rivojlanishining tabiati ko'p jihatdan shaxs kiritilgan va u birlashtirilgan guruhning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Rivojlanishida jamoaviy darajaga yetgan akademik guruhlarda talabalarda zamonaviy mutaxassis uchun zarur bo'lgan ijobiy shaxs fazilatlarini shakllantirish uchun qulay sharoitlar mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Begmatov A., Quraev M. Ijtimoiy pedagogikaning dolzarb masalalari. T.: OPI to'plami. 1998
2. Quronov M.Q. Qurboniyazova Z.Q. Ijtimoiy pedagogika. T.: 2003
3. Bogarova V.G. Sotsialnaya pedagogika. Moskva. 1994
4. Harchev A.G. Sotsialnoe vospitanie. Moskva, 1990
5. Qurboniyazova Z.Q. Ijtimoiy tarbiya muammolari. Halq ta'limi, 2003, 6-son
6. Isaqova M. Shaxs ijtimoiylashuvida mahalla. – Halq ta'limi 2003, 3-son
7. Sotsialnaya pedagogika M.A.Galaguzova taxriyatida. Moskva «Vlados», 2000
8. Istoriya sotsialnoy pedagogiki M.A.Galaguzova taxrir ostida. Moskva. «Vlados» 2001
9. Mudrie. A.V. Sotsialnaya pedagogika. Moskva, 2003
10. Podlasiy I.P. Pedagogika: 100 vaprosov-100 otvetov. Moskva, 2001
21. Ковалев А.Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / А.Г. Ковалев. – М., 2001. – С. 52–56
22. Козуб Е.Л. Особенности взаимосвязи общения и межличностных отношений в студенческих группах педагогического вуза / Е.Л. Козуб. – М., 1994. – С. 74–89
23. Педагогика и психология высшей школы / Под ред. Юсупянц Э.А. – Ростов н/Д., 2002. – С. 528.
4. Сапогова Е.Е. Психология развития человека / Е.Е. Сапогова. – М., 2001. – С. 57–90

АБУ АЛИ ИБН СИНО ТАРИХИЙ ОБРАЗИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН КУЛОЛЧИЛИГИДА ЯРАТИЛИШИ МАСАЛАЛАРИ

Нормуродов Абдукаххор

ЎзФА Санъатшунослик институти ходими

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада санъатнинг бугунги кунда буюк алломаларимиз шахсига бўлган хурматни ифодалашда тутган бекиес ўрни ҳамда Она Табиат ва буюк табиб Абу Али ибн Сино тарихий образининг Ўзбекистон кулолчилигида яратилишининг долзарблиги ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: санъат, тарбия, Абу Али ибн Сино, Шариф Азимов, декоратив кулолчилик, она табиат.

АННОТАЦИЯ

В этой статье освещаются роль искусств в выражении уважения к личности наших великих ученых и актуальности создания творческой работы Природа и Абу Али ибн Сино в керамике Узбекистана.

Ключевые слова: искусство, воспитание, Абу Али ибн Сино, Шариф Азимов, декоративная керамика, природа.

ABSTRACT

This article highlights the role of art in expressing respect for the personality of our great scientists and the relevance of the creation of the creative work Nature and Abu Ali ibn Sina in the ceramics of Uzbekistan.

Keywords: fine art, training, Abu Ali ibn Sino, Sharif Azimov, decorative ceramics, nature.

Ўзбекистон кулолчилик санъатининг энг бой меросини сақлаб қолган маскан ҳисобланади, чунки замонавий анъанавий ва ноанъанавий кулолчилик санъати (XIX асрда тарихан шаклланган) вакилларида маҳаллий маданиятнинг тарихий қатламларига қизиқишлари кузатилмоқда. Ўзбекистонда қадимдан ҳар воҳанинг хунармандчилик марказлари вужудга келиб шаклланган. Ишлаб чиқариш услуби бўйича кулолчилик иккита асосий турларга бўлинган – сирланган ва сирланмаган. Сирланмаган кулолчилик қадим тарихга эга. VIII аср охири – IX аср бошида Мовароуннахр шаҳарларида сирланган кулоллик кенг

тарқалган. IX-XVIII асрларда ушбу услуб бадиий камолликка ва юқори технологик сифатга эга бўлди.

XX асрдан ҳозирги Ўзбекистон худудларида асосий мактаблар ва марказлар ташкил топди: а) Самарқанд-Бухоро мактаби, Тошкент, Самарқанд, Ургут, Бухоро, Гиждувон, Шаҳрисабз, Китоб, Каттакўрғон, Денов марказлари билан; б) Фарғона мактаби Риштон ва Ғурумсарой марказлари билан; в) Хоразм мактаби Хонқа, Модир қишлоғи, Каттабоғ, Чимбой марказлари билан. Ҳар бир марказ ўзига хос маҳаллий хусусиятларини сақлаган. Уларда ҳозирги вақтда сопол идишларнинг ясси (косалар, лаганлар), баланд, яъни юқорига қараб йўналтирилган (кўзалар, хумлар) турлари ва уй-рўзғор буюмлар ишлаб чиқарилмоқда¹.

Шу билан бир қаторда, ўзбек хунармандларининг изланишлари ҳамда янгилик яратишга бўлган иштиёқлари туфайли бугунги кунда ноананавий, декоратив характердаги кулолчилик асарлари юзага келмоқда. Буларга мисол қилиб, асосан мамлакатимиз сўлим кўча ва боғларини безашга мўлжалланган декоратив кулолчилик махсулотларини келтириш мумкун. Ушбу ёналишда ижод қилувчи усталар кам учраса-да, Умар Журақулов шогирди самарқандлик уста Шариф Азимов ижодида асосан сирланмаган, кўрғазмали ва сувенир вазифасини бажарувчи ўйиб ишланган нақшлар тушурилган катта ҳажмдаги декоратив хумлар ва кўзалар учрайди².

Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, аждодларимизга бўлган ҳурмат-эҳтиромни сақлаш ва улар бизга қолдирган меросни асраб-авайлаш, уларни келажак авлодга бекам-у кўст етказиб бериш мақсадида мамлакатимизда кўплаб ишлар олиб борилмоқда. Юқорида айтиб ўтилган фикрлар ва қилинган ишларнинг давоми сифатида “Ўзбекистон кулолчилигида тарихий шахслар талқинининг бадиий хусусиятлари” диссертация мавзуси яратилиш техникаси ва ғоявий жихатдан бугунги кун ўзбек кулолчилики санъатида долзарб мавзу ҳисобланади. Зеро, аждодларга бўлган ҳурмат бизнинг келажак авлод ёшларимиз тарбиясини белгилаб берувчи бирламчи омилдир.

Бугунги кунда Ўрта Осиё, хусусан Ўзбекистон замини нафақат Шарқ, балки, умумжаҳон цивилизацияси бешикларидан бири бўлганини бутун жаҳон тан олмоқда. Бу қадимий ва табаррук тупроқдан буюк алломалар, фозилу-фузалолар, олиму-уламолар, сиёсатчилар, саркардалар етишиб чиққан. Диний ва дунёвий илмларнинг асослари мана шу заминда яратилган, сайқал топган.

¹<http://ich.uz/uz/ich-of-uzbekistan/national-list/domain-5/458-kulolchilik>

²Ақбар Ҳакимов.//Прикладное искусство Узбекистана:традиции и инновации. UNESCO 2013.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан кейин тарихчилар олдида юртимиз тарихини илмий асосда холисона ўрганиш зарурати давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Бунда долзарб муаммолардан бири сифатида - ўзбек халқининг маънавий меросини тиклаш ва уни янада камол топиши учун кенг имкониятлар очиш керак эди.

Маълумки, IX-XII асрларда Ўрта Осиёда юз берган Уйғониш даврида дунё илм аҳли орасида маълуму машҳур бўлган сиймолардан бири қомусий олим Абу Али ибн Сино яшаб ижод қилди. Бу аллома нафақат ўз замонасининг, балки келажакнинг ҳам буюк мутафаккири сифатида тарих зарварақларидан муносиб ўрин олди. У яратган тиббиёт, фалсафа, астрономия, адабиёт, тарих ва илоҳиётга оид ўнлаб асарларда ундан олдин яшаб ижод этган алломаларнинг илму ирфон маҳсуллари нафақат бойитилди, балки янгича талқинда, янги илмий ютуқлар қўшилган ҳолда келгуси авлодга мерос қолдирилди. Шу боис ҳам Ибн Синонинг ҳаёти ва ижодий фаолияти, шунингдек, унинг бебаҳо илмий мероси шу кунга қадар ўз аҳамиятини йўқотмай, нафақат Ватани - Ўрта Осиёда, балки бутун дунё илм аҳли орасида ўқиб-ўрганилиб, кадр ва эъзоз топиб келмоқда¹. Шу нуқтаи назардан келиб чиқиб бу мавзунинг ўрганиш зарурати юзага келди. Мавзунинг долзарблигига ҳам шу билан билан белгиланади.

Қомусий олим Абу Али ибн Синонинг ҳаёти ва ижодини ўрганишда унинг илмий мероси асосий манба ҳисобланади. Маълумки, олимнинг мероси 450 дан ортиқ асарларни ташкил этади. Бу асардан 242 таси бизгача етаб келди. Ундан қолган бой мерос Шарқ ва Ғарб маданияти ривожига муносиб ҳисса бўлиб қўшилди. Унинг асарлари XII асрдан латин тилига таржима қилиниб, Европа университетларида ўқитилди. Ибн Сино қаламига мансуб асарларининг фалсафий, бадиий, тиббий ва бошқалари хорижда ва юртимизда нашр этилди¹. Мавзу бўйича мавжуд бўлган кўплаб манба ва адабиётларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, буюк табиб, таниқли файласуф олим ва шоир Ибн Синонинг мураккаб ҳаёт йўли, илмий фаолияти совет давридан бошлаб тадқиқ қилина бошланган. Айниқса, XX асрнинг 80 йилларида олимнинг илмий меросини ўрганишга қизиқиш билан катта эътибор берилган. Бу даврда мавзуга оид кўплаб адабиётлар, мақолалар ва бошқалар манбалар нашр этилади.

¹Ибн Сино. Тайр қиссаси. Фалсафий қиссалар. –Т.: 1963;

А. Қодиров 1953 – 1962 йилларда «Абу Али ибн Сино» номли китобларини чоп этди¹. У асарлари олимнинг ҳаёти ва ижодий фаолиятига доир маълумотларни тўлдирибгина қолмай, у ҳақида илгари баён қилинган баъзи фикрларга кўпгина аниқликлар ҳам киритилиб, Ибн Синонинг турли фикр ва қарашлари ўз аксини топган.

Абу Али ибн Синонинг портретини ва унинг таржимаи холи ўрганишда У.И. Каримовнинг масъул муҳаррирлигида нашр этилган адабиётларни айтиш лозим²

Ибн Синонинг ҳаёти ва фаолиятини, ўнинг илмий меросини ўрганиш борасида мустақиллик йилларида ҳам муҳим изланишлар амалга оширилиб, кўплаб асарлар, рисола ва илмий мақолалар чоп этилди³. Масалан, А. Отахўжаевнинг рисоласида машҳур алломанинг ҳаёти ва ижоди тўғрисида сўз боради. Унинг мураккаб ҳаёт йўли, илмий фаолияти рисолада ишончли манбалар асосида қизиқарли, содда тарзда ёритилган. Шу билан бирга бир неча адабиётларда олимнинг ҳаёт йўли ва ижоди қисқача маълумотлар билан берилди³.

Санъатнинг тарбиядаги миқёсли ва муҳим роли шундаки, у одамларнинг ҳис-туйғуларига таъсир кўрсатади, бундай таъсир оқибатида идрок этувчида руҳий эврилишларни вужудга келтиради. Санъат асарини мунтазам идрок этиш орқали инсон бу дунёда мўъжиза борлигига ишониб яшай бошлайди. Бир сўз билан айтганда, санъат руҳни янгилаш қудратига эга. Айни пайтда бу руҳ гўзал ва улуғвор бўлгани боис ниманидир ёқлайди, хунук ва тубанлиги учун ниманидир инкор этади. Ана шу жараёнда санъатнинг инсонни ғоявий жиҳатда тарбиялаши рўй беради: санъат ўзини эстетик завқ билан идрок этаётган индивиддан ғоя ва идеал хизматига бел боғлаган шахсни яратади⁴. Шу сабабли, буюк аллома хайоти ва ижодий фаолиятини ва унинг ҳаёти ижодига бағишланган асарларни ўрганиб чиққан ҳолда ўзбек кулолчилигининг янги юзага чиқаётган йўналишида Абу Али ибн Сино тарихий образини Она Табиат билан боғлиқликда яратиш буюк табиб шахсини очиб беришда енг муҳим вазифадир. Бунда, тўкин-сочинлик, мўл-кшлчиликрамзи бўлган буқа – Она

¹Қодиров А. Абу Али ибн Сино. –Т.: Ўздавнашр, 1953; Ўша муаллиф. Абу Али ибн Сино. Қайта ишланган 2-нашри. –Т.: Ўздавмеднашр, 1962

²Ибн Сино портрети / Масъул муҳаррир У.И. Каримов. –Т.: Фан, 1957; Абу Али ибн Сино таржимаи холи / Масъул муҳаррир У.И. Каримов. –Т.: Фан, 1980.

³Ҳожи Исматуллоҳ Абдуллоҳ, Марказий Осиёда Ислом маданияти. Қисқача маълумотнома / Масъул муҳаррир Н. Иброҳимов. / -Т.: Шарқ, 2005; Гадоев К. Жаҳонгашта сайёҳ-олимлар: Буюк географ тадқиқотчилар ва сайёҳлар ҳақида. –Т.: Ўзбекистон, 2011; Дунё. Сиёсат. Жамият (Қайта ишланган ва тўлдирилган бешинчи нашр). –Гулистон: Зиё, 2014. –Б.77

⁴Жакбаров М. Комил инсон ғояси: тарихий-фалсафий таҳлил. – Тошкент: Абу Али Ибн Сино нашриёти, 2000.

табиат тисолида гавдаланади. Зеро, Абу Али ибн Сино инсонларни дардига шифо излар экан Она табиат неъматларидан оқилона фойдаланишга ва улардан беморлар дардига шифо топишга ҳаракат қилганлар . Шу сабабли, ушбу яратилаётган кулолчилик намунаси аллома ижодининг бугунгача ва бундан кейин ўрганилишида амалий иш бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. <http://ich.uz/uz/ich-of-uzbekistan/national-list/domain-5/458-kulolchilik>
2. Акбар Хақимов.//Прикладное искусство Узбекистана:традиции и инновации. UNESCO 2013.
3. Ибн Сино. Тайр қиссаси. Фалсафий қиссалар. –Т.: 1963;
4. Қодиров А. Абу Али ибн Сино. –Т.: Ўздавнашр, 1953; Ўша муаллиф. Абу Али ибн Сино. Қайта ишланган 2-нашри. –Т.: Ўздавмеднашр, 1962
5. Ибн Сино портрети / Масъул муҳаррир У.И. Каримов. –Т.: Фан, 1957; Абу Али ибн Сино таржимаи холи / Масъул муҳаррир У.И. Каримов. –Т.: Фан, 1980.
6. Ҳожи Исматуллоҳ Абдуллоҳ. Марказий Осиёда Ислоҳ маданияти. Қисқача маълумотнома / Масъулмуҳаррир Н. Иброҳимов. / -Т.: Шарқ, 2005; Гадоев К. Жаҳонгашта сайёҳ-олимлар: Буюқ географтадқиқотчилар ва сайёҳлар ҳақида. – Т.: Ўзбекистон, 2011; Дунё. Сиёсат. Жамият (Қайта ишланган ватўлдирилган бешинчи нашр). –Гулистон: Зиё, 2014. –Б.77
7. Жакбаров М. Комил инсон ғояси: тарихий-фалсафий таҳлил. – Тошкент: Абу Али Ибн Сино нашриёти, 2000.

TOG‘ SHAROITLARIDA QO‘SHINLAR RKB MUHOFAZASINI TASHKILLASHTIRISH XUSUSIYATLARI

Rahimov Baxtiyor Xo‘razovich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar

Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi radiatsion, kimyoviy,

biologik muhofaza sikli katta yo‘riqchi-haydovchisi,

III-darajali serjant.

ANNOTASIYA

Maqolada tog‘ sharoitlarining RKB muhofazaga ta’sir o‘tkazuvchi omillari va uni tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari, xavfsizlik qoidalari aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: Tog‘ sharoitlari, RKB muhofaza, zararlangan hudud, ta’sir etuvchi omillar, shaxsiy himoya vositalari, xavfsizlik qoidalari. O‘zbekiston Respublikasi O‘rta Osiyoning markaziy qismida Amudaryo va Sirdaryo oralig‘ida joylashgan bo‘lib, tekislik va tog‘ relyefidan tashkil topgan o‘ziga xos hudud.

Tog‘ sharoitlari azal davrlardan jangovar harakatlar maydoni bo‘lib kelgan. Harbiy xizmatchilar bu yerlarda noqulay tabiiy omillar, qator kasalliklar va patologik holatlar bilan to‘qnash kelishgan. RKB qo‘shinlari bo‘linmalarining tog‘ sharoitidagi harakati atrofdagi o‘tish qiyin bo‘lgan joylar, yo‘l tarmoqlarining tanqisligi, qo‘shinlarning yo‘lsiz joylarda siljishi qiyinligi, ob-havoning va tog‘ daryolari suv sathining keskin ravishda o‘zgarishi, tog‘larning aloqa va radiotexnika vositalariga ekranlovchi ta’siri, tog‘larda ko‘chki bo‘lishi, to‘siqlar hosil bo‘lishi va zaharlovchi moddalarning tog‘ daralari va g‘orlarda uzoq vaqt saqlanib turishini hisobga olib tashkillashtirilishi kerak. Shamol bo‘lmagan vaziyatlarda vodiyning tubida inversiya zonasi, ya’ni o‘ziga xos sovuq havo “ko‘li” hosil bo‘lishi mumkin, ushbu zonada turg‘un bo‘lgan jangovar zaharli moddalar buluti hosil bo‘lib, uzoq vaqt saqlanib qolishi mumkin. Agar shamolning yo‘nalishida alohida tepaliklar yoki katta qoyalar mavjud bo‘lsa, ko‘p holatlarda tog‘li rayonlarda tez-tez “tog‘-flags” paydo bo‘lishi kuzatiladi. Shamolning tezligi tufayli zaharlangan havo shamol bilan birga quyun kabi aylanib, qoyalarning shamolga teskari tomonidan yuqori cho‘qqisigacha ko‘tariladi va zaharlanish holati ko‘proq vaqt saqlanib qoladi, qoyaning shamolga ro‘para tomonida esa, zaharlangan havo buluti tarqalib ketadi. Tog‘larda jangovar harakatlar har-xil ko‘rinishlarda amalga oshiriladi. Ko‘pincha o‘tish qiyin bo‘lgan joylarda, ba’zan baland tog‘dagi og‘ir tabiiy sharoitlarda olib boriladi. Shuning uchun ham faqat tog‘ sharoitlarini va tog‘ to‘siqlaridan oshib o‘tish texnikasini puxta o‘zlashtirgan, har-xil

tog' relefida birdek mahorat bilan harakat qilib, tog' sharoitlariga juda tez moslasha oladigan bo'linmalargina jangovar vazifalarni mukammal bajarish, kam jismoniy va ma'naviy kuch sarflab muvaffaqiyat qozonishga qodir. Tog'li rayonlarda ayniqsa, kimyoviy va radiofaol moddalar joylarda bir me'yorida tushmasligi xususiyati bilan ajralib turadi. Yadro va kimyoviy qurollar tog' yon bag'irlarida qo'llanilganda ko'proq radiofaol moddalar va jangovar zaharli moddalar bilan xavfli darajada zaharlanadi, tog'ning qarama-qarshi tomonlarida esa, zaharlanishlar kamroq bo'lishi yoki umuman zaharlanmasligi ham mumkin. Zaharlangan havoning yo'nalishi va tarqalish uzoqligi, odatda, tog'li-vodiy shamolining xususiyatiga bog'liq. Yoz faslida kunduzi, odatda, shamol vodiydan tog' tepasiga qarab esadi. Bulutli havoda va qor qatlamlari borligida, kechqurun, kechasi, ertalabki soatlarda shamol tog' tepasidan pastga, ya'ni vodiyga qarab esadi, ushbu hollarda zaharlangan havoning yo'nalishi va tarqalishi tekis joylarga nisbatan uzoqligi 2 marta ko'proq bo'lishi mumkin. Tog'li joylarni bir tekislikda zaharlanmasligi RKB razvedka ma'lumotlarini aniqliligini pasayishiga olib keladi, tog'li rayonlarda radioaloqa vositalarini ishlashiga bevosita ta'siri, RKB vaziyatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni yuqori qo'mondonlikka o'z vaqtida jo'natilishiga va qo'shinlarni RKB vaziyatlar to'g'risida ogohlantirishni qiyinlashtiradi. Havo haroratining +450 S dan oshishi va -200 S dan pastga tushib ketishi, shamol tezligining 15 m/sek. dan oshishi, yarim sutkada yog'ingarchiliklar miqdori 15 mm ga yetishi, chang-to'zonlar va kam ko'rinishga ega bo'lgan tumanlar va boshqalar o'ta xavfli hodisalarga kiradi. Bunday hodisalarni hisobga olish, sababini tahlil qilish va choralar ko'rish, bo'layotgan va bo'ladigan hodisalarning oldini olish, qo'shinlarning jangovartayyorgarligini oshiradi va jangovar vazifani muvaffaqiyatli bajarishini ta'minlaydi. Tog'ning inson sog'ligiga va umuman tibbiy xizmat faoliyatiga o'ta kuchli ta'sir o'tkazuvchi omili uning iqlimi hisoblanadi. Yozda tog'da jazirama issiq havoning harorati soyada ko'pincha +45o S dan oshib ketadi, ochiq quyosh ostida, chodirlarda, jangovar texnikalar ichida esa havo harorati tashqaridagidan 10-12o S yuqori bo'ladi. Tog' va sahro mintaqalarida tuproq o'zining tarkibi va sirtqi shakli bo'yicha quyidagicha farqlanadi: toshli, qumli, loyli va uymabarxanli; tabiati bo'yicha - mo'tadil, subtropik va tropik kengliklarga bo'linadi. Tuproq, Yuqori aniqlikdagi qurollardan himoyalanişda va zamonaviy janglarda RKB muhofaza va muhandislik ta'minoti qum, tosh tog' quyoshi ostida +70 oS gacha, texnikaning zirhli va metall qismlari +80 o S gacha qiziydi. Qishda havo harorati tog'da -50 o S gacha pasayishi kuzatiladi. Tog' iqlimi yuqori darajadagi insolyatsiya, havoning o'ta quruqligi (ayrim jazirama kunlarda havoning nisbiy namligi atiga 20 % ni tashkil qilishi mumkin), havo temperaturasining keskin yillik (102 o S gacha) va sutkalik (20 o S gacha va undan ko'p) o'zgarishi bilan ajralib turadi. Tuproq, tosh va metall temperaturasining o'zgarishlari bundan ham ko'proq. Kechasi havo haroratining

40 o S dan 20 o S gacha pasayishi odamda keskin sovqatish hissini paydo qiladi. Shu sababli ko'pgina shamollash kasalliklari tog'da yoz oylarida ham uchrab turadi. Tog'larda razvedkani tashkil qilishda topshiriqlarni bajarish vaqti taxminan 1,5-2 marta oshishi mumkinligini (razvedka olib borish tezligi kunduz kuni - 15-20 km/s, tunda esa -10-15 km/s) hisobga olish kerak. Tog'da mo'ljallash qiyinligi tufayli doimo razvedka mashinalarining yo'naltiruvchi asbobidan foydalanish zarur. Razvedka bo'linmalari bilan doimiy aloqani ta'minlash maqsadida tog' cho'qqilariga, ayrim hollarda vertolyotlarga o'rnatiladigan retranslyatsiya punktlarini tashkil etishni ko'zda tutish lozim. Tog'li rayonlarda sutka davomida kuchli ravishda harorat gradienti (tez o'zgarishi) kuzatiladi. Masalan, yoz faslida tog' yonbag'irlarida, vodiylarda shaxsiy himoya vositalarini kiyib yurish vaqtu zoqroq davom etsa, shaxsiy tarkibni issiqlik urish holatlari, qorli zonalarda esa, (tunda) qo'l-oyoqlarni va yuz qismini sovuq urishi ehtimoli bor. Havo harorati sovuq bo'lganda, gazniqoblarni ko'zoynaklarini terlashi va ularni muz qatlami bilan qoplanishi natijasida ko'rish qobiliyati susayishini e'tiborga olinish lozim. Ushbu holatlarning barchasi shaxsiy tarkibni jangovar qobiliyatiga keskin ta'sir ko'rsatadi. Shaxsiy tarkibni sovuq olmasligi uchun chora-tadbirlari bajarilishi zarur. Himoya paypog'ilarini kiyishdan oyoq kiymi ustidan ikki qavat qog'oz (gazeta) o'rash usuli bilan oyoqlarni sovuq urishi oldi olinadi. Toshloq yerlarda himoya vositalarining tezroq eskirib yemirilishini, sovuq ob-havo ta'sirida qayishqoqliligi yomonlashishiga olib kelishini hisobga olish lozim. Tog' rayonlarida ko'p miqdordagi qum va chang olib keladigan kuchli shamol teztez uchrab turadi. Tog' iqlimining xarakterli belgilaridan yana biri – namlikning kamligidir. Yil bo'yi 250 mm dan kam atmosfera yog'inlari tushadi. Tog'da butun hayot daryolar, quduqlar va buloqlar yaqinida joylashgan. Kamdan-kam uchrab turadigan, asosan qurib borayotgan ko'llardagi suv kuchli minerallashgan, taxir-sho'r ta'mli, ichish uchun yaroqsiz. Shaxsiy tarkibning tog'da, balandlikda harakatlanishi baland tog'li joylarga xosklimatik hodisalar tufayli murakkablashadi. Birinchi o'rinda ularga maxsus kiyimkechakni talab qiladigan haroratning keskin o'zgarishi kiradi. Seryog'in, nam va sovuq obhavo tog'da harakatlanish va jangovar vazifani bajarish sharoitini qiyinlashtiradi. Tog'larning 2000 metrdan yuqori balandliklarda havoning siyrakligi sababli shaxsiy (gazniqoblar, himoya plashlari va qo'lqoplar) himoya vositalaridan foydalanish vaqtida shaxsiy tarkibni jangovar qobiliyatini pasayishiga va tez charchashiga olib keladi. Ushbu vaziyatlarda himoya vositalarini kiyib yurish davomiyligi ob-havo sharoitlarini hisobga olinishi zarur bo'ladi. Harbiy xizmatchilar himoya vositalarini doimo o'zlari bilan olib yurishlari zarur. Himoya vositalarini ogohlantiruvchi signallarni olganlaridan keyin yoki mustaqil ravishda jangovar holatga keltirishadi. Bo'linma komandirlari radiatsion, kimyoviy nazoratni o'tkazilganidan keyin, agar asboblari radiatsion, kimyoviy zaharlanish yo'qligini tasdiqlasa, himoya

vositalarini yechish vaqti ular tomonidan aniqlanadi, ammo ushbu vaqt shaxsiy himoya vositalaridan foydalanish mumkin bo'lgan vaqtdan oshmasligi lozim.

Tog'li rayonlarda reaktiv piyodalar ognemyotlarini qo'llashda havoning siyrakligi sababli ognemyot snaryadining uzoqqa uchish masofasini o'zgarishi, mo'ljalga olish nuqtasini doimo korrrektirovka qilish, nishon joylashgan burchagini o'zgarishini hisobga olish lozim. Tog' dovonlarini va ahamiyatga ega balandliklarni egallashda olov otish bo'linmalari odatda, umumqo'shin bo'linmalari va maxsus tadbirlar bo'linmalari bilan hamkorlikda harakat qilishadi. Olov otuvchilarning harakati tayanch punktlarini qamal qilishga va keyin esa dushmanning tirik kuchlarini uzoq vaqtga chidamli o't otish inshootlarida yakson qilishga yo'naltirilishi kerak. Olov otish bo'linmalari aylanib o'tuvchi otryadlar va razvedkachi guruhlar tarkibida harakat qilishlari mumkin.

Piyodalar reaktiv olov otish bo'linmalarining qo'llanilishining muhim tomoni bo'lib, ularning kichik guruhlarda pistirmada dushmanning asosiy front orti kommunikatsiyalarida harakat qilishi hisoblanadi. Pistirmaning yuqori harakatchanligini hisobga olgan holda, reaktiv piyodalar olov otish qurollarini to'satdan qo'llash dushman tirik kuchlarini tog' yo'llarida, dovonlarda va daralarda yakson etishga, dushman front ortida vahima ko'tarishga olib keladi. Tog' sharoitlarida ognemyotlarning nishonlari turli balandliklarda joylashishi, ognemyot otuvchilar tog' yonbag'irlarida, tepadan pastga yoki aksincha pastdan tepaga qarab otish sharoitlariga duchkelishi mumkin. Ushbu holatlarda otish nuqtalariga tuzatishlar kiritilishi zarur. 400 metrdan uzoqlikda joylashgan nishonga pastdan yuqoriga yoki yuqoridan pastga otishu chun 300 burchakda joylashgan nishonga otish uchun, nishon pastki qismini nishonga olish maqsadga muvofiq. Olov otuvchilar tog'da motoo'qchi bo'linmalarining jangovar tartibida 20-30 m., ayrim hollarda esa 10 m oraliq bilan hujumga o'tishadi. Piyodalar reaktiv olov otish bo'linmalari havo desanti tarkibiga ham qo'shilishi va desantchilarning tog' dovonlarini, o'tish joylarini, yo'llarni va tog' daryolaridagi kechuvlarni egallashdagi, dushman to'dalarini yakson etishdagi va uning front orti xizmatini buzishdagi jangovar harakatlarini ta'minlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. O‘R Mudofaa Vazirining 2019 yil 20 mart kunidagi 21- sonli buyrug‘i bilantasdiqlangan va kuchga kiritilgan: “Qo‘shinlarning jangda radiatsion, kimyoviy, biologik muhofazasi bo‘yicha Qo‘llanma” II qism. Xatlash raqami 1262.
2. Suyarov Z.X. Radiatsion, kimyoviy va biologik muhofaza qo‘shinlari bo‘linmalarining vazifalari va harakatlari taktikasi. O‘quv qo‘llanma. – T.: QKA, 2018. 110 bet. Xatlash raqami № 1836.
3. Radiatsion, kimyoviy va biologik himoya qo‘shinlari bo‘linmalarining vazifalari va harakatlari taktikasi darsligi. T.: MV nashriyot bo‘limi, 2019. 112 bet. Xatlash raqami № 1261.
4. Suyarov Z.X., Ziyadullayev A.Sh. va b. Ommaviy qirg‘in qurollari va ulardan himoya qilish. O‘quv qo‘llanma . – T.: O‘R MV, 2005. 319 bet. Xatlash raqami № 931.

MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI

O'tamurodova Surayyo Shokirjon qizi

"O'zbek geologiya qidiruv" AJ

Qizilqum markaziy geologiya qidiruv ekspeditsiyasi

Iqtisodiyot va moliyalashtirish bo'limida Mehnatni tashkil etish va
me'yorlash bo'yicha muhandis

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada xorijiy investitsiyalar haqida so'z borgan bo'lib, ularni mamalakatga jalb etishning huquqiy asoslari hamda ushbu soha faoliyatining xalqaro huquqiy kafolatlari keng yoritilgan. Ushbu masala doirasida chuqur yondashuvlar, tahlil, qiyoslash va hisoblash metodlari orqali fikr-mulohazalar borasida ham qisqacha ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: investitsiya, xorijiy, iqtisodiyot, daromad, huquqiy asos, investitsion iqlim, iqtisodiy muhit,

KIRISH

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ularning iqtisodiy yuksalishida faol investitsiya siyosati markaziy o'rinni egallashini tasdiqlaydi. Shu bois O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlari uning investitsiya siyosatida to'liq aks ettirilishini taqozo etadi.

O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va tartibga solishda O'zbekiston Respublikasining "Chet el investitsiyalari to'g'risida", "Chet ellik investorlar xuquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to'g'risida", "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonunlar va boshqa qonun hujjatlari uning huquqiy asosi bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, investitsiya faolligining o'sish suratlari investitsiya muhitiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Xorijiy investitsiyalarni respublika iqtisodiyotiga jalb etish uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratilishi muhimdir, u, qachonki, qaysi mamlakatda iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va huquqiy shartsharoitlar mavjud (ijobiy) bo'lsagina o'sha davlat iqtisodiyotiga qo'yilishi mumkin.¹

¹ G'ozibekov D.G., Nosirov E.I. O'zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish. Risola. – T.: «Iqtisod-moliya», 2007. – 92 b

“Investitsiya muhiti” va “investitsiya iqlimi” sinonim tushunchalar sifatida ishlatiladi. Bu xususan iqtisodchi-olimlardan D.G‘ozibekov va T.Qoralievlar tomonidan quyidagi fikrlar bildirilgan: “Investitsiya iqlimi juda keng ma’nodan ishlatiladigan tushuncha bo‘lib, investor tomonidan hisobga olinadigan barcha muammo va masalalarni mujassamlashtiradi.”²

TAHLIL VA NATIJALAR

Respublikada qulay investitsiya muhitini shakllantirish bo‘yicha ishlarni yanada kuchaytirish uzoq muddatga mo‘ljallangan strategik vazifa hisoblanadi. Ichki kredit manbalarini safarbar etish chora-tadbirlari bilan birgalikda xorijiy investitsiyalarni rag‘batlantirishga xizmat qiladigan qulay muhit yaratish masalasi biz uchun o‘ta muhim strategik ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni jadallashtirishga yo‘naltirilgan faol siyosat olib borilmoqda. Milliy valyutaning joriy operatsiyalar bo‘yicha konvertatsiyasining ta‘minlanishi va islohotlarni amalga oshirish strategiyasi O‘zbekistonda iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish va xorijiy kapital ishtirokidagi loyihalarni amalga oshirish uchun qulay asosni shakllantiradi.

Chet el investorlari, asosan, daromad (foyda) olish maqsadida tadbirkorlik faoliyati va qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa turdagi faoliyat ob‘ektlariga qo‘shadigan barcha turdagi moddiy va nomoddiy boyliklar va ularga doir xuquqlar, shu jumladan, intellektual mulkka doir huquqlar, chet el investitsiyalaridan olingan har qanday daromad O‘zbekiston Respublikasi hududida chet el investitsiyalari deb e‘tirof etiladi.¹

"Chet el investitsiyalari to‘g‘risida"gi Qonunga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasida chet ellik investorlar quyidagilar bo‘lishi mumkin:

- chet el davlatlari, chet el davlatlarining ma‘muriy yoki hududiy organlari;
- chet el davlati fuqarolari bo‘lmish jismoniy shaxslar, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar va chet ellarda doimiy yashaydigan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari.

Bugungi kunda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning bir qancha shakllari mavjud. Ular quyidagi chizmada aks ettirilgan. 1-chizma.

¹ A.V.Vaxabov, Sh.X.Xajibakiev, N.G.Muminov. XORIJIY INVESTITSİYALAR. O‘quv qo‘llanma. TOSHKENT – 2010 «Moliya». 103-b

1-chizma. Xorijiy investitsiyalarni jalb etish shakllari

Chizmada aks ettirilgan xorijiy investitsiyalarni jalb qilish shakllarini quyida alohida koʻrib chiqish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Xorijiy investitsiyalarni jalb etish tizimini takomillashtirish quyidagi vazifalarni amaliy ijrosini taʼminlash oʻrinli:

- innovatsion loyihalarni ishlab chiqayotgan va uni joriy etayotgan yuqori texnologik tarmoqlarga va korxonalariga qoʻshimcha ragʻbat va imtiyozlar berish;
- xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalar bilan kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish, xususan ularning ishlab chiqarish zanjiriga kirish orqali mahalliy iqtisodiyotni jahon bozoriga integratsiyalashuvini taʼminlash zarur deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Zayniddinov Ruhiddin Xusniddin oʻgʻli “Oʻzbekistonda investitsion muhit jozibadorligini oshirish borasida ilgʻor xorijiy tajribalardan foydalanish yoʻllari” “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 5, sentyabr-oktyabr, 2020 yil 91-b.
2. АМИНОВА, Н. THE LEADING NATURE OF SPIRITUALITY IN SOCIAL DEVELOPMENT. UNIVERSITETI XABARLARI, 2019,[1/4] ISSN 2181-7324.

3. Aminova, N. B. (2014). THE ROLE OF SCIENCE IN SOCIAL PROGRESS. *The Way of Science*, 85.
4. Аминова, Н. Б. (2016). Диалектическая связь между духовностью и социальным прогрессом. *Credo new*, (1), 12-12.
5. Aminova, N. B. (2019). SOCIAL PHILOSOPHY AND SOCIAL AND HUMANITIES IN THE KNOWLEDGE OF SOCIETY. *Экономика и социум*, (10 (65)), 7-9.
6. Aminova, N. B., & Sh, M. M. (2020). MODERN PROBLEMS OF PHILOSOPHY. *Экономика и социум*, (7 (74)), 3-6.
7. Aminova, N. (2022). THE SIGNIFICANCE OF NATURAL PHILOSOPHY AND THE EPISTEMOLOGICAL HERITAGE OF FRANCIS BACON IN THE FORMATION OF THE PHILOSOPHY OF THE NEW TIME. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 2(10), 27-37.
8. Аминова, Н. Б. (2016). О ДУХОВНЫХ ОСНОВАХ ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ. *Theoretical & Applied Science*, (11), 139-142.
9. Tillavoldieva, M., Li, E., Eshanova, G., Aminova, N., & Khalmetova, S. (2020). Family is a social phenomenon of the nation's PR. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 1697-1700.
10. BobonazarovGapporYadgorovich, B., Rahimovna, O. N., & RabimovaZilolaSHuhratqizi, R. Study on the Distribution of Bee Trachea Acarapis Woodi Ticks in Bee Yard of Kashkadarya Region. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(04), 27-30.
11. Yadgarovich, B. G., & Ahmadjanovich, J. A. (2020). Hamzayeva Nargiza Rajabboyevna. EDITOR COORDINATOR, 566.
12. Bobonazarov, G. Y., Omonova, N. R., & Rabimova, Z. S. (2022). STUDY OF THE NOSOPHARNETIC GADDLE OF SHEEP *Oestrus ovis* L.(DIPTERA: OESTRIDAE). THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD, 1(1), 95-101.

MILLIY G‘OYA, MILLIY RUH, MILLIY O‘ZLIGIMIZNI RIVOJLANISHI

Atamurodov Azamat Nizamkulovich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi tibbiy tayyorgarlik sikli boshlig‘i, t/x podpolkovnigi.

Elmurodov Shuhrat Aktamovich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi tibbiy tayyorgarlik sikli o‘qituvchisi, t/x mayori.

ANNOTATSIYA

Maqolamda milliy o‘zlikni anglash, Vatanimizning qadimiy va boy tarixini o‘rganish, bu borada ilmiy tadqiqot ishlarini kuchaytirish, soha olimlari faoliyatini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash bilan bir qatorda, o‘tmishga baho berishda xolislik va turli mafkuraviy qarashlardan xoli bo‘lish hanuz dolzarbligito‘g‘risida ma‘lumotlar yozilgan.

Kalit so‘zlar: ong, mehr, mamlakat, huquqiy, siyosiy, millat, jarayon, maqsad.

Davlatimiz rahbarining 2021 yil 28 dekabrda Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasida oldimizga qo‘ygan ulkan vazifalarni amalga oshirishda biz uchun kuch-qudrat manbai bo‘ladigan milliy g‘oyani rivojlantirishimiz zarurligiga alohida e‘tibor qaratilgan edi. Milliy o‘zlikni anglash, Vatanimizning qadimiy va boy tarixini o‘rganish, bu borada ilmiy tadqiqot ishlarini kuchaytirish, soha olimlari faoliyatini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash bilan bir qatorda, o‘tmishga baho berishda xolislik va turli mafkuraviy qarashlardan xoli bo‘lish hanuz dolzarbligicha qolmoqda. Buyuk alloma hamda adiblarimiz, aziz-avliyolarimizning bebaho merosi, yengilmas sarkarda va arboblarning jasoratini yoshlar ongiga singdirish, ularda milliy g‘urur hamda iftixor tuyg‘ularini kuchaytirish uchun yurtimiz tarixini o‘rganishda jiddiy arxeologik tadqiqotlar, ilmiy izlanishlar olib borilishi talab etiladi.

Masalaga shu jihatdan qaraydigan bo‘lsak, maktabda tarix fani o‘rgatilishi qanday yo‘lga qo‘yilgan? Biz berayotgan ta‘limda yot mafkuralar ta‘siri, o‘tmishga begonasirab, noxolis yondashish hollari uchramaydimi?! Darsliklar tayyorlash sifati, mazmun-mohiyatini a‘lo darajada, deb ayta olamizmi? Ulardagi biri birini rad etuvchi xulosalar, mavhumliklar va nomuvofiqliklar farzandlarimiz ichki dunyosiga qanday salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda? O‘quvchiga taqdim etilayotgan darsliklar g‘oyaviy mundariyasi, mafkuraviy mag‘zi hamon eskichasiga — aksimilliy manbalar hisobiga to‘ldirilyaptimi? Tarixga bo‘lgan qarashlarimizda milliy g‘oya, milliy ruh, milliy o‘zlik

aks etmas ekan, yoshlardan milliy g'urur, vatanparvarlik tuyg'ularini kutishimiz qanchalik to'g'ri?

Soha mutasaddilari, mutaxassislar va keng jamoatchilik vakillari ana shu masalalarga o'z munosabat va fikr-mulohazalarini bildirishdi.

Milliy g'oya, milliy ruh, milliy o'zlik, albatta, tarixga obyektiv munosabat orqali shakllanadi. Yoshlar o'z ajdodlarining hayotini haqqoniy o'rganishi kerak. Afsuski, boshimizdan kechirgan mustamlakachilik zamonlarida buning aksi qilindi.

E'tibor bering, bir necha avlod Amir Temur shaxsini "qonxo'r", "bosqinchi" deb o'qib katta bo'ldi. Aslida shunday edimi? Bobomizning yaratuvchanlik qudrati, davlatchilikdagi islohotlari va nihoyat, o'sha davrlarda Sharqda paydo bo'lgan tamaddun haqida hеч narsa deyilmadi.

Albatta, bu kommunistik mafkura asorati edi. Ular bizni tariximizdan uzishmoqchi bo'lishdi. Shukrki, buyuk bobomizning nomi istiqlol davrida tiklandi. Butun dunyo tan olgan sohibqironning hayoti va faoliyatini bugun farzandlarimiz to'g'ri o'qib-o'rganmoqda. Lekin bizning shonli kechmishimiz faqat Temur va temuriylar davridan iborat emas.

Millatimiz o'tmishi bir necha ming yilliklarga borib taqaladi.

Demak, hali o'qilmagan, farzandlarimizga uqtirishimiz zarur bo'lgan sahifalar ko'p. Biroq biz ozodlikka erishganimizga 30 yil to'layotgan esa-da, hamon shoshayotganimiz yo'q. Tarixni o'qitish uslubimiz o'sha-o'sha eskiligicha qolmoqda. O'rganishimiz, bolalarimizga o'rgatishimiz kerak bo'lgan milliy qahramonlarimiz ko'p. Masalan, turkiy xalqlar tarixida Alp Er To'nga Afrosiyob nomi bilan mashhurligini ko'pchilik yaxshi biladi, ammo uning darslikka kiritilishiga ahamiyat berilmaydi. Ko'pchilik uni afsonaviy, mifologik obraz deb ataydi. Tarixchilarimiz ham uning real shaxs bo'lganini isbotlab berish haqida o'ylashayotgani yo'q. Umuman, sohada kadrlar masalasida oqsash bor.

Albatta, tilga olingan bu masalalar kelajagimiz bo'lgan farzandlarimiz taqdiri bilan bevosita bog'liqligi hеч kimni loqayd qoldirmaydi. Shu bilan birga, tarix darsliklarida hali-hanuz milliy davlatchiligimiz o'tmishini rus va Yevropa tarixchilari nuqtai nazaridan tahlil etish tamoyillari saqlanib qolayotganidan ham ko'z yumib bo'lmaydi.

Tarix darsliklari toki milliy g'oya, milliy ruh, milliy o'zlikka tayangan holda tuzilmas ekan, yoshlardan milliy g'urur, vatanparvarlik tuyg'ularini talab qilish unchalik to'g'ri bo'lmaydi.

Ijtimoiy fanlar bir-biri bilan chambarchas bog'lanib ketgan.

Ularning birida yo'l qo'yilgan xatoning ta'siri ikkinchisida aks etmay qolmaydi. Jumladan, adabiyot tarixi fanining tabiati ham shunaqa: tarix fanini chetlab o'tolmaydi. Qadimda yashagan qahramonlar, voqyealar har ikkala fan uchun yagona manba bo'lib

xizmat qiladi. Shu ma'noda, xalq og'zaki ijodida, eposlarda, dostonlarda, yozma manbalarda bugungi avlodga namuna qilib ko'rsatishga arzigulik tarixiy qahramonlar ko'p. Ulardan biri Alp Er To'ngadir. "Devonu lug'atit-turk"da keltirilgan bu to'rtlik Mahmud Koshg'ariydan bir necha asrlar oldin xalq og'zaki ijodida mavjud edi. Ular bir joyga jamlansa, Alp Er To'nga dostoni hosil bo'ladi. Alp Er To'nganing o'limi keltirgan musibat deyarli barcha turkiy xalqlar qadim ijod namunalari uchraydi. Ehtimol, shuning uchun ham unga ko'proq mif deb qarash shakllangandir. Biroq uning tarixiy shaxs ekanligini isbotlaydigan ko'plab manbalar mavjud.

Mahmud Koshg'ariyga zamondosh Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig" ("Saodatga yo'llovchi bilim") asarida Alp Er To'nganing tarixda haqiqatan yashab o'tgani haqida ishonchli ma'lumot keltiradi. "Turk beglari orasida oti belgilik, To'nga Alp Er edi, quti belgilik, — deb yozadi Yusuf Xos Hojib. — Bilimi — buyuk, hunarlari — talay, bilimli, zakovatli, xalq orasida sarasi". Turkiy xalqlar tarixida o'tgan qahramonlar nomiga majmualar, yodgorliklar bunyod etilsa, millat ko'ksida g'urur uyg'otishga sabab bo'ladi. Tarix, adabiyot darsliklarida esa bu jihatlarga jiddiy e'tibor qaratilishi lozim.

Tarix fanidan maktab va kollej-liseylar uchun mo'ljallangan darsliklarni o'qib-o'rganishga kirishib, nega ular, asosan, o'qituvchining qistovi bilan o'qilishining sababini tushunib yetgandek bo'ldim. Chunki bu qo'llanmalar zerikarli va quruq til bilan yozilgan. Shuning uchun oliy o'quv yurtiga kirish imtihonlariga tayyorlanish, oliy ma'lumot olish, keyinchalik o'z o'rnini topish ehtiyoji bo'lmasa, yoshlar ularni qo'llariga olishni xohlashmaydi. Hyech kimga sir emas, darslikni test manbai sifatida qabul qilishga o'rganib qoldik. Aslida ular yoshlarning ma'lum fanni ma'lum yoshda o'rganishlari uchun yaratiladi. Bugun qo'lida telefoni, uyida kompyuteri bor o'quvchini darliklarga jalb qilish uchun innovasion yondashuv kerak. Hayron qolaman, ba'zi darsliklarda mualliflar allaqanday ma'lumotlarni tiqishtirib vaqtimizni behuda o'g'irlashadi. Masalan, 6-sinfning "Qadimgi dunyo tarixi" darsligidagi 44 mavzudan 7 taginasi O'zbekiston tarixiga oid. Vaholonki, milliy g'urur masalasi birinchi o'ringa qo'yilsa, o'quvchilar 12 yoshidanoq O'zbekiston tarixini chuqurroq o'rgana boshlashsa, keyinchalik ham maktabda olgan saboqlari hayotda asqatadi.

Ta'kidlash joizki, maktab darsligidagi xatoning katta-kichigi bo'lmaydi. Hatto bitta tinish belgisining no'rin qo'llanilishi, jiddiy tushunmovchiliklarni yuzaga keltiradi, qolaversa, bolalarning savodxonligiga putur yetkazuvchi ulkan omilga aylanib qolishi mumkin.

Ammo o'quvchilarga tavsiya etilayotgan darsliklardagi xatolar shuning o'zi bilan cheklanib qolmayapti.

Tarix darsliklari o'quvchini nafaqat kerakli va zarur ma'lumotlar bilan ta'minlaydi, balki ularni Vatanga sadoqat hamda muhabbat ruhida tarbiyalashga

xizmat qiladi. Ammo afsuski, bizning tarix darsliklarimizda milliy g'oya va ruh yetishmayapti.

Sir emas, darsliklarni yaratish hamda chop etish — juda murakkab jarayon.

Xalq ta'limi vazirligi va boshqa yuqori davlat tashkilotlari xodimlari esa bu jarayonda mualliflarga qulay sharoit yaratib berish o'rniga mutaxassislarining haqli e'tirozlariga qaramay, darslik matniga ham aralasha boshlashadi. Oqibatda qosh qo'yaman deb, ko'z chiqarib qo'yishganini bilmay qolishadi. Shu asnoda, kitoblarda ko'plab g'oyaviy xatoliklar urchib ketadi.

Bu kamchiliklar tegishli mutaxassislar, olimlar, o'qituvchilar va metodistlar tomonidan birgalikda ko'rib chiqilishi zarur. Esimda, 2020 yil yozida maktablarning yangi tashkil qilinayotgan 10-sinf o'quvchilari uchun yoziladigan darsliklar uchun mualliflarga atigi 10 - 15 kun muhlat berishgan edi. Bunday qisqa fursatda shoshmashosharlik bilan yozilgan darsliklardan nima kutish mumkin?

Xo'sh, buning sababi nimada? Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan o'quvchilarning jismoniy va ruhiy holati me'yorlaridan kelib chiqib, darsliklarning hajmi hamda og'irligiga talablar qo'yilgan. Unga ko'ra, deylik, 7-sinf o'quvchisining "O'zbekiston tarixi" darsligi 300 grammdan oshmasligi lozim. Natijada bu me'yor 10 bosma taboq, ya'ni 160 bet qilib belgilanishiga olib kelgan.

Bu esa o'n bir asrlik Vatanimiz tarixi bir o'quv yilida 51 soat, 160 betlik darslikda o'zlashtirilishi kerak, deganidir. Mazkur holat, o'z navbatida, bilimlarni siqilgan holatda taqdim etishga majbur qiladi. Tarix darsliklaridagi nomukammallikning yana bir sababi olimlarimizning so'nggi yillardagi ilmiy tadqiqotlari natijalaridan foydalanilmayotganidir. Boshqacha aytganda, fan ham, ta'lim ham faqat o'z doirasida o'ralashib qolyapti, ularning integrasiyalashuvi yuz bermayotgani tarix darsliklarining achinarli ahvolidan namoyon bo'lmoqda.

Milliy g'oya, milliy ruh, milliy o'zlik masalasiga kelganda, tarixiy shaxslarning xizmatlari hali-hanuz xolis va odilona baholanmayapti. Buyuk bobolarimizni bilmaslik, ulug' ajdodlarimizdan xabarsizlik manqurtlikka olib keladi. Mavjud tarixiy manbalar Afrosiyob — turkiy xoqonlarning shajarasi boshida turuvchi zabardast hukmdor Alp Er To'nganing tarixiy shaxs bo'lganini isbotlaydi. "Yuqori Chindan boshlab butun Movarounnahr, Xorazm, Farg'ona, Buxoro, hozirgi Shimoliy Afg'onistonga qadar cho'zilgan" turkiy o'lkalar, shaharlar, qishloq va yaylovlarni kezib chiqqan Mahmud Koshg'ariy o'sha zamonda xalqning o'z qahramoniga muhabbatini yozib oladi. Sohibqiron Amir Temurdan so'ng "O'rta Osiyoning ikkinchi bunyodkori" deb nom olgan Abdullaxon (1534 — 1598) hukmronligi davrida 21 turdagi 1001 inshoot — masjidlar, madrasalar, ko'priklar, hammomlar, sardobalar bunyod etilgan. Bunday misollar ko'p. Endi saragini sarakka, puchagini puchakka ajratib olishimiz kerak.

Buning uchun tarixchi olimlarimizdan xalqimiz o'tmishiga chuqur ilmiy salohiyat va fidoyilik bilan yondashuv talab etiladi.

Vatan tarixini o'qitishdan maqsad vatanparvarlikni shakllantirish bo'lishi kerak. O'quvchilarda faqat bugungi voqyealarga emas, o'tmishga, tariximizning achchiq va shonli sahifalariga nisbatan daxldorlik hissini, millatimizning boy tarixi bilan faxrlanish tuyg'usini uyg'otish o'ta dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Globalashuv davrida yoshlar ongini turli-tuman tazyiqlardan saqlashning yagona yo'li ularni bilimli, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashdir. To'g'ri, maktablar va oliy o'quv yurtlarida darsliklarning mukammalligini ta'minlash o'z-o'zicha bo'ladigan ish emas, uni bir maqola doirasida muhokama etib ham bo'lmaydi. Shu ma'noda, mutaxassislar, soha xodimlari, ota-onalar, o'z kelajagi uchun loqayd bo'lmagan yoshlarning bu boradagi fikr-mulohazalarini kutib qolamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirining 2022 yildagi 371-sonli buyrug'i, Toshkent 2022 y.
2. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi tarbiyaviy va mafkuraviy organlari tomonidan ishlab chiqilgan o'quv qo'llanma, Toshkent 2022 y.
3. "MUDOFEEA.UZ". Yangiliklari internet saytidan.
4. Inson huquqlari umumjahon deklarasiyasi // O'zbekiston Respublikasi va inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar. Inson huquqlari bo'yicha universal shartnomalar / Mas'ul muharrir A.X.Saidov. - T.: "Adolat", 2002. - 51-bet.

ZAMONAVIY LOKAL URUHLARDA QUROL-ASLAHALAR O'RNI

Rustamov Anvar Ibragimovich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi qurollanish va otish sikli o'qituvchisi, mayor.

Islamov G'ayrat Ummatovich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi qurollanish va otish sikli o'qituvchisi, podpolkovnik.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolamda XXI asrga kelib butun jahon xavfsizligiga tahdid soladigan ehtimoliy xavf, ro'y berayotgan jangovar harakatlarda zamonaviy qurol-aslaha va o'q-dorilarni qanday qo'llanilishi to'g'risida ma'lumot tayyorlangan.

Kalit so'zlar: qurol-aslaha, majmua, o'q-dorilar, to'qnashuv, jangovar xarakat, zahira, jangovar to'plam, texnik xizmat ko'rsatish, nimcha, zirh, yonuvchi, oskolkali.

XXI asrga kelib davlatlar xavfsizligiga tahdid soladigan ehtimoliy xavf, ro'y berayotgan jangovar harakatlarning ssenariysi hamda qo'shinlarning jangovar qo'llanilishi, zamonaviy qurol-aslaha va o'q-dorilar takomillashuvi va rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qilib kelmoqda.

Zamonaviy urushlar turli qoidalarga amal qiladi. Hatto "isyonchilar" qo'lida aniq qurollar odatiy holga aylandi.

Ukraina, Liviya, Suriya va boshqa mintaqalardagi mojarolar shuni ko'rsatadiki, kichik urushlar endi butunlay boshqacha qoidalarga muvofiq davom etmoqda. Yuqori aniqlikdagi va boshqariladigan qurollar sayyoramizdagi so'ngi urushlarning atributiga aylandi.

Ukrainadagi urush, Liviyadagi fuqarolar urushi, Suriyadagi urush, Yamandagi va boshqa mintaqadagi qurolli to'qnashuvlar - bularning barchasi kichik urushlar endi butunlay boshqacha qoidalar asosida ketayotganidan dalolat beradi.

Boshqaruv qurollari faqat imtiyozli jangarilar uchun mavjud bo'lgan vaqt izziz o'tdi. Zamonaviy qurolli to'qnashuvlarda ATGM, ATGM, shuningdek MANPADS deyarli har bir zarbadan chiqib ketadi.

Agar biz kichik urushlar yoki agar xohlasangiz, qurolli to'qnashuvlarda ular qanday qurol-yarog' ishlatayotganiga diqqat bilan qarasaq, aniq va boshqariladigan qurol kabi qurollar so'nggi barcha urushlarning bevosita atributiga aylanganini ko'rishimiz mumkin. Bizning sayyoramizda bu elektron urush tizimlari, razvedka, aloqa va jangovar nazoratni hisobga olmaganda.

Ilgari faqat dunyoning etakchi davlatlari uchun mavjud bo'lgan narsa, hozirda sayyoramizdagi har qanday harbiy to'qnashuvda faol ishlatilmoqda.

Yaman, Suriya, Donbass va hatto Isroildagi jangovar harakatlar haqidagi xabarlarini ko'rib chiqib, biz bu harbiy to'qnashuvlarning ma'lum bir naqshini va o'xshashligini sezishimiz mumkin.

Tankga qarshi boshqariladigan qurol tizimlari, ehtimol, urushning asosiy atributiga aylangan.

Bu qurolli to'qnashuvlar taraflari ishchi kuchi va texnikaning asosiy yo'qotilishlaridan tashqari, aniq ATGM va ATGMdan kelib chiqadi.

Zamonaviy qurolli to'qnashuvlar muammolari bilan qiziquvchilar, yaxshi biladilarki ular Yamanda Saudiya Arabistonining harbiy texnikasini boshqariladigan raketalar bilan yoqib yuborishadi. Zamonaviy harbiy texnika, u Rossiyaning KamAZ-63968 tayfuni bilan bir xil himoya standartlariga muvofiq ishlab chiqarilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, Saudiya Arabistoni bilan xizmatda bo'lgan Amerika zirhli mashinalari, xuddi rus tayfuni kabi, o'q va minalardan mukammal himoya qiladi, lekin ular ATGM va ATGMdan mutlaqo himoyasizdir.

Suriyadagi urush ham bundan mustasno emas edi. Ushbu qurolli to'qnashuv paytida Suriya muxolifati deb atalgan jangarilar, shuningdek, terrorchi guruhlar jangarilari, Suriya armiyasining harbiy texnikasida ATGM va ATGM ishlatilgani tasvirini bir necha bor namoyish qilishdi va shuni ta'kidlash kerakki, bu turdagi qurol hukumat bo'linmalariga katta zarar etkazdi.

Bugungi kunga kelib, bu hududlar Suriyada, ayniqsa Idlibga yaqin yoki AQSh nazoratidagi Al-Tanfudagi terrorchilar anklavi bilan chegaradosh hududlarda qolmoqda, u erda muxolifat jangchilari va terrorchilar ATGM va ATGM yordamida pistirma qilinadi.

ATGM va ATGMlardan foydalanishga misol sifatida biz Donbassdagi urushni keltirishimiz mumkin, bu erda pozitsion to'qnashuvda bu turdagi qurol nafaqat harbiy

texnikani yo‘q qilish, balki istehkomlar tarkibidagi xodimlarga zarar etkazish uchun ham faol ishlatiladi.

Dunyoning asosiy qo‘shinlari tomonidan qurol va harbiy texnikadan foydalanishning zamonaviy kontsepsiyasi umuman o‘xshash va chiziqli rivojlanmoqda.

Hozirgi vaqtda klassik qo‘shinlar ATGM va ATGMdan faol himoya tizimlarini faqat og‘ir va o‘rta zirhli mashinalarda – tanklar, piyoda jangovar mashinalari va zirhli transport vositalarida qo‘llashni ko‘rib chiqmoqdalar.

Hatto "Hezbollah" guruhi bilan qurolli to‘qnashuv holatida bo‘lgan Isroil, faqat 2006 yilda, Livan ikkinchi urushidan so‘ng, Merkava tanklarini "Trophy" faol himoya tizimlari bilan jihozlashga qaror qildi.

Menimcha, so‘nggi o‘n yillikdagi qurolli to‘qnashuvlar harbiy harakatlarni o‘tkazishning yangi qoidalarini taqozo etmoqda.

Zamonaviy urushlar sharoitida, MRAP kabi engil zirhli mashinalardan foydalanish keng tarqalib, zirhli mashinalar, tanklar, piyodalar jangovar mashinalari, zirhli transport vositalarining o‘rni o‘t o‘chiruvchilarga aylandi. jang maydonida ko‘pincha hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Bu holatlarni hisobga olgan holda, MRAP kabi engil zirhli g‘ildirakli mashinalarni ATGM va ATGM kabi boshqariladigan qurollar zarbasidan himoya qilishni ta‘minlash zarurati tug‘iladi.

Bugungi kunga kelib, zirhli mashinalar uchun faol himoya tizimlarini ishlab chiqaruvchilarning hammasi ham o‘z ishlanmalarini engil g‘ildirakli zirhli mashinalarga o‘rnatishga tayyor emas.

Balki, engil zirhli mashinalar uchun faol himoya tizimlari sohasidagi yagona echim IBD Deisenroth engineering nemis kompaniyasi tomonidan taqdim etilgan. Ularning KAZ AMAP-ADS tizimini engil avtomobillarda ishlatishga moslashtirish mumkin.

Rossiyaning zirhli transport vositalarini faol himoya qilish tizimiga kelsak, "Armata" loyihasi doirasida yaratilgan qurollarning eng zamonaviy "Afg'onit" rusumi o'rnatilgan va shu sabablarga ko'ra, "Afg'onit" KZ. keng qo'llanilmaydi.

Menimcha, Rossiya armiyasi xizmatiga o'tadigan MRAP kabi harbiy uskunalari, odatda, "Afg'onit" KAZ kabi faol himoya tizimlari bilan jihozlangan bo'lishi kerak. Bu zamonaviy qurolli to'qnashuvlar natijasida paydo bo'lgan tendentsiyalar bilan bog'liq, chunki, masalan, Suriyada, ATGM va ATGMlarning KamAZ-63968 tayfunidagi Rossiya harbiy politsiya bo'linmasiga zarba berish ehtimoli, yo'lbars kuchlari maxsus kuchlarining 25-bo'linmasining tanki ", bu hujumlarda o't o'chirishni ta'minlaydi.

Suriyadagi qurolli to'qnashuvlar tajribasi shuni ko'rsatdiki, Rossiya Aerokosmik kuchlari samolyotlarida, armiya aviatsiyasi uskunalari o'rnatilgan himoya tizimlari boshqariladigan raketa qurollari yoki MANPADS yordamida mumkin bo'lgan hujum uchun dovdirashdan uzoqdir.

Shu bilan birga, Suriya muxolifatining xuddi shu jangarilari bilan xizmat qilayotgan, nishonga avtomatik joylashish tamoyillaridan foydalanmaydigan, boshqariladigan qurollar ko'p. Xuddi o'sha "TOW" ATGMi, terrorchilar bizning vertolyotlarimizni urib tushirishgan, simlar ustidan o'q otilganidan keyin tuzatiladi. Suriyada asosiy ishni bajaradigan bizning armiya aviatsiyasi bunday quroldan himoya vositasiga ega emas. Issiqlik tuzoqlari, radio o'chirish moslamalari, nishon simulyatorlari, boshni lazer bilan yoritish - bularning barchasi boshqariladigan qurollarga qarshi foydasiz, shundan so'ng raketaning uchishini o'q otuvchi tuzatadi.

IQ raketalarining uchish boshlariga, radio qo'mondonlik va radar yo'riqnomalariga qarshi turishga mo'ljallangan elektron tormoz tizimlariga va boshqa qarshi choralarga qarshi turadigan termal tuzoqlar va lazer nurlanishidan tashqari, menimcha, kinetik tutilish elementlarini yaratish kerak.

Xulosa: tariqasida hozirgi tahlikali zamonda yashayabmiz ekan bosqichma-bosqich O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari qo'shin va tuzilmalarini zamonaviy qurol-aslaha va o'q-dorilar bilan butlash va ta'minlash darkor.

Xozirgi vaqtda ishlatishda bo'lgan qurollarni zamonaviy qurollarga taqqoslab modernizatsiya qilishni yo'lga qo'ysak uning ihchamligi, otish uzoqligi, o'q-dorilarini sig'imi, to'liq vazni va qo'llash uchun qulay bo'ladi degan umiddaman.

Zamonaviy qurolli to'qnashuvlarning barcha tendentsiyalari nafaqat Rossiya armiyasining tungi vaqtda, jangovar operatsiyalarni o'tkazish imkoniyatini ta'minlash uchun mo'ljallangan texnik vositalar nomenklaturasiga yangi talablar qo'yadi.

Boshqariladigan quroldan faol foydalanish, shuningdek, yangi taktika, urushga yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qiladi, bu qurol va harbiy texnikaning

zamonaviy imkoniyatlariga, shuningdek, gibrid urushlarni o'tkazish xususiyatlariga tayanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Потапов А. Приёмы стрельбы из пистолета. Практика смерша. М., 2003. С.76-194.
2. Бочавер К.А., Шварц М.В. Психологическая подготовка спортсмена в практической стрельбе. М.: Памятники исторической мысли, 2018.
3. Девдариани Н., Казарьян Л., Лозинская Н. Пулевая Стрельба./ Учеб.-метод. пособие. – М., 2010.

QUROL-ASLAHA VA TEXNIKALARGA TEXNIK XIZMAT KO'RSATISHVA BU BORADA MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Ajiniyazov Paraxat Kurbanbayevich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi
texnik tayyorgarlik sikl yo'riqchisi, III-darajali serjant.

Jo'raqulov Bobur Valiqul o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi
texnik tayyorgarlik sikl yo'riqchisi, kichik serjant.

Boqiyev Avazbek Mirzoulug'bekovich

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi
texnik tayyorgarlik sikl katta yo'riqchisi, III-darajali serjant.

ANNOTASIYA

Zamonaviy jang - moddiy vositalarning katta sarfini, qurol-aslah va texnikani doimiy jangovar shay holda ushlab turishni, shikastlangan qurol-aslah va texnikani tezkorlik bilan tiklash va uni safga qaytarishni talab etadi.

Bu jarayonni to'liq ta'minlash uchun moddiy-texnik ta'minot tizimi mavjud bo'lib, bu tizimning ishlashi barcha darajadagi mansabdor shaxslar: komandirlardan tortib ta'minot tizimidagi barcha shaxslar yakdil bo'lib tizimli ravishda ishlarni tashkil etishlari lozim. Demak bu jarayon xech qachon muammolarsiz va kamchiligi tabiiy va o'zida uyushqoqlikni talab etadi.

Kalit so'zlar: texnik ta'minot, texnik xizmat ko'rsatish, tahlil, yagona tizim.

Texnik ta'minot – bo'linmalarni harbiy-texnik jihozlar bilan ta'minlash, ularni ekspluatatsiya qilish va tiklash, shaxsiy tarkibning texnik va maxsus tayyorgarligini ichiga oluvchi tadbirlar kompleksidir.

Bu tizimli ishning qay darajada muhimligini tushunish uchun tarixga nazar solish kerak bo'ladi. Ta'minot tizimi ishini to'g'ri tashkillashtirishni o'tgan urushlarning taxliliga asoslangan holda amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Chechnya misolida nima uchun ko'ryapmiz, boshqa urushlar mavjud lekin ularning tahlili to'liq chiqib ulgurganicha yo'q, va biz yaqqol ko'zga tashlanadigan texnik ta'minot muammolariga to'xtalmoqdamiz.

Chechnyada ArTT tahlili

- 18 ta SAU 2S1 MA bazalaridan kelgan, ulardan 14 tasi nosoz bo'lgan;
- 14 tasida ham transmissiyasi to'xtab qolgan;
- 2 tasida dvigatel nosoz;
- tenglovchi mexanizmlarda bosim 50 % to'plarda me'yorda pastda;
- barcha BM-21 dvigatellari muzlagan, uchirish pultlari nosoz;
- 2 ta minomyotda jangovar holatga keltirish va ko'tarish mexanizmlari stoporlari nosoz.

Nosozliklardan bir qanchasiga izoh berib o'tib ketamiz:

JM 9P140 «Uragan»

-otish paytida mo'ljallovchining boshqaruv pultini uzib tashlagan (pultga himoya kerak)

-tunda oyish paytida tungi yoritish simlari yonib ketgan (himoya kerak);

-ZIL-135LM shassisining ikki karbyuratorli dbigateling past samaradorligi deb tahlilda keltirilgan, yana bir sabab ko'p hollarda bitta dvigatelda yuradilar.

JM-21 «Grad»:

- chiqariluchi katushkada snaryad sonini ko'rsatuvchi ko'rsatgich o'rnatish lozim;

- Yuklangan paket bilan uzoq masofaga marsh qilish qiyin kechgan(mashinani boshqarish qiyin bo'lgan);

2A36 «Giasint»:

- yuborish mexanizmi prujinasi ahizlik qilgan(yorilgan);

-400 ta snaryad otilgandan so'ng nakatnikda suyuqlik oqib ketgan, Lekin uning otish zahirasi yoki TXK-2 gacha 450-500 ta otish (O'R MV 2013 yildagi 159-buyrug'i);

- dala shroitida esa TXK-2 ni o'tkazish imkoniyati yo'q, chunki yakka va guruhiy zahira qismlari to'plamida almashtirilishi lozim bo'lishi mumkin bo'lgan yoqa (vorotnik) yo'q;

122mm SG 2S1 «Gvozdika»

-to'pni moljalga burish elektoprivodlari ishlamaydi;

-TQQ (POU)da bosim ko'rsatilganidan past;

-PG-2 panorama yo'q;

-snaryadni joylovchi(dosilatel) ishlamaydi;

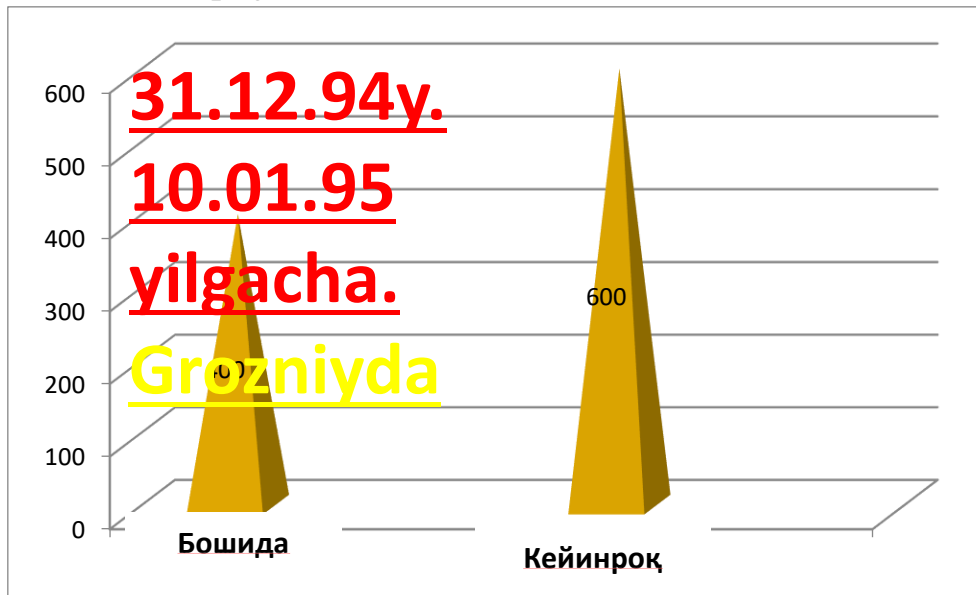
-aloqa vositalari ishlamagan, predoxranitellar yo'q.

2S3 «Akatsiya»:

-vaqti-vaqti bilan elektrjoylovhi(yelektrodosilatel) va elektospusk ishdan chiqqan;

-TXK-2 o'z vaqtida o'tkazilmagani natijasida deyarli 100 % to'plarda tepinishga qarshi qurilmalarda suyuqlik oqib ketish kuzatilgan va h.k.

Mana biz doimiy shay holda deb turgan diviziyaning ahvoli, texnik ta'minot tizimi ancha e'tiborsiz qolganini bildirib turibdi.

Qo'shimcha yoyilgan ta'mirlash organlari:

Texnik xizmat ko'rsatish haqida gapirganda unga bevosita bog'liq bo'lgani uchun texnik ta'minot tadbirlari haqida to'xtalishni joiz deb topdim:

qurol-aslahalar va texnikalarni to'g'ri jangovar qo'llash va ishlatish – muammolar juda ko'p, bular natijasida texnikani muddatidan oldin kapital ta'mirlashga yoki hisobdan chiqarishga jo'natmoqdamiz, albatta texnikalarimiz ancha eskirib qolgan, lekin almashtirguncha shay holda ushlab turishga harakat qilishimiz lozim;

shaxsiy tarkibga o'rgatish – barchaga tegishli bo'lgan, ham texnik, ham mahsus tayyorgarlikka.

qurol-aslahalar va o'q-dorilarni to'g'ri ekspluatasiya qilish;

texnik ta'minotni rejalashtirish va boshqarish – rejalashtirish bor lekin bir tiximda ketmayapti, tizim ancha tez o'zgartirilsa, shuncha uni tashkillashtirish va bajarish, naxorat qilish qiyinlashadi;

ekspluatasiya qilishni rejalashtirish va tashkillashtirish;

ushlab turishni tashkillashtirish;

texnik xizmat ko'rsatishni tashkillashtirish;

ishlab chiqarish, konstruktiv va ekspluatasion kamchiliklar va nosozliklar haqida ma'lumot yig'ish – bu muammoga to'xtalmoq kerak, chuyeni bugungi kunda texnikaga tashhis qo'yish, ya'ni uni defektovka qilish ishlari izdan chiqqan deb bemalol aytishimiz mumkin. Defektovka qilish vedomosti har mavsumda almashtiriladi. Nima uchun almashtirishimiz kerak, bu ma'lumotlar bizga ekspluatasiya jarayonida kerak bo'ladi-ku. Biz texnikamizning hayotiy jarayonini kuzatib borishimiz va bundan kelib chiqib barcha ishlarni tashkillashtirishimiz lozim. Formulyar – formulyarga yozilmaydigan ishlar ham mavjud;

ta'mirlashni rejalashtirish va tashkillashtirish;
evakuasiyani rejalashtirish va tashkillashtirish.

Kompleks texnik xizmat ko'rsatish tadbirlarining yagona tizimi– muayyan namunaning ekspluatasiyasiga oid ko'rsatkichlar sarfining miqdori yoki uning kalendar hisobidagi xizmat muddatiga bog'liq holda, shuningdek, ushbu namunaning ekspluatasiya sharoitlar inobatga olingan tarzda texnik xizmat ko'rsatishning belgilangan turlari majburiy ravishda amalga oshirilishiga asoslanadi.

Texnik xizmat ko'rsatish tadbirlarida ishtirok etayotgan ta'mirlash bo'linmalarining shaxsiy tarkibi zaruriy tayyorgarlikdan o'tgan, muayyan ish turiga ixtisoslashgan bo'lishi darkor bo'lib, zimmasiga tegishli ishlarning to'la-to'kis va sifatli bajarilishiga oid mas'uliyat yuklanishi lozim.

Texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirdan chiqarish ishlari davrida ta'mirlash ishlari mutaxassislari va raschyotlar tarkibini xo'jalik ishlari va boshqa tadbirlarga jalb etish man etiladi. Biz tizimning tadbirlari haqida to'xtalmoqchi emasmiz. Bu haqda barcha ma'lumotga ega, lekin bunugi kunda shtat struktura o'zgarishlaridan keyin (birlashmalar naxarda tutilmoqda va ta'mirlash o'linmalarining qisqartirilib yuborilgani nazarda tutilyapti) tizimda ancha o'zgarishlar bo'lgan. Shaxsiy tarkib "yaxshi bo'lyapti" degan fikrda. Lekin bu tizim yaxshi ishlayotganidan emas, balki moddiy ta'minotning yaxshilangani va texnikamizning yangilanayotganidan dalolat deb o'ylayman.

Masalan haydovchilardan ayrim hollarda qiziqib so'rayman: "Sening texnikang nosoz holga kelib qolsa, qachon tuzatasan" degan savolga ko'pchilik aniq javob bera olmaydi. Chunki park-xo'jalik kunlarida parkda ishlar ko'ngildagidek tashkillashtirilmayapti. Bu ishlar texnik va mahsus tayyorgarlik mashg'ulotlari hisobiga amalga oshirilib kelinmoqda deb aytishim mumkin. Bu muammo shunday katta muammo-ki, uning asorati qurol-aslaha va texnikamizda 5-10 yillar mobaynida sezilib qoladi.

Bu katta qiyinchiliklar jarayoniga bugundan, hozirdan zamin yaratib borishimiz, bu muammolarning yechimlarini doimiy ravishda topib borishimiz, ularning bajarilishini nazorat qilib borishimiz lozim.

Bir eslab ko'raylik, TO-1, TO-2 texnik xizmat ko'rsatishlar (rejalashtirilganlaridan tashqari) texnik xizmat ko'rsatish 1 oyda deyarli 52 soatni tashkil qilgan: park kunlari 2 kun x 8=16 soat, har kuni QA va texnikaga xizmat ko'rsatish va ertangi kunga tayyorlash 17.00-18.00 - 5 kun x 4 hafta =20 soat, park-xo'jalik kunlari 4 kun x 4 = 16 soat. Jami: 16+20+16=52 soatni tashkil qilgan. Bugun bu vaqtni ta'minlab bera olyapmiz-mi degan savolni o'rta tashlaylik va buning yechimlarini topishda davom etaylik.

Bu ishlarni amalga oshirish uchun butun bir tizim ishlashi lozim:

Rejalashtirish uchun:

formulyar, pasportlarda

defekt hurnallarida, tekshirish kitoblarida,

xizmatlardagi nosoz texnikalar hisobini yuritish kitoblarida ma'lumot yig'ishga katta e'tibor qaratishimiz lozim. Bu muammo, ha buni muammo deb atashga jur'at qilmoqdaman, chunki texnik hujjatlar bilan ishlash, texnikaning hayotiy siklini doimiy ravishda kuzatib borish ishlari oqsab kelmoqda. Bu esa qurol-aslaha va texnikani to'g'ri ekspluatasiya qilish, o'z vaqtida unga texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirga chiqarish ishlarini orqaga surmoqda yoki umuman nazardan chetda qolib ketishiga sabab bo'lmoqda.

Texnika bugun yurib ishlab turibdi, lekin unga tizimli ravishda o'z vaqtida texnik xizmat ko'rsatilmasa, eng karakli va muhim davrda u to'xtab qolishi va bizga pand berishi mumkinligini xech qachon unutmaylik.

XULOSA

Bu chizmadan ko'rinib turibdi-ki barcha tadbirlar bir-biriga bog'liq ularni amalga oshirishda butun shaxsiy tarkibning, barcha pog'onadagi shaxsiy tarkibning uyushqoqlik bilan rejalashtirilgan barcha tadbirlarni o'z vaqtida amalga oshirishi qurol-aslaha va texnikaning xizmat qilish muddatini uzaytirishning asosiy omillarida biri bo'lib xizmat qilishini barchamiz tushunishimiz va doim nazardan chetta qoldirmasligimiz lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari "Vatanparvar" gazetasini 11-sonli chiqish bosmasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari "O'zbekiston armiyasi" jurnali, 1 (19) soni.
3. Ijtimoiy tarmoqlardan.

ARTILLERIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Eshonqulov Odil Allamurotovich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi
artilleriya sikli katta yo‘riqchisi, I-darajali serjant.

Rustamov Otabek Norqo‘ziyevich

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Kichik mutaxassislar tayyorlash markazi
artilleriya sikli katta yo‘riqchisi, III-darajali serjant.

ANNOTATSIYA

Maqolada samolyot tipidagi uchuvchisiz uchish apparatlaridan (UUA) foydalanishning dolzarbligi asoslab berilgan va zamonaviy harbiy harakatlar sharoitida artilleriya tuzilmalarida hamda uchuvchisiz uchish apparatlari yordamida artilleriya otishiga xizmat ko‘rsatishni tashkil etish va amalga oshirishning usullari, shuningdek uning samaradorligini oshirish yo‘llari ochib berilgan. Bundan tashqari, uchuvchisiz uchish majmualarini artilleriya tizimlari bilan birlashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: uchuvchisiz uchish apparati, artilleriya, UUA, aerorazvedka, havo razvedka komplekslari, korrektirovka, razvedka.

1906 yilda aeronavtika otryadlari tashkil etilganidan so‘ng havo razvedka vositalari bilan artilleriya otishmalarini korrektirovka qilish rivojlana boshlandi. Xuddi shu yili Mixaylovskiy artilleriya maktabining bitiruvchisi Pyotr Nesterov Vladivostokda aerostatdan artilleriya otishiga tuzatmalar kiritish qoidalarini ishlab chiqdi. 4 yildan so‘ng u Gatchinaga ko‘chib o‘tdi va u erda aeronavtika maktabida uchish bo‘yicha o‘quv dasturini o‘zlashtirdi. U havo razvedkasi yordamida artilleriya olovlariga tuzatmalar kiritish kashfiyotchisi va tashkilotchilaridan biri hisoblanadi. Ulug‘ Vatan urushi yillarida, Leningrad frontidagi jangda, diviziya artilleriyasining qo‘mondoni, havodan suratga olish, artilleriya olovini korrektirovka qikish va otish natijalarini nazorat qilish uchun ikkita havo razvedka bo‘linmalaridan bevosita foydalangan. Kuzatuv sharlari, korrektirovkalovchi aviatsiya bilan bir qatorda, kontrbatareya kurashida ajralmas razvedka vositasi bo‘lgan. 80-yillarga kelib motoo‘qchi (tank) diviziyasi shtatida vertolyot eskadrilyasi paydo bo‘ldi. Eskadrilyada mavjud oltita vertolyotdan ikkitasi artilleriya otishmalariga xizmat qilish uchun mo‘ljallangan va diviziya artilleriyasi boshlig‘iga bo‘ysundirilgan edi. Fotogrammetrik xizmat tezkor ravishda artilleriya bo‘linmalarini aerofotosurat natijalari bilan ta‘minlagan. Yillar o‘tib Qurolli Kuchlarni isloh qilish va optimallashtirish jarayonida

artilleriya manfaati uchun havo razvedkasi esdan chiqarildi. So‘nggi o‘n yilliklardagi urushlar va qurolli to‘qnashuvlar tajribasi qurolli kuchlarning o‘q otish, (zarba berish) artilleriya otishiga xizmat ko‘rsatish manfaati uchun havo razvedkasini qayta tiklashga ob‘ektiv ehtiyoj borligini namoyon qildi.

Havo razvedka vositalariga maxsus yoki oddiy vertolyotlar, shuningdek masofadan boshqariladigan samolyotlar kiradi. Razvedka-korrektirovkalovchi vertolyotlar erdagi kuzatuv punktlaridan ko‘rinmaydigan joylarni, qulay meteorologik va yaxshi kuzatuv sharoitida dushman ob‘ektlarini razvedka qilish, nishon koordinatalarini aniqlash va artilleriya otishiga xizmat ko‘rsatish uchun ishlatiladi.

80-yillarning oxirida razvedka-korrektirovkalovchi vertolyotlar yordamida o‘tkazilgan eksperimental otishmalar natijalari shuni ko‘rsatdiki, raketa qo‘shinlari va artilleriya tuzilmalari tomonidan taqdim etilgan razvedka ma‘lumotlarining aniqligi razvedka-korrektirovkalovchi vertolyotlardan olingan ma‘lumotlariga mos kelmasligi ko‘rindi. Ushbu turdagi razvedka-korrektirovkalovchi vertolyotlarini modernizatsiyasini amalga oshirish vertolyot yon tomoniga ko‘rish radarlari hamda bortli elektron kompleksni o‘rnatish bilan bog‘liq bo‘lib qoldi. Biroq, ma‘lum sabablarga ko‘ra, ushbu modernizatsiya amalga oshirilmadi va qo‘shinlardan ushbu turdagi vertolyotlar olib tashlandi.

Hozirgi vaqtda havo razvedkasining eng istiqbolli vositasi - bu dushman qo‘shinlari joylashgan joyning katta chuqurligida nishon to‘g‘risida tezkor va yuqori aniqlik bilan razvedka ma‘lumotlarini olish imkonini beradigan **uchuvchisiz uchish apparatlari** hisoblanadi. Uchuvchisiz uchish apparatlari (UUA) so‘nggi yillardagi qurolli to‘qnashuvlar paytida kuchli rivojlanish sur‘atlariga ega bo‘lgan qurol turlaridan biriga aylandi. UUA ni ishlab chiqarish va jangovar ishlatishda eng katta natijalarga NATO (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Turkiya), Isroil va Rossiya kabi ilg‘or davlatlar erishdi. Hozirgi vaqtda xorijiy davlatlarning qurolli kuchlari tomonidan UUA komplekslarga yuklatilgan eng muhim vazifalardan biri bu nishonni belgilash va otish vazifalarini bajarishda artilleriya bo‘linmalariga xizmat ko‘rsatishdir.

Bugungi kunga kelib, uchuvchisiz havo razvedka tizimlari (sinf va jangovar foydalanishiga qarab) artilleriya razvedkasini olib borish va artilleriya olovini korrektirovka qilish bilan bog‘liq ko‘plab muammolarni hal qilishga qodir.

Artilleriya otishmalariga xizmat ko‘rsatish imkoniyatlari havo razvedka kompleksi turiga, kerakli dasturiy ta‘minot bilan jihozlanganligiga va UUA xususiyatlariga bog‘liq. Masofadan boshqariladigan uchuvchisiz uchish apparatlari havo razvedka komplekslarining bir qismi sifatida ishlatiladi.

Havo razvedka kompleksi artilleriya manfaati uchun quyidagi vazifalarni hal qilishda ishlatilishi mumkin:

razvedka va nishon koordinatalarini aniqlash;
otib ko'rish va yakson qilishga otish paytida portlashlarning nishondan og'ishlarni aniqlash;

yuqoi aniqlikdagi o'q-dorilarni nishonga yo'naltirish;

yakson qilish uchun otish natijalarini aniqlash.

Divizion komandiri odatda berilgan havo razvedka bo'linmalari bilan hamkorlikni divizion qo'mondonlik punktida tashkil qiladi.

Divizion komandiri hamkorlikni tashkillashtirishda quyidagilarni bajarishi lozim:

aerorazvedka bo'linmasi komandiri bilan aloqani tashkillashtirish;

aerorazvedka bo'linmasi komandiriga divizion batareyalari joylashgan koordinatalarini yetkazish;

otish usullari va tartibini aniqlash (yakson qilishga otish paytida olovni korrektyrovka qilish), aerorazvedka bo'linmasi komandiriga buning uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni berish;

UUA parvoz maydonini tayinlash (muvofiqlashtirish) (qaerdan nishonlar razvedka qilinadi va artilleriya otish xizmati ko'rsatiladi);

boshqaruv signallarini o'rnatish;

aerorazvedka bo'linmasi artilleriya otishiga xizmat ko'rsatish uchun tayyorlik vaqtini aniqlash.

Divizion komandiri (batareya) nishonlar to'g'risidagi razvedka ma'lumotlarni aerorazvedka bo'linmasi komandiridan yoki divizion olovini boshqarish punktidan oladi.

Shunday qilib, boshqaruvning barcha darajalarida boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish, birinchi navbatda havo razvedka komplekslari, aloqa bilan ta'minlash, hisoblash vositalari, maxsus matematik va dasturiy ta'minotlarni birlashtirgan holda avtomatlashtirilgan artilleriya tizimlarini tashkil etadigan avtomatlashtirilgan razvedka va olov tizimini yaratish orqali mahalliy artilleriyaning rivojlangan davlatlarning dala artilleriya ustun bo'lishiga erishish mumkin.

Maqolani yozishni yakunlab, biz ba'zi xulosalar chiqarishimiz mumkin:

yerdagi nishonlarni samarali aniqlash va yakson qilishni ta'minlash maqsadida foydalaniladigan vertolyot va uchuvchisiz uchish apparati (UUA) o'rtasidagi farq shundaki, bulut chizig'i ostidagi balandlikdan otishmalarga xizmat ko'rsatish mobaynida qimmatbaho boshqariladigan vertolyotni yo'qotish xavfidan tashqari, vertolet ekipajining o'limi xavfi bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, vertolyot ekipajining haqiqiy qo'rquvidan kelib chiqadigan jangovar stress ostida ishlashi juda ham havfli hisoblanadi, ushbu ish nishon va yo'q qilish vositalaridan o'nlab kilometr uzoqlikda joylashgan, artilleriya otishiga xizmat ko'rsatadigan masofadan boshqarish punkti UUA operatorining ishiga nisbatan samarasiz deb hisoblanishi kerak; shuni

alohida ta'kidlash kerakki, havo razvedka komplekslaridan foydalanib razvedka olib borishda kuzatilmaydigan nishonlar avtomatik tarzda kuzatiladigan nishonlarga aylanadi, bu esa ob'ektiv ravishda ushbu nishonlarni yakson qilish uchun otish tartibining o'zgarishiga va hattoki nishonni yakson qilish uchun zarur bo'lgan o'q-dorilar sarfining kamayishiga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. <http://opk.com.ua>
2. <https://www.kalashnikov.ru/problemy-zapadnoj-artillerii-na-ukraine/>

ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ТРЕНИНГ ҲАРБИЙ ХИЗМАТЧИНИНГ ЕТАКЧИЛИК ЛИДЕРЛИК ФАЗИЛАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

Дадабоев Мамиржон Пўлатжонович

ЎР ҚК Кичик мутахассислар тайёлаш маркази тактика цикли катта йўриқчиси,
III-даражали сержант.

Мирзакулов Шаяхмед Мухтарбекович

ЎР ҚК Кичик мутахассислар тайёлаш маркази тактика цикли катта йўриқчиси,
III-даражали сержант.

АННОТАЦИЯ

Мақолада ижтимоий-психологик тренинг шароитида ҳарбий хизматчининг етакчилик фазилатларини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари кўриб чиқилди. Гуруҳдаги иш самарадорлигини таъминлайдиган шартлар сифатида ижтимоий ҳамкорликнинг асосий тамойиллари, ҳолати ва вазифалари ўрганилди.

Калит сўзлар: ижтимоий-психологик тренинг, етакчилик фазилатлари, мотивация, гуруҳ, мулоқот, қадриятлар, муносабатлар.

Бугунги кунда ижтимоий-психологик тренинглари ўтказиш учун турли хил ёндашувлар мавжуд. Давлат бошқаруви университети мутахассислари томонидан ишлаб чиқилган етакчиликни ўқитиш дастурларидан бири ушбу ишда батафсил кўриб чиқилган. Такдим этилган тренинг дастури мулоқотда малакани оширишга, самарали мулоқот қилиш учун зарур бўлган билим ва мулоқот қобилиятларини ривожлантиришга қаратилган.

Тренинг жараёнида унинг иштирокчилари турли хил ишбилармонлик муносабатларида мақсадга мувофиқ бўлган муайян алоқа воситаларини (техник ва техникани) эгаллашади: омма олдида нутқ, суҳбат, йиғилиш ва ҳ.к. Ижтимоий-психологик тренинг давомида, шахслараро мулоқотда етакчилик хатти-ҳаракатлари қобилиятлари ва кўникмаларини ривожлантириш орқали инсоннинг етакчилик фазилатларини ривожлантириш амалга оширилади.

Тренинг орқали шахснинг фаол позициясини шакллантириш, мотивация тузилиши, етакчига хос бўлган қадриятлар ва муносабатлар муаммоси ҳал қилиниши мумкин. Етакчилик тренинглари ва тренинг дастурлари деярли ҳар қандай контекстда иш учун ўз қарашларини изчил тарғиб қилиш ва амалга

ошириш имкониятига эга бўлган ишончли профессионални шакллантиришга қаратилган.

Тренинг инсон билан муносабатлар соҳасида фаол ижтимоий тайёргарликка асосланган. Тренингда мулоқот ҳолати моделлаштирилади, унинг натижалари машғулот иштирокчилари ва иштирокчилар томонидан кўп томонлама таҳлил қилинади.

Тавсия этилган тренинг 50-150 соатлик аудиторлик иши учун мўлжалланган ва шунинг учун амалий ўқув курсини ташкил этади. Унда иштирок этиш махсус тайёргарликни талаб қилмайди. Курс гуруҳда ишонч ва ҳамкорлик муҳитини яратишнинг методик принципига, ҳар бир инсон томондан “ўзларини кузатиш” имконини берадиган “нометалл” тизимининг ўзига хос турига асосланган.

Таълимнинг фаол ижтимоий-психологик шакллариининг хилма-хиллиги мулоқот видео тренингидир. У, анъанавий маъруза машғулотларидан фарқли ўлароқ, тингловчилардан жуда катта ҳиссий ва интеллектуал харажатларни талаб қилади, чунки у нафақат янги билимларга эга бўлишга, балки хатти-ҳаракатларнинг ўзгаришига, янги кўникмалар ва одамлар билан мулоқот қилиш шаклларига эришишга қаратилган.

Ушбу таълим шаклининг асосий хусусияти иш жараёнида тингловчиларнинг катта иштироки ҳисобланади. Бунинг сабаби, таҳлил ва тузатиш учун материал асосан гуруҳ аъзоларининг ҳақиқий ёки ўйин хатти-ҳаракати бўлиб хизмат қилади. Дидактик материалларнинг аксарияти гуруҳ баҳслари, психогимнастик процедуралар ва тренинг машқлари шаклида хизмат қилади.

Ўйин контекстида жамоада самарали ишлашга ёрдам берадиган барча асосий омиллар кўриб чиқилади. Гуруҳдаги иш энг самарали тарзда амалга оширилиши учун иштирокчилар қўйидаги асосий принципларга риоя қилишлари керак – фаолият принципи тренинг иштирокчиларининг фаол бўлиш истагини, гуруҳнинг фаолияти давомида юзага келадиган барча воқеалар, вазиятларда иштирок этиш орқали фаол бўлишга қаратилган. “Бу ерда ва ҳозир” тамойили таҳлил фақат гуруҳ аъзолари долзарб ҳодисага дучёр бўлади, деб таклиф қилади.

Гуруҳнинг фаолияти давомида зарур бўлган асосий нарса иштирокчилар томонидан имкон қадар кўп турли хил хатти-ҳаракатларнинг намоён бўлиши. Турли хил хулқ-атвор намуналари билан самарали ўзаро таъсирни тарғиб қилувчи ва тўсқинлик қилувчи омилларни аниқлаш самарадорлиги сезиларли даражада ошади. Шундай қилиб, тренинг давомида таҳлил ва тузатиш учун материал берадиган ҳар қандай вазиятли хатти-ҳаракатлар қимматга тушади.

Самимийлик тамойили. Иштирокчи нима демокчи бўлса, унинг ҳис-туйғуларига жавоб бериши керак.

Бундан ташқари, тренинг гуруҳининг фаолияти давомида, ўқув мақсадидан ташқари, иштирокчиларни ижтимоий тарбиялашнинг мақсади жуда муваффақиятли амалга оширилиши мумкин. Ижтимоий психология инсоннинг нуқтаи назарини, қадриятларини, мотивларини ва хатти-ҳаракатларини тузатишнинг бой услубий воситаларига эга. Мисол учун, инсон онгига таъсири кучли иштирокчилари долзарб ижтимоий муаммоларни муҳокама давомида гуруҳ муҳокама усули ҳисобланади. Ушбу вазиятда тренинг иштирокчилари учун тарбиячи ва мураббий сифатида иштирок этадиган тренинг гуруҳи раҳбари алоҳида ўрин тутди.

Видео-тренинг курсининг ўтиши кучли томонларни ривожлантиришга ва мулоқотда заиф томонлардан халос бўлишга, мақсадларга эришишга олиб келадиган умумий схемалар ва алгоритмларни тушунишга, турли вазиятларда шахслараро мулоқот усуллари ва техникаси билан танишиш имконини беради. Самарали ўзаро муносабатларни ўрганиш жараёни, бизнинг фикримизча, учта ўзаро боғлиқ, аммо нисбатан мустақил вазифаларни ҳал қилишни ўз ичига олади: (1) ўзаро муносабатларга асосий муносабатни ўзгартириш, (2) мавжуд бўлган янги билимларни ўзлаштириш ва тузатиш (ўз-ўзини англаш, бошқалар, умуман ижтимоий ҳақиқат жараёни), (3) турли ижтимоий вазиятларда хулқ-атвор қобилиятлари ва кўникмаларини шакллантириш (услуглар, стратегиялар ва хатти-ҳаракатларнинг тактикасини).

Ушбу билим доираси шартли равишда уч қисмга бўлинади. Биринчиси, инсон ва унинг идрок жараёнлари ҳақида билишдир. Иккинчиси – ички ҳаётнинг асосий қонунлари ва ҳодисаларини билиш. Бу гуруҳнинг асосий тузилмаларини ўз ичига олади: рол ижро этувчи тузилмалар, куч тақсимотининг тузилиши ва ҳиссий шахслараро муносабатларнинг тузилиши, гуруҳнинг ривожланиши ва фаолиятининг нақшлари, гуруҳдаги ҳиссий "инфекция" ва гуруҳ босими, гуруҳ қадриятлари ва нормаларини ривожлантириш ва бошқалар.

Ижтимоий вазият биринчи навбатда муҳим ижтимоий элементлар билан тавсифланади. Бунга маълум бир вазиятда бўлган одамларнинг мақсадлари ва эҳтиёжлари, бу мақсадларнинг нисбати ва ўзаро алоқаси киради; одамлар томонидан қабул қилинган роллар, уларнинг шаклланишининг ўзига хос хусусиятлари яхлит рол тизимлари; иштирокчиларнинг ижтимоий қобилиятлари нисбати, уларнинг ўзаро умидлари ва улар кўрсатадиган долзарб хатти-ҳаракатлар.

Алоқа шароитида самарали хатти-ҳаракатни ўрганишнинг учинчи қисми хулқатвор кўникмаларини шакллантириш, коммуникатив усулларни

ўзлаштириш ва уларни қўллаш қобилиятини ривожлантиришдир. Айниқса, бу маҳоратнинг аҳамияти оммавий нутқ шароитида намоён бўлади. Оммавий нутқ кўникмаларини ривожлантириш амалий машғулотлардан ташқарида амалга оширилмайди, бунинг асосида алоқа тайёрлаш дастури тузилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. Ковалев А. Г. Коллектив ва бошқарувнинг ижтимоий-психологик муаммолари.
2. Почебут Л.Г., Чискер ва ташкилий ижтимоий психология. - Санкт-Петербург.: Бутрус, 2000. Шchedровитский Г. П. Ташкилот, бошқарув. Т.

TWO-WAY MOVEMENT OF LIQUED FLOW

Xabibullayev Muhammadabdulloh Ahmadullah ugli

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies

Borotbekxojiyev Abdulaziz Doniyorbek ugli

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies

Mexmonaliyeva Madinabonu Bahodirjon kizi

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies

ABSTRACT

A liquid is one of the states of matter in which volume is conserved but shape changes. A liquid consists of atoms and molecules that are chemically bonded to each other. The most common liquid on Earth is water. A liquid is fluid like a gas and takes the shape of a container. Some liquids are compressible, while others are incompressible. Unlike a gas, a liquid does not expand and fill the entire container, but maintains a constant density. A different property of liquid is surface tension, which causes the phenomenon of wetting. The density of a liquid is close to that of a solid, and much higher than that of a gas.

Keywords: liquid, liquid flow, hydraulics, properties of liquids, movement of liquids, development of our country.

A liquid is an aggregate state between the solid and gaseous states of matter. Some properties of a liquid are similar to those of a gas, and some properties are similar to those of a solid. Like a solid, it occupies a certain volume, and when poured into a container, like a gas, it takes the shape of a container. According to the chemical composition, liquid is divided into 1-component (pure), 2-component (binary), 3-component and multi-component (4 or more components) liquid mixtures (solutions). According to its physical nature, liquid is divided into normal (ordinary), liquid crystals and quantum liquids (liquid 4Ne , 3He and their solutions). Normal liquids have only one phase. Helium Ne can exist in two liquid phases - normal and superfluid phases, and liquid, crystalline substances can exist in normal and one or even several anisotropic phases. A normal fluid is macroscopically homogeneous and isotropic in the absence of external influences. With the same properties, a liquid is similar to a gas, but anisotropic crystals are very different from solids. Amorphous solids (e.g., glass) are supercooled liquids, whose kinetic characteristics differ from normal S by

numerical values. If the liquid is heated, its properties such as thermal conductivity, viscosity, diffusion become closer to those of gases. When approaching the crystallization temperature, the properties of most ordinary liquids, such as density, compressibility, heat capacity, electrical conductivity, approach such properties of the corresponding solids.

During laminar movement, the particles of the liquid are arranged in layers and they do not move from one layer to another. Flow particles in the motion space move along a straight line. Laminar motion is the motion of a current in a parallel or straight line. In order to demonstrate laminar motion in an experiment, if we add a colored liquid through a glass tube to the initial section of the flowing glass tube, the color will flow in a straight line without mixing with the liquid. If we increase the flow rate, the flow particles will pass from one layer to another layer, lose some of their energy and return to their own layer. is called turbulent motion.

In liquids, molecules are close to each other. Therefore, each molecule interact with neighboring molecules around it. Liquid molecules do not move freely like gas molecules, but they oscillate around an equilibrium state in a so-called steady state over a period of time. Over time, the S molecule moves from the previous equilibrium state to a distance close to its size, and occupies a new equilibrium state. In this way, C molecules begin to move randomly through the volume of the liquid. Although C has a definite volume, it cannot retain a definite shape and takes the shape of the part of the container it occupies. Free evaporation of a liquid at a given temperature vapors to saturate the space in a closed container and its the required pressure is called the saturated vapor pressure of the liquid.

Based on this, the pressure of the saturated vapor of the liquid is closed refers to the state of equilibrium with the liquid in the vessel is a stabilized pressure. These pressure fluids are at a higher temperature different hydraulic devices that can be used and connected, used to determine the cavitation property in hydrosystems. Evaporation of the liquid is both on the surface and on its entire volume It can also occur by the formation (boiling) of steam bubbles possible In this case, the second hoi is the surface at the desired temperature unlike evaporation, only at a certain temperature, saturated vapor pressure is equal to the pressure at the surface of the liquid occurs at temp. As the pressure increases, the boiling point increases,decreases as it decreases. Saturated vapor pressure of homogeneous liquids at each temperature will have the same amount for liquid and vapor will not depend on the ratio. In liquid mixtures, the composition of the liquid is different the interaction of molecules makes evaporation difficult. In this case the ratio of light vapor to liquid vapor in mixture vapors, more than its vapors in certain states. In this case total vapor pressure is equal to the sum of partial vapor pressures.Thus, the compounds are lighter in the liquid phase when evaporated

component decreases, that is, the light component is in the liquid phase in comparison, it is more in the vapor phase.

REFERENCES:

1. Hidravlika darslik A.M.Arifjanov, X.Fayziyev, A.U.Toshxo‘jayev – Toshkent : Yoshlar nashiryoti uyi, 2020 y
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Gidravlika>
3. <https://uz.scienceforming.com/>
4. <https://www.drurylandetheatre.com/uz/liquid-flow-meters-guide/amp/>

BUGUNGI KUN DRAMATURGIYASIDA ZAMONAVIY DRAMATURGIYASIDA ZAMANOVIY MAVZUNING AKS ETTIRILISHI 70 80 YILLAR MISOLIDA

Qilichova Munira Zokirovna

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyati
instituti Sahna va ekran san’ati dramaturgiyasi 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda dramaturgiya inson uchun doim dolzarb muommoga aylanib qolyapdi, uning qalb sirlarini ochishga intiladi, insoniy o‘zaro munosabatlar mohiyatini anglashga harakat qiladi, bu inson tarixiy yoki zamonaviy bo‘lishining ahamiyati yo‘q. Dramaturgiyaning kelib chiqish tarixi, hozirgi kundagi uchrayorgan muommolar haqida maqolamizda so‘z yuritishga harakat qildik.

Kalit so‘zlar: Kompozitsiya, pralog, ekspodidsiya, voqealar rivoji, konflikt, tugun, kulminatsiya, yechim, epiolog, fabula, perepitiya, sujet.

Milliy yozma dramaturgiyasining kelib chiqishi va taraqqiyotini o‘rganish uchun uning tarixi, kelib chiqishiga ta’sir etgan shart-sharoitlar, amaliyoti va nazariyasining paydo bo‘lishi kabi komponentlarga e’tibor qaratish lozim. Shunday bo‘lgach eng avvalo “dramaturgiya” so‘ziga berilgan ta’riflarni o‘rganib chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Dramaturgiya so‘zi nimani anglatadi? O‘zbek tilining izohli lug‘atida, “dramaturgiyani dramatik san’at; sahna asarining tuzilish tamoyillari va usullari haqidagi nazariya”, deyilsa, O‘zbekiston milliy ensiklopediyasida, “dramaturgiya - dramatik asarlar majmuasi; kino va spektaklning obrazli talqini konsepsiyasi”, degan ta’rif beriladi. Tadqiqotchi va soha olimlarining izohlaridan foydalanib, dramaturgiya badiiy asar sifatida faqat teatrda jonlanishini nazarda tutib, teatr san’atining yuzaga kelishi masalalariga to‘xtalish lozim. Eradan avvalgi beshinchi asrda yashagan Yunonistonning buyuk mutaffakirlari Esxil, Sofokl, Yevripidlar tragediyaga asos soldilar. Bu davrda yozilgan dramalar (ular asosan she’riy shaklda bo‘lgan) tragediya nomi bilan atala boshladi. Antik davr komediya janrini Aristofan yuqori cho‘qqiga olib chiqdi. Qadimgi olamning buyuk mutafakkiri Arastu o‘z davrining buyuk daho asarlari haqida “Poetika” asarida fikr yuritadi. Undan keyingi davrlarga kelib, Rim dramaturgiyasi rivoj topa boshladi. Rim dramaturgiyasi va teatri yunonga nisbattan dunyoviyligi bilan farqlanadi. Rim dramaturglari Plavt, Terensiy, Sneka kabi ijodkorlar jamiyatda bo‘layotgan ziddiyatlarni turli mavzu va janrlarda ifodalashga harakat qilishdi.

Dramatik tur o'zbek adabiyotiga kirib kelganiga bir asr bo'ldi. Ilk dramatik asar sifatida tan olingan Behbudiyning " Padarkush" asari 1911 yilda yozilgandi. Yuz yillik tarix va tajribaga ega bo'lgan bu o'zbek dramaturgiyasi o'tgan asrning boshi va ikkinchi jahon urishi davrini hisobga olmaganda har doim ham boshqa adabiy turlardan sustroq rivojlangan. Bu susayish ayniqsa o'tgan asrning "turg'unlik davri" deb atalgan 70 80 va mustaqillikning dastlabki yillarida aniq seziladi. Bunday sustkashlikning muayyan obyektiv va subyektiv sabablari ham bor. Avvalo, shuni achinish bilan ta'kidlash o'rinliki, adabiyotimizda faqat dramaturgiya bilan shug'illanadigan maxsus ijodkorlar juda kam. Borlari ham tezda shuhrat topib kashfiyot darajasidagi sahna asarlari yaratib, teatrlarning doimiy hamkoriga aylanib ketavermaydilar. Ikkinchidan, mabodo, shunday talantli drama yaratilib, sahnalashtirilsa ham unga tomoshabinni jalb etish muammosi tug'iladi. Uchinchidan bozor iqtisodiyoti tufayli dramaturg o'z asari bilan boyib ketayotgani yo'q. Shunga qaramay so'ngi 20 yil ichida drama yaratilmay ham qolmadi, sahna bo'shab ham qolmadi, ozmi-ko'pmi tomoshabin teatrga ham kirib turdi Eng muhimi so'ngi yillar dramaturgiyasi shakl va mazmun tomondan yangilandi, janr imkoniyatlari kengaydi. San'atkorlar jahon dramaturgiyasining barhayot tajribalaridan unumli foydalana boshladilar. Bu yillar ananalarga ko'ra ko'plab she'riy dramalar dunyoga keldi. E.Vohidovning "Istanbul fojiasi", A. Oripovning "Sohibqiron", U. Qo'chqorning "Rasululloh kotibi", R. Bobojonning "Yusuf va Zulayho" kabi asarlari ana shu usulda bitilgan. Dramaturgiyaning rivojlanishi va yangilanishi mavzu ko'lamining kengayishida yaqqol ko'rinadi. Bu borada ayniqsa tarixiy mavzudagi sahna asarlarning ko'payganligini alohida takidlash lozim. Tarixga munosabatning o'zgarganligi, buyuk ajdodlarimizning badiiy, ilmiy va ma'naviy ma'rifiy merosini qadrlash, tarixiy manbalarni o'rganish tufayli xalqimiz o'zligini anglash jarayonini boshidan kechirdi. Ayniqsa Amir Temur, Ahmad al-Farg'oniy, Mashrab singari murakkab tarixiy shaxslar haqida rang-barang janrlarda turli shakllardagi sahna asarlari dunyoga keldi. Bular orasida Hayotda ziddiyatlar keskin va sokin bo'lgani singari badiiy konfliktning ham turli ko'rinishlari mavjud. Ular qahramonlar o'rtasidagi oshkora kurash tarzida ham, personajlarning o'z o'z ko'nglidagi olishuvlar tarzida ham nomoyon bo'ladi. Shuningdek badiiy konflikt har bir adabiy tur va janrda o'ziga xos tarzda ifodalangan bo'ladi. U drama (komediya, tragediya, pyesa) asarlarida tamoman boshqacha holda ko'rinadi. Umuman har bir barkamol badiiy asar konflikt, shakl va mavzu, mazmun va g'oya singari o'z unsirlarini qay tarzda namoyon etishidan qat'iy nazar, u hayotning muayyan bir ko'rinishini ta'sirchan akslantirgan, ijodkor yaratgan go'zallikdir. Kelajakda yosh ijodkorlarimiz mohirona qalam tebratishlari uchun hozirdanoq imkon yaratmoq lozim. Har bir tuman markazlarida ijodxonalar tashkil qilinishi, musiqa maktablarida, madaniyat markazlarida yosh qalamkashlar to'garaklari doimiy ravishda fa'oliyat

yuritishi, bu albatta har bir ijodkorni ilhomlantiradi, mehnatga chorlaydi va kun kelib ulardan shoh asarlar chiqishi muqarrar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Y.Solijonov. "Hozirgi adabiy jarayon". T. "Innovatsiya-Ziyo".2020. 92 ,93.b
2. Matluba Isokova. "Dramaturg mahorati". T. 2021. 4 b.
3. Matluba Isokova. "Dramaturg mahorati". T.2021.3 b.
4. To'laxo'jayova.M., Qozoqboev. T. "Drama nazariyasi".T. Fan va texnologiyalar markazi.2014. 49 b.
5. Hikmatullaevna, M. K. (2022). DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(10), 571-574.
6. Kuvvatova, M. (2022). DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(10), 665-670.
7. Quvvatova, M. (2022). LEARNING TO DEVELOP THE CREATIVITY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS. Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot, 1(28), 131-134.
8. Quvvatova, M. (2022). WAYS OF DEVELOPING CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Models and methods in modern science, 1(18), 4-7.

O‘ZBEK MILLIY DRAMATURGIYASINING BUGUNGI KUNDAGI O‘RNI

Qilichova Munira Zokirovna

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyati
instituti Sahna va ekran san’ati dramaturgiyasi
3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Dramaturgiyaning kelib chiqish tarixi, hozirgi kundagi uchrayorgan muommolar haqida maqolamizda so‘z yuritishga harakat qildik. Bugungi kunda dramaturgiya inson uchun doim dolzarb muommoga aylanib qolyapdi, uning qalb sirlarini ochishga intiladi, insoniy o‘zaro munosabatlar mohiyatini anglashga harakat qiladi, bu inson tarixiy yoki zamonaviy bo‘lishining ahamiyati yo‘q.

Kalit so‘zlar: Dramaturgiya, kompozitsiya, pralog, ekspodidsiya, voqealar rivoji, konflikt, tugun, kulminatsiya.

Ma’lumki, milliy adabiyotimiz uchun haq gapni aytish badiiy ijodning oddiy talabiga aylanib qoldi. Bugun adabiyot zarur gapni, dolzarb muammoni odamning taqdiriga bog‘lab, ta’sirli yo‘sinda ifodalash kerakligiga odatlanib bormoqda. Milliy dramaturgiyada esa hanuzgacha zarur gapni yalang‘och yo‘sinda, keskin tarzda aytish fazilat sanab kelinmoqda. Har bir alohida odamda bo‘lgani kabi har bir millatning va har bir davrning ham o‘z mo‘ljallari, egallanishi orzu etiladigan marralari bo‘ladi. Adabiy asarlardan siz zamonaviy va oldingi davrlardagi odamlar hayoti haqida ko‘plab yangi va qiziqarli narsalarni bilib olishingiz mumkin. Shuning uchun ko‘pchilik uchun o‘qishga bo‘lgan ehtiyoj juda erta paydo bo‘ladi va hayoti davomida davom etadi. Albatta, badiiy asarlarni har xil tushunish mumkin. Ba’zi hollarda, yozuvchi tomonidan takrorlangan boshqa odamlarning taqdiri bilan tanishib, o‘quvchilar nima bo‘layotganini faol ravishda boshdan kechirishadi, lekin ular o‘zlarida nima uchun ba’zi his -tuyg‘ular borligini tushunishga va tushuntirishga intilmaydilar, bundan tashqari, ular qahramonlar tirik odamlar sifatida, natijada emas [fantastika...](#) Boshqa hollarda, u yoki bu asarning hissiyotlari va estetik ta’sirining manbai nima ekanligini anglash zarurati tug‘iladi. Maktab yoshida, agar asosiy axloqiy tamoyillar shakllansa va o‘rganiladigan mavzuni - adabiyot, fizika, biologiya bo‘lsin - o‘ylash, mulohaza yuritish, tushunish qobiliyati o‘rnatilganda - o‘qigan narsangizga o‘ylangan munosabat ayniqsa muhimdir. Mustaqillikka erishilganidan keyingi davr o‘zbek adabiyoti uchun inson ma’naviyati qirralarini tekshirish, odam ruhiyatidagi ko‘z ilg‘amas sezimlarni tadqiq etishga erishish [ana shunday baland marradirki](#), milliy adabiyotimiz uni egallash

sari og‘ishmay borayotir. Bunday ijodiy izlanishlar esa uyg‘onish davri ijodkorlarining dramaturgiya va teatr san‘atini qayta tiklab olishlari uchun asosiy manbalardan bo‘lib xizmat qildi. Uyg‘onish yoki Renessans davrida, dramaturgiya Italiyada qayta shakllanib, Ispaniyada “oltin davr”ini o‘taydi va Angliyada o‘z rivojining kamolat cho‘qqisiga ko‘tariladi. Italiyada Lyudoviko Ariosto, Nikolo Makiavello, Pyetro Aratinoning hamda Jordano Brunoning asarlari hajviy komediya janri taraqqiyotini boshlab berdi. Ayniqsa, Nikolo Makeavello (1469 - 1727) yaratgan “Mandragora” asari bu davrda yaratilgan pyesalar orasida o‘zining hajviy o‘tkirliigi va badiiy puxtaligi bilan ajralib turardi. Dramaturg Lope de Rueda ijodi bilan oyoqqa tura boshlagan ispan dramasi “Don kixot” romanining buyuk muallifi Migel de Servantes pyesalari bilan yangi taraqqiyot bosqichiga ko‘tarildi. Ispan dramaturgiyasining gullash bosqichi ya’ni “oltin davri” Lope de Vega (1562 -1635) va uning izdoshi Don Pedro Kalderon (1600 - 1681) ijodisiz bunday darajaga erishmagan bo‘lardi. Uyg‘onish davri dramaturgiyasi rivojining eng yuqori cho‘qqisi ingliz dramaturgiyasi “Buyuk Temurlang” (“Sohibqiron Temur”) pyesasining muallifi Kristofer Marlo (1564 - 1593) hamda Tomas Kid, Jorj Grin, Jon Lili va albatta buyuk Vilyam Shekspir (1564 - 1616) nomlari bilan bog‘liq. XVIII asr nemis dramaturgiyasi erishgan ulkan muvaffaqiyatlarda GotgoldEfraim Lessing (1729 - 1781), Iogani-Volfgang Gyote (1749 - 1832), Fridrix Shiller (1759 - 1805), Fransuz dramaturgiyasida Fransua Mari Volter (1694 - 1778), Deni Didro (1713 - 1784), Pyer-Ogyusten Karon Bomarshe (1732 - 1799) kabi ulug‘ ijodkorlar faoliyati tufayli g‘arb dramaturgiyai va teatri yuqori marralarni zabt etdi. Italiya dramaturgiyasida ilg‘or badiiy an‘analar asosida yozma adabiy drama turini yaratishgan ikki yirik dramaturg - Karlo Goldoni (1707 - 1793) va Karlo Gotssi (1720 - 1806) xizmatlarini e’tirof etmaslik mumkin emas. Badiiy asarning ichki va tashqi dunyosi esa uning tuzilishi, sujjetidagi voqealarning joylashishi, qahramonlar va ular orasidagi munosabatlar majmuidan iboratdir. Bu hodisa kompozitsia deb yuritiladi. Madomiki dramaturg ijodining qonun qoidalariga to‘xtalar ekanmiz, eng avvalo sujet atamasini tilga olish lozim. Sujet fransuscha "sujet" bo‘lib, "narsa, mazmun, mavzu" degan ma’noni bildiradi. Asar mazmunini tashkil etadigan, qahramonlar o‘rtasidagi aloqa, munosabatlar tizimi sujjetdir. Sujetning o‘zi ham bir qator qismlardan tarkib topgan: ekspozitsiya, tugun, voqealar rivoji, kulminatsiya va yechim. Biroq sujetlar o‘z tuzilishiga, namoyon bo‘lish tarziga ko‘ra bir-biridan farq qiladi. Dramaturgiya doim insonga murojat qiladi, uning qalb sirlarini ochishga intiladi, insoniy o‘zaro munosabatlar mohiyatini anglashga harakat qiladi, bu inson tarixiy yoki zamonaviy bo‘lishining ahamiyati yo‘q. Dramani tahlil qilishni uning kichik bir bo‘lagini, epizodini (hodisani, sahnani va boshqalarni) tahlil qilishdan boshlagan ma’qul. Dramatik asar epizodini tahlil qilish deyarli epik asar epizodini tahlil qilish sxemasiga muvofiq amalga oshiriladi, faqat farqi shundaki, fikrni dinamik va dialogik

kompozitsiyalarni tahlil qilish nuqtasi bilan to'ldirish kerak. Xullas, mustaqillik davri adabiyoti sog'lom tamoyillar asosida rivojlanmoqda. Hozir yaratilayotgan turli janrlardagi asarlarda zamondoshlar ruhiyatini tasvirlashning eng ta'sirchan usullarini kashf etishga jiddiy e'tibor berilyapti.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Y.Solijonov. "Hozirgi adabiy jarayon". T. "Innovatsiya-Ziyo".2020. 92 ,93.b
2. Matluba Isokova. "Dramaturg mahorati". T. 2021. 4 b.
3. Matluba Isokova. "Dramaturg mahorati". T.2021.3 b.
4. To'laxo'jayova.M., Qozoqboev. T. "Drama nazariyasi".T. Fan va texnologiyalar markazi.2014. 49 b.
5. Hikmatullaevna, M. K. (2022). DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(10), 571-574.
6. Kuvvatova, M. (2022). DEVELOPMENT OF STUDENTS'CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(10), 665-670.
7. Quvvatova, M. (2022). LEARNING TO DEVELOP THE CREATIVITY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS. Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot, 1(28), 131-134.
8. Quvvatova, M. (2022). WAYS OF DEVELOPING CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. Models and methods in modern science, 1(18), 4-7.

MENEJMENT ILMINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Astanakulova Manzura Biribayevna

Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Avazova Diyora

Termiz davlat pedagogika

instituti maktabgacha ta’lim fakulteti iqtidorli talabasi

ANNOTATSIYA

Menejment muammolarini hal etayotganda ilmiy usulni qo‘llab, shuni esda tutish kerakki, tashkilot bu - o‘zaro bog‘langan qismlardan iborat ochiq tizimdir. Shuning uchun menejmentda ilmiy yondashishning ikkinchi xususiyati sifatida tizimli yondashish gavdalanadi. Menejment ilmining uchinchi xususiyati - modellarni ishlatishdir. Modellashtirish ko‘p hollarda menejment muammolarining murakkabligi va ilmiy tajribalarni real hayotda o‘tkazish qiyinchiligi tufayli zarurdir.

Kalit so‘zlar: menejment, innovatsiya, ta’lim, tarbiya, pedagogika, sifat, mutaxassis, faoliyat.

Bugungi kunda “menejment ilmi”, “qabul qilish ilmi”, “tizimli tahlil”, “tizimlar haqida ilm”, “operatsiyalar tadqiqoti” kabi birbirini almashtirib qo‘yish mumkin bo‘lgan tushunchalarni uchratish mumkin. Menejment ilm ining yondashish sifatida o‘ziga xos xususiyatlari quyidagicha:

- ilmiy usulning qo‘llanilishi;
- tizimli yondashish;
- modellar ishlatilishi.

Ilmiy usul menejment ilmi maktabining amaliyotda birinchi bor ishlatilgan, har qanday ilmiy tadqiqotning fundamental tadbiridir. U uch bosqichdan iborat:

1. Kuzatuv. Gap muammo va vaziyat haqida axborotni obyektiv tarzda yig‘ish va tahlil qilish ustida ketmoqda. Masalan, mahsulotlarga ehtiyoj va zaxiralar darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘rib chiqilayotganda rahbar zaxiralar darajasi ehtiyojga qarab o‘zgarishini baholashi kerak. (Bugungi kunda ilmiy tahlilning bu va deyarli hamma hoshqa jihatlar, odatda, idora bolinmalari mutaxassislari tomonidan o‘tkaziladi).

2. Gipotezaning ifoda qilinishi. Gipotezani ifoda etayotib, tadqiqotchi mavjud imkoniyatlar (alternativlar)- faoliyat (harakat) variantlari va vaziyat uchun ularning oqibatlarini aniqlaydi, shuningdek, ushbu kuzatuvlar asosida ularni prognozlaydi. Maqsad - muammoning tarkibiy qismlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rnatish.

Masalan, kuzatuv oyi davomida ehtiyoj 10 foizga o'sganda zaxiralar kamayishni ko'rsatsa, rahbar zaxiralarning muayyan miqdorga o'sishi ularning bunday vaziyatda qisqarishi oldini oladi, degan gipotezaga asoslanishi mumkin.

3. Verifikatsiya. Verifikatsiyaning yoki gipotezaning to'g'riligini tasdiqlanishning uchinchi bosqichida tadqiqotchi gipotezani qabul qilingan qarorning natijalarini kuzatib tekshiradi. Bizning misolni davom ettirib, rahbar zaxiralar darajasini idora mutaxassisi taklif etgan miqdorga ko'paytirishi mumkin. Agar bunda zaxiralar kamaymasa yoki haddan ziyod ko'paymasa, gipotezani to'g'ri deb tan olish kerak. Agar ehtiyojning o'sishi bilan mahsulotlarning yetishmasligi paydo bo'lsa yoki zaxiralar shunchalar o'ssa-ki, ularni saqlash chiqimlari haddan ziyod bo'lib qolsa, unda gipotezani noto'g'ri deb tan olish kerak. Bu holda, rahbar birinchi bosqichga qaytib, mavjud axborotga gipotezani tekshirish bosqichida yig'ilgan axborotni va boshqa ma'lumotlarni qo'shgandan keyin yangi gipotezani ifoda qilishi kerak.

Modellashtirish - bizning muhokamada ko'p e'tibor berilgan konsepsiyadir. Ilmiy menejment maktabining eng ko'zga ko'rinadigan va ehtimol eng yirik hissasi oddiy sabab - oqibatli baholash uchun juda murakkab vaziyatlarda obyektiv qaror qabul qilishga imkoniyat beradigan muqobil modellarni ishlab chiqishdadir. Bunday modellarning ko'pi shunchalik murakkabki, hamma rahbarlar ham ularni mustaqil ravishda ishlatishga qodir emaslar. Biroq, modellar haqida ishonarli tasavvurning yo'qligi rahbarning sinash va hatolar usulini qo'llashiga hamda tekshirilgan usullar qo'llashning o'rniga o'ylanmagan qarorlar qabul qilishiga olib keladi.

Modellashtirish. Model o'zi nima? Menejment ilmi ishlatadigan ayrim modellarni kompyutersiz amalga oshirish murakkab bo'lsa-da, modellashtirish konsepsiyasi oddiy. Shennonning ta'rifiga binoan: «Model - bu obyektning, tizimning yoki g'oyaning butuniikning o'zidan farqli ma'lumot bir shaklda taqdim etilishi». Masalan, tashkilot sxemasining o'zi uning tuzilishini ifoda etadigan modeldir. Ushbu kitobda tavsiflangan hamma menejment nazariyalari tashkilot yoki uning qandaydir kichik tizimi ishlash modelining mohiyatidir. Siz ko'p o'tmay modellarning boshqa - sizga tanish bo'lgan misollari borligiga ishonch hosil qilasiz. Qo'llanilayotgan modelni real hayotiy vaziyatni soddalashtirishning asosiy xususiyati deb hisoblasa bo'ladi. Model shaklida murakkablik kamroq bo'lgani va ishga tegishli bolmagan, real hayotda muammodan chalg'itadigan ma'lumotlarning yo'q bo'lib ketishi sababli u rahbarda uning oldida paydo bo'layotgan muammolarni tushunish va hal etish qobiliyatini oshiradi. Model, shuningdek, rahbarga o'z tajribasini va mulohaza qilish qobiliyatini ekspertlar tajribasi va mulohaza qilish qobiliyati bilan mujassamlashtirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Buriboyevna A. M. Conditions For Planning The Educational Process In A Preschool Institution With Compensatory Groups //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 70-77.
2. Buriboyevna A. M. Recommendations for Improving the Quality of Preschool Education through an Assessment System //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 297-304.
3. Astanakulova M., Shahina J. TA'LIMDA BOSHQARUV FAOLIYATI VA MENEJMENTNING IJTIMOIIY OMILLARI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 28. – №. 5. – С. 73-78.
4. Astanaqulova M. B. MENEJMENT ILMINING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 111-113.
5. Astanakulova M., Hossiyat R. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI MENEJMENTI VA BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI. – 2023.
6. Astanaqulova M. B. MENEJMENTNING KELAJAKKA YO 'NALTIRILGANLIGI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 95-98.
7. Астанақулова М. Б. ЭКОЛОГИК ЎЙИНЛАР ОРҚАЛИ МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ КОГНИТИВ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.026>
Астанақулова Манзура Бўрибоевна, Мактабгача таълим назарияси кафедраси ўқитувчиси, Термиз давлат педагогика институти //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 10. – С. 220-224.
8. Manzura A. IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING THE SUBJECT OF PRESCHOOL EDUCATION MANAGEMENT //Open Access Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 561-567.
9. ST Xabilova, M Nazarova “MENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN” Innovative research in modern education 97-99 2023.5.17 <http://aidlix.com/index.php/ca/article/view/651>
10. S Xabilova “EDUCATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN A MODERN SPIRIT” International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research 3(4) 132-135 2023.4.26 <http://www.researchcitations.com/index.php/ibmscr/article/view/1234>
11. Xabilova, S. (2023). THE PECULIARITY OF FORMING THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF EDUCATORS. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 202–204. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3373>

TA'LIM MENEJMENTI – BOSHQARUV SAN'ATI SIFATIDA

Astanakulova Manzura Biribayevna

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Jabborova Shaxina

Termiz davlat pedagogika

instituti maktabgacha ta'lim fakulteti iqtidorli talabasi

ANNOTATSIYA

O'zbekiston jahon tajribasiga asoslangan holda boshqaruvning turli shakllari tengligi ta'minlangan, zamonaviy, milliy manfaatlariga mos tuzilmasini yaratish ko'zda tutilgan islohotlarni bosqichma – bosqich amalga oshirmoqda. Bu olib borilayotgan islohotlarning asosiy vazifalaridan biri – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir. Shu bilan birga ushbu islohotlar institutsional o'zgarishlarni amalga oshirishda, boshqaruv tarmoqlari va sohalari xususiyatlariga mos keladigan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga erkinlik berishga yordamlashadigan, rag'batlantiradigan tashkiliy - huquqiy shakllarni vujudga kelishiga qaratilgan boshqaruvda yangi bir tizim ya'ni menejmentning vujudga kelishiga zamin yaratdi.

Kalit so'zlar: menejment, innovatsiya, ta'lim, tarbiya, pedagogika, sifat, mutaxassis, faoliyat.

Ta'lim - tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko'tarish diqqatimizning markazida bo'lishi zarur. Agar biz o'z vaqtida uzoqni ko'zlab katta hayotga kirib kelayotgan yoshlarimizning chuqur bilim va kasb hunar egallashi uchun zamin yaratmasak, ularni zamon talab qiladigan mutaxassislar etib tayyorlamasak bugungi kunda danyoni qamrab olgan moliyaviy-iqtisodiy inqiroz davrida yurtimizda tinchlikni saqlab, iqtisodiyotimizning barqaror o'sish sur'atini ta'minlashga, ayni shunday og'ir sharoitda xalqimiz hayotining tobora yuksalishiga erisha olmaymiz.

Ta'lim menejmenti – boshqaruv san'ati sifatida. Menejment so'zi inglizcha so'zdan olingan bo'lib, boshqaruvni tashkil etish, boshqaruv hokimiyati, rahbarlik qilish, rejalashtirish, tartibga solish, muvofiqlashtirish, nazorat qilish rabi ma'nolarni anglatadi. Menejment ko'zlangan maqsadlarga erishish uchun faoliyatni, ya'ni insonlar yoki ularning guruhlarini faoliyatini muvofiqlashtirish hamda boshqarish usullari, shakllari va vositalari majmuidir.

Menejment tushunchasi tor ma'noda biror-bir tashkilot maqsadini aniqlash va unga erishish uchun zarur bo'lgan rejalashtirish, tashkil etish va nazorat

jarayonlarining foyda keltirishi, samara berishi faoliyat yoʻnalishini qanchalik toʻgʻri tanlay bilishga, qarorlar qabul qila olishga hamda uning boshqarilishini nazorat qilishga va bu jarayon borishiga bogʻliq boʻladi. Menejment keng maʼnoli tushuncha sifatida, jahondagi menejment va uni tashkil etishning nazariyotchilaridan biri Piter Druker aytganidek, «alohida faoliyat turi boʻlib, tashkil etilmagan betartib ommani bir maqsadga yoʻnaltirilgan samarali va unumli guruhga, jamiyatga aylantiradigan, ijtimoiy oʻzgarishlarni ragʻbatlantiruvchi element hisoblanadi». Menejment nafaqat korxonada doirasida, qolaversa, butun bir jamiyat, davlatni oʻz tanlagan yoʻli, maqsad va intilishlariga yetaklovchi, iqtisodiyotni kuchli, barqaror ishlovchi mexanizmga aylantirishda muhim taʼsir etuvchi kuch hisoblanadi. Menejmentni jamiyatning iqtisodiy negizi bilan bogʻlab, shu bilan birga, uning ikki: tashkiliy-texnikaviy va ijtimoiy-iqtisodiy tomonlarini hisobga olgan holda oʻrganish lozim. Tashkiliy-texnikaviy boshqaruv aniq isteʼmol qiymatini olish uchun mahsulot tayyorlashda mehnat taqsimoti va kooperatsiyasi bilan ajralib turadi. Ijtimoiy-iqtisodiy boshqaruv mavjud ishlab chiqarish munosabatlari bilan bogʻliq boʻlib, boshqarish maqsadlarini belgilaydi. Tashkiliy-texnikaviy boshqaruv mehnat unumdorligi va ishlab chiqarish samaradorligining oshishi uchun sharoit yaratishga imkon beruvchi faoliyat turidan iboratdir. Ijtimoiy-iqtisodiy menejmentning maqsadi ishlovchilar samarali mehnat qilishi uchun sharoit yaratish, ularni ijtimoiy himoya qilishning ishonchli umumdavlat tizimini shakllantirish, bandlikni taʼminlash va aholining kam taʼminlangan qatlamlarini qoʻllab - quvvatlashdan iboratdir. Menejmentning mohiyati ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar darajasi, ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi va iqtisodiy aloqalarning murakkablashuvi bilan kengayib boradi. Menejment ishlab chiqarish jarayonida, ishlab chiqarish vositalariga mulkchilikning turli shakllari mavjud boʻlgan sharoitda, ishlab chiqaruvchilar oʻrtasida raqobatni shakllantirish, foydani maksimallashtirishga qaratilgan boisa, u butun bir iqtisodiy tizimda ishlab chiqarish evaziga jamiyat ehtiyojini qondira oladigan bozor infratuzilmasi elementlari va ularning oʻzaro aloqasini taʼminlovchi mexanizmning barqaror ishlashiga, har bir fuqaro, guruh, uyushma, tashkilot va muassasalar manfaatlarini eʼtiborga olgan holda, ularni jahon sahnasida oʻz oʻrniga ega boʻlishiga qaratilgan boiadi. Menejmentning asosini obyektiv iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa qonunlarga asoslanuvchi huquqiy ilmiylik tashkil etadi. Xoʻjalik yurituvchi subyektlar rahbarlari mazkur qonunlarni oʻrganish va ularning aniq vaziyatlarda namoyon boiishini hisobga olgan holda iqtisodiyotni boshqarishning strategiya va taktikasini belgilaydilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Buriboyevna A. M. Conditions For Planning The Educational Process In A Preschool Institution With Compensatory Groups //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 70-77.

2. Buriboyevna A. M. Recommendations for Improving the Quality of Preschool Education through an Assessment System //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 297-304.
3. Astanakulova M., Shahina J. TA'LIMDA BOSHQARUV FAOLIYATI VA MENEJMENTNING IJTIMOIIY OMILLARI //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 28. – №. 5. – С. 73-78.
4. Astanaqulova M. B. MENEJMENT ILMINING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 111-113.
5. Astanakulova M., Hossiyat R. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI MENEJMENTI VA BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI. – 2023.
6. Astanaqulova M. B. MENEJMENTNING KELAJAKKA YO 'NALTIRILGANLIGI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 95-98.
7. Астанақулова М. Б. ЭКОЛОГИК ЎЙИНЛАР ОРҚАЛИ МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ КОГНИТИВ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.026>
Астанақулова Манзура Бўрибоевна, Мактабгача таълим назарияси кафедраси ўқитувчиси, Термиз давлат педагогика институти //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 10. – С. 220-224.
8. Manzura A. IMPROVING THE METHODOLOGY OF TEACHING THE SUBJECT OF PRESCHOOL EDUCATION MANAGEMENT //Open Access Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 3. – С. 561-567.
9. ST Xabilova, M Nazarova “MENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN” Innovative research in modern education 97-99 2023.5.17 <http://aidlix.com/index.php/ca/article/view/651>
10. S Xabilova “EDUCATION OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS IN A MODERN SPIRIT” International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research 3(4) 132-135 2023.4.26 <http://www.researchcitations.com/index.php/ibmscr/article/view/1234>
11. Xabilova, S. (2023). THE PECULIARITY OF FORMING THE PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL COMPETENCE OF EDUCATORS. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 202–204. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3373>

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Коржавов , М. Ж. (2023). АТОМ ЯДРОЛАРИНИНГ АЙЛАНМА СПЕКРЛАРИ ВА Е2-ЎТИШ ЭЎТИМОЛИЯТЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ ТАҲЛИЛИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 4–7. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3793
2	Зарипова, Г. К. (2023). ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ В ОБЩЕЙ СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ЛИДЕРА В ПОЛУЧЕНИИ ПРОФЕССИИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 8–22. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3794
3	Самадова, М. (2023). АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ КОНСТРУКЦИЙ ДЛЯ НАНЕСЕНИЯ ПОЛИМЕРНОЙ КОМПОЗИЦИИ НА СТАЧИВАЕМЫЕ ДЕТАЛИ ОДЕЖДЫ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 23–27. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3795
4	Yusupov, F. F. o‘g‘li, & Eshdavlatov , A. E. (2023). O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEХANIZATSIYALASHNING АНАМИЯТИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 28–31. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3796
5	Ashurova, S. F. qizi. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG‘LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 32–35. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3797
6	Murtazayev , E. M., & Xidirov , M. Q. o‘g‘li. (2023). ZAMONAVIY VIRTUAL TA‘LIMNING MOHIYATI VA O‘RNI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 36–41. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/3798

7

Йўлдашалиева, М. И. қ. (2023). ЁШ СТОЛ ТЕННИСЧИЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ЮКЛАМАЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 42–46. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3799>

8

Marasulova, D. N. (2023). МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМДА INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BOLALARGA INGLIZ TILINI O’RGATISH. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 47–50. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3800>

9

G’afforova , X. Y., & Jumayeva , S. B. qizi. (2023). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA MILLIY URF-ODATLARNI SHAKLLANTIRISHDA МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ TASHKILOTLARINING O’RNI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 51–53. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3801>

10

Radjabov , S. D. o‘g‘li. (2023). MINISTRY OF MINING AND GEOLOGY UNIVERSITY OF GEOLOGICAL SCIENCES. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 54–59. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3802>

11

O‘ralov, E. N. (2023). MUAMMOLI MATNLARNING TURLARI VA LINGVISTIK TAHLIL USULLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 60–66. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3803>

12

Jo‘rayev , F. D. (2023). KO‘P PARAMETRLI TEXNOLOGIK TIZIMNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHQARISH TAMOYILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 67–75. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3804>

13

Eshquvvatov , O. A. (2023). SUN’IY INTELLEKT ORQALI SOLIQ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH JARAYONI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 76–80. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3805>

14

Eshquvvatov , O. A. (2023). SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYASI ORQALI QISHLOQ XO‘JALIGI MAHSULOTLARINI YETISHTIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 81–84. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3806>

15

Бозоров , С., Курбонназаров , Ж., & Султонов , К. (2023). ЗАКОН ОБ ОХРАНЕ ТРУДА И ЕГО СФЕРА ПРИМЕНЕНИЯ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 85–89. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3807>

16

Isabekova , D. S. (2023). МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TEHNOLOGIYALAR ASOSIDA TA’LIM JARAYONI TASHKIL ETISH. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 90–93. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3808>

17

Xabilova, S. T. qizi, & Nazarova, M. (2023). TARBIYA TURLARI VA ULARNING SHAXS KAMOLOTIGA TA’SIRI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 94–96. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3809>

18

Xabilova, S. T. qizi, & Ziyodullayeva , M. (2023). HOZIRGI JAMIYATDA TARBIYACHI SHAXSIGA QO’YILADIGAN TALAB VA VAZIFALAR. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 97–99. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3810>

19

Xabilova , S. T. qizi, & Payg’amova , H. (2023). PEDAGOG - TARBIYACHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 100–102. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3811>

20

Almardanov J. B. (2023). QADRIYATLAR MAZMUNI VA UNING INSON HAYOTIDAGI O’RNI MASALASI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 103–105. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3812>

21

Ollaberganova, S. S. qizi. (2023). KONTEKSTLI TA’LIMNING O’ZIGA XOS AFZALLIKLARI . Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 106–108. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3813>

22

Mirzaqulov, X., Eminov, E., & Yuzboyev, S. (2023). INVESTIGATION OF THE PROCESS OF OBTAINING EXTRACTION PHOSPHORIC ACID FROM A MIXTURE OF PHOSPHORITES OF KARATAU AND CENTRAL KYZYLKUM . Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 109–115. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3814>

23

Javohir, B. S. o'g'li, & Ramazanov, B. S. (2023). YASHIL ENERGETIKA MANBALARI VA ULARNING AHAMIYATI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 116–118. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3815>

24

Muhammadjonov , A., Toxirova , S., & Tohirov, O. (2023). MULTISERVISLI TARMOQ XAVFSIZLIGIDA NEYRON TARMOQLARINI O'RNI . Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 119–121. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3816>

25

Toxirova, S., Muhammadjonov, A., & Siddiqov, M. (2023). MULTISERVISLI ALOQA TARMOQLARIDA AXBOROTLARGA TAHDID TURLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 122–124. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3817>

26

Ubaydullayeva , S., & Murodova , G. (2023). ISSIQXONANI AVTOMATLASHTIRISH BOSQICHLARI VA PRINSIPLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 125–129. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3818>

27

Jumanova , G. A. qizi. (2023). O'ZBEKISTONDA XORIJIY INVESTITSIYALI KORXONALAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 130–133. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3819>

28

Muxamedova , M. (2023). ANALYSIS OF INNOVATION ACTIVITY IN UZBEKISTAN AND APPROACHES TO MANAGING ENTERPRISE INNOVATION POTENTIAL. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 134–136. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3820>

29

Kasimov , B. A., & Soibov, A. Z. o'g'li. (2023). THE METHOD OF ASSESSING THE QUALITY OF SNAGGING TIRES OF AUTOMOBILE. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 137–139. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3821>

30

Ismoilova , U. E. qizi. (2023). INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 140–144. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3822>

31

Юсупбаев, Р., & Хамдамова, Д. (2023). ИММУНОЛОГИЧЕСКАЯ НЕСОВМЕСТИМОСТЬ МЕЖДУ МАТЕРЬЮ И ПЛОДОМ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 145–149. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3823>

32

Aytjanova, G. (2023). RIKKATI TENGLAMALARI VA ULARNING TATBIQLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 150–155. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3825>

33

Zokirov , J. G. o'g'li. (2023). BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI FANIDA QO'LLANADIGAN AYRIM METODLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 156–161. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3826>

34

Yo'ldashaliyeva , M. (2023). DEVELOPING THE ABILITY OF TABLE TENNIS PLAYERS TO MAINTAIN BODY BALANCE AT THE INITIAL PREPARATORY STAGE. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 162–164. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3829>

35

Dovidxonov, M. M. o'g'li. (2023). SAN'ATDA UMUMINSONIY QADRIYATLAR VA MILLIY O'ZIGA XOSLIK MASALALARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 165–170. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3830>

36

Izaitullayeva , L. (2023). OLIY TA'LIMDA TALABALAR O'RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLAR. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 171–174. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3831>

37

Нормуродов , А. (2023). АБУ АЛИ ИБН СИНО ТАРИХИЙ ОБРАЗИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН КУЛОЛЧИЛИГИДА ЯРАТИЛИШИ МАСАЛАЛАРИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 175–179. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3832>

38

Rahimov , B. X. (2023). TOG' SHAROITLARIDA QO'SHINLAR RKB MUHOFAZASINI TASHKILLASHTIRISH XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 180–184. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3833>

39

O'tamurodova , S. S. qizi. (2023). **MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 185–188. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3834>

40

Atamurodov , A. N., & Elmurodov , S. A. (2023). **MILLIY G'OYA, MILLIY RUH, MILLIY O'ZLIGIMIZNI RIVOJLANISHI.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 189–193. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3835>

41

Rustamov, A. I., & Islamov, G. U. (2023). **ZAMONAVIY LOKAL URUSHLARDA QUROL-ASLAHALAR O'RNI.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 194–198. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3836>

42

Ajiniyazov , P. K., Jo'raqulov , B. V. o'g'li, & Boqiyev, A. M. (2023). **QUROL-ASLAHA VA TEXNIKALARGA TEXNIK XIZMAT KO'RSATISHVA BU BORADA MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 199–203. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3837>

43

Eshonqulov , O. A., & Rustamov , O. N. (2023). **ARTILLERIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 204–207. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3838>

44

Дадабоев, М. П., & Мирзакулов, Ш. М. (2023). **ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ТРЕНИНГ ҲАРБИЙ ХИЗМАТЧИНИНГ ЕТАКЧИЛИК ЛИДЕРЛИК ФАЗИЛАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 208–211. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3840>

45

Xabibullayev, M. A. ugli, Borotbekxojiyev , A. D. ugli, & Mexmonaliyeva , M. B. kizi. (2023). **TWO-WAY MOVEMENT OF LIQUED FLOW.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 212–214. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3841>

46

Qilichova , M. Z. (2023). **BUGUNGI KUN DRAMATURGIYASIDA ZAMONAVIY DRAMATURGIYASIDA ZAMANOVIY MAVZUNING AKS ETTIRILISHI 70 80 YILLAR MISOLIDA.** Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 215–217. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3842>

47

Qilichova, M. Z. (2023). O‘ZBEK MILLIY DRAMATURGIYASINING BUGUNGI KUNDAGI O‘RNI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 218–220. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3844>

48

Astanakulova, M. B., & Avazova, D. (2023). MENEJMENT ILMINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 221–223. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3846>

49

Astanakulova , M. B., & Jabborova , S. (2023). TA’LIM MENEJMENTI – BOSHQARUV SAN’ATI SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10), 224–226. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3847>